
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ.

(Υπὸ ΘΕΑΓΕΝΟΥΣ ΛΙΒΑΔΑ.)

Ὁ Ζεὺς, βουλευθεὶς ποτε ἵνα διανεῖμῃ τὴν γῆν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, προσεκάλεσεν αὐτοὺς ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ εἶπεν « Ἴδού ἡ γῆ ταύτην χαρίζομαι πρὸς ὑμᾶς ὡς αἰώνιον δῶρον καὶ κληροδότημα· διανεμήθητε αὐτὴν ἀδελφικῶς. »

Παραχρῆμα μικροὶ καὶ μεγάλοι τρέχουσι μετὰ σπουδῆς καὶ λαμβάνουσι ὅ, τι ἕκαστος προαιρεῖται· ὁ γεωργὸς τοὺς καρποὺς τῆς Δήμητρος, ὁ ἄλιεὺς τοὺς ἰχθύς τῆς παραλίας, ὁ εὐγενὴς τὰ δάση ἵνα κυνηγῇ τοῦ ἀγροῦ τὰ θηρία, ὁ ἔμπορος πᾶν τὸ πληροῦν τοὺς σιτοβολῶνας καὶ τὰς ἀποθήκας του· ὁ βασιλεὺς, κλείσας τὰς πύλας, τὰς γεφύρας, τὰς ὁδοὺς, εἰσπράττεται τὸν φόρον τῆς δεκάτης.

Ἐσχατος πάντων, ἀλλὰ λίαν ὀφεί, προσέρχεται ὁ ποιητὴς καὶ βλέπει ἅπαντα διανενημένα. Βαθύτατον ἀφείς στεναγμὸν, γονυπετεῖ ἐνώπιον τοῦ Διὸς λέγων· « Οἴμοι! Μόνος λοιπὸν ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἀπέλειψθην ἐγὼ, τὸ πιστότατον καὶ προσφιλέστατον τέκνον σου; »

« Τί μεμψιμοιρεῖς; λέγει ὁ Ζεὺς· σὺ πταίεις! Σὺ ἐνασμενίζεσαι ἀνπτάμενος καὶ κατατρίβων τὸν χρόνον ἐν ταῖς αἰθεραῖς χώραις τῶν ὀνειρών καὶ τῆς φαντασίας! Ποῦ ἦσο ὅτε οἱ ἄνθρωποι διενείμαντο τὴν γῆν; »

« Παρὰ Σοί! ἀπαντᾷ ὁ ποιητὴς· οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἢ παρὰ Σοί· πλησίον τοῦ θρόνου σου! Τὰ ὄμματά μου κατεθέλγοντο ὑπὸ τῆς ἀπάτου μαρμαρυγῆς τοῦ ἐξαστράπτοντος καὶ φεγγοβολοῦντος προσώπου σου· τὰ ὄτά μου κατεκηλοῦντο ὑπὸ τῆς τερπινοτάτης καὶ θελξικαρδίου ἀρμονίας τῶν οὐρανῶν σφαιρῶν σου. Συγχώρησον, πάτερ ἀνδρῶν τε θεῶν τε! συγχώρησον τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον, ἐξάλλον καὶ ἔνθου ὑπὸ τῆς θείας ἐλλάμψεώς σου γενόμενον, ἐπελάθετο τέλεον τῶν ἐπιγείων. »

« Τί ποιητέον; λέγει πάλιν ὁ Ζεὺς· ἡ γῆ διανεμήθη κύριος δὲν εἶ-
(ΤΕΥΧΟΣ Α΄.—ΑΗΡΙΑΙΟΣ 1870.)

μαι οὐδεμιᾶς μερίδος αὐτῆς. Ἐάν ὁμως στέργῃς ἵνα διατρίβῃς ἐνίοτε μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μου, ὡς ἂν θελήσῃς νὰ ἀναβῆς, αἶ ψύλαι σοι εἶναι ἀνεωργμένοι.»

Τὴν ὥραίαν ταύτην καὶ εὐστοχον περὶ ποιήσεως ἀλληγορίαν οὐδεὶς ἠδύνατο εὐφρέστερον ἐν τῇ διανοίᾳ του νὰ συλλάβῃ, οὐδεὶς καταλληλότερον νὰ ἐκφράσῃ παρά τὸν ὑψιπέτην καὶ οὐρανοδόμονα τῆς Γερμανίας ποιητὴν Σχίλλερν. Πρὸς πληρετέραν αὐτῆς κατανόησιν προτιθέμεθα νὰ ὑποδείξωμεν διὰ βραχέων τίνα θέσιν κατέχει ἡ ποίησις μεταξὺ τῶν ἄλλων τεχνῶν, τὰ κυριώτερα αὐτῆς εἶδη, καὶ πῶς ἀνεκαθεν ἐπέδρασε καὶ διὰ παντός θὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον.

Α΄.

Ποίησις εἶναι μία τῶν καλῶν ἢ «ἐγκυκλίων» τεχνῶν, ἃς οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν καὶ «ἐλευθέρια μαθήματα» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς «τέχνας τὰς βαναύσους ἢ τὰς ἐργασίας τὰς μισθαρνικὰς».

Οἱ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις περὶ καλοῦ φιλοσοφῆσαντες δηήσαντες τὰς καλὰς τέχνας εἰς δύο τάξεις· α) εἰς πραγματικὰς ἢ εἰκαστικὰς, ἀρχιτεκτονικὴν, πλαστικὴν (ἢ ἐρμογλυφικὴν, ἢ ἀνδριαντοποιίαν) καὶ γραφικὴν (ἢ ζωγραφικὴν)· β) εἰς ἰδεώδεις ἢ λογοποιητικὰς, μουσικὴν δηλονότι, ποίησιν καὶ πεζὸν λόγον ἢ ῥητορικὴν.

Τῶν καλῶν τεχνῶν ῥίζα καὶ ἀρχὴ ὁμολογεῖται ἡ θρησκεία καὶ ἡ περιτομίζουσα τὸν ἀνθρώπινον φύσις. Αὕτη μὲν εἶναι τὸ θέατρον καὶ ἡ σκηνὴ τῶν ἐπὶ γῆς πράξεων καὶ παθημάτων, καὶ τῶν ἡμετέρων παντοίων εὐφροσυνῶν τε καὶ ἀλγηδόνων. Ἡ δὲ θρησκεία εἶναι ἡ κυριωδιστάτη πνευματικὴ οὐσία τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, τὸ ἐλαττήριον πάσης πρακτικῆς ἐνεργείας, ἡ ἐδραία βᾶσις πάσης φιλανθρωπίας ἀληθοῦς. Ἡ τέχνη πρῶτον ἀνήγειρε τοῖς θεοῖς ναόν· εἶτα ἔστησεν αὐτοῖς ἄγαλμα· εἶτα ἐχρωμάτιζεν αὐτό· διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ποιήσεως ὑμνήσεν τοὺς θεοὺς· διὰ τοῦ πεζοῦ λόγου τελευταῖον ἐφιλοσόφησε περὶ ἀνθρώπου, περὶ κόσμου, περὶ Θεοῦ.

Ἡ καλὴ τῶν καλῶν τεχνῶν ἐξᾶς αὕτη ἀπαρτίζει κανονικὴν τινα καὶ συνεχῆ κλίμακα, ἐν ἣ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκδηλοῦται βαθμηδὸν καὶ κατὰ τρόπον αἰείποτε μᾶλλον ἐλεύθερον, αἰείποτε μᾶλλον σύμφωνον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν. Τῶν εἰκαστικῶν δηλοῦν ὅτι τεχνῶν πλουσιώτεραι καὶ πνευματικώτεραι εἶναι αἱ τέχναι αἱ λογοποιη-

τικαί· ἐν ἑκατέρᾳ πάλιν διαιρέσει πᾶσα μία τέχνη προβαίνει βαθμηδὸν πνευματομένη, ὅσα δὲ μᾶλλον αὐξάνεται τὸ πνευματικὸν αὐτῆς περιεχόμενον, τοσοῦτω μᾶλλον ἐλαττοῦται ὁ ὑλικὸς αὐτῆς τύπος.

Ταῦτα λέγοντες οὐδαμῶς διατεινόμεθα ὅτι αἱ τέχναι εἶναι διὰ τοῦτο κατ' ἑαυτὰς ἐλλειπεῖς· τούναντίον ἐν πάσαις ἀνεξαιρέτως ταῖς τέχναις τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀποκαλύπτεται καὶ ὑπάρχει κατ' οὐσίαν ἀκέραιον καὶ ὁλοσχερὲς. Ὁ γνήσιος τεχνίτης, ὅλη ψυχὴ καὶ διανοία καὶ δυνάμει ἐργαζόμενος, προσοικειοῦται πρῶτον ἢ θέλει ἵνα παραστήσῃ ἰδέαν, θερμαίνει αὐτὴν ἐν τῷ κλιβάτῳ τῆς ζεούσης αὐτοῦ καρδίας, καὶ ὑστερον μεταδίδει αὐτὴν ὡς μέρος τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας. Τότε δὲ, ὡς ὁ μετάλλινος κώδων ἢ ὁ χαλκοῦς ἀνδριάς ἐκχέεται ἐκ τοῦ χωνευτηρίου, οὕτω καὶ ὁ τεχνίτης ἐκχέει τὸ ἴδιον καλλιτέχνημα ἀπὸ τῆς καιομένης καμίνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ ποιητὴς γράφει τὸ ποίημά του διὰ τοῦ αἵματος τῆς ἑαυτοῦ καρδίας. Ἐνταῦθα δὴ ἐγκείται ἡ γοητεία, ἡ ἐπανθοῦσα χάρις καὶ τὸ ἀμήχανον κάλλος τὸ εἰς πᾶν ἀριστοτέχνημα ἐπικαθήμενον, ὅτι δηλ. ἀπὸ τῶν ἐνδομύχων τῆς καρδίας τοῦτο γεννῶμενον, ἀποκαλύπτει ὀφθαλμοφανῶς καὶ ὑλικῶς μίαν μορφήν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ εἶναι εἰκὼν τῆς ἰδίας ἡμῶν ψυχῆς.

Μεθ' ὅλην ὁμως τὴν ἀξίαν ἐκάστης τέχνης ἰδιαιτέρως, οὐδεὶς θὰ ἀντιλέξῃ ὅτι, ὡς τὸ πνεῦμα διαφόρως ἀναπτύσσεται καὶ ἀποκαλύπτεται κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ σώματος ἡλικίας, οὕτω καὶ μία τις τέχνη εἶναι καταλληλοτέρα τῆς ἄλλης ὅπως παραστήσῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ χρησιμεύσῃ ἐπομένως ὡς ὄργανον αὐτοῦ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὡς ὑπάρχει πρόοδος τις ἀπὸ τῆς ἀνοργάνου φύσεως εἰς τὴν ὀργανικὴν, ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων στοιχείων τῆς χημείας εἰς τὰ εἰδικὰ φαινόμενα τῆς φυσικῆς, ἀπὸ τούτων εἰς τὸ βασίλειον τῶν ὀρυκτῶν, ἀπὸ τῶν κρυστάλλων εἰς τὰ φυτὰ, ἀπὸ τῶν φυτῶν εἰς τὰ ζῶα, ἀπὸ τῶν ζῶων εἰς τὸν ἀνθρώπον, οὕτως ὑπάρχει πρόοδος ἀπὸ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς τὴν πλαστικὴν, ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν γραφικὴν, ἀπὸ τῆς γραφικῆς εἰς τὴν μουσικὴν, ἀπὸ τῆς μουσικῆς εἰς τὴν ποίησιν, ἀπὸ τῆς ποιήσεως εἰς τὸν τέλειον λόγον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἀρχὴ τῆς τέχνης· ἐν τῇ πλαστικῇ ἐκδηλοῦται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διὰ τύπου μᾶλλον ὠρισμένου, τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· ἡ γραφικὴ ἀναπτύσσει πλουσιώτερον καὶ ἀτομικώτερον βίον· τὸ βασίλειον τῶν τόνων εἶναι πλουσιώτερον τοῦ βασιλείου τῶν χρωμάτων· ἡ ποίησις περὶλαμβάνει πολὺ μείζονα πλοῦτον ἰδεῶν παρά τὴν μουσικὴν·

ὁ κόσμος τοῦ πεζοῦ λόγου ἀποβαίνει τοσοῦτον εὐρὺς ὅσον ὁ κόσμος ὅλος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Καὶ πρῶτον μὲν αἱ εἰκαστικαὶ τέχναι, ἐπὶ τοῦ τόπου ἐρειδόμεναι, παριστώσιν ἐν τῷ τόπῳ τὸ καλὸν ὁλόκληρον καὶ διὰ μιᾶς, τουτέστιν οὐχὶ ὡς γινόμενόν τι, ἀλλ' ὡς γεγενημένον ἤδη καὶ τετελειωμένον. Αἱ λογοποιητικαὶ τέχναι τούναντίον, ἐπὶ τοῦ χρόνου ἐρειδόμεναι, παριστώσιν ἐν τῷ χρόνῳ τὸ καλὸν ὡς βαθμηδὸν καὶ συνεχῶς γινόμενον καὶ τελειούμενον. Ἄλλ' ἡ συνεχῆς διαδοχὴ τῆς ἐν τῷ χρόνῳ κινήσεως, ἥτοι ὁ κινούμενος χρόνος, εἶναι πολλῶν ζωηρότερος τῆς στάσεως ἐν τῷ τόπῳ. Ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς λοιπὸν τέχναις ἐπικρατεῖ ἡρεμία καὶ εἰρήνη, σχεδὸν εἰπεῖν θάνατος· ἐν ταῖς λογοποιητικαῖς ζωὴ, κίνησις, πόλεμος, ὁ πάντων πατήρ.

Πρὸς τούτοις, τῶν μὲν εἰκαστικῶν τεχνῶν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς ὁράσεως, τῶν δὲ λογοποιητικῶν διὰ τῆς ἀκοῆς. Ἄλλὰ, κατὰ τὴν ὀρθὴν τῶν ἀρχαίων παρατήρησιν, τὸ τῆς ἀκοῆς αἰσθητήριον συγγενεῦει μετὰ τῆς ψυχῆς πολὺ στενότερον, ὑπηρετεῖ δὲ καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου διάπλασιν πολὺ μᾶλλον ἢ τὸ τῆς ὁράσεως. Διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντιλαμβανόμεθα τοῦ ἔξω κόσμου· ἀλλ' ὅσα πλείονα ἀντικείμενα βλέπει ἡ ψυχὴ, τοσοῦτω μᾶλλον διασκεδάζει καὶ ἐξασθενεῖ τὴν προσοχὴν αὐτῆς· διὰ τῆς ἀκοῆς τούναντίον ἡ ψυχὴ συστέλλεται οὕτως εἰπεῖν καὶ συγκεντροῦται ἐν ἑαυτῇ. Τὰ ὄμματα εἶναι ἡ περιφέρεια, ἡ ἀκοὴ τὸ κέντρον τῆς ψυχῆς. Διὰ τῶν ὀμμάτων ἐκχέεται ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ ἐκτὸς καὶ δὴ καὶ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις· διὰ τῶν ὠτῶν ἐκχέεται εἰς τὴν ψυχὴν ὁ πνευματούμενος ἔξω κόσμος. Διὰ τῶν ὀμμάτων βλέπομεν τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ἀκοῆς μανθάνομεν τὸν ἔσω ἀνθρωπίνον, ἥτοι τὸ ἐν τοῖς λόγοις ἐνσαρκούμενον πνεῦμά του. Τούτου ἕνεκα τὰ ἔργα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν ἐπιδρῶσιν εἰς τὴν ψυχὴν ταχύτερον, αἰφνιδίως καὶ ἐκ πρώτης ἄψεως· τὰ δὲ τῶν λογοποιητικῶν τεχνῶν διαδοχικώτερον μὲν καὶ βραδύτερον, ἀλλὰ καὶ ἐντονώτερον, στερεώτερον, διαρκέστερον. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ πλαστικὴ, ἡ γραφικὴ ἐπενεργεῖ ταχύτερον τῆς μουσικῆς, ἡ μουσικὴ ταχύτερον τῆς ποιήσεως, ἡ ποιήσις ταχύτερον τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἄλλ' ἡ τῆς ἐπιδράσεως ταχύτης ἴστανται εἰς ἀντίστροφον λόγον πρὸς τὴν ἰδίαν διάρκειαν. Καλὸν τι ποίημα διαμένει ἐν τῇ ψυχῇ μακρότερον χρόνον ἢ καλὸν τε ἄσμα μουσικόν· φιλοσοφικὴ τις γνῶσις γεννᾶται μὲν βραδύτερον ἐν τῷ κῶ· ὁπότεν ὅμως ὁ νοῦς καταλάβῃ καὶ ἀφομοιώσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ, τότε δὴ ἀποβαίνει ἀνεξίτηλος.

Τελευταῖον ὡς ὕλην παραστατικὴν τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μεταχειρίζεται ξύλα καὶ λίθους· ἡ πλαστικὴ ξύλα, λίθους, ἐλέφαντα, μέταλλα· ἡ γραφικὴ χρώματα. Αἱ λογοποιητικαὶ τέχναι μεταχειρίζονται ἤχον, τόνον, φωνήν· ἡ μὲν μουσικὴ τὸν οὐσιώδη ἤχον, ἡ δὲ ποιήσις καὶ ἡ ῥητορικὴ τὴν ἔναρθρον φωνήν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἔμμετρον καὶ ἄμετρον λόγον. Καὶ διὰ τὸ λεπτότερον λοιπὸν καὶ εὐγενέστερον ὄργανον, δι' οὗ τὸ πνεῦμα ἀποκαλύπτεται, τὰ ἔργα τῶν λογοποιητικῶν τεχνῶν εἶναι εὐγενέστερα καὶ πνευματικώτερα ἢ τὰ τῶν εἰκαστικῶν. Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν λογοποιητικῶν πάλιν τεχνῶν, ποιήσις καὶ ῥητορικὴ εἶναι ὁμοιογενέστεραι τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι παρά τὴν μουσικὴν, διότι αἱ ἔναρθροι λέξεις τῆς ἀνθρωπίνης λαλιᾶς ἐκφράζουσι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου πολὺ καταληθιότερον παρά τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς. Τῷ ὄντι τῆς μὲν μουσικῆς γνώρισμα εἶναι ὁ αἰσθητὸς καὶ ἀδόκιμος τόνος, τῆς δὲ ποιήσεως ὁ διανοητικὸς καὶ προφορικὸς λόγος. Ὁ τόνος εἶναι φυσικὴ καὶ ἀκούσιός τις ἐκφρασις ψυχῆς αἰσθανομένης· ὁ λόγος εἶναι ἐλεύθερον προῖον αὐτενεργοῦ πνεύματος διανοουμένου. Τόνος καὶ λόγος ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους ὅπως ἡ αἴσθησις πρὸς τὴν διάνοιαν, ὅπως ἡ παθαινομένη ψυχὴ πρὸς τὸ ἐνεργὸν πνεῦμα. Ἐν τῇ μουσικῇ ἐπικρατεῖ ὁ ἤχος ὁ ἄναρθρος, ἡ λέξις εἶναι τι δευτερεῦον· ὁ μουσικὸς δηλονότι ψάλλει καὶ ἄνευ λέξεων. Ἐν τῇ ποιήσει ἐπικρατεῖ ἡ λέξις ἢ ἔναρθρος, ὁ ἤχος εἶναι τι δευτερεῦον· τούτου ἕνεκα ἡ μὲν ποιήσις μεταφράζεται εἰς πάσας τὰς γλώσσας, ἡ μουσικὴ ὅμως δὲν ἐπιδέχεται μετάφρασιν οὐδεμίαν.

Ἄλλὰ πῶς; ἐρωτᾷ τις ἴσως· δὲν ἠλεκτρίζει τὴν ψυχὴν καὶ ἡ μουσικὴ; δὲν συναρπάζει αὐτὴν ἀκαταμαχῆτως;

Βεβαίως· ὁ Ὀρφεὺς ἄδων ἐξημεροῖ ἀγρίους, θέλγει ὀρεσίβατα θηρία, κινεῖ λίθους καὶ δένδρα, ἀναχαιτίζει ποταμούς καὶ ἀνέμους, καταβαίνει εἰς τὸν ἄδην, μαλάσσει τὴν ἀμειλικτον καὶ ἄδακρυν τοῦ θανάτου θεότητα καὶ ἀπολαμβάνει τὴν φιλάτην ἑαυτῷ Εὐρυδίκην. Διὰ τῆς λύρας τοῦ Ἀμφίονος ἀνεγείρονται τὰ τεῖχη τῶν Θηβῶν. Διὰ τοῦ ἤχου τῶν σαλπείγων πίπτουσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱεραιχῶς. Διὰ τῆς περικαλλοῦς φόρμιγγος ὁ μουσηγέτης Ἀπόλλων καταπαύει τὴν περὶ τοῦ Ἀχιλλέως ἐρίδα τῶν θεῶν. Ὁ τοῦ Περικλέους διδάσκαλος μουσικὸς Δάμων ἤκουσέ ποτε αὐλητρίδα αὐλήσαπαν πρὸς μεθύοντας νέους φρυγισί, καὶ ἐμποήσασα αὐτοῖς μαλίαν· ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον διέταξεν αὐτὴν εἶνα αὐλήσῃ δωριστί, αἴφνης ἐκόπασεν ἡ μαλία, οἱ νέοι περιέλιοντο τοὺς στεφάνους καὶ ἐπανῆλθον οἰκαδε κατησχυμμένοι. Τιμόθεος ὁ Μι-

λήσιος, έπαυλήσας ποτέ τὸ φρύγιον εἰς τὸν δειπνῶντα Ἀλέξανδρον, ἐξανέστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ ὄπλα· χαλάσας μετ' ὀλίγον τὴν ἁρμονίαν καὶ έπαυλήσας δωριστί, επανήγαγεν αὐτὸν πάλιν πρὸς τοὺς ἐν τῷ συμποσίῳ παρόντας. Διὰ τῆς κιθάρας ἀπελαύνει ὁ νέος Δαυὶδ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τὸ καταβασανίζον τὸν Σαούλ. Φρειδερίκος ὁ Β' τῆς Πρωσίας, ὃν οὐδεὶς ἀδέποτε εἶδε προσευχόμενον, μυρίους ἐν τῷ σιλεσιακῷ πολέμῳ ὑποστὰς κιδύνας, τρισμυρίους καὶ τετρακισμυρίους ἀπολέσας στρατιώτας, ἅμα ἀκούσας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ τὴν ἐν Οὐβερτοβούργῳ εἰρήνην ψαλλόμενον τὸ σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου, κατακυθίει τὴν καρδίαν, ἐξανέστη, ἀπεκαλύφατο τὴν κεφαλὴν, ἐγονυπέτησεν, ἔτεινε πρὸς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, ἐδάκρυσεν. Ὁ τῆς Ἀγγλίας Γεώργιος Α' μετὰ τὴν ἐν Ῥηνοπεραίᾳ εἰρήνην, ἀκούσας τὴν δοξολογίαν τοῦ Αἰνδέλου, ὑπέγραψε καὶ ἐκύρωσε τὴν καθολικὴν ἀμνηστίαν, ἣν ἐπιμόνος ἤρνεϊτο ὀλίγας πρότερον ὥρας. Ὁ Σουλτάνος Μουράτ Δ' κυριεύσας τὸ Βαγδάτιον διέταξεν ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτοῦ ἵνα κατατομηθῶσιν ἅπαντες οἱ αἰχμαλωτευθέντες· ἀρχεται ἡ σφαγὴ μετ' ὀλίγον τοσοῦτον συγκινεῖται τὴν καρδίαν ὑπὸ τοῦ γλυκυτάτου ἄσματος πέρσου τινὸς κιθαρῳδοῦ, ὥστε ἀμέσως διακόπτει τὴν σφαγὴν, ἀπολύει τοὺς αἰχμαλώτους καὶ μεθ' ἑαυτοῦ συμπαραλαμβάνει τὸν κιθαρῳδὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· διότι « οὐδὲν (κατὰ τὴν ὁρμὴν τοῦ Σαικσπέρου ῥήτραν) οὐδὲν τοσοῦτον τραχὺ καὶ μακρὸν, μὴ δυνάμενον νὰ πραυθῆ » δια τῆς μουσικῆς· ὁ ἀνὴρ, ὁ μὴ ἔχων ἐν ἑαυτῷ μουσικὴν καὶ μὴ » συγκινούμενος ὑπὸ τῆς ἁρμονίας τῶν τόνων, εἶναι ἱκανὸς ἵνα διαπράξῃ » ἕξη πᾶσαν προδοσίαν καὶ ληστείαν· ἀμβλύτατον ἔχει τὸ αἶσθημα, καὶ » ζοφερωτάτας τὰς ὁρμὰς ὡς τὸ Ἔρεβος· μὴ πιστεύσης τοιοῦτῳ ἀνδρὶ » μηδέποτε. »

Ἐναντιβῆτης αἱ δονήσεις τῶν ἀκουστικῶν νεύρων τῶν ὑπὸ τοῦ μουσικοῦ τόνου ἐρεθιζόμενων, μεταδιδόμεναι εἰς ὅλον τὸ νευρικὸν σύστημα, διατιθεῖσιν ἡμᾶς φαιδρῶς ἢ ἀλγεινῶς, κινουσι τὰς χορδὰς τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, οὕτω δὲ ἀνακουφίζουσι τὴν λύπην, πρᾶνουνσι τὴν ὀργὴν, μετριάξουσι τὴν δυστυχίαν, διαλύουσι τὴν ἔριδα προσώπων καὶ πόλεων, θεραπεύουσι ψυχικὰ καὶ ἠθικὰ πάθη καὶ ἀποβαίνουσι ἀντιφάρμακον ἅπᾶντων σχεδὸν τῶν παθημάτων. Συμβαίνει δὲ τοῦτο τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ μουσικὸς οὗ μόνον περιπαροῖ τὴν ψυχὴν τοῦ διὰ τοῦ φυσικοῦ ἤχου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μετάλλου καὶ τῆς χορδῆς, ἐκ τῶν ἐμπνευστῶν ὀργανῶν καὶ τῶν ἐνταῦθα ὀργάνων, ἐκκαλεῖ εἰς τὰ ἔξω τὴν ἐν τῷ

ἤχῳ κρυπτομένην ψυχὴν, τὴν δαιμονίαν φωνὴν τὴν ἐναπειλημένην τῷ χαλκῷ (1).

Ἄλλὰ παρεκτός τῆς βραχυτάτης διαρκείας τῶν ἐπιδράσεων τῆς μουσικῆς, ἣς ἀνωτέρω ἐμνημοσύσαμεν, παρεκτός τοῦ ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἵνα ἡμέρας καὶ νυκτὸς ψάλλῃ καὶ τραγουδῇ, ἐρωτῶμεν εἶναι ἄρα γε ἡ ἐπίδρασις αὕτη τὸ ὑψιστον; Καὶ τί εἶναι σπουδαιότερον καὶ ὑψηλότερον; ἡ γνώσις, ἢ ἡ λαμβάνει ὁ μαθητιῶν, καθ' ὅπως, κατ' ἀνάγκην, ἀνευ βουλήσεως καὶ ἐπιγνώσεως, καὶ τῆς ὁποίας ἅμα ἐξυπνήσας οὐδεμίαν ἔχει πλεον· οὔτε συνειδήσιν οὔτε μνήμη, ἢ ἡ γνώσις, ἢ ἡ λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος γρηγορῶν καὶ διαγρυπνῶν, ἀνευ ἀνάγκης, κατὰ βούλησιν ἐλευθέρων καὶ ἐν συνειδήσει ἀνεξίτηλῳ; Ἀναμφιβόλως ἡ δευτέρα· διότι ἡ ἐλευθερία εἶναι ὑπερτέρα τῆς ἀνάγκης, ἢ προσωπικότης ὑπερτέρα τῆς ἀπλῆς οὐσίας, ἢ διάνοια ὑπερτέρα τοῦ ἀπλοῦ αἰσθήματος, τὸ πνεῦμα ὑπερτερον τῆς ὕλης (2).

Ἐκ πάντων καθόλου τῶν δυνατῶν τῆς παραστάσεως μέσων ἡ γλώσσα, στενότατα συγγενεύουσα καὶ ἀδιασπᾶστος μετὰ τῆς διανοίας συνδεομένη, εἶναι τὸ ὄργανον δι' οὗ τὸ πνεῦμα ἀποκαλύπτεται οὐχὶ ὡς ἀπλῆ οὐσία, ἀλλ' ὡς πρόσωπον ἐλεύθερον καὶ ἄγνόν.

Ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἄνθρωπος διὰ τῆς γλώσσης, διὰ τοῦ λόγου τοῦ τε ἐνδιαθέτου καὶ τοῦ προφορικοῦ· ἡ γλώσσα δὲν εἶναι τι αὐθαίρετοῦ, ἀλλ' ἀκούσιός τις καὶ κατὰ φύσιν ἀναγκαῖα ἀπόρροια τοῦ τε ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ παντὸς ὅτι διαστέλλει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ζώων. Ἐὰν ἡ τέχνη καθόλου πνευματοῖ τὴν ὕλην, καὶ παριστᾷ ὑπὸ αἰσθητὴν μορφήν τὸ πνεῦμα, οὐδὲν λεπτότερον, οὐδὲν τελειουργότερον μέσον πνευματικῆς ἀποκαλύψεως παρὰ τὴν γλώσσαν, ἥτις, ὡς ἀμεσος ἔκφρασις τοῦ αἰσθάνεσθαι, τοῦ νοεῖν καὶ τοῦ βούλεσθαι, εἶναι φυσικὸν καλλιτέχνημα, τουτέστι φυσικὸν ἅμα καὶ τεχνικὸν προϊόν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἐὰν, ὡς εἶπε καὶ ὁ τῆς Ἀγγλίας Αἰτχύλος, αἱ λέξεις γίνονται ἐκ τῆς πνοῆς, ἢ δὲ πνοὴ ἐκ τῆς ζωῆς (3), οὐδεμία καλὴ τέχνη ζωηροτέρα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ῥητορικῆς.

Ἀνακεφαλαιοῦντες ἤδη τὰ περὶ τῆς κλίμακος καὶ τῆς κατὰ βαθμοὺς τῶν καλῶν τεχνῶν ὑπεροχῆς, τάσομεν αὐτὰς ὡδέ πως·

1) Πυθαγόρας· ἔφη τὸν ἐκ χαλκοῦ κρουόμενον γινόμενον ἤχον φωνὴν εἶναι τινος τῶν δαιμόνων ἐναπειλημένην τῷ χαλκῷ. (Πορφυρ. περὶ βίου Πυθαγόρου.)

2) Ζῶου μὲν ἔστι φωνὴ ἀπὸ ὁρμῆς πεπληγμένος, ἀνθρώπου δ' ἔστι ἐναρθρός καὶ ἀπὸ διανοίας ἐκπεπομένη.

3) If words be made of drength and breath of life.

Ἡ μὲν ἀρχιτεκτονικὴ ἐγείρει ναὸν κατοικούμενον ὑπὸ Θεοῦ οἰοφανεῖται αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος. Ἡ πλαστικὴ παριστᾷ τὸν Θεὸν ἐν τελειοτάτῃ μορφῇ ἀνθρωπίνῃ. Ἡ γραφικὴ παριστᾷ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ὅπως αὕτη καταφαίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἰδίως δὲ ἐπὶ τῶν παρειῶν καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐν τῇ μουσικῇ ἐκφέρονται αἱ δονήσεις τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ οὐσώδους ἤχου. Ἐν τῇ ἐνάρθρῳ γλώσση τῆς ποιήσεως καὶ τῆς ῥητορικῆς ἐξέρχεται ἐκ τῶν ἑαυτῆς ἀδύτων καὶ παρίσταται ὡς πρόσωπον αὐτῆ ἡ ψυχῆ. Ἡ αἴσθησις διάνοια γεννᾶται ἐν τῇ καμίνῳ τῶν αἰσθημάτων, ἐν τῷ πυρὶ τῆς καρδίας, ἐξερχομένη δὲ περιβάλλεται τὴν ἐνάρθρον φωνῆν. Τὸ ἐν τοῖς τόνοις τῆς μουσικῆς συγκεχυμένον, ἀόριστον, δυσδιάκριτον καὶ ἀδιαμέριστον μερίζεται ἐν τῇ ἐνάρθρῳ τῆς ποιήσεως, γλώσση εἰς ὠρισμένας πνευματικὰς ἰδέας, παραστάσεις καὶ λογικὰς ἐννοίας.

B.

Ποῖον ἤδη τὸ ἀντικείμενον τῆς ποιήσεως; Οὐχὶ ἡ περισταχίζουσα ἡμᾶς φύσις καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα, ὡς τοιαῦτα, ἀλλὰ πρῶτα μὲν καὶ μάλιστα τὰ πνευματικὰ τῆς ἀνθρωπότητος συμφέροντα, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον ἡ ἐξωτερικὴ φύσις, μεθ' ἧς διατελοῦμεν ἐν ἀδιαλείπτῳ σχέσει καὶ συναφείᾳ. Ἡ ποίησις προτίθεται ἵνα ποιήσῃ ἡμῖν γνωστὰς τὰς δυνάμεις τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὰ εὐγενέστατα τῶν μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν παθῶν, ἅτινα ὁ θεὸς Πλάτων ἐκάλεσε πτέρυγας τῆς ψυχῆς, πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου κινεῖται ἄνω καὶ κάτω, πᾶν ὅ,τι ἡρέμα διαβαίνει ἐνώπιον τῆς ἀταράχου παρατηρήσεως καὶ θεωρίας αὐτῆς, — ἐνὶ λόγῳ τὸ ἀπέραντον βασιλεῖον τῶν ἀνθρωπίνων ἰδεῶν, πράξεις, αἰσθημάτων, χαρμῶν τε καὶ ἀλγηδόνων, τὴν ὅλην τοῦ κόσμου ἐνέργειαν, τὸν ἐν τῷ κόσμῳ τὰ πάντα διέποντα δάκτυλον τῆς Θεῆς Προνοίας. Ὁ ἔξω κόσμος, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη καὶ αἱ ἀστέρες, οἱ ὠκεανοὶ, αἱ θάλασσαι καὶ οἱ ποταμοὶ, ἡ γῆ, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα οὐδαμῶς συνοῖδασιν τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν. Ὁ ἄνθρωπος τότε μόνον ὑπάρχει ἀληθῶς, ὅπου γινώσκῃ ἑαυτὸν τε καὶ τὰς ἑαυτοῦ σχέσεις πρὸς ἅπαντα τὰ ὄντα, ἐπουράνια, ἐπίγεια καὶ ὑποχθόνια, καὶ τὰς εἰς ἐνέργειαν καὶ δραστηριότητα παροτρυνούσας αὐτὸν δυνάμεις. Ταύτην τὴν γινῶσιν ἐξ ἀμνημονεύτων αἰῶνων ἐσπούδασεν ὅπως ἀνεύρη καὶ καταγγείλῃ ἡ ποίησις.

Ὡς ἡ μουσικὴ ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, οὕτως ἡ ποίησις πρὸς τὴν πλαστικὴν ὁ ποιητὴς εἶναι πλάστης. Καθ' ὃν τρόπον ὁ ἐρμολύφος μεταποιεῖ τὸ μάρμαρον εἰς ὠραῖον ἀνθρώπινον σῶμα, οὕτω καὶ ὁ ποιητὴς μεταποιεῖ τὴν λέξιν εἰς ὀργανικόν, ἀρτιμελές καὶ ὠραῖον σῶμα τῶν ἀνθρωπίνων διανοημάτων. Τὴν παραβολὴν ταύτην ἐποίησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι, οἵτινες τὰς μὲν ᾠδὰς τοῦ Πινδάρου καὶ τοὺς χοροὺς τοῦ Αἰσχύλου παρέβαλον πρὸς τὰ ἀγάλματα τοῦ Φειδίου, τὸν δὲ δι' ἀριστοτέχου χειρὸς ἐξυφαίνοντα τοὺς ἀρχαίους μύθους προσηγόρευσαν «τέκτονα εὐπαλάμων ὕμων» «ὃς ἐτεκτῆνατο ἐπέων κόσμον παντοίων» — «ἀρχαίων ἐπέων τεκτάναι' αἰοιδάν» (1).

Ὁ ἄνθρωπος, ἔσχατον μέλος ὦν καὶ κορωνὴς τῶν ἐπὶ γῆς πλασμάτων, συμπεριλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ὅλην τὴν προγενεστέρην πλάσιν. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, μέρος οὖσα τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου, κατὰ τοὺς Πυθαγορείους, καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνεχομένη, ἀλληλεπιδρᾷ ἐφ' ἅπαντα τὰ ὄντα, ἐφ' ἀπάσας τὰς δυνάμεις. Ἐν ὅλῃ τῇ μεγάλῃ πλάσει οὐδὲν τὸ μὴ κινῶν ὁμοιογενῆ τινα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ χορδῆν. Ὁ ἄνθρωπος κέκτηται τὴν ἰκανότητα τοῦ εὐρύνειν μὲν τὴν ἰδίαν ἀτομικὴν συνείδησιν εἰς τὴν καθολικωτάτην συνείδησιν τοῦ κόσμου ὅλου, συναισθάνεσθαι δὲ πᾶν ὅσα συνησθάνη ἀνεκάθεν ἡ ἀνθρωπότης ὅλη, διότι ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἀδιαλείπτως ἀγωνίζονται καὶ διαμάχονται αἱ καθολικαὶ τῆς φύσεως δυνάμεις, τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ πονηρὸς δαίμων. Ἐκαστος ἄνθρωπος φέρει ἐν ἑαυτῷ ἅπαντας τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης τοὺς τύπους καὶ τοὺς χαρακτήρας, καὶ εἶναι δυνάμει ἡ ἀνθρωπότης ὅλη, καθὼς πάλιν ἡ ὅλη ἀνθρωπότης ἐνεργεῖα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ αὐτὸς ὁ πληρέστατος ἀνεπτυγμένος ἀρχέγονος ἄνθρωπος, ὁ προπάτωρ Ἀδάμ. Ἐκαστος ἄνθρωπος, υἱὸς ὦν τοῦ Ἀδάμ, μετέχει τῆς ἀρχεγόνου ἰκανότητος ἐκείνου, καὶ εἶναι δυνάμει ἱερεὺς, προφήτης, ἥρωας, βασιλεὺς, καλλιτέχνης, ποιητὴς, φιλόσοφος. Ἐπὶ τοιαύτης δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἐπὶ τοιαύτης ὁμογενοῦς τοῖς πράγμασιν ἀνα-

(1) Καὶ ὁ Σαικοπῆρος δὲ εἶπέ που

... As imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poet's pen
Turns them to shapes, and gives to airy nothing
A local habitation and a name.

(Καθὼς ἡ φαντασία παράγει τοὺς τύπους τῶν ἀγνώστων πραγμάτων, οὕτω καὶ τοῦ ποιητοῦ ὁ κάλαμος σωματοῦ αὐτοῦ, καὶ παρέχει τόπον καὶ ὄνομα εἰς τὸ ἐναέριον μηδέν.)

παραστατικής και δημιουργού φαντασίας ερείδεται ἡ ποίησις. Ἴδου ὁ λόγος, δι' ὃν θαυμασιῶς θέλγει καὶ ἠλεκτρίζει ὁ ποιητὴς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ἀκροατὰς αὐτοῦ, διότι λαλεῖ ὡς ἀρχέγονός τις ἄνθρωπος, ὡς ὄν, τολμῶμεν εἰπεῖν, πανθειστικόν. Δὲν ζῆ μόνον ἐν ἑαυτῷ· νύκτωρ καὶ μετ' ἡμέραν πάλαι ἡ καρδία αὐτοῦ, μυστηριωδῶς συμπαθοῦσα πρὸς τὴν πλημμυρίδα καὶ τὴν ἀμπωτὴν τῆς ὅλης φύσεως· πᾶν δ' ὅ,τι καὶ ἀκροθιγῶς ἄπτεται τῆς ψυχῆς αὐτοῦ γίνεται μουσικὴ, γίνεται ποίησις. Ὁ ποιητὴς, δεύτερος ὢν δημιουργός, ἄνθρωπος Προμηθεὺς ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Διὸς, πλάττει καὶ αὐτὸς κατὰ νόμους αἰωνίους, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, καὶ ἀρυσόμενος ἀπὸ τῆς ὅλης καὶ πλήρους ζωῆς. Δὲν ἐξαρχεῖ αὐτῷ οὔτε ἡ κοινὴ καὶ τετριμμένη τοῦ κόσμου πορεία, οὔτε ἡ πολλακίς ποταπὴ καὶ χαμαιζήλος πραγματικότης. Ἀνάγκην ἔχει ὅπως συλλάβῃ τὸν τε χρόνον καὶ τὴν ζωὴν ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ καὶ ἀκεραιότητι αὐτῶν, ὡς ἐν μέγα ὄλῳ· ἀνάγκην ἔχει ὅπως συλλάβῃ τὸ ἐνεστώδες ὡς ζῶντα κρίκον τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος· διότι ὡς ἄλλος προφήτης αἰσθάνεται μὲν εἰσέτι τὸ παρελθόν, βλέπει δὲ ὡς παρὸν καὶ αὐτὸ τὸ μέλλον. Ἡ ἐν αὐτῷ δημιουργὸς δύναμις, μὴ ἀνεχομένη ἵνα κατακλείηται ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ χρόνου ὀρίων, προσπαθεῖ ὅπως διασπάσῃ αὐτὰ, καὶ, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ χρόνου διατελοῦσα, ἀναπνεύσῃ ζωοποιὸν καὶ ζωογονοῦσαν αἰωνιότητα. Τούτου ἕνεκα ἐρωτώμενος, τί ἐστὶ ποίησις; ἀποκρίνεται «αἰσθημα κόσμου προγενεστέρου καὶ κόσμου μέλλοντος» (1).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω εὐκόλως ἐννοοῦμεν, διὰ τίνα λόγον ἀνέκαθεν, μετὰ τοὺς ἱερεῖς, ἐτιμήθησαν οἱ ποιηταὶ ὡς οἱ πρῶτοι τῆς ἀνθρωπότητος διδάσκαλοι, ὡς οἱ ἀρχαιότατοι καὶ δημοτικώτατοι φιλόσοφοι, ὡς οἱ πιστοὶ διερμηνεῖς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ὡς θεῶν παῖδες καὶ ὑποφῆται θεῶν, σοφίας δὲ πατέρες καὶ ἡγεμόνες. Μόνοι μεταγενέστεροί τινες γραμματοδιδάσκαλοι διετείναντο ὅτι «ποιητὴς πᾶν στοχάζεται ψυχαγωγίας καὶ οὐ διδασκαλίας χάριν». Ἡ σεμνὴ ἀρχαιότης τούναντιον ἐτίμησε τὴν ποίησιν ὡς «πρώτην τινὰ φιλοσοφίαν», καὶ ἀγαθὴν τῆς νεότητος κουροτρόφον, εἰσαγούσαν τοὺς νέους εἰς τὸν βίον, διδάσκουσαν αὐτοὺς καὶ ἠθῆ καὶ πάθη καὶ πράξεις καὶ ὄλον καθόλου τὸ μουσικώτατον καὶ ἐναρμόνιον τῆς ἀρετῆς σύστημα. «Ἐν ποιήμασι προφιλοσοφητέον» ἔλεγε ὁ Πλούταρχος· καὶ δικαίως· διότι ἡ μὲν ποίησις

1) What is poetry?—The feeling of a former world and future (Byron).

εἶναι ἀρχαιότερα τις μυθώδης φιλοσοφία, ἡ δὲ φιλοσοφία νεώτερα τις ἔμφρονεστέρα ποίησις. Ὅλη μάλιστα ἡ προαιριστοτέλειος φιλοσοφία τῶν Ἑλλήνων, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ Πλάτωνος ἰδεολογία καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ μεταφυσικὴ εἶναι πλήρης ἐμπνεύσεως ποιητικῆς. Ἡ ὅλη ποίησις, λέγει παρὰ Πλάτωνι καὶ ὁ Σωκράτης, ἡ οὐ μόνον ἡδεῖα, ἀλλὰ καὶ ὠφελίμη πρὸς τὰς πολιτείας καὶ τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, εἶναι φύσει αἰνιγματώδης, ἐπομένως οὐχὶ ἔργον τοῦ τυχόντος. Ὅστις προσέρχεται εἰς τῶν Μουσῶν τὰς θύρας ἀνευμανίας, νομίζων, ὅτι διὰ τῆς τέχνης γενήσεται ποιητὴς, μένει ἀτελής. «Τὰ μέγιστα γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ ματίας, θεῖα μέντοι δόσει διδομένης. Ἡ τ' ἐν Δελφοῖς προφήτις αἴ τ' ἐν Δωδώνῃ ἱερεῖαι, μανεύεται μὲν, πολλὰ δὲ καὶ καλὰ ἰδία τε καὶ δημοσίᾳ τὴν Ἑλλάδα εἰργάσαντο, σωφρονοῦσαι δὲ βραχέα ἢ οὐδέ». Παλαιός τις μῦθος λέγει, ὅτι ὁ ποιητὴς, ὁπότεν ἐν τῷ τρίποδι τῆς Μούσης καθίζηται, τότε οὐκ ἔμφρων ἐστίν. Ὁ ποιητὴς, εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα κοῦφόν τι χρῆμα πτηνόν, ἱερὸν, ἅγιον· δὲν δύναται δὲ νὰ ποιήσῃ, ἐὰν μὴ πρότερον γένηται ἐνθεος καὶ ἔκφρων, καὶ ὁ νοῦς μηκέτι ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχη· ἐφ' ὅσον δ' ἔχει τὸν κοινὸν νοῦν «ἀδύνατος ποιεῖν ἄνθρωπος καὶ χρησιμωδεῖν». Ὅπότεν ὁ Θεὸς ἀφαιρέσας αὐτὸν τὸν κοινὸν νοῦν, καταστήσῃ αὐτὸν ἑαυτοῦ δοῦλον, τότε τῷ ὑπαγορεύει ὅσα αὐτὸς βούλεται. «Διὰ ταῦτα ὁ Θεὸς, ἐξαιρούμενος τούτων τὸν νοῦν, τούτοις χρῆται ὑπηρεταῖς καὶ τοῖς χρησιμωδοῖς καὶ τοῖς μάντεσι τοῖς θεοῖς, ἵν' ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες εἰδῶμεν ὅτι οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ ταῦτα λέγοντες οὕτω πολλοῦ ἄξια, οἷς νοῦς μὴ πάρεστιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐστὶν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς.» Τριαῦτα τότε ποιήματα δὲν εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ θεῖα. Τῶ ὄντι, ἐὰν ὑπὸ τὸ θεῖον ἐνσώσωμεν τὸ ὄντως ὄν, τὴν ἀρχέγονον δημιουργὸν δύναμιν, τὸν ἰδεώδη κρουῖον τῆς ζωῆς, τότε οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὑπάρχει ὅτι ἐκ τοιούτου κρουοῦ ἀρύεται καὶ ἡ ποίησις ἡ ἀληθὴς, διὸ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ὠμολόγησεν ὅτι «ἐνθεὸν ἡ ποίησις».

Τὴν ἀνωτέρω ἀλήθειαν δὲν ἐπενόησαν δῆθεν οἱ φιλόσοφοι, ἀλλὰ πολὺ πρὸ τῶν φιλοσόφων κατήγγειλαν οἱ τὸ ὕψος τῆς ἑαυτῶν ἐντολῆς συνειδότες ποιηταί. Πάντες δηλονότι κηρύττουσιν, ὅτι τὸ μὲν θεμέλιον τῆς ποιήσεως εἶναι ἡ θεῖα μανία, ὁ δὲ ὑψίστος αὐτῆς σκοπὸς τὸ προσφέρειν εἰς τὸν πραγματικὸν βίον τὸ κάτοπτρον τοῦ βίου τοῦ ἰδεώδους. Ὁ Ὅμηρος ἀπεφῆνατο πολλακίς ὅτι τοῦ ποιητοῦ τὸ ἔργον εἶναι τὸ «ἄδειν τὰς πράξεις τῶν θεῶν καὶ τὰ κατορθώματα τῶν ἡ-

ρών»(1). «Τὸν ποιητὴν ἠγάπησε σφόδρα ἡ Μοῦσα καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ἀγαθὸν τε καὶ κακόν· ἀφῆρεσε μὲν αὐτὸν τὸ εὖς τῶν ὀμμάτων, ἔδωκεν δ' αὐτῷ γλυκεῖαν ἀοιδίην»(2). Καὶ ἀλλαχοῦ «Εἶμι αὐτοδίδακτος, Θεὸς δὲ ἐνεφύτευεν εἰς τὴν καρδίαν μου παντοίας ὥδης»(3). Καὶ τὴν Ἀθηναίων δὲ παρεισάγει ὁ αὐτὸς λέγουσαν πρὸς τὸν Τηλέμαχον «Ἄλλα μὲν νοήσεις σὺ αὐτὸς, ἄλλα δὲ ἐμπνεύσει σοὶ ὁ Θεός»(4). Πανταχοῦ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου φαίνονται ἀδιασπᾶστως συνηνωμένα, εἰς ἓνα δὲ καὶ μόνον ἀφορῶντα σκοπὸν ἢ τε ἀνθρωπίνῃ ἐνέργειᾳ καὶ τὸ θεῖον κράτος.

Οὐχὶ ἄλλως ἀποφαίνεται περὶ τοῦ ἰδίου προορισμοῦ ὁ Ἡσίοδος. «Πρὸς τοῦτον (5), ποιμαίνοντα τοὺς ἄρνας ὑπὸ τοῦ ζαθέου Ἐλικῶνος, ἐφάνησαν αἱ Μοῦσαι κοῦραι μεγάλου Δοῦ ἀρτιπέπειαι, αἵτινες προσήνεγκον αὐτῷ τὸ ποιητικὸν σκῆπτρον, κλάδον δάφνης ἐριθηλέος καὶ ἐνέπνευσαν αὐτῷ καλὴν καὶ θεῖαν ἀοιδίην ἵνα ὑμνῇ τὸ γένος τῶν μακάρων καὶ κηρύσσει τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἀνθρώποις.» Καὶ ἐνταῦθα παρίσταται ἡ ποιητικὴ δῶρον τῶν Μουσῶν· καὶ ἐνταῦθα ἀντικείμενον μὲν αὐτῆς εἶναι οἱ θεοὶ, σκοπὸς δὲ ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους παντοειδῆς κήρυξις τῆς ἀληθείας.

Ἄσπαστος ὁ Πίνδαρος, ἀποκαλῶν ἑαυτὸν προφήτην τῶν Μουσῶν, «ἀοιδίμων Πιερίδων πρόφάταν,» λέγει πού «Ὁ Θεὸς χορηγεῖ τὰ πάντα τοῖς βροτοῖς, ὁ Θεὸς παρέχει χάριν καὶ εἰς τὸ ἄσμα· μαντεύου σὺ, Μοῦσα, ἐγὼ δὲ προφητεύσω»(6).

Περὶ τῆς εἰς τὴν ποίησιν κλήσεως διηγείται καὶ ὁ Αἰσχύλος (7) ὅτι παῖς ἔτι ὢν ὑπνωσέ ποτε ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐνθα ἐφύλασσε τὰς σταφυλάς. Φανείς αὐτῷ καθ' ὑπνους ὁ Διόνυσος, διέταξεν αὐτὸν ἵνα ποιήσῃ τραγωδίαν· τὴν ὑστεραίαν ὁ Αἰσχύλος ὑπήκουσε τῷ θεῷ καὶ ἀποπειραθεὶς

1) Ἔργ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε, τὰ τε κλείουσιν ἀοιδοί. (Ὀδ. I. 338).

Ἵμνεῖν ἀθανάτους, ὕμνεῖν ἀγαθῶν κλέα ἀνδρῶν. (Θεόκρ. 16. 2).

2) Τὸν πέρι Μοῦσ' ἐφίλησε, δίδου δ' ἀγαθὸν τε κακόν τε· ὀφθαλμῶν μὲν ἄμπερσε, δίδου δ' ἠδεῖαν ἀοιδίην. (Ὀδ. 8. 63).

3) αὐτοδίδακτος δ' εἶμι. Θεὸς δὲ μοι ἐν φρεσὶν οἶμας παντοίας ἐνέφυτεν . . . (Ὀδ. 22, 347).

4) ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῆσι νοήσεις ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται. (Ὀδ. 3, 26).

5) Ἡσίοδ. Θεογ. 28 καὶ ἐφε.

6) Θεὸς ὁ τὰ πάντα τεύχων βροτοῖς καὶ χάριν ἀοιδῶν φυτεύει . . . μαντεύου, Μοῦσα, προφατεύσω δ' ἐγώ.

7) Παισανίας I 21. 3.

τοῦτο κατῴρθωσεν ἄνευ πολλοῦ κόπου ἵνα ποιήσῃ τὴν πρώτην αὐτοῦ τραγωδίαν.

Ὁ εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς ποιήσεως ἐλλητικῶς Σοφοκλῆς, ὁ λίαν συναισθανόμενος τὴν ἀνάγκην τοῦ φιλοσοφεῖν περὶ τῆς ποιήσεως καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις περὶ τοῦ Αἰσχύλου εἰπὼν ὅτι «εἰ καὶ τὰ δέοντα ποιεῖ, ἀλλ' οὐκ εἰδῶς γε», τοσοῦτον ἀπέιχε τοῦ ἀντιγράφειν τὰ κοινὰ καὶ συνήθη ἐν τῷ βίῳ, ὥς τε ἀντιπαράβαλλον τὰς ἑαυτοῦ τραγωδίας πρὸς τὰς τοῦ Εὐριπίδου εἶπεν «αὐτὸς μὲν ὁ Σοφοκλῆς τοὺς ἀνθρώπους οἴους ἔδει ποιεῖν, Εὐριπίδην δὲ οἴοι εἶναι». Καὶ ὁ Σοφοκλῆς λοιπὸν ἀπαιτεῖ παρά τῆς ποιήσεως ὅπως παριστᾷ ἀντὶ τοῦ εἶναι τὸ δέον εἶναι, καὶ περιγράφῃ ὑψηλοτέραν τιὰ καὶ εὐγενεστέραν ἀνθρωπότητα ἢ τὴν τοῦ κοινοῦ βίου.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὁ πάντη ἄλλους διὰ τῆς ποιήσεως ἐπιδιώξας σκοποῦς, ὡμολόγησέ ποτε ὅτι ἐντολὴ αὐτῆς εἶναι ἡ τῶν ἀνθρώπων βελτίωσις «ὅτι βελτίους ποιούμεν τοὺς ἀνθρώπους ἐν ταῖς πόλεσιν».

Περὶ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἠθικοῦ τῆς ποιήσεως σκοποῦ τοιαύτην ἐνδόμυχον διέτρεφε πεποιθήσιν σύμπασα ἡ ἀρχαιότης, ὥς τε καὶ ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων τῆς Ἑλλάδος ποιητῶν Ἀριστοφάνης διεβεβαίωσεν ὅτι «τοῖς μὲν παιδαρίοισιν ἔστι διδάσκαλος, ὅστις φράζει, τοῖς ἡβῶσι δὲ ποιηταί, — τὸ δίκαιο οἶδε καὶ τραγωδία, καὶ πολλὰ μὲν γελοῖα εἰπεῖν πολλὰ δὲ σπουδαῖα».

Ἐκ πάντων τούτων καταφαίνεται τρανῶς ὅτι αἱ γνωσταὶ ῥήτραι τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ «ἄξιός τῆς δάφνης εἶναι ὁ τὸ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ ἠδέος ἀναμιγνύς»(1) εἶναι ὀφθαίτερα ἀπῆχρησις ἀρχαιοτέρας τινὸς περὶ ποιήσεως φιλοσοφίας.

Γ.

Ἰδιόβρυθμον τέχνην καθόλου] καὶ ποίησιν ἰδιαιτέρως διέπλεσαν ἐκ τῶν ἐθνῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνας. Παρὰ τοῖς τρισι πρώτοις ὅμως ἀρχὴν λαβοῦσα ἡ καλὴ τέχνη ἐκ τῆς θρησκείας καὶ διὰ παντὸς ὑπὸ ἱεραρχίαν αὐστηροτάτην

(1) Aut prodesse volunt aut delectare poetae
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitae.
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci
Simul delectando, pariterque monendo. Horat. A. P. 333.

και βασιλείαν δεσποτικήν διατελέσασα, εδείχθη στάσιμος, παρά δὲ τοῖς δυσὶ πρώτοις ἔστιν ὅτε και τερατώδης. Οἱ Ἕλληγες ὁμως, οἱ πρώτοί ἐπὶ γῆς πολιτικῶς ἅμα και διασητικῶς ελεύθεροι. Ἕλληγες, ἑθεράπευσαν τὴν τέχνην καθ' ἑαυτήν, οὐχὶ δὲ χάριν τάξεως προομιούχου. Αὐτοὶ πρώτοι ἐδημιούργησαν αὐτοτελή και ἀνεξάρτητον τέχνην, αὐτοὶ ἀνέπτυξαν ἐπίσης ἅπαντα τὰ εἶδη αὐτῆς και ἀνήγειραν καλλιτεχνικὸν οἰκοδόμημα τοσοῦτον μέγα και καλὸν, οἷον οὐδέποτε ὕστερον εἶδεν ὁ κόσμος. Εἰς τὸν νοῦν τῶν Ἑλλήγων ἀπεκαλύφθη πρῶτον ἡ ἰδέα τοῦ καλοῦ ἐν πάσῃ τέχνῃ και ἐπιστήμῃ. Ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐξανέτειλεν ὁ σπιθῆρ, ὁ πανταχόσε διαδοθεὶς και ἠλεκτρίσας τὰ εὐηλεκτρίστα πνεύματα παρά τοῖς εὐηλεκτρίστοις τῶν ἐθνῶν. Τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας ὁ οὐραὸς, ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς περιτροφαῖς, ἀνέδειξεν ἀνάριθμον πληθὺν λαμπροτάτων ἀστέρων, τῶν ὁποῖων αἱ φαιεναι ἀκτῖνες αἰωνίως θὰ διαυγάζωσιν ἐν τοῖς χροικοῖς τῆς ἱστορίας. Διὰ τῆς καλλιτεχνίας καθόλου και τῆς ποιήσεως ἰδιαίτέρως ἐκτῆσαντο οἱ Ἕλληγες τηλικούτον κράτος ἐφ' ὅλον τὸν κόσμον και καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὁποῖοι οὐδέποτε θὰ παύσῃ, οὐδέποτε θὰ ἐκλείψῃ, ἐφ' ὅσον τὸ καλὸν τιμᾶται ὡς καλὸν, και ἐφ' ὅσον σώζονται συγγράμματα θείας, πλουσίας και ἀρμονικῆς γλώτσης, ἧτις ὡς λεπτότατον ὕφανθὲν ὕφανσμα εἰς οἰκνδῆποτε διανοητικὴν ὕλην ἐφαρμοσμένη, ἐτελειοποιήθη ἐν πάσαις ταῖς παντοειδέσι και πολυτρόποις τῆς ἀνθρωπίνης διανείας ἀποκαλύψουσιν. Θέλοντες λοιπὸν ἵνα ἐξετάσωμεν τὰ διάφορα τῆς καθόλου ποιήσεως εἶδη και τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν γένεσιν, ἀρκεῖ ἵνα ῥέψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τὴν ποίησιν τὴν ἑλληνικὴν.

Τὰ εἶδη τῆς ποιήσεως, τῆς βαθμηδὸν ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ και πολιτικοῦ βίου τῶν Ἑλλήγων προκυψάσης, ἡρέμα δὲ και κατὰ μικρὸν τελειοποιηθείσης, εἶναι α) ἡ ἱερατικὴ ποίησις, β) τὸ ἡρωικὸν ἔπος, γ) ἡ ἑθνικὴ λυρικὴ, δ) ἡ ἐπὶ πασῶν τῶν προτέρων ἐρειδομένη τελειοτάτη δραματικὴ.

Ἀναγινώσκοντες σήμερον τὰ συγγράμματα τοῦ Σχιλλέρου, Γοιθίου, Βύρωνος και ἄλλων ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν, ἀπαντῶμεν παρ' αὐτοῖς ἀνάμικτα πολλὰ ἔμμετρα τε και ἄμετρα, ἐπικά δηλονότι ποιήματα και λυρικά και τραγωδίας και κωμωδίας, ἐπιστολάς, μυθιστορήματα, βιογραφίας, και παντοίας περὶ φύσεως ἡ περὶ τέχνης διατριβάς. Πάντα ταῦτα ὁμως τοῦ λόγου τὰ εἶδη δὲν ἤκμασαν παρά τοῖς Ἕλλησι συγχρόνως, ἀλλὰ βαθμηδὸν και ἀλληλοδιαδόχως ἐκ τοῦ πραγματικοῦ βίου γεννηθέντα, ἐτελειοποιήθησαν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο

παρὰλληλως τῇ ἑθνικῇ και πολιτικῇ ἀναπτύξει (1). Οἱ ἀρχαιότατοι και ἐπιστημότατοι τῶν ποιητῶν διέπρεψαν ἐν ἐνὶ μόνῳ τῆς ποιήσεως εἶδει· διότι κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ Πλάτωνος παρατήρησιν, δὲν ἠδύνατο οὔτε ὁ αὐτὸς ποιητῆς νὰ ποιῆσῃ καλὴν τραγωδίαν ἅμα και καλὴν κωμωδίαν, οὔτε ὁ αὐτὸς ὑποκριτῆς νὰ διαδραματίσῃ δεξιῶς πρόσωπον τραγικὸν ἅμα και πρόσωπον κωμικὸν (2).

Ἐν τῇ προϊστορικῇ λοιπὸν ἡ θρακοπελασγικῇ ἐποχῇ, ὅτε ἐπρωταγωνίστουσαν ἡ θρησκεία και οἱ ἱερεῖς, ὅτε ὅλος ὁ βίος ἔφερον ἱερατικὸν χαρακτῆρα, προέκυψεν ἡ ἰδεώδης αὐτοῦ εἰκὼν, ἡ ἱερά ποίησις τῶν ὕμνων τοῦ Ὠλήγος και τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Πάμφου και τοῦ Μουσαίου, τοῦ Εὐμόλπου και τοῦ Θαμύριδος, ἐν ἧ περιελαμβάνοντο σύμμικτα, πάντα τὰ ὕστερον ἀποχωρισθέντα στοιχεῖα τῆς ἐπικῆς, τῆς λυρικῆς και τῆς δραματικῆς ποιήσεως. Ὀψιαιότερον, ἐκλιπούσης τῆς ἱερατικῆς τάξεως, κατὰ τὴν ἡρωικὴν δηλονότι και μοναρχικὴν ἐποχὴν, ὁπότε ὁ ἡρώως ἐτιμᾶτο ὡς ὁ πρόμαχος τοῦ ἰδίου ἔθνους, παρήχθη ἐκ τοῦ ἡρωικοῦ βίου ἡ ἡρωικὴ ποίησις τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Ἡσιόδου και τῶν κυκλικῶν. Πολλοὺς αἰῶνας ὕστερον, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν ἀρχαίων και παρακμασασῶν ἡδῆ μοναρχιῶν, ὅτε ἀνέτειλεν ὁ τῆς ἐλευθερίας ἡλιος, ὅτε ἐβλαστοφύησαν και ἀνεφάνησαν εἰς τὸ φῶς τὰ τέως λανθάνοντα και ληθαργούοντα τοῦ πολιτικοῦ και ἠθικοῦ βίου σπέρματα, ὅτε ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτεῖαις και ἐν ταῖς δημοκραταῖς ἕκαστος ἀνθρωπος συνησθάνετο τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν και ἐτιμᾶτο ὡς τοιοῦτος, τότε δὴ προέκυψαν ἐξ αὐτῶν τῶν συγχρόνων τοῦ βίου περιπτώσεων τὰ τρία εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως, — α) ἡ πολεμικὴ, πολιτικὴ, ἐρωτικὴ και φιλοσοφικὴ ἐλεγεία τοῦ Καλλίνου και τοῦ Τυρταίου, τοῦ Μιμνέρμου και τοῦ Σόλωνος, τοῦ Θεόγνιδος και τοῦ Φωκυλίδου· — β) ἡ πρὸς τὴν κακῶς ἔχουσαν πατρίδα και πρὸς τὸ δύστροπον τοῦ ἀτομικοῦ χαρακτῆρος ἀν-

1) Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τοσοῦτον στενωῶς συνδέεται μετὰ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ, ὥστε ἡ φυσιογνωμία ἐκείνης ἀντανακλᾷ εἰς ταύτην ἀεῖποτε τὴν πιστὴν εἰκόνα τῆς και ἀνευρίσκειται ἐν αὐτῇ ἰδεωδῶς. (Rtöcher.)

2) Τοῦτο μόνον οἶός τε ἕκαστος ποιεῖν καλῶς, ἐφ' ὃ ἡ Μοῦσα αὐτὸν ὤρμησεν, ὁ μὲν διθυράμβους, ὁ δὲ ἐγκώμια, ὁ δὲ ὑπορχήματα, ὁ δ' ἔπη, ὁ δ' ἰάμβους· τὰ δ' ἄλλα φαῦλος αὐτὸς ἕκαστός ἐστιν. (Πλάτ. Ἰων.)—Οὐκοῦν και περὶ μιμήσεως ὁ αὐτὸς λόγος· ὅτι πολλὰ ὁ αὐτὸς μιμεῖσθαι εἶ ὥσπερ ἐν οὐ δυνατός; Οὐ γὰρ οὔν. Σχολῆ ἄρα ἐπιτηδεύσει γέ τι ἅμα τῶν ἀξίων λόγου ἐπιτηδευμάτων και πολλὰ μιμῆσεται και ἔττει μιμητικὸς, ἐπεὶ που οὐδὲ τὰ δοκοῦντα ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι δύο μιμήματα δύνανται οἱ αὐτοὶ ἕκαστος εἶ μιμεῖσθαι, οἷον κωμωδίαν και τραγωδίαν ποιοῦντες.—Ἀληθῆ λέγεις.—Οὐδὲ μὴν βραψφοδοί γε και ὑποκριταὶ ἅμα Ἀληθῆ. Ἀλλ' οὐδέ τοι ὑποκριταὶ κωμωδοῖς τε και τραγωδοῖς οἱ αὐτοί. (Πλ. Πολ. Γ.)

τιστοιχοῦσα λοιδορος, σατυρική και ἔγκωτος ἰαμβογραφία τοῦ ἐξοπλί-
σαντος τὰς Μούσας καὶ τὸν Ἑλικῶνα αἵματι ἀνθρωπίνῳ καταγράναν-
τος Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, Σιμωνίδου τοῦ ἐξ Ἀμοργοῦ καὶ Ἰππό-
νακτος τοῦ Ἐφεσίου· γ) ἢ κυρίως λυρική ἢ μελική ποίησις τῶν Αἰο-
λέων καὶ τῶν Δωριέων, τοῦ Ἀλκμᾶνος, τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σαπ-
φοῦς, τοῦ Σπησιόρου, τοῦ Ἰθύκου καὶ τοῦ Θηβαίου Πινδάρου. Ζωηρο-
τάτη, ὡς ἡ φαινή ἀκτίς, ἀνέτελλε καὶ ἡ λυρική ποίησις ἐξ ἐλευθέρως
ψυχῆς, καὶ πανταχοῦ διήγειρε συγγενεῖς ἀρμονίας ἐν ταῖς πολυήχοις
χορδαῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τελευταῖον μετὰ πάντας τοὺς ἡ-
ρωας τούτους, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, μετὰ τὴν ἐν Εὐρώπῃ
καὶ Ἀσίᾳ καταστροφὴν τῶν βαρβάρων, καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς ἐποχῆς
καθ' ἣν ἐπέπρωτο ἵνα τραπῶσι καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν πρὸς τὰ κάτω
ἀγούσαν ὁδὸν, τὸ δαιμόνιον τῆς Ἀττικῆς πνεῦμα ἐδημιούργησε τὸ δρά-
μα, ἔθνη μὲν τὴν σπουδαίαν τραγωδίαν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους
καὶ τοῦ Εὐριπίδου, δι' ἧς ἐξεδηλώθησαν αἱ ὑψηλότεραι καὶ ἐμβριθέ-
σταται τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας καὶ φιλοσοφίας ἰδέαι, ἔθνη δὲ τὴν ἑ-
λαράν αὐτῆς ἀδελφὴν, τὴν ἀρχαίαν, μέσην καὶ νέαν κωμωδίαν τοῦ Κρα-
τίνου καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους, τοῦ Ἀντιφάνους καὶ τοῦ Ἀλέξιδος, τοῦ
Φιλήμονος καὶ τοῦ Μενάνδρου, ἐν ἧ' ἐπαύσαντο ἀπηχοῦσαι αἱ τελευ-
ταῖαι τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀρμονίαι καὶ συμφωνίαι, αἱ ὠραϊόταται
ἐν τῷ βίῳ, ὠραϊόταται καὶ ἐν τῇ τελευτῇ αὐτῶν.

Οἱ μὴ ἀποδεχόμενοι τὴν ἀνωτέρω τετραχοτομίαν τῆς ποιήσεως, ἀ-
ναφέρουσι πολλὰ ἐκ τῶν ἀρχαίων χωρία, ἐν οἷς διακρίνονται τὰ τρία
αὐτῆς κυριώτερα εἶδη, τὸ ἔπος, τὸ μέλος καὶ τὸ δράμα. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ
Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεδέξαντο τὴν τριχοτομίαν ταύτην ἴσως
διότι συνεταύτισαν τὴν προγενεστέρην πολυμιγῆ καὶ ἀόριστον ἱερατικὴν
ποίησιν καθ' ὅλην τε καὶ καθ' εἶδος μετὰ τούτου ἢ ἐκείνου τῶν τριῶν
ἄλλων καὶ ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων ὠρισμένων εἰδῶν. Ἐν τῇ ἱστορικῇ
ὁμῶς καὶ φυσικῇ τῆς ποιήσεως γενέσει ἀναφαίνονται ἀπαραγνώριστα
καὶ τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα εἶδη. Ἐξετάζοντες τοὺς χριστιανικοὺς τῆς Δύ-
σεως λαοὺς ἐν συνόλῳ, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐθνικὴ ἐκάστου ποίησις ἀ-
νεπτύχθη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀπαντῶμεν δηλονότι παρ' αὐτοῖς
πρῶτον ἄσματα θρησκευτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά, εἶτα ἐπικά καὶ ἡρωϊκά,
εἶτα λυρικά καὶ ἔρωτικά, τελευταῖον δὲ, μετὰ τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν
τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν βίου, ἀπὸ τῆς τεσσαρακαίδεκάτης ἑκατονταετηρίδος,
ποιοῦσι καὶ αὐτοὶ δράματα πρῶτον θρησκευτικὰ καὶ ὕστερον πολιτικά.

Μεταβαίνοντες ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφορῶν τῆς ποιήσεως

εἰδῶν, παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις, ὅτι ἡ ὁδὸς ἦν ἐστράπη ἐν τῇ ἑαυτῆς
ἀναπτύξει ἢ ἑλληνικῇ ποίησις βαίνει παραλλήλως τῇ ὁδῷ ἣν βαδίζει
αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου ἢ φύσις· ὁ τρόπος δηλονότι, καθ' ὃν τὰ τῆς ἑλ-
ληνικῆς ποιήσεως τρία κυριώτερα εἶδη προέκυψαν τὸ ἐν ἐκ τοῦ ἄλλου
βαθμηδόν, φυσικῶς καὶ κατ' ἐσωτερικὴν τινα ἀλληλουχίαν, ἀντιστοιχεῖ
ἀκριβέστατα πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ κανονικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν
ἀπὸ τῆς παιδικῆς μέχρι τῆς ἀνδρικῆς καὶ ὠρίμου ἡλικίας αὐτοῦ. Ὁ
παῖς ἐκθαμβεῖται καὶ συναρπάζεται ἀκούων μύθους παρελθόντων αἰώ-
νων καὶ μεγάλας πράξεις προγενεστέρων ἀνδρῶν· ὅλη ἡ καρδιά καὶ ἡ
προσοχὴ αὐτοῦ στρέφεται πρὸς τὸ ἔπος, πρὸς τὸν ἔξω κόσμον. Πρὸς
τὸ μέλος ἢ τὴν λυρικὴν τούναντίον ἀναλογεῖ ἡ ἡλικία τοῦ ἐφήβου,
παρὰ τῷ ὁποίῳ πρώτην φορὰν ἐξεγείρεται μὲν τὸ αἰσθημα καὶ ὁ ἐnthου-
σιασμός, διαπλάττονται δὲ τὰ διανοήματα καὶ τὰ βουλευματα τοῦ ἐν
αὐτῷ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Εἰς τὸν ἄνδρα τελευταῖον δὲν ἐξαρκεῖ οὔτε
ἡ ἐκθαμβούσα παρατήρησις τοῦ παρελθόντος, οὔτε τὸ μονομερὲς ἀτο-
μικὸν αἰσθημα, οὔτε ὁ στιγμιαῖος ἐnthουσιασμός. Τῷ ἀνδρὶ διαφέρει
κατ' ἐξοχὴν τὸ δράν, τουτέστιν αἱ πράξεις καὶ τὰ ἐλατήρια αὐτῶν. Τὰ
αἰσθηματα, τὰ διανοήματα καὶ τὰ βουλευματα αὐτοῦ ζητοῦσιν ἵνα πραγ-
ματιωθῶσι καὶ ἐξωτερικῶς, ἐλθόντα εἰς ἰσορροπίαν καὶ συναρμοσθη-
θέντα εἰς ἓν ὅλον καὶ ἐν σύστημα. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ καθεστηκῶς ἀνὴρ
ἀστεμφεῖ τῇ βουλῇ σπεύδει ὅπως φθάτῃ τοῦτον τὸν σκοπὸν, αἴφνης
κατὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀντεξάνιστανται ἄλλαι ἐναντία δυνάμεις,
καὶ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ συστήματος ἀντιστρατεύουσιν ἄλλα ἀντίπαλα συ-
στήματα, ἄγοντα ἐπὶ τέλους αὐτὸν εἰς τὴν φρόνησιν, εἰς τὴν μετριότη-
τα, εἰς τὴν δικαιοσύνην, καὶ εἰς τὴν μετὰ τῶν ἠθικῶν νόμων συνδιαλ-
λαγὴν (1).

1) Ἀποτολμῶμεν ἐνταῦθα ἵνα ἐκφράσωμεν ταπεινὴν εὐχὴν ὅπως καὶ ἐν τοῖς
ἡμετέροις ἐκπαιδευτηρίοις ἐρμηνεύονται οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τά-
ξιν καθ' ἣν ἐδημιουργήθη ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ποίησις. Ἡ ὁδὸς αὕτη θὰ ἦτο καθ'
ἡμᾶς φυσικωτάτη ἡμᾶ καὶ ἀσφαλεστάτη. Τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας
βαθμηδόν καὶ φυσικῶς θὰ ἐκραταιοῦτο, θὰ ὠξύνετο καὶ θὰ ἀνυψοῦτο, ἐὰν ἀντε-
λαμβάνετο τῆς βαθμιαίας καὶ φυσικῆς γενέσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὑψηλοῦ. Πρὸς
τὸν σκοπὸν τοῦτον διεσώθησαν ἡμῖν θεῖα χάριτι τὰ κάλλιστα τῆς ἑλληνικῆς μεγα-
λοφύας μνημεῖα, οἱ ἀληθεῖς τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως ἥρωες. Ὁ Ὅμηρος, ὁ τὴν
ἀρχαίαν Ἑλλάδα, κατὰ Πλάτωνα, διαπλάσας, ἀπὸ τριῶν ἡδὴ χιλιετηρίδων ἕως
τῆς σήμερον εἶναι ὁ φαιδρότατος καὶ προσηνέστατος φίλος τῆς νεολαίας. Ὁ Αἰ-
σχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης παρέχουσιν αὐτῇ σπουδαιοτέρην τινα εἰκό-
να τοῦ τε βίου καθόλου καὶ τῶν ἀγῶνων τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἔπους

Δ.

Ἡ ἐπική καλεῖται ποιήσις ἐξωτερική ἢ ἐξ ἀντικειμένου. Οὕτως δ' ὀνομάζεται πᾶν τὸ ἐν τῇ φύσει πραγματικῶς ὑπάρχον ἢ ὑπάρξαν, καὶ πᾶν τὸ ἔχον κῦρος καθολικόν.

Ὁ ἐπικός περιγράφει οὐχὶ τὸν ψυχικὸν βίον ἀλλὰ τὴν κατάστασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ τῶν ἀνθρώπων ψυχικός βίος ἀπεκαλύφθη, καὶ τὰς πράξεις δι' ὧν οὗτος ἔλαβεν ὑπάρξιν ἐξωτερικήν. Περιγράφει διανοήματα, οὐχὶ ὅμως ἀτομικά, οἷα διαπλάττονται ἐν τῷ πνεύματι διὰ τῆς ἐπιδράσεως ψυχικῶν παθημάτων, ἀλλὰ καθολικὸν κῦρος ἔχοντα, καὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν συγγενείας συναρμοολογούμενα.

Ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει ἐμβασιλεύει ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος βίος ἐν ὄλῳ τῷ ἀμερίστῳ αὐτοῦ μεγαλείῳ καὶ πλήρει ἐνότητι τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐπίσης ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος ὀφείλει ἐπομένως νὰ ᾔηται καὶ ἡ ἰδεώδης αὐτοῦ εἰκὼν, ἢ τὸ ἔπος. Τούτου ἕνεκα κρύπτεται ὁ ἐποποιὸς ὀπισθεν τοῦ ἑαυτοῦ ποιήματος. Οὐδαμοῦ ἐπενεργεῖ αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γεγονότων ἢ τῶν διανοημάτων, ἀλλ' ἀρήσιν ἀμφοτέρω ὅπως ἀναπτύσσονται φυσικῶς, ἐν αὐστηρῶ κανομικότητι καὶ συνεπείᾳ ἐπιδράσεων ἐξωτερικῶν.

Τὸν γνήσιον ἐποποιὸν οὐδὲν χάσμα χωρίζει ἀπὸ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐποχῆς, τὴν ὁποῖαν ἄδει, διότι ἀμφοτέρων μὲν αὐτὸς εἶναι τὸ γλυκύφωνος καὶ καλλικέλαδος στόμα, ἀμφοτέρων δὲ τὰ φρονήματα ἀποδέχεται καὶ αὐτὸς ὡς τὰ κυριωδέστατα τῆς καρδίας του ἐλατήρια. Τὸ ἀτομικὸν αὐτοῦ αἰσθημα, ταῦτόν ἐν μετὰ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐποχῆς, ἐκχέεται ὀλοσχερῶς ἐπὶ τοῦ ἰδίου καλλιτεχνήματος, τὸ ὁποῖον ὡς αὐτοματόν τι ἔργον τοῦ κλυτοτέχνου Ἡφαίστου παρίσταται ἐμφυχον καὶ κινούμενον.

Ὁ Ὅμηρος πρῶτον μὲν ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν, τὴν ἀληθῆ καὶ

καὶ τοῦ δράματος εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τοῖς πᾶσι προσίτοι. Λίαν ἐπαισθητὴ δυστυχῶς εἶναι ἡ ἔλλειψις τοῦ συνδέσμου ἀμφοτέρων τούτων τῶν εἰδῶν, ἥτοι τὸ μετᾶξον τῆς λυρικής ποιήσεως στέλεχος, οὗ τινος καὶ οἱ κλάδοι καὶ οἱ κλώνες, καὶ τὰ ἠδύσματα ἄνη καὶ οἱ ἀγλαοὶ καρποὶ εἶναι οὐχ ἥττον σημαντικοὶ παρὰ τοὺς τῶν ἄλλων. Ἡ σύνταξις μιᾶς λυρικής ἀνθολογίας, ὡς ἡ τοῦ Δελχίονου, ἢ τοῦ Βαχίου, ἢ τοῦ Σινειδεβίνου, μία εἰσαγωγικὴ ἀνάλυσις τῶν τοῦ Πινδάρου ἐπινικίων, ὡς ἡ τοῦ Ῥαουχενστείνου, προτιθεμένη ὡς γέρας καὶ εἰς τὰς σχολὰς ὑστερον εἰσαγομένη, θὰ ἐπλήρου μέγα κεχηγὸς, οὕτω δὲ θὰ εἶχεν ἢ ἐν τοῖς γυμνασίοις σπουδάζοντα νεολαία πλήρη καὶ τελείαν τὴν εἰκόνα τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς διανοίας.

τὰ πάντα ἐπισταμένην θεᾶν, ὅπως ἄτη τοῦ Ἀχιλλέως τὴν μῆνιν καὶ τὸν πολύτροπον Ὀδυσσεά, εἶτα δὲ διηγεῖται ὅτι ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ παρίσταται ὡς ἀποκάλυψις θεία. Οὐδαμοῦ τῶν ποιημάτων παρεμβάλλει ἰδίαις γνώμας ὡς τοιαύτας, καὶ ὅμως πανταχοῦ ἐπιχέει τὴν γλυκύτητα τῆς ἰδίας φύσεως, ἐμφυσᾷ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ψυχὴν καὶ ἐμπνέει ζωὴν καὶ πλησμονὴν αἰσθημάτων.

Τὴν ἑαυτοῦ φιλοπατρίαν φανεροὶ ὁ Ὅμηρος, ὁπότεν παρεισάγη τὸν Ἑκτορα ἐρμηεύοντα τὴν πτῆσιν τοῦ οἰωνοῦ καὶ ἀνακράζοντα «εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτερης», ἢ τὸν Ὀδυσσεά ἐπιθυμοῦντα ὅπως νοήσῃ καπνὸν μῦθον ἀποθνήσκοντα τῆς κραναῆς Ἰθάκης, εἶτα δὲ ἀποθάνῃ. Τὸ ἑαυτοῦ φιλοπολεμον καὶ τὸ θαρσοῦν φανεροὶ ὁ Ὅμηρος φάλλων τὴν τοῦ Ἀχιλλέως χαρὰν ἐπὶ τῇ πανοπλίᾳ ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἡφαίστου διὰ τῆς Θέτιδος. Τὸ εὐαίσθητον καὶ εὐγενὲς τῆς ἰδίας ψυχῆς καταδεικνύει ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ «δακρυόεν γέλασσα» τῆς Ἀνδρομάχης. Τὴν παιδικὴν τῆς καρδίας του ἀπλοϊκότητα διατρανοῖ ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ τρόμου τοῦ καταλαβόντος τὸν νήπιον Ἀστυάνακτα, ὁπότε εἶδε τὸν ἵπποχαίτην λόφον δευρὸν νεύοντα ἀπὸ τῆς ἀκροτάτης κόρυθος τοῦ πατρός. Τὴν πατρικὴν στοργὴν μαρτυροῖ ὁ Ὅμηρος παρεισάγων τὸν Ἑκτορα ἀγκαλοροροῦντα τὸ καλῶ ἀστέρει ἀλίγκιον βρέφος, πάλλοντα αὐτὸ ταῖς χερσὶ καὶ εὐχόμενον τοῖς θεοῖς ἵνα ποτὲ εἴπωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν ἀγαπητὸν Ἑκτορίδην «πατὴρ δ' ὄγε πᾶλλον ἀμείνω». Τὴν πιστότητα τῆς ἑαυτοῦ καρδίας παριστᾷ ὁ Ὅμηρος διὰ τῆς σεμνῆς καὶ ἐναρέτου Πηνελόπης. Τὸν πλοῦτον τῆς ἐμφυρτικῆς αὐτοῦ διανοίας ἀποκαλύπτει ὁ Ὅμηρος διὰ τοῦ παντοῖους τε δόλους καὶ μῆδεα πυκνὰ εἰδότης Ὀδυσσεως. Τὸ ἀκραιφνὲς αἰσθημα φιλίας εἰλικρινεῶς διαγράφει ὁ Ὅμηρος ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις, ἅμα ἀκούσας τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου, λησμονεῖ τὴν ὕβριν τοῦ ἀτιμάσαντος τὸν ἄριστον τῶν Ἀχαιῶν, φορεῖ τὴν πανοπλίαν, συνδιαλλάσσεται μετὰ τοῦ ἀτπόνδου ἐχθροῦ, κατασφάζει καὶ καταποντίζει εἰς τὸν Σκάμανδρον μυρίους Τρώας καὶ φοιεῖ τὸν φοιεύσαντα τὸν φίλον του. Ὡς ἡ Ἑλένη μέγαν ἵπτον, δίπλακα πορφυρέην ὑφαίνουσα, πολλοὺς ἐνέπατε Τρώων καὶ Ἀχαιῶν ἄθλους, οὗς ἔπασχον ἑαυτῆς ἕνεκα ὑπ' Ἄστρος παλαμάων, οὕτω τὴν αὐτὴν ἐν τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ λανθάνουσα Ἰλιάδα, πυκναῖς ταῖς φρεσίν, ἐξυφαίνει ὁ τῶν ποιητῶν ποιητῆς διὰ τῶν πτεροέντων αὐτοῦ ἐπῶν.

Ἡ ὁμηρικὴ ποιήσις εἶναι πιστὸν κάτοπτρον ποιητικῆς ἀληθείας καὶ πραγματικότητος. Ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τελεῖται ἡ βουλή τοῦ Διὸς, οὕ-

τω και ἡ Ἰλιάς ποιεῖται καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς Καλλιόπης. Τὸ κύριον προτέρημα τῆς ὁμηρικῆς ἐποποιίας εἶναι ἡ πλήρης ἄρμονία τῆς φύσεως και τῆς τέχνης, ἡ αἰσθητικὴ καλλονὴ ἢ καλὴ αἰσθητικότης, καὶ ἡ ταυτότης τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου και τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ τῆς καλλονῆς ποιητῆς οὐδαμοῦ περιγράφει τὴν ὠραιότητα τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἀχιλλέως και τῆς Ἑλένης· διότι οὔτε λόγοι θὰ ἐξήρουν, οὐδὲ θὰ ἐδεικνύετο δι' αὐτῶν ἡ συμφωνία τοῦ ὅλου μετὰ τῶν μερῶν. Ἀπὸ τῆς ἐντυπώσεως ὅμως, ἢ ἡ τῆς Ἑλένης παρουσία ἐμποιεῖ εἰς τὴν καρδίαν τῶν πολέμοιο πεπαιγμένων γερόντων(1), δύναται ἢ φαντασία νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἄλλως ἀτελεῖ τῶν κάλλους εἰκόνα. Τὴν ταυτότητα τῶν δύο κόσμων εἰκονίζουσι εὐστοχώτατα τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐπίθετα και αἱ τεχνικώτατα παραβολαί. Ὡς ἐπὶ τῆς Ἰδῆς ὁ Ζεὺς προσέχει τὸν νοῦν ὅτε μὲν εἰς τὸν ὀρυμαγδὸν τῆς μάχης τῶν Τρώων και τῶν Ἀχαιῶν, ὅτε δὲ εἰς τὸν εἰρηνικὸν βίον τῶν Θρακῶν και τῶν Ἰππημολγῶν, οὕτω και ὁ ποιητῆς στρέφει πανταχόσε τὸ βλέμμα, και παρατηρῶν τὰς διαφορὰς τοῦ βίου σφαίρας ἐρμηνεύει αὐτὰς τὴν μίαν διὰ τῆς ἄλλης. Οἱ θεοὶ κινῶνται ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ὡς κινῶνται τὰ διανοήματα ἐν τῇ κεφαλῇ ἀνδρὸς πολυπείρου· ὁ τῶν λαῶν ἀγὼν μένει ἰσοπαλῆς ὡς ὁ γνῶμων ἐν τῇ χειρὶ τοῦ τέκτονος· ἡ θεὰ ἀπομακρύνει τὸ τόξον ἀπὸ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῇ ἦρωος ὡς ἀπὸ τοῦ ἰδίου παιδὸς ἀπομακρύνει τὴν μῦθαι ἢ μῆτηρ.

Ὁ τῆς ἐποποιίας δημιουργὸς πρῶτος ἐτήρησε τὸν νόμον τοῦ παριστᾶν ἀείποτε τὴν ἡρέμα και κατὰ μικρὸν προσδεύουσαν πρᾶξι καὶ τὸ καλὸν διαδοχικῶς γινόμενον και τελειούμενον. Περιγράφων τοῦ Ἀχιλλέως τὴν ἀσπίδα, εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τοῦ Ἡφαίστου τὸ χαλκεῖον, ἔνθα βλέπομεν τὸν περικλυτὸν ἀριστοτέχνην, ἰδρώοντα, ἐλισσόμενον περὶ φύσας, σπεύδοντα, και κάμνοντα τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ μαρμαίροντα τεύχεα. Περιγράφων τοὺς θωρητσομένους ἦρωας, εἰσάγει ἡμᾶς εἰς τὰς τούτων κλισίας, ἔνθα βλέπομεν αὐτοὺς τίθεντας περὶ ταῖς κνήμαις τὰς καλὰς κνημίδας, ἐνδυομένους τῶν θώρακα, κρεμῶντας περὶ τοῦ ὤμου ξίφος ἀργυρόηλον, δέοντας ποτὶν ὑπὸ λιπαροῖσι τὰ καλὰ πέδιλα και φοροῦντας τὴν ἵππουριν και παμφανόωσαν κόρυθα. — Ὁ Πάνδαρος τανύει τὸ τόξον, ἐξάγει ἀπὸ τῆς φαρέτρας τὸν πτερόεντα ἶον, κατακοσμεῖ αὐτὸν ἐπὶ νευρῇ, εὐχεται τῷ Ἀπόλλωνι, ἔλκει ὁμοῦ

(1) Ὁ δὲ νέμεσις, Τρώας και εὐκνήμιδας Ἀχαιοὺς τοιγῶν ἀμφὶ γυναικὶ πολλὸν χρόνον ἄλγεα πάσχειν· αἰνῶς ἀθανάτησι θεῆς εἰς ὧπα ἔοικεν.

γλυφίδας τε λαβῶν και νεῦρα βόεια, πελάζει νευρὴν μὲν μαζῶ, τόξω δὲ σίδηρον· ἅμα δὲ τείναντος αὐτοῦ μέγα κυκλοτερές τόξον, λίγξε βίος νευρῇ δὲ μέγ' ἴαχεν, ἄλτο δ' οἰστός ἐξυβελίης.

Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα ἴχνη τοῦ καθόλου ἑλληνικοῦ βίου ἐξεικονίζουσι οἱ ἀνθρώπινοι χαρακτῆρες. Λαμπρὰν και ἐλευθέραν θέσιν κατέχουσι ἐν τοῖς μεγάροις αἱ γυναῖκες, ὧν ἡ ἀξία ὁμολογεῖται και τιμᾶται παρὰ πάντων. Ἀγαθὴ δέσπονα κυβερνᾷ τὰ τοῦ οἴκου ἡ Ἀρήτη, ἢ ὁ Ἀλκίνοος ἐτίμησεν «ὡς οὔτις ἐπὶ χθονὶ τίεται ἄλλη». Ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Ναυσικαία εἶναι αὐτῇ ἡ καλλονὴ και ἡ ἀγνοτάτη παρθενικότης. Σεβασμὸν τοῖς πᾶσιν ἐπιβάλλει ἢ τὸ ἴδιον παιῖσμα ὁμολογοῦσα Ἑλένη. Ὡς μητέρες και σύζυγοι ἔνθεν μὲν ἡ Ἀνδρομάχη μετὰ τῆς ἱεράς ἀγάπης και τῆς αἰσθαντικότητος τῆς καρδίας τῆς, ἔνθεν δὲ ἡ Πηνελόπη μετὰ τῆς ὑπομονῆς, τῆς πιστότητος, τῆς ἐλπίδος και τῆς συνέσεως αὐτῆς, παρέχουσι τὸ πρότυπον ἀκραιφνοῦς φύσεως γυναικείας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀνδρικήν φύσιν τοῦ ἀμύνητορος τῆς πατρίδος Ἐκτορος και τοῦ πολυμηχανοῦ Ὀδυσσεῦς. Μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν δὲν ἐλλείπει οὔτε ἐν τῇ Ἰλιάδι ὁ δυσειδῆς και ἀμετροεπῆς Θεοσίτης, οὔτε ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα εἰς ὑπέριον ἔχοντες ὕβριν μνηστήρες. Ὁ μεγαλόθυμος Ἀχιλλεὺς συναισθάνεται και τὴν ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ ὀργὴν και τὴν ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Πατρόκλου ἄφατον λύπην. Ὁ φοβερός οὔτος νεανίας, ὁ παρὰ τοῦ ποιητοῦ ὡσαυτεῖ ὀνειδιζόμενος ὅτι ἀεικέα μῆδετο ἔργα, τηρεῖ ὅμως ἐν τῇ γενναίᾳ καρδίᾳ τοῦ πολύτιμον κληροδότημα τὴν γλυκυτάτην πραότητα τῆς θείας αὐτοῦ μητρός. Εἰ και ἐξέχων ὡς λαμπρότατος ἀστὴρ κάλλει και βῶμῃ, προτιμᾷ ὅμως βραχυβιότητα και ἀφθιτον κλέος ἀντὶ ἀδόξου ζωῆς και μακροχρονίου, εἰς τὸν θάνατον δὲ ἀτενίζων συνδέει τὴν χαρμονὴν τοῦ βίου και τοῦ θανάτου τὴν περιφρόνησιν. Εἰ και ἀπῶν ἐκ τοῦ πολέμου και νηυσὶ παρήμενος ὠκυπόροισι, ποθεῖ ὅμως αὐτῆντε πόλεμόν τε, ψάλλει ἐκώπιον τοῦ Πατρόκλου ἡρωικὰ ἄσματα φρένα τερπόμενος φόρμιγγι λιγείῃ, μνησθεῖ δὲ πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ὅτι «ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς και ἐχέφρων τὴν αὐτοῦ φιλεῖ και κήδεται». Ἀγανακτεῖ μὲν ἐπὶ τῇ ὕβρει, ἀλλὰ δὲν ἀποπλέει εἰς τὴν Φθίαν, δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς Ἀχαιοὺς, οἰκτερεῖ αὐτοὺς τειρομένους και εὐχεται ἵνα ἀπολεσθῇ ἐκ τε θεῶν ἐκ τ' ἀνθρώπων ἢ ἔρις και ὁ χόλος ὅστις «γλυκίων μέλιτος καταλειβομένοιο ἀνδρῶν ἐν στήθεσιν ἀέξεται ἤτε καπνός». Δακρυχέοντα δὲ βλέπων τὸν Πάτροκλον παραβάλλει αὐτὸν, ὁ ὀρμητικώτατος ἅμα και τὴν καρδίαν εὐαίσθητος, κούρη νηπιῆρ, ἦτις, κατόπιν τῆς μητρός τρέχουσα, λαμβάνει αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐνδύματος και δακρύνουσα προσβλέ-

πει εἰς αὐτήν, ἵνα τὴν κρατῆσιν εἰς τὰς ἀγκάλας. Ὁ εὖνους τοῖς θεοῖς, καὶ μάλα περ θυμῷ κεχολωμένος, ἀκούει ὁμως τῆς φωνῆς αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο τιμᾶται ἐπαξίως.

Ἀπέναντι τοῦ θεομανοῦς Ἀχιλλεύς, ὃν κοσμεῖ τοιαύτη ἀπλοϊκότης καὶ νεανική εἰλικρίνεια, ὡς τε μιτεῖ ὡς τὰς πύλας τοῦ Ἄδου τὸν ἄνδρα «ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθη ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ εἶπῃ», ἵσταται ὡς πρότυπον γνησίου Ἑλλήνος ὁ πολύπειρος Ὀδυσσεύς, ὅστις, διὰ τῆς συνέσεως, τοῦ θάρρους, τῆς βώμης, ἰδίως δὲ διὰ τῆς πολυφροσύνης αὐτοῦ, ἀναδείκνυται ἀείποτε ὑπέρτερος τῶν δεινοτάτων κινδύνων. Ὡς ὁ Ἀχιλλεύς ἐπὶ κάλλει καὶ βώμῃ, οὕτως ἐξέχει ὁ Ὀδυσσεύς ἐπὶ δολοφροσύνῃ· γινώσκει ὁμως καὶ τὸ τόξον νὰ τανύῃ, καὶ τὸν δίσκον νὰ ρίπτῃ, καὶ νὰ νικᾷ ἐν τε τῇ πάλῃ καὶ ἐν τῷ δρόμῳ. Ὁ μὲν Μενέλαος ἀγορεύει ἐπιτροχάδῃ· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς πῆγνυσι πρῶτον τὰ ὄμματα κατὰ χθονὸς, κρατεῖ τὸ σκήπτρον ἀστεμφές ὡς ζάκοτός τις καὶ ἄφρων, ὕστερον δὲ μεγάλην ἀφίησιν ἐκ τοῦ στήθους φωνὴν καὶ ἔπεα νειάδεσιν ἰοικότα χειμερήσιν. Εἰ καὶ πρὸς τοὺς καιροὺς ἀείποτε συμμορφούμενος, οὐδέποτε λησμονεῖ ὃν προσέθετο σκοπὸν, ἀλλ' ἐπινοεῖ τὰ πρόσφορα εἰς αὐτὸν μέσα. Εἰς τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν ὑπερβολικὴν βίαν ἀντιτάσσει τὸν δόλον. Νηφάλιος ὢν, ἐπιθώκει ὁμως τὰ παράτολμα καὶ παρακεκινδυνευμένα· θέλει δὲ ἵνα πολλῶν ἀνδρῶν καὶ ἄστεα ἴδῃ καὶ νόον γινῶ. Ὅντως ἑλληνικὴ ἢ αὐτοῦ φιλομάθεια, ἑλληνικὴ ἢ πρὸς τὴν κουριδίην ἄλοχον πιστότης, ἑλληνικὴ ἢ φιλοπατρία, τῆς ὁποίας δὲν κατισχύουσιν οὔτε τῆς Κίρκης τὰ φίλτρα, οὔτε ἡ νεότης καὶ ἡ ἀθανασία ἦν ὑπισχυεῖται ἡ Καλυψώ. Δάκρυον χαρᾶς λείβεται τῶν παρειῶν αὐτοῦ βλέποντος τὴν Πηνελόπην, τὸν Τηλέμαχον, καὶ τὰς πιστὰς θεραπαίνας. Ἡ δολοφροσύνη αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτον ἀχώριστος ἀπὸ τῆς θεοσεβείας ὥστε καὶ νικῶν δὲν ὑβρίζει τοὺς νεκροὺς τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἑλληνικὴν τήρησιν τοῦ χρυσοῦ μέτρου, διὰ τὴν ἑλληνικὴν εὐλάβειαν παρέχει αὐτῷ τὴν θεῖαν αὐτῆς χάριν καὶ ἡ τῆς σοφίας θεά.

Ἡ Ἰλιάς εἶναι ὁ προφητικὸς μῦθος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ Ἑλλάς ἐπιγινώσκει ἑαυτὴν διὰ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς Ἀνατολῆς. Χαλαρῶς πως συνδέονται πρὸς ἀλλήλας αἱ ἐλεύθεροι ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ὡς οἱ ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξάρτητοι ἥρωες τῆς Ἰλιάδος συνδέονται διὰ μόγιου τοῦ κοινοῦ σκοποῦ. Διὰ τῶν κατ' ἴδιαν ἀγῶνων ἀναπτύσσεται τὸ ὠραῖον ἄνθεμον τοῦ ὄλου. Ἀλλ' ἡ τῶν κυριωτέρων πολιτειῶν ἕρις, ὡς ἐνταῦθα ἡ τοῦ Ἀχιλλεύς καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀποβαίνει ὀλεθρία εἰς ὅλον τὸ ἔθνος ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τελευταῖον

συνέρονται σύμπασαι αἱ δυνάμεις, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος καταβάλλει τὴν Ἀνατολήν. Αὐτὸ τὸ ἔπος προκατήγγειλε τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα καὶ τὸν προορισμὸν τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὑπὸ τὸν πέπλον τῶν ἐξωτερικῶν φαινομένων καλύπτεται ἠθικωτέρα τις καὶ μάλλον ιδεώδης βᾶσις τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν. Ὁ Ἀχιλλεύς, ἡ εἰκὼν αὐτῆς τῆς θεοφυτεῦτου καὶ θεοφορήτου νεανικῆς βώμης, μὴ τηρήσας τὸ χρυσοῦν μέτρον, ἀλλὰ περιπεσὼν εἰς ὕβριν, λαμβάνει τέλος τραγικόν. Μυρία ἄλγεα εἰς μυρίουσ ἀθώους διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα μήμιος προξενήσας, τιμωρεῖται στερούμενος τοῦ ἀρίστου τῶν φίλων. Ἀνυψοῦται ὁμως ὑπεράνω τῶν ἐπιγείων, καθαίρεται, καὶ λαμπρύνεται ἀποθνήσκων ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος τῆς φιλίας καὶ χάριν τῆς δόξης. Ἀποθνήσκει δὲ ἀφ' οὗ παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἀτιμασθεὶς τιμηθῆ παρὰ τῶν θεῶν· ὁπότε οὐδεὶς τῶν Ἀχαιῶν ἠδύνατο ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Τρῶας, ἀναβαίνει αὐτὸς ἐπὶ τὸ τεῖχος καὶ διὰ μόνης τῆς παρουσίας καὶ τῆς βοῆς του φυγαδεύει ἐκείνους καὶ σώζει τοὺς ἑαυτοῦ. Ἐπίσης ἠθικὴ καὶ ιδεώδης εἶναι ἡ βᾶσις τῆς Ὀδυσσεΐας, ἣτις κηρύττει διαπρυσιῶς τὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δάκτυλον τῆς Θεῖας Προνοίας, τοὺς διέποντας τὸν κόσμον καὶ τὴν ὕβριν τιμωροῦντας ἠθικοὺς νόμους καὶ τὴν ἑλληνικὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς μετριότητα. Ὁ ἀνθρώπινος βίος ὁμοιάζει πρὸς πλοῦν. Ὁ πρὸς τὴν πατρίδα πλέων καὶ πολλὰ πάσχων ἤρωες ἐξεικονίζει τὴν πρὸς τὴν ἀληθῆ πατρίδα πλεύσαν ψυχὴν, τὴν ἀγωνιζομένην κατὰ τῶν θελγῆτρων καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦ θάρρους καὶ τῆς συνέσεως νικᾶται ἡ βία καὶ ἡ ἀγριότης τῶν Κυκλώπων. Ἡ παρὰ τοῖς Λωτοφάγοις ἀπολαυσις βίου ἀνέτου παράγει ἡμᾶς ἵνα λησμονήσωμεν τὸν ὑψηλότερον ἡμῶν προορισμὸν. Ἡ σαρκικὴ ἡδονὴ ἀποθηριοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἕως οὗ τὸ ἐν αὐτῷ λανθάνον θεῖον τῆς ἀληθείας φῶς κατισχύσῃ τῶν γοητειῶν τῆς Κίρκης. Σκύλλα καὶ Χάρυβδις εἶναι τὰ δύο ἄκρα, δι' ὧν πλέει τὸ ἡμέτερον σκάφος. Τὸ ἄσμα τῶν Σειρήνων, τὴν λιγυρὰν φωνὴν τῆς τιμῆς, ἀκούουσιν οὐχὶ τὰ βέβηλα καὶ κηρῶ ἐσφραγισμένα ὦτα, ἀλλ' ὁ εὐγενὴς ἀνὴρ ὁ δεδεμένος εἰς τὸ στέλεχος τῆς πρὸς τὴν ἰδέαν, τὴν πατρίδα καὶ τὸν ἔρωτα πίστεως. Ἡ τῶν Κικόνων νίκη παραινεῖ ἡμᾶς ἵνα καὶ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν μηδέποτε βαθυμῶμεν. Ἀσφαλῶς πλέομεν τὸν πλοῦν τῆς ζωῆς, ὁπότεν ἔχωμεν τὴν ἐκ τῆς πείρας ἡρεμίαν καὶ καθαριότητα τοῦ πνεύματος, ὡς οὐριον ἄνεμον, ὃν πέμπει ἡμῖν ὁ Θεὸς, ὁ τοὺς ἄλλους ἀνέμους παραδίδων ἡμῖν ἐν ἀσκήῳ δεδεμένους. Τούτους ὁμως ἀνοίγει πολλακίς ἡ πλεονεξία καὶ τὰ ἄλλα πάθη, τότε δὲ ἀποτυγχάνει ἡ σωτηρία. Μέγιστος πειρασμὸς εἶναι ἡ ἐνδεια καὶ ἡ πείνα· ἀλλ' οὐδὲ πει-

νώντες πρέπει ν' ἀμαρτήσωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ φάγωμεν τὰς ἱεράς τοῦ ἡλίου βοῦς. Τὸ ἀμάρτημα βοῶ, τὰ δέρματα μυκῶνται, ἐπὶ τοῦς ὑβρίσαντας δὲ κατασκήπτει ὁ τῆς Νεμέσεως κεραυνός. Ὁ θέλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτὴν, καὶ θαρράλέως ἀτενίσει εἰς τοῦ θανάτου τὸ πρόσωπον ἐν αὐτῷ τῷ κινδύνῳ, ἐν τῷ Ἄδῃ. Ὅποταν μέλλῃ νὰ καταποντίσῃ ἡμᾶς τῆς τύχης ἢ τρικυμῖα, ἢ θεία χάρις ἀποστέλλει ἡμῖν τὸ σωστικὸν κρήδεμνον τῆς Λευκοθέας. Ἴδου ὁ προορισμὸς ἡμῶν. Ὅφειλομεν νὰ φανῶμεν ἄξιοι τῶν θείων δωρημάτων, νὰ πραγματιώσωμεν διὰ τῶν πράξεων τὴν ἡμετέραν φύσιν, νὰ ἀποκτήσωμεν διὰ πόνου καὶ ἀγῶνων ὅσα ἐδάνεισεν ἡμῖν ἡ τύχη. Καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ βασιλείου καὶ τῆς Πηνελόπης αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀνέυρη ἀμφοτέρω, ἐν ἀμφοτέροις δὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν μακαριότητα. Ἡ ἱστορία εἶναι ἢ διὰ λόγου καὶ ἐλευθερίας ἐπάνοδος εἰς τὴν ἀρχὴν. Τοιοῦτους θησαυροὺς ἔχει ὁ μέγας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος Ὀμηρος.

... βαθυβύβατο μέγα σθένος Ὀκεανοῖο,
ἐξ οὐπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα
καὶ πᾶσαι κρήναι καὶ φρέιατα μακρὰ νάουσιν.

Ἡ ἐπική ποίησις εἶναι ἡ ἡὺς τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ πρώτη λέξις δι' ἧς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπεκάλυψε τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ἡ ἀποθήκη ἐν ἧ ἀπειταμίευσε τὰς περὶ κόσμου καὶ Θεοῦ θεωρίας αὐτοῦ. Ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις οἱ ἀοιοὶ συλλέγοντες τὰ ἄξεστα πλήθη, ἐδίδασκον καὶ ἐξημέρουν αὐτὰ ἀναπληροῦντες διὰ τῆς ἱερατικῆς ποιήσεως τοὺς πολιτικούς, κοινωνικούς καὶ ἀστικούς νόμους. Ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ἐνωθεῖσάν τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν ἐτελέσθησαν ἔργα θαυμάσια, ἡ μὲν πράξις ἐξήγειρε τὸν λόγον, ἡ δὲ πρότερον φελλίζουσα ποίησις μετεποιήθη εἰς ἄσμα ἡλιγυρόν. Ἐξωτερικαὶ ἐντυπώσεις ὡφείλον ἵνα ἐξυπνίσωσι τὸν κοιμώμενον πνευματικὸν βίον, νέος καὶ σημαντικὸς κόσμος ὡφείλει ἵνα ἀνοίξῃ τοῦ βρέφους τὰ αἰσθητήρια, καθαρὰ τις δὲ ἀκτὶς νὰ διασκεδάσῃ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τὸ ζοφερόν σκοτός. Τότε δὴ ἡ παιδικὴ καρδία ἐχύθη ὅλη εἰς τὸν ἐξεγείραντα αὐτὴν ἐξωτερικὸν κόσμον, καὶ μετὰ παιδικῆς ἀφελείας καὶ ἀθωότητος ἠκροάσατο τῆς ἱστορίας θαυμασιῶν ἡρωϊκῶν μύθων, ἐπικινδύνων ἐπιχειρημάτων, καὶ παραδόξων εἰς ἀγνώστους χώρας καὶ θαλάσσας πλανήσεων. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ διήγησις καὶ ἡ ἐποποιία.

Καὶ πρὸ τῶν τρωϊκῶν ἡμᾶς ἐν Ἑλλάδι πολλαὶ πολιτεῖαι πανταχοῦ ἐλαμπούναί αὐλαὶ τῶν βασιλέων, οἵτινες πατριαρχικῶς κυβερ-

νώντες ἐβουλεύοντο μετὰ τῶν ἀρίστων περὶ τῆς πολιτείας, ὠδήγουν ἐν πολέμῳ τὰ πλήθη, ἐνεθάρρουν ἐν εἰρήνῃ τὴν γεωργίαν, κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς ἀνεπόλουν μετὰ τῶν οἰκείων παρὰ τὴν ἐστίαν τοὺς μύθους τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων. Κοινωνικοί, λάλοι, φιλήκοοι, φιλέοργοι καὶ φιλαγωνιστικοὶ ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες ἀνεκαθεν ἢ θρησκεία αὐτῶν προσέλαβεν ἱλαρὸν χαρακτῆρα, ἐκοσμήθη δὲ καὶ ὁ Ὀλυμπος ὡς βασιλεῖος οἶκος, ἔνθα ἀδιακόπως τελοῦνται ἑορταὶ καὶ ἀγῶνες, μολπῆ τ' ὄρχηστύς τε, καὶ ἔνθα ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς ἡδονῆς λησημονεῖται πᾶσα μέριμνα καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ κόσμου κυβέρνησις. Ὡσαύτως καὶ τὰ τῶν βασιλέων ἀνάκτορα κοσμοῦνται διὰ τῆς παρουσίας θείων ἀοιδῶν. Παρὰ τῶν βασιλεί τῶν Φαίακων Ἀλκινόῳ ὁ Δημόδοκος ἐντιμὸν κατέχων θέσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν δαιτυμόνων ψάλλει τὰς πλάνας τοῦ Ὀδυσσεὺς ἐνώπιον αὐτοῦ τούτου. Παρὰ τοῖς μνηστῆρσι τῆς Πηνελόπης ὁ πολλὰ ἔργα θεῶν τε ἀνδρῶν τε εἰδὼς Φῆμιος « Ἀχαιῶν νόστον αἶεδε λυγρὸν, ὃν ἐκ Τροίης ἐπετείλατο Παλλὰς Ἀθήνη ». Ἀπερχόμενος εἰς τὴν Τροίαν ὁ Ἀγαμέμνων διεπιστεύθη τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον εἰς ἀοιδὸν ἀνδρα· ἐφ' ὅσον οὗτος ἔμενε παρ' αὐτῇ, ἀντίστατο καὶ ἡ Κλυταιμνήστρα εἰς τὰ δελεάσματα τοῦ Αἰγίσθου· ὁπότε ὁμοῦς ὁ Αἰγίσθος ἀπέστειλε τὸν ἀοιδὸν εἰς νῆσον ἐρήμην ἵνα γένηται ἔλωρ τῶν οἰωνῶν καὶ κυνῶν, τότε δὴ ἐθέλων ἐθέλουσαν ἀνήγαγε τὴν Κλυταιμνήστραν εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, κατέπεφνε δὲ τὸν Ἀγαμέμνονα δειπνίσας ὡς τίς τε κατέκτανε βοῦν ἐπιφάτην.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι τὸ ἔπος δὲν ἐγεννήθη διὰ θαύματος μοναδικῶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, ὡς ἡ Ἀθηναῖα ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς, οὐδὲ προέβη εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ δι' ἐνὸς καὶ μόνου ποιητοῦ· ἀλλ' ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν, ἕως οὗ ἀπῆνεγκεν ἀγλαστάτους καρποὺς ἐν τοῖς ὀμηρικοῖς χρόνοις συνεπεία τῶν τρωϊκῶν πολέμων καὶ τῆς πρὸς τὸ ἄσμα κλίσεως σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ε΄.

Ἡ λυρική καλεῖται συνήθως ποίησις ἐσωτερικὴ ἢ ἐξ ὑποκειμένου. Οὕτω δ' ὀνομάζεται ὁ τε ψυχικὸς τοῦ ἀνθρώπου βίος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κόσμον τὸν ἐξωτερικόν, καὶ πᾶσα ἀτομικὴ ἢ κατ' ἀνθρωπὸν ἀλήθεια κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀληθείας τὰς προδήλους καὶ αὐταποδείκτους.

Ἄλλὰ καὶ τὸν ψυχικὸν βίον καὶ τὴν κατ' ἀνθρώπον ἀλήθειαν θαυμασίως μεταποιεῖ ὁ λυρικός εἰς ὀργανικὸν καλλιτέχνημα, ὅποτεν αἱ παρ' αὐτοῦ κρουόμεναι χορδαὶ διεγείρωσιν ἐν πάσαις ταῖς καρδίαις παραπλήσια αἰσθήματα, καὶ συγκινῶσι τὴν καθολικὴν οὐσίαν τῆς ἀνθρωπότητος ἐν ὅλῳ αὐτῆς τῷ βάθει καὶ τῇ λεπτότητι.

Τὸ λυρικὸν ἄσμα τοῦ νοσταλγοῦντος Ἑλβετοῦ, καὶ τοι ὄν ἀπλή ἔχουσι μιᾶς μόνης ψυχῆς, ἐκδήλωσις ἐπιθυμίας πρὸς τὴν ὠραίαν καὶ μεμακρυσμένην αὐτοῦ πατρίδα, ἐκφράζει ὅμως περιπαθέστατα μίαν γλυκύθυμον νοσταλγίαν, ἓνα μυστηριώδη πόθον πάσης ἀνθρωπίνης καρδίας πρὸς παράδεισον ἀπολωλότα. — Οἱ ἀνώνυμοι ποιηταὶ τῶν ἡμετέρων δημοτικῶν ἁσμάτων ὅλον τοῦ Ἑλληνος τὸν ὀργανισμὸν κλονοῦσι, καὶ ὅτε μὲν φαιδρῶς ὅτε δὲ ἀλγεινῶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διατιθεῖσιν, ὑμνοῦντες τὰς φυσικὰς καὶ ἀπαραμίλλους τῆς ἑλληνικῆς χώρας καλλονὰς, κλαίοντες τῶν φιλότατων τὴν ἄωρον τελευτὴν (1), τραγωδοῦντες τὸν τυχοδιωκτικὸν βίον τῶν ναυτιλλομένων, πειθοῦντες τὰς

1) Ἐκ τῶν ἁσμάτων τῆς νεωτέρας ἡμῶν λυρικῆς ἐποποιίας τίς δὲν ἀναπολε ἐνταῦθα τὸ εἰς πλείστα εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μεθερμηνευθὲν «Ὁ Χάρος καὶ αἱ Ψυχαί»;

Τί εἶναι μαῦρα τὰ βουνά, καὶ στέκουν βουρκωμένα;

Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ; μὴνα βροχὴ τὰ δέρνει;

Κ' οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ, κ' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει.

Μῖνε διαβαίν' ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀπεθαμμένους.

Σέρνει τοὺς νεοὺς ἀπ' ἐμπροστὰ, τοὺς γέροντας κατόπι,

Τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα στὴ σέλλ' ἀραδιασμένα.

Παρακαλοῦν οἱ γέροντες κ' οἱ νέοι γονατίζουν.

«Χάρε μου, κόνεψ' εἰς χωριὸν, κόνεψ' εἰς κρύα βρύσι,

»Νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερὸ, κ' οἱ νέοι νὰ λιθαρίσουν,

»Καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα νὰ μάσουν λουλουδάκια.» —

»Κ' οὐδ' εἰς χωριὸν κονεύω γῶ, κ' οὐδὲ εἰς κρύα βρύσι,

»Ἐρχοντ' οἱ μάνας γιὰ νερὸν, γνωρίζουν τὰ παιδιὰ των,

»Γνωρίζονται τ' ἀνδρόγυνα καὶ χωρισμὸν δὲν ἔχουν.»

Ὁ ἐκγεμανίσας αὐτὸ μέγιστος τῶν νεωτέρων ποιητῶν Γοϊθίος ἔγραφε περὶ αὐτοῦ τῷ 1825. «Ὅσακις ἀπήγγειλα αὐτὸ, βαθυτάτην καὶ ἀνέκφραστον ἐνεποίησα τοῖς ἀκροαταῖς μου ἐντύπωσιν. Συνεκίνησα ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, τῆς καρδίας, τοῦ πνεύματος καὶ ἰδίως τῆς φαντασίας. Πάντες ἐπεθύμησαν ὅπως ἴδωσιν αὐτὸ γεγραμμένον· καὶ μεγάλη ἀναμφιβόλως τιμὴ θὰ ὤφειλετο εἰς τὸν κατορθοῦντα ἵνα παραστήσῃ διὰ χρωμάτων τὸν ταχύπτερον καὶ ὀρμητικώτατον Χάρωνα ἐν ὅλῳ αὐτοῦ τῇ βίᾳ καὶ λύσσει ἀρπάζοντα τὴν λείαν καὶ γινόμενον ἄφαντον.» Τῷ ὄντι τὸ ἄσμα τοῦτο, κατὰ προτροπὴν τοῦ Γοϊθίου, προετίθη ὡς γέρας τοῖς ἀσχολουμένοις περὶ τὰς εἰκαστικὰς τέχνας· ἐκ τῶν ἐξ γραφειῶν εἰκόνων ἐβραβεύθη ἡ K. Leybold.

τοῦ ἔθνους βασιάνους, κλείζοντες τὰ ἥρωϊκὰ κατορθώματα τοῦ κλέφτου καὶ ἀνατιθέμενοι τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν αὐτουργὸν τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας (1). — Ὁ ποιήσας τὰς Ἰποθήκας Τυρταῖος, ὁ τὸ πολεμιστήριον συντάξας . . . . ., ὁ τὸ μασσαλιωτικὸν θούριον ἄσμα φιλοτεχνήσας Γαλάτης μυριάδας ψυχῶν ἐξήγειραν ἐκ τοῦ ληθάργου, μυριάδας ψυχῶν παρώτρυναν εἰς ἀγῶνα τὸν καλόν, διότι ἡ ὑπερβολικὴ αὐτῶν δίψα πρὸς τὸ φιλοπόλεμον καὶ φιλελεύθερον κατέστη ἀσπαστὴ διατρανώσις τῆς φιλοπατρίας ἐθνῶν ὀλοκλήρων. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὀμβύμος ἑκατομμυρίων ψυχῶν ἔκφρασις λέγεται καὶ νομίζεται ἡ ἐν τοῖς ψαλμοῖς τοῦ Δαυὶδ ἐξαγγελιομένη χαρμονὴ ἐπὶ τῇ καλῇ φύσει, ἡ ὁδύνη καὶ συντριβὴ ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἡ τῆς ἀπελευθερώσεως ἐλπίς, ἡ εἰς Θεὸν πεποιθήσις.

Ὁ ἐπικός ποιητὴς κρύπτεται ὀπισθεν τοῦ ἰδίου ποιήματος· αἱ τοῦ βίου εἰκόνες, ἰδίᾳ δυνάμει ἐνώπιον τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν παρερχόμεναι, συνδέονται αὐτομάτως εἰς συμπλέγματα, προσλαμβάνουσαι οὕτως ἐσωτερικὴν ἐνότητα καὶ ἀλληλουχίαν.

Ὁ λυρικός τὸναντίον παρίσταται αὐτὸς εἰς τὸ μέσον, ἐκφωνεῖ ὡς ἄλλος Ἀρχιμήδης «ὄς μοι πᾶ στῶ καὶ τὰν γᾶν κινήσω» καὶ διὰ μιᾶς ἀποκαλύπτει τὴν ἰσχὺν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἑαυτοῦ πνεύματος. Προσοικειούμενος τὸν κόσμον ὅλον, ἀναπαριστᾷ αὐτὸν μετ' ὀλίγον, οὐχὶ ὅπως πραγματικῶς ἔχει, ἀλλ' ὅπως ἐποπτρίζεται ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ. Καθ' ὃν τρόπον ἡ τῶν ὄλων φύσις θὰ ἦτο ἀπέναντι ἡμῶν ἀγῶν τι καὶ ζοφερόν, ἐὰν μὴ προσέβαλλον τὰ μὲν ὄρα αἱ τοῦ ἀέρος κυμάνσεις, τὰ δὲ ὄμματα αἱ τοῦ αἵθερος δονήσεις, καὶ ἐὰν μὴ κατέλειπον ἐντυπώσεις τὰς ὁποίας ἐπεξεργαζομένη ἡ ψυχὴ μεταποιεῖ εἰς ἤχους καὶ χρώματα δι' ὧν ἀντιλαμβανόμεθα τοῦ ἔξω κόσμου, οὕτω δὲν θὰ ὑπῆρχεν οὔτε ψυχικὸς βίος, οὔτε ποίησις λυρική, ἐὰν

1) Θαυμάζοντες (λέγει ὁ Φωριέλος) τὴν ἀνέλπιστον τῶν δημοτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἁσμάτων καλλονὴν, λυπούμεθα κατ' ἀρχὰς ἀγνοοῦντες τοῦ ποιητῆς αὐτῶν ὅπως ἀποδώσωμεν ἐνὶ ἑκάστῳ ὀνομασίᾳ πρέποντα φόρον θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης. Μετ' ὀλίγον ὅμως κατισχύει τῆς λύπης ἡμῶν θαυμασμοὺς πολὺ ὑψηλότερος. Ἀναπολοῦμεν αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὅποιον ποιεῖ καὶ λησμονεῖ καὶ πάλιν μεταποιεῖ τοιαῦτα εὐγενῆ ἄσματα ἀναπλοῦμεν τοὺς ἀγνώστους ἐκείνους δυστυχεῖς, τοὺς μηδὲν ἄλλο γινώσκοντας ἢ τὸ ἀγαπᾶν καὶ τὸ πάσχειν ἀναπολοῦμεν τὰ πλῆθη, ἅτινα εἰ καὶ μὴ ἐπιστάμενα τὴν ἀκρίβειαν τῆς τέχνης, αἰσθάνονται ὅμως ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας αὐτῶν τὴν ἰσχὺν τοιούτων ἁρμονιῶν. Ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν ἀνακράζει «Ἔθνος τοιοῦτον προύρισται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἵνα μεγαλοουργήσῃ.»

μη ἐκέκτητο ὁ ποιητὴς τὴν ἰσχυρὰν δύναμιν τοῦ διορᾶν ἐν ὄλῃ τῇ πλησμονῇ τῆς φύσεως, καὶ τῆς ἱστορίας τὴν ἀντανάκλασιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἥλιος, ὁ φωταυγεῖς ἐπὶ τὴν φύσιν ἐπιπέτων ἀκτῖνας ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ ἀνατέλλει ἢ ἐωθινὴ ἀκτὶς ἢ ἐκκαλοῦσα τοὺς ἤχους ἐκ τοῦ μεμνονείου τῶν ψυχῶν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξέρχεται ἢ πνοὴ ἢ ζωοποιούσα τὰ πλάσματα τῆς χειρὸς. Ἡ ἀπαλὴ καρδιά του ἔχει τοσοῦτον λεπτὰς χορδὰς, ὥστε, ὡς ἄλλη τις φόρμιγγξ Αἰδίου, δὲν προσδεῖται πλήκτρον ἢ χειρὸς ὅπως ἐκκαλέσῃ τοὺς ἤχους, ἀλλ' ἐξαρκεῖ αὐτῇ ἡ πρασιότης ἀόρατος αὔρα. Μικρὰ ἀφορμὴ ἀνοίγει αὐτῷ πέλαγος διανοημάτων· πολλὰ τὰ μὴ συγκινοῦντα τοὺς ἄλλους συγκινοῦσι τὸν λυρικόν· πολλὰ παρερχόμενα ἀπαρατήρητα ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἐν αὐτῷ γίνονται κάμινος αἰσθημάτων καιομένη. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν βυθῶν τοῦ ψυχικοῦ τούτου σάλου διὰ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀνακουφίζων καὶ ὑπεράνω τοῦ κλύδωνος τῶν κυματινομένων αἰσθημάτων ἀνυψούμενος, ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτῶν, καὶ ὡς ἔμπειρος κυβερνήτης διευθύνων συναρμολογεῖ καὶ παριστᾷ αὐτὰ διὰ καθαρωτάτων τύπων καὶ κατὰ μελικὴν ἀλληλουχίαν. Ἡ χαρὰ τῆς ἀπελευθερωθείσης αὐτοψυχῆς ἐπιπέει εἰς τὰς εἰκόνας γοητεῖαν καὶ χάριν· ἢ σαφήνεια τῶν διανοημάτων ἀαδεικνύει αὐτὰς καθολικὰς ἀληθείας· ἢ ἰσχὺς αὐτῶν μεταδίδει τοῖς ἀκροαταῖς τὸν ἠλεκτρικὸν σπινθῆρα καὶ καθιστᾷ αὐτοὺς μετόχους τοῦ ψυχικοῦ αὐτοῦ βίου.

Ὁ Δαυὶδ ἐκθαμβούμενος ὑπὸ τῆς ποικιλίας, τῆς τάξεως καὶ τῆς κάλλοντος τοῦ κόσμου, καὶ εὐχαριστῶν τῷ Δημιουργῷ, τῷ χάριν τοῦ ἀνθρώπου τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι, λαμβάνει τὴν θεοκίνητον λύραν, προτρέπει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἵνα εὐλογῆσῃ τὸν Κύριον καί, ὡς ἔμψυχον ὄλῃ τὴν κτίσιν φανταζόμενος, προσκαλεῖ τὸν ἥλιον, τὸ φῶς, τοὺς ἀστέρας, τὰς θαλάσσας, τοὺς ποταμοὺς, τὰ ὄρη καὶ τοὺς ἀνέμους, ὅπως αἰνέσωσι τὸν πάνσοφον καὶ παντοδύναμον καὶ πανάγαθον τῆς φύσεως πλάστην καὶ βασιλέα. Ἀτενίζων τὸ ὄμμα πρὸς τὰ ἄνω, βλέπει τὸν Θεὸν ἐνδεδυμένον ἐξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἀναβαλλόμενον φῶς ὡς ἱμάτιον, ἐκτείνοντα ὡσεὶ δέρριν τὸν ἀπέραντον τοῦ οὐρανοῦ θόλον καὶ στεγάζοντα τοῦτον διὰ τῶν οὐρανίων ὑδάτων θριαμβευτικὸν τῆς θεότητος ἄρμα ὑπολαμβάνει τὰ οὐρανοδρομοῦντα νέφη, περὸντας ἵππους τοὺς ὀρητικὸς ἀνέμους, πιστοὺς δὲ θεράποντας καὶ ὑπηρέτας τὰς πανταχόσε στελλομένας θυέλλας καὶ βροντὰς καὶ ἀστραπάς καὶ κεραυνὸς καὶ φλόγας πυρός. Στρέφων ὁ Δαυὶδ μικρὸν πρὸς τὰ κάτω, βλέπει ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἀσφαλῶς αἰωρούμενον τὸν εἰς

τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος οὐ κλιθησόμενον πελώριον τῆς γῆς ὄγκον, ὅστις εἰσέτι περικαλύπτεται ὑπὸ βροστοῦ πέπλου. Ἄλλὰ τὰ ὕδατα ταῦτα, ἐν οἷς ἡ γῆ ἦτο κρεμαμένη, ἅμα ἀκούσαντα τὴν φοβερὰν καὶ βροντώδη τοῦ Κυρίου φωνὴν δειλιῶσι καὶ μυκώμενα φεύγουσιν εἰς τὰ ὀπίσω. Τότε δὴ ἀναβαίνουνσιν αἱ τῶν ὄρεων ἀγέρωχοι κορυφαί, καταβαίνουνσιν καὶ ἐξαπλοῦνται τὰ εὐρέα τῶν πεδιάδων νῶτα, τὰ δὲ εἰς μίαν συναγωγὴν συρρέουσιντα ὕδατα κυμαίνονται καὶ ἐξογκοῦνται, ἀλλὰ δὲν παρέρχονται ἢ ὁ τοῦ Θεοῦ δάκτυλος ἔθετο ὀροθετικὴν γραμμὴν, οὐδ' ἐπιστρέφουσι καλύψαι τὴν γῆν. Μετάρσιαι νεφέλαι δροσίζουσι τὰς ὑψηλὰς κρημνωρεῖας· ἐλικοειδεῖς ρύακες ἀρδεύουσι τὰς κοιλάδας· βράχοι ἀντηχοῦσι τὸ κελάδημα τῶν ἐν τῷ ἀέρι νηχομένων ἢ ἐν ὑψιπετήλοις δένδροις ἐφεξομένων πτηνῶν· ἢ ἐγκυμονοῦσα γῆ γεννᾷ μυριάριθμον πληθὺν φυτῶν, μελλόντων ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν κατακυριεύοντα τῆς γῆς ἄνθρωπον. Ἡ ὑπὸ τῶν πλοίων διαπορευομένη ἀμέτρητος θάλασσα βρῖθει καὶ αὐτὴ νηκτῶν μικρῶν καὶ μεγάλων. Τὸ πᾶν διηρητήθη οὕτω πανσόφως, ὥστε ὁ ποιητὴς ἀνακράζει («ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε!») Ὅποταν δύση ὁ χρυσοκολλήτω ἄρματι ἐμβεβηκῶς ἥλιος, ὑπέικουσα εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ Κυρίου διαχέεται εἰς τὴν κτίσιν ἢ ἀπὸ τοῦ χάους ἐξερχομένη καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀνάπαυσιν προσκαλοῦσα μέλαινα νύξ. Ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ πάντα τὰ ζῶα τοῦ τε ἀέρος καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης ἐξαιτοῦνται τὴν τροφήν παρὰ τῆς τροφοδότης δεξιᾶς τοῦ Θεοῦ. Πάντα πρὸς αὐτὸν προσδοκῶσι· διότι, ὅποταν αὐτὸς ἀνοίξῃ τὴν χεῖρά του, ἅπαντα ἐμψυχοῦνται καὶ πληροῦνται χρηστότητος· ὅποταν δ' ἀποστρέψῃ τὸ παντέφορον καὶ προνοητικὸν ὄμμα του, ἅπαντα ἐπανέρχονται εἰς τὸ μηδὲν καὶ ἐπιστρέφουσι εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν. Οὕτως ὁ παρὰ τῆς θείας ἐλλάμψεως ἐμφορούμενος ποιητὴς ἄλλοτε μὲν ὁμαλῶς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πάθους πυροῦται, ἄλλοτε δὲ αἴφνης ἀναφλέγεται καὶ αἵρεται ὡς ἀναλάμπουσα φλόξ. Στρέψας δὲ τὸν λόγον, ὅτε μὲν πρὸς τὸν Κτίστην, ὅτε δὲ πρὸς τὴν κτίσιν, ὅτε δὲ πρὸς ἑαυτὸν, ἐκπυρσοκροτεῖ τελευταῖον τὸ πάθος τῆς ἐνθουσιώσεως ψυχῆς του, ἀνακράζων «Ἦτω ἡ δόξα Κυρίου εἰς τοὺς αἰῶνας· εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον»(1).

Ὁ χρυσορόημων καὶ εὐρησιεπὴς Πίνδαρος, ἐφ' ὑψηλῆς ἰστάμενος σκοπιάς, ὕμνει διὰ τῆς φόρμιγγος τοὺς πρωτεῖοντας ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀγῶσιν, ὡς ὁ ἐπικός ᾄδει τὰ κλέα ἀνδρῶν καὶ οἰχομένων ἡρώων. Ἡ

1) Πρὸς τὴν λαμπρὰν τοῦ Προοιμιακοῦ ἀνάγνωσιν εἰς τὰ Γραμματικὰ τοῦ Οἰκονόμου.

μελωδική αὐτοῦ φωνή, εἰς τὰς χλοεράς πεδιάδας καταβαίουσα, διαδί-
δεται πέραν τῶν ὄρεων, καὶ υπερπόντιος φοιτᾷ εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς
ἀποικίας, ἔνθα ἀκούεται ὁ ἑλλην λόγος. Πέποιθεν ὅτι τὸ ἄσμα αὐτοῦ,
ἄφθιτον ὄν, θὰ ἀντηγεῖ διὰ παντός ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους,
ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐκτιμᾷ τὴν τοῦ ἀνδρός ἀρετὴν. Μητέρα ἔχων τὴν ἐν-
θουσιάζουσαν αὐτὸν πότνια Μοῦσαν, βοηθοὺς δὲ τὰς σεμνὰς χάριτας,
τὰς χορηγούσας τὰ τε τερπνὰ καὶ τὰ γλυκεὰ πάντα τοῖς βροτοῖς, θεᾶ-
ται τὰς πανηγύρεις, δι' ὧν ἡ Ἑλλάς ἀπεδίωξε τὴν τῶν ἀρετῶν ἀρετὴν
καλοκαγαθίαν, πλήρη δὲ φιλοσόφων, φιλοθρησκῶν, φιλαρέτων καὶ φι-
λοπατρίδων διανοημάτων, ἐξάπτεται καὶ ἀναπτεροῦται καὶ ἀνοίγει τὸν
ἀκένωτον τῆς καρδίας αὐτοῦ θησαυρὸν, προσφέρων λέξεις σφοδράς, φρά-
σεις συνεταμμένας, εἰκόνας καὶ ἰσάματα τοῦ ὕφους καὶ τῆς ἐμβριθείας
τῶν νοουμένων.

Οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ ἄδης χαίρουσιν ἐπὶ τῇ στεφανώσει τοῦ Ὀλυμ-
πιοῦ, ὅστις, ἀφικόμενος ἤδη εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς ἀνθρωπίνης εὐη-
μερίας, παρανειτᾷ ἵνα μὴ αἰτήσῃ τὰ ἀνέφικτα καὶ ἀδύνατα, μηδὲ με-
γαλαυχῆσῃ, διότι ἐγγυὸς μὲν ἡ Νέμεσις, ἄστατος δὲ πᾶσα ἐπίγειος
εὐτυχία.

Καὶ πρῶτον μὲν, θρησκευτικὸν ἐμπνέει ὁ Πίνδαρος τοῖς νικηταῖς σέ-
βας, ἀναμνησκῶν αὐτοὺς ὅτι τῶν καλῶν τούτων ἀγῶνων ἰδρυταὶ μὲν
εἰσὶν οἱ ἥρωες, προστάται δὲ οἱ μεγάλοι θεοί, ὁ Ὀλύμπιος ἢ ὁ Νεμείτης
Ζεὺς, ὁ τούτου υἱὸς Ἡρακλῆς, ὁ Πύθιος Ἀπόλλων, ὁ Ἴσθμιος Πο-
σειδῶν. Καθὼς δὲ ὁ ἥλιος λάμπει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο φαεινὸν ἄστρον, οὕτω
διαπρέπει καὶ τῶν ἀγῶνων ὁ ἐξάρετος Ὀλυμπιακός, ὃν ἔστησεν αὐτὸς
ὁ τοῦ Διὸς ἄλκιμος υἱός, μετρήσας τὸ ζάθεον ἄλσος εἰς τιμὴν τοῦ με-
γάλου αὐτοῦ πατρὸς, καὶ ἀφιερῶν τὸν Ἄλτιν τοῖς δώδεκα ἀνάξι θεοῖς.
Ἦτο ἡ ὥρα τῆς πανσελήνου, κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἀνέφλεξε τῆς εὐώ-
πιδος σελήνης τὸ ἐρατὸν φῶς· «αἰεῖτο δὲ πᾶν τέμενος τερπναῖσι θα-
λαίαις.» Αὐτὸς τελευταῖον ὁ Ἀμφιτρωνιάδης ἐκόμισεν ἀπὸ τοῦ δήμου
τῶν Ὑπερβορείων τὸν γλαυκόχρουν τῆς ἐλαίας κόσμον, κάλλιστον μνήμα
τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄθλων, ὡς σκιαρὸν φύτευμα κοινὸν ἀνθρώποις καὶ ὡς
στέφανον τῶν ἀρετῶν. Τὸν τόπον τοῦτον ἐδόξεσε καὶ ὁ τὸν Οἰνόμαον ἐν
ἀρματηλασίᾳ νικήσας Πέλοψ, ὁ λαβὼν τὴν καλὴν αὐτοῦ παρθένον Ἰπ-
ποδάμειαν· ἐνταῦθα δὲ καὶ ταρεῖς τιμᾶται ἐν τοῖς τῶν Ὀλυμπιάδων δρό-
μοις, ἔνθα «ταχυτάς ποδῶν ἐρίζεται ἀκμαί τ' ἰσχύος θρασύποιοι.» Ὀ-
πόσα καὶ ὅποια διεγείρει αἰσθήματα αὐτῇ μόνῃ ἢ τοῦ ἀγῶνος σύστασις
καὶ ὁ τόπος!

Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες ἀγιάζονται πολλάκις διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν τῶν
θεῶν, ὁ μὲν Ἡρακλῆς μετὰ τῶν εὐίππων Τυνδαριδῶν ἔρχεται εἰς τὰ
Θεοξένια ὅπως χαρίσθαι τὴν νίκην τοῖς δικαίοις ἀνδράσιν, ὁ δὲ Ποσει-
δῶν ἔρχεται εἰς τὴν κλειτὰν Ἴσθμὸν Δωρίαν, ἔνθα εὐφρονα πλήθη δέ-
χονται αὐτὸν «σὺν καλάμοιο βοᾷ καὶ σθένει γυῖων ἐρίζουσι θρασεῖ». Ὅ-
εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Νίκης δραμῶν ἀθλητῆς δρέπει παραχρῆμα τὸ εὐο-
σμον ἄνθος τῶν εὐρυσθενέων ἀρετῶν. Τὰ ἄθλα νομίζονται καρπὸς μὲν
πάτης ἀρετῆς καὶ προσπαθείας ἀξιεπαίνου, δῶρημα δὲ τῶν θεῶν καὶ
δεῖγμα τῆς τούτων εὐνοίας. Ὁ νικηφόρων στεφάνων γευόμενος «λοι-
πὸν ἀμφὶ βίοτον ἔχει μελιτόεσσαν εὐδία· εὐαγορηθεὶς κέρδος ὕψιστον
δέχεται, πολιατᾶν καὶ ξένων γλώσσας ἄωτον·» κοσμεῖ τὸν ἑαυτοῦ οἶ-
κον διὰ τριπόδων καὶ λεβήτων καὶ χρυσῶν φιαλῶν, μετέχει τιμῶν ἀθα-
νάτων καὶ γίνεται ἀξιόθεατος μὲν τοῖς ἥλιξι καὶ τοῖς παλαιτέροις, μέ-
λημα δὲ τῶν νέων παρθένων, «καὶ γὰρ ἐτέροις ἐτέρων ἔρωσ ὑπέκνισε
φρένας.» Τίς θὰ ἐφείδετο πόνων, κόπων, δαπάνης, χάριν τηλικαύτης
τιμῆς;

Ἐπὶ τῶ ἄθλω τούτῳ σεμνύονται οὐ μόνον ὁ οἶκος καὶ τὸ γένος, ἀλ-
λά καὶ ὅλη ἡ πατρίς τοῦ νικητοῦ· ὁ στέφανος εἶναι καλλίνικον πατρίδι
κύδος· δι' αὐτοῦ τὸ τῆς πατρίδος ὄνομα θάλλει ἀρεταῖσι παρὰ τὴν κρή-
νην τῆς Κασταλίας καὶ τὰ βεῖθρα τοῦ Ἀλφειοῦ. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ τοῦ νι-
κητοῦ θανόντες σύγγονοι ἐπιλανθάνονται ἐν τῶ ἄθῳ τοῦ ἄδου, μανθά-
νοντες παρὰ τῆς τοῦ Ἑρμοῦ θυγατρὸς Ἀγγελίας ὅποῖον κόσμον ὤ-
πασεν ὁ Ζεὺς τῶ ἑαυτῶν γένει. Ἡ Ἥχῳ, κατερχομένη εἰς τὸν μελα-
νοτειχεὰ τῆς Περσεφόνης δόμον, κομίζει τῶ θανόντι πατρὶ κλυτὴν ἀγ-
γελίαν, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρὰ τοῖς κόλποις τῆς εὐδόξου Πίσας ἐστε-
φάνωσε τὴν νέαν αὐτοῦ χαιτήν διὰ πτερῶν κυδίμων ἀέθλων.

Αὕτη δὲ ἡ ἀθλονικία, τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ἑλλάδι τερπνῶν, πῶς
ἄλλως δύναται πρεπόντως ἢ ἀνταμειφθῆ καὶ δικαιωσθῆ ἢ διὰ τῆς
ᾠδῆς, τῆς δεξιωτάτης ὁδοῦ τῶν στεφάνων καὶ τῶν ἀρετῶν; Διὰ
μόνης τῆς κλεινῆς ᾠδῆς θάλλει χροῖα ἢ ἀρετὴ. Καὶ ἀγάνορος ἵππου
καὶ νηὸς ὑποπτέρου ταχύτερον ἐξαποστέλλει τὴν φήμην μόνῃ ἢ ποιη-
τικῇ ᾠδῇ. Ὅτι εἰς τὸν ναυτιλλόμενον οἱ ἀνεμοὶ, ὅτι εἰς τὸν γεωπό-
νον τὰ ὄμβρια ὕδατα, τοῦτο οἱ μελιγάρυες ὕμνοι εἰς τὸν νικῶντα. Τοῦ
ἀνθρώπου τὰ μέλη δὲν καθίστησι τοσοῦτον μαλθακὰ τὸ θερμὸν βαλα-
νεῖον ὅσον εὐλογία φόρμιγγι συνάφορος. Ὅτι ἂν ἀθάνατον εἴπῃ ὁ ποιη-
τῆς, τοῦτο βαίνει πάγκαρπον ἐπὶ χθόνα καὶ διὰ πόντον, λάμπει αἰεὶ ὡς
ἄσβεστος καλῶν ἐργμάτων ἀκτίς, σώζει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ τῆς λήθης

και δμοιάζει πρὸς σπερεδὸν τείχος, κατὰ τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἰσχύουσιν οὐτε οἱ σφοδροὶ ἀνεμοὶ οὐτε ὁ χειμέριος ὄμβρος.

Ἄλλ' ὁ ὑμνούμενος οὗτος καὶ πρὸ τοῦ θανάτου τῆς ἀθανασίας τυγχάνων νικητῆς, ἐφ' ᾧ ἀγάλλονται οἱ τε ἐν τῷ οὐρανῷ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες, οἱ ἐπὶ γῆς Ἕλληνες καὶ οἱ ἐν τῷ ἄδῃ νέρτεροι, πόσον εὐκόλως κινδυνεύει ἵνα περιπέσῃ εἰς ὕβριν, μεγαλαυχίῃ, οὕτω δὲ διεγείρῃ καθ' ἑαυτοῦ τὴν δυσμένειαν τῶν θεῶν; Τούτου ἕνεκα χαριζόμενος αὐτῷ ὁ ποιητῆς τὸν ἀειθαλῆ τῆς ὠδῆς στέφανον, παρέχει αὐτῷ χρυσᾶς ὑποθήκας, συνιστᾷ αὐτῷ τὸ χρυσοῦν μέτρον, παραινῆ αὐτὸν ὅπως φεύγῃ τὴν ὑπὸ τῶν θεῶν κοιμιζομένην ὑπεράνορα μεγαλαγορίαν, καὶ τὴν τὸν γαυρούμενον αὐχένα κλίνουσιν Νέμεσιν, ὑπομιμνήσκει αὐτὸν τὸ ἀβέβαιον καὶ ἀκροσφαλές τῆς ἐπιγείου εὐτυχίας καὶ ἐμπνέει αὐτῷ φόβον ἱερόν. Μὴ καυχῶ ἐπὶ ταῖς σαῖς ἀρεταῖς· «Ζεὺς τὰ τε καὶ τὰ νέμει, Ζεὺς ὁ πάντων κύριος.» Τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀληθῆς εὐτυχία συνίσταται εἰς τὸ εὖ πάσχειν καὶ εἰς τὸ ἀκούειν λόγον ἐσθλόν· εἰς ταῦτα μόνον στέρεξον καὶ σύ· μὴ ζῆτει τὰ περισσότερα· «μὴ πάπταινε πόρσιον· μὴ μάτευε Ζεὺς γενέσθαι· θνατὰ θνατοῖσι πρέπει.» Εὐδαίμων ὁ ἀνὴρ ὁ ἅπαξ αὐτὸς νικήσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἐστεφανωμένους ἰδών· «ὁ χάλκεος οὐρανὸς οὐποτ' ἀμβατὸς αὐτῷ». Ἡ εὐτυχία δὲν διαρκεῖ αἰωνίως ἐπὶ τῆς γῆς, διότι δύο κακὰ πολλάκις παρέχουσιν οἱ θεοὶ ἀντὶ ἐνὸς ἀγαθοῦ. Οὐδεὶς γινώσκει τὸ μέλλον, οὐδεὶς τὴν τελευταίαν τοῦ βίου, οὐδεὶς οἶδεν ὅποτε «ἡσύχιμον ἡμέραν ἀτειρεῖ σὺν ἀγαθῷ τελευτάσομεν,» καὶ ὅμως βαινόμενοι πεφυσιωμένοι καὶ κομπορρημονοῦντες, καὶ μυρία ἔργα κατὰ νοῦν σχεδιάζοντες, διότι ὑπερήφανοὶ ἐλπίδες κρατοῦσι δεδεμένην τὴν καρδίαν ἡμῶν (1). Ὁ ὄλβιος ὢν καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀριστεύων ἄς μὴ λησμονήσῃ ὅτι εἶναι θνητὸς καὶ ὅτι ἐπὶ τέλος θά καλύψῃ αὐτὸν ἡ γῆ (2). «Ἐφήμερε· τί δέ τις; τί δ' οὐ τις; σκιᾶς ὄναρ ἀνθρώπος.» Τί μεγαλοφρονεῖς ἐπὶ τῇ σῇ σοφίᾳ, καθ' ἣν μικρόν τι υπερβαίνεις τοὺς ἄλλους; ὁ βρότειος νοῦς σου δὲν δύναται νὰ ἐξερευνήσῃ τὰς θείας βουλὰς· ἐτέχθης ἐκ θνητῆς γυναικὸς (3).

- 1) . . . ἀλλ' ἔμπαν μεγαλονορίαις ἐμβαίνομεν,
ἔργα τε πολλὰ μενοιῶντες· δίδεται γὰς ἀναιδεῖ
ἐλπίδι λ' ἡ μ α. (Νέμ. ΙΑ. 44.)
- 2) θνατὰ μεμνάσθω περιστέλλων μέλη
καὶ τελευτᾶν ἀπάντων γὰν ἐπιεσσομένου (Νέμ. ΙΑ. 45.)
- 3) Τί δ' ἔλπειαι σοφίαν ἔμμεναι, ἃ ὀλίγον
ἀνὴρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἰσχύει;
οὐ γὰρ ἐσθ' ὅπως τὰ τῶν θεῶν βουλεύματα' ἐρευνάσει
βροτέα φρονί· θνατᾶς δ' ἀπὸ ματρὸς ἔφυ. (Παιᾶνες.)

Ἄλλ' ὅσον ἀβέβαιος ἡ ἐπίγειος εὐτυχία, ὅσον βραχυχρόνιος ὁ ἀνθρώπινος βίος, τοσοῦτον θηρατέον τὴν ἀρετὴν, τὴν εὐκλειαν, τὸ ὄνομα τὸ ἀγαθόν. Ἀφ' οὗ κατ' ἀνάγκην ἀποθνήσκουμεν, διατί ἀνεχόμεθα, ἐν σκότῳ καθήμενοι, νὰ φθάσωμεν εἰς ἀκώλυτον γῆρας, ἄμοιροι τῶν καλῶν; (1) Καὶ ὁ μέτριος ἀνὴρ ἀποθνήσκει καλλίονα θάνατον, ἐὰν καταλίπῃ εἰς τὰ γλυκύτατα αὐτοῦ τέκνα ὄνομα καλόν, τὸ κράτιστον τῶν κτημάτων (2).

Τοιαύτη ἡ μετάρσιος καὶ πανηγυρική πτέρωσις, τοιαύτη ἡ ὀξυκίνητος φορὰ, τοιοῦτος ὁ βεβακχευμένος καὶ μαντικὸς οἶστρος τοῦ πινδαρικοῦ πνεύματος. Τὰ διανοήματα γοργότατα τρέχοντα ἐνώπιον τῆς διανοίας αὐτοῦ, συναλαύνονται καὶ συνωθοῦνται καὶ βέουσιν ἀλλεπάλληλα ὡς ἀφρίζοντα ρεῖθρα τοῦ ἐκ τῶν κρημνῶν καταρρέοντος χειμάρρου. Εἰς πάντας ἀδιακρίτως τοὺς νικητὰς, βασιλεῖς τε καὶ ἰδιώτας, δαφιλεῖε ὁ Πίνδαρος ἐπαίνους καὶ παραινέσεις, συμβουλὰς καὶ παραμυθίας, προτροπὰς καὶ ἐπαγγελίας, καὶ ὄλον ἀνοίγει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὸν θησαυρόν.

Τοιαύτην νέαν καὶ ὑψηλοτέραν τροπὴν ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, ὅποτε, μετὰ πολλὰς στάσεις καὶ παντοίους ἀγῶνας, ἀνεπτύχθησαν ἐν Ἑλλάδι τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Τὸ ἄτομον, ὑπὲρ τῶν ἰδίων δικαίων καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενον, ἀνέκυψεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἰσχυρότερον· ἐξηγέρθη ἡ τέως ληθαργοῦσα νεανικὴ δύναμις τοῦ ἔθνους, καὶ ἄλλος κόσμος ἠνεύχθη ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Ἄμα κορεσθέντος τοῦ πρὸς τὸν θαυμαστὸν πόθου ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ, ἡ ποίησις, ἥτις διὰ τοῦ ἔπους ἐστράφη πρὸς τὸν ἔξω κόσμον καὶ ἐπεζήτησε τὰ ἀπώτατα, ἡσχολήθη ἤδη περὶ τὴν ἐμβριθὴ μελέτην τῆς ἐσωτερικῆς φύσεως, ἀνέκυψεν εἰς τὰ βάθη τῆς τοῦ ἀνθρώπου καρδίας καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον ἐξανέτειλεν ὡς θαυμαστὸν ἀπεικόνισμα τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ ὡς ἀρμονικὸν ὄργανον τῶν ἐνδομύχων καὶ μακαρίων τοῦ ἀνδρὸς αἰσθημάτων. Κατὰ τὴν πρώτην τῆς ποιήσεως γένεσιν λησμονήσας ἑαυτὸν ὁ ποιητῆς, ἐπεδόθη ὅλη ψυχῇ καὶ διανοίᾳ εἰς τὸ παρασταθησόμενον ἀντικείμενον· ἤδη δὲ, σφοδροτέρους ἐν τῇ καρδίᾳ ἐρεθισμοὺς αἰσθανθεῖς, ἐπανῆλθεν

- 1) θανεῖν δ' οἷσιν ἀνάγκη, τί κέ τις ἀνώνομον
γῆρας ἐν σκότῳ καθήμενος ἔψοι μάταν,
ἀπάντων καλῶν ἄμμορος; (Ὀλ. Α. 82.)
- 2) . . . . μέλανα δ' ἂν ἐσχατιᾶν
καλλίονα θάνατον σχήσει, γλυκύτατα γενεᾶ
εὐδώνουμον, κτεάνων κρατίσταν, χάριν παρών. (Πύθ. ΙΑ. 57.)

εἰς ἑαυτὸν ὅπως παραστήσῃ τῆς τε ἰδίας φύσεως τὰ θαύματα καὶ τὸν πνευματικὸν τῆς ἀνθρωπότητος βίον. Φυσικωτάτη λοιπὸν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὑπῆρξε καὶ ἡ τῆς καλῆς τέχνης πορεία ἐν τῇ ἑαυτῆς ἀναπτύξει. Καθ' ὃν τρόπον ὁ μὲν ζῶηρος καὶ περίεργος παῖς προσέχει τὸν νοῦν εἰς μόνον τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων καὶ τῶν φαινομένων τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ὁ δὲ ἔφηθος, ἀλλοιωθείσης βαθμῆδὸν τῆς παιδικῆς φύσεως, βυθίζεται εἰς ἑαυτὸν καὶ ἐξεγείρεται ἀπὸ τῶν ὀνείρων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, οὕτω καὶ ἡ ποίησις ἢ λυρική, ἀποστρέφουσα τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν διεγερουσῶν τὰ αἰσθητήρια ἐξωτερικῶν πράξεων, μεταρσιούται εἰς τὰς ὑψηλοτέρας χώρας τῆς διανοίας, καὶ, καταλιμπάνουσα τὸν χῶρον τῆς ἐπικῆς, ἀποκαλύπτει τὰ θαυμάσια τῆς ἐν ἡμῖν λανθανούσης θείας φύσεως μετὰ μείζονος σπουδαιότητος, μετὰ πυκνοτέρας βραχυλογίας καὶ μετὰ λιγυρωτέρων ἀρμονιῶν.

Ἄλλ' οἱ δύο κόσμοι, ὁ ἐξωτερικὸς τῆς ἐπικῆς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς τῆς λυρικῆς, ἕως πότε θά ἦναι ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένοι; Ἀμφότεροι ἔχουσι δικαίωμα ὅπως οὐ μόνον ὑπάρχωσιν, ἀλλὰ καὶ συνυπάρχωσιν καὶ συνεπιδρῶσιν ἐπ' ἀλλήλους. Ἴδου τὸ ἔργον τοῦ δράματος.

(Ἐπεται συνέχεια.)

ΛΟΓΟΣ

Ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πανεπιστημίῳ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν παραδόσεων τοῦ Ἀθηναίου τῆ β' Φεβρουαρίου 1866.

(ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ΑΛΕΞ. ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ.)

Σεβαστὴ καὶ φιλόμουσος ὀμήγουρις!

Ὁ σοφὸς καὶ σεβαστὸς σύλλογος τοῦ Ἀθηναίου, ὀρίσας τὴν σημερινὴν ἡμέραν εἰς ἑναρξιν ὧν πρό πολλοῦ ἀνήγγειλε παραδόσεων, εὐηρεστήθη, ἀποβλέπων εἰς ὃ φέρω σχῆμα, νὰ καλέσῃ συγχρόνως καὶ ἐμὲ νὰ λαλήσω ἐνώπιον τῆς σεβαστῆς ταύτης ὀμηγύρεως, ἵνα μετὰ τὴν προεισαγωγικὴν ὀμιλίαν τοῦ σοφοῦ τοῦ συλλόγου προέδρου, καθιερουμένης τῆς ἐναρξέως τῶν μαθημάτων τούτων καὶ διὰ συντόμου τινὸς θρησκευτικῆς παραδόσεως, ἐκπληρωθῇ καθ' ὀλοκληρίαν ἐκεῖνο τὸ «ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι.» Ἄλλ' ὅσον βαθεῖαν αἰσθάνομαι ὡς ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὰ σοφὰ μέλη τοῦ σεβαστοῦ συλλόγου διὰ ταύτην αὐτῶν τὴν ἐξαιρετικὴν ἐκλογὴν, τόσον ὡς μέλος τοῦ συλλόγου συστέλλομαι καὶ αἰδοῦμαι, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἐγὼ, ὁ ἐν ἐπιστήμῃ ἐλάχιστος, ὀφείλω νὰ προσηγηθῶ, λαλῶν ἀπὸ τῆς ἐξέδρας ταύτης ἐνώπιον τοσούτων σοφῶν συνάδελφων μου, καὶ ἐνώπιον τοῦ ὅσον ἐκλεκτοῦ τόσον καὶ περρωτισμένου ἀκροατηρίου τούτου. Καὶ ὁμῶς ἀνέβην ἐκὼν ἄκοντί γε θυμῷ τὴν εἶδρα ταύτην τὸ μὲν διὰ τὴν ἀπαραίτητον ὀφειλήν, τὸ δὲ καὶ πεποιθῶς εἰς τὴν εὐμενῆ ἐπίεικίαν τῶν εὐγενῶν ἀκροατῶν μου, οἵτινες ἐκ τῆς πενιχρᾶς ταύτης καὶ ἐν τῇ ἐμῇ ἀσθενείᾳ παρακεινδυιευμένης ἀρχῆς δὲν θέλουσιν ἀναμφιβόλως κρίνει προδικάζοντες καὶ περὶ τῶν μελλόντων νὰ μὲ διαδεχθῶσιν ἀκολούθως σοφῶν καὶ εὐγλώττων μελῶν τοῦ συλλόγου. Ἀποβλέψας οὖν εἰς ἅς ἑναγχος ἐωρτάσαμεν ἱεράς καὶ χαρμοσύνης ἡμέρας τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν γεννήτῳ ἐξελεξάμεν προχείρως ὡς θέμα τῆς συντόμου ταύτης παραδόσεώς μου τὴν προσκύνησιν τῶν μάγων. Ἄς μὴ νομίση δὲ ἡ σεβαστὴ ὀμήγουρις, ὅτι ἐλέξας τὸ θέμα τοῦτο θέλω ἀναλάβει συγ-

χρόνως να λύσω και διάφορα ζητήματα, μετ' αὐτοῦ συνδεόμενα στενῶς και μεγάλως τοὺς θεολόγους ἀπασχολήσαντα και δόντα ἀφορμὴν εἰς πολλὰς και διαφόρους συζητήσεις και ἐριδας, να ὀρίσω δηλ. τίνες ἦσαν οἱ μάγοι οἱ ἐλθόντες εἰς προσκύνησιν τοῦ Σωτῆρος, και πόσοι τὸν ἀριθμὸν και ἐκ τίνος μέρους τῆς Ἀνατολῆς ἦλθον, τίς δὲ και ὁ ὀδηγήσας αὐτοὺς ἀστήρ. Τούτων και τῶν τοιούτων ζητημάτων ἡ ἔρευνα και ἡ λύσις ἀπάδει, πιστεύω, πρὸς τὸν σκοπὸν, ὃν ἀπ' ἀρχῆς προέθετο ὁ ἡμέτερος σύλλογος. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὀποῖον ἐγὼ ἐνόμισα πρόσφορον να ἀναπτύξω ἐνταῦθα ἰδίως εἶναι ὅτι ὁ ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνηθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων εἶναι αὐτὸς ὁ τοῦ κόσμου Σωτῆρ, μαρτυρούμενος ὡς τοιοῦτος πρῶτον ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, δεῦτερον ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας και τρίτον ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Ἐρχόμενος να παραστήσω ἰδιαίτερος ἐν ἑκάστον τῶν τριῶν τούτων μερῶν τοῦ μαθήματός μου ἐπικαλοῦμαι τὴν εὐμενῆ ἡμῶν προσοχήν.

Ποῦ ἐστὶν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, εἶδόμεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Οὕτως ἔλεγον ἐρωτῶντες περὶ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Σωτῆρος τοῦ κόσμου οἱ ἐξ ἀνατολῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀφικόμενοι μάγοι. Αὐτοὶ δὲν εἶχον τὴν θείαν γραφήν, ἀποκαλύπτουσαν εἰς αὐτοὺς, τίς ἦτο κυρίως ὁ βασιλεὺς τὸν ὀποῖον ἐζήτησαν. Δὲν εἶχον ἕνα Ἡσαΐαν, καταγγέλλοντα «Παῖδιον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς και ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, και καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος. Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.» Δὲν εἶχον ἕνα Μιχαΐαν, διορίζοντα και τὸν τόπον τῆς γεννήσεως και λέγοντα· «Και σὺ, Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ.» Ὡς γραφήν εἶχον μόνον τὸ στερέωμα μετὰ τῶν ἀναριθμητῶν αὐτοῦ ἀστέρων, και τὴν γραφήν ταύτην ἀναγκάσκοντες ἀνεκάλυπτον τὸ ἄστρον, τὸ ὀποῖον ἐμελλε κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Βαρλαάμ να ἀνατελεῖ ἐξ Ἰακώβ και να φωτίσῃ τὸν κόσμον. «Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ.» Ἄλλ' ἄρα γε ἡ μετὰ προσοχῆς και ἐπιστάσις ἀναδίφησις και ἀνάγνωσις αὐτοῦ ἐκεῖνου τοῦ τῆς δημιουργίας βιβλίου δὲν ἠδύνατο και νῦν ἐτι να χρησιμεύσῃ ὡς ὀδηγὸς πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν και πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ εὐαγγέλιον; Ναι, ἠδύνατο· δυστυχῶς ὀμως δὲν εἶναι πάντες οἱ ἄνθρωποι, και μάλιστα κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, τόσοι εὐσεβεῖς και πιστοὶ τῆς δημιουργίας ἐρευνηταί, ὅσοι οἱ μάγοι ἐκεῖνοι οἱ ἐξ ἀνατολῶν. Ὑπάρχουσι πολλοὶ σοφοὶ κατὰ κόσμον, ὀφτινες, και περ ἀξιόουντες ἐτι ὄλον

τὸ στερέωμα ἐξηρεύνησαν, δὲν ἠδυνήθησαν ὀμως οὐδαμοῦ ν' ἀνακαλύψωσι τοῦ Χριστοῦ τὸν ἀστέρα. Ὁ ἀστήρ οὗτος ἐξαφανίζεται πάντοτε ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, θαμβούμενος βαθμηδὸν και ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀστέρων ἀποκρυπτόμενος. Ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν, ἀντὶ να ὀδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα και εἰς τὴν Βηθλεὲμ, τοὺς ὀδηγεῖ μᾶλλον εἰς τὴν Βαβυλῶνα και εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀντὶ να ὀδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν και εἰς τὸν χριστιανισμόν, τοὺς ὀδηγεῖ μᾶλλον εἰς τὴν ἀπιστίαν και εἰς τὸν ἐθνισμόν. «Τὸν Θεὸν και Σωτῆρα ἡμῶν (λέγουσιν οἱ περιδοῦχοι οὗτοι σοφοί), τὸν ἀναφερόμενον ἐν ταῖς ἱεραῖς ἡμῶν δέλτοις, κηρυττόμενον δ' ἐκάστοτε ἐν ταῖς ναοῖς, οὐδαμοῦ τοῦ στερέωματος ἀπαντῶμεν. Τὰ θαύματα ὑμῶν ἀντιβαίνουσιν εἰς τοὺς αἰωνίους τῆς φύσεως νόμους. Τὸ εὐαγγέλιον ὑμῶν ἀντιστρατεύεται πρὸς τὴν ἱστορίαν. Τὰ δόγματα τῆς πίστεως ὑμῶν συμβιβάζονται πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς (ἐξακολουθοῦσι λέγοντες οἱ σοφοί) δεχόμεθα τὸν χριστιανισμόν μόνον ὡς θρησκείαν τῶν σχολείων και τῶν ναῶν, ὡς θρησκείαν τῶν παιδίων και τῶν γυναικῶν, οὐχὶ ὀμως και ὡς θρησκείαν τοῦ ἀνθρώπου καθόλου, δυναμένην να ὑποστῇ ὀλην τῆς ἐπιστήμης τὴν αὐστηράν βάσανον και να ἀποβῇ θρησκεία τοῦ λογικῶς σκεπτομένου ἀνθρώπου, ἀξία τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος τῶν φῶτων και τῆς προόδου.» Ὅθεν και μετὰ πολλῆς τῆς περιφρονήσεως ἀποστρέφουσιν οὗτοι τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἀπὸ τοῦ παιδίου τοῦ τεχθέντος ἐν Βηθλεὲμ και ἀναφωνοῦσιν· «Οὐδὲν κοινὸν μετὰξὺ αὐτοῦ και ἡμῶν. Μεγάλη ἡ Ἄφτεμις Ἐφεσίω». Μεγάλη ἡ φύσις, μέγας ὁ νοῦς, μέγας ὁ ἄνθρωπος, μεῖζων ἡ ὥστε να ἔχῃ ἀνάγκην Σωτῆρος, και κύψας τὴν ὑπερήφανον αὐτοῦ κεφαλὴν να εἰσέλθῃ εἰς τὴν ταπεινὴν και πενιχρὰν σέγγην τῆς Βηθλεὲμ ἡ τῆς Ναζαρέτ.»

Ἄλλ' ἔχει ἄρα γε οὕτω τὸ πρᾶγμα; Διδάσκει ἄρα γε ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐξωτερικῇ φύσει ἄλλην ἀλήθειαν παρὰ τὴν ὀποῖαν ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ; Πρέπει ἄρα γε ὀσάκις εὐρίσκομαι ἐν τῷ ναῶ τῆς δημιουργίας και θεωρῶ τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ να λησμονήσω τὸν Θεὸν και Σωτῆρά μου, τὸν ὀποῖον λατρεύω ἐν τῷ χειροποιήτῳ ναῶ; Ἡ πρέπει ἄρα γε ὀσάκις εἰσέρχομαι εἰς τὸν ναὸν να ἀφίνω τὰς ὕγιεις μου αἰσθήσεις εἰς τὸ προαύλιον και να ἐγκαταλιμπάνω ἐκτὸς αὐτοῦ και αὐτό μου τὸ λογικόν; Ἡ πρέπει και ἐγὼ συμφωνῶν μὲν μετὰ τικῶν φιλοσόφων να δεχθῶ τὴν πίστιν ὡς ἄλογον, συμφωνῶν δὲ μετὰ τικῶν ἄγαν ὀρθοδόξων να δεχθῶ τὴν ἐπιστήμην ὡς ἄθεος; Ἐγὼ νομίζω, σεβαστὴ ὀμήγηυρις, ὅτι περὶ τούτων

πάντων δύνανται νὰ διδάξωσιν ἡμᾶς αὐτοὶ οἱ μάγοι. Αὐτοὶ δύνανται νὰ πληροφρήσωσιν ἡμᾶς ὅτι καὶ ἡ φύσις αὐτὴ εἶναι εἰς κάλλιστος ὁδηγὸς εἰς Χριστὸν, ὅτι εἶναι, ὡς εἰπεῖν, ὁ πρόδρομος εἰς τὰ ἱερὰ τῆς πίστεως ἄδύτα. Φέρε δὲ ἀναπτύξωμεν τὴν ἰδέαν ταύτην λεπτομερέστερον καὶ σαφέστερον.

Ἡ φύσις ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς Χριστὸν πρῶτον δι' ὅσων δεικνύει εἰς ἡμᾶς. Ὅταν κατὰ τινὰ τοῦ χειμῶνος αἰθρίαν νύκτα στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἴδωμεν τοὺς ἀκτινοβολοῦντας ἀστέρας, δὲν καταλαμβάνει τὴν ψυχὴν ἡμῶν ζωηρὸν αἰσθημα εὐσεβοῦς σεβασμοῦ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὑπέρτατον ὄν, τὸ δημιουργήσαν τὸ σύμπαν καὶ συντηροῦν καὶ κυβερνῶν αὐτό; Δὲν προσηκνύομεθα εὐθὺς μίαν πατρίδα ὑψηλοτέραν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ οὐρανοῦ πατρός, ἐν ἣ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν, «πολλοὶ μοναὶ εἰσιν;» Ἡ, ὅταν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ἔαρος περιδιαβάωμεν ἐπὶ τῆς χλοαζούσης καὶ ἀνούσης γῆς, δὲν περιπνεόμεθα ὑπὸ αὔρας τινὸς τῆς θείας ἐκείνης ἀγάπης, ἥτις πᾶν μὲν ἀτρενὲς θεραπεύει καὶ ἐνιτχύνει, πᾶν δὲ νεκρὸν ζωοποιεῖ καὶ ἐγείρει, καὶ πάντα θρηῖον μεταβάλλει εἰς ὑμνωδίαν; Ἡ, ὅταν μετὰ τῶν γεωλόγων καταβῶμεν εἰς τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀνήλια βᾶθη τῆς γῆς, καὶ παρατηρήσωμεν τὰ διάφορα στρώματα, πῶς τὸ ἐν κεῖται ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καὶ ἴδωμεν τὰς περιέρχους ἀπολιθώσεις ἐκλειοιπότην γενῶν, ζῶων καὶ φυτῶν, δὲν εἰσαγόμεθα τρόπον τινὰ εἰς αὐτὸ τὸ μυστηριωδέστατον τῆς θείας παντοδυναμίας ἐργαστήριον, καὶ δὲν ἀναφέρομεν ἀμέσως τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς ὅσα διηγεῖται ἡ Ἀγ. Γραφή ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῖς κεφαλαίοις περὶ τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ κατακλυσμοῦ; Ἡ, ὅταν ἐξετάζωμεν ἐν καθ' ἐν τὰ ποικίλα δημιουργήματα, ὅσα ὑπάρχουσι καὶ κινουῦνται ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ παρὰ τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν φυσικοῦ ὑπόπου μέχρι τῶν κέδρων τοῦ λιθάνου, καὶ ἀπὸ τοῦ ζωοφύτου καὶ τοῦ σκώληκος μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ ἔρπετοῦ καὶ τοῦ ἐντόμου μέχρι τοῦ ἀετοῦ, τοῦ ἐξορμῶντος πρὸς τὴν αἰθρίαν αὐτοῦ πτήσιν ἀπὸ τῶν ἀπορημοτάτων βράχων τοῦ ὄρους, δὲν ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐκωνήσωμεν μετὰ τοῦ ψαλμωδοῦ «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»;

Οὕτω λοιπὸν ἡ φύσις, δι' ὧν δεικνύει εἰς ἡμᾶς ἀπειραρίθμων θαυμάτων καὶ τεκμηρίων τῆς θείας παντοδυναμίας, τῆς θείας σοφίας καὶ τῆς θείας ἀγάπης, εἰς αὐτὰ τὰ ἱερὰ τῆς πίστεως ἄδύτα, οὕτως ἡ κτίσις ὁδηγεῖ ἡμᾶς πρὸς ἐκεῖνον «ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ἐν ᾧ ἐκτίσθη πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ

τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι». Ὅθεν καὶ ἀπὸ τῶν χροῶν τῶν μάγων ἐκείνων μέχρι τῆς σήμερον πλείστοι σοφοὶ καὶ φυσιοδίφαι καὶ ἀστρολόγοι καὶ ἱατροὶ καὶ φιλόσοφοι μετὰ χαρᾶς ἀνεφώνησαν «Εἶδομεν αὐτοῦ τὸν ἀστέρα.» Διὰ τῆς ἐπιστήμης ἡμῶν εὑρομεν τὴν θείαν γραφὴν ἄληθεύσαν καὶ ἐν τῷ ὁρατῷ κόσμῳ εἶδομεν ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἀπαραγνώριστως ἐξεικονιζόμενον τὸν ἀόρατον. Ἄν δὲ ἔνθεν μὲν οἱ σοφοὶ ἦσαν πάντοτε εὐσεβεῖς καὶ τῆς σοφίας αὐτῶν ἀρχὴν ἐποιοῦντο τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ἔνθεν δὲ οἱ εὐσεβεῖς ἦσαν πάντοτε φιλομαθεῖς, καὶ ἀνεγίνωσκον τῆς ἀπείρου καὶ ἀπεράντου φύσεως τὴν ὑπέροσφον βίβλον μετὰ πλείονος προσοχῆς καὶ ἀγάπης, τότε ἀμφότεραι αἱ βίβλοι, ἡ τῆς φύσεως καὶ ἡ τῆς ἀποκαλύψεως, εὐκολώτερον ἠδύναντο νὰ κατανοῶνται, καὶ καταδηλωτέρα καὶ ἀναντιρρήτως νὰ γίνηται ἡ συμφωνία αὐτῶν. Τότε εἰς μὲν τὸν Χριστιανὸν ἡ θεία Γραφή ἤθελεν ἀποβῆ εἰς ἑναστρὸς οὐρανός, ὅπου ἕκαστον βιβλίον ἤθελεν εἶναι εἰς ἀστερισμὸς, ἕκαστη βῆσις εἰς φωτεινὸς ἀστὴρ, καὶ ἕκαστον μυστήριον εἰς γαλαξίας μήπω ἐξερευνηθέντων ἀστέρων· εἰς δὲ τὸν εὐσεβῶς τὰ θεῖα ἀνερευνῶντα σοφὸν ὁ ἑναστρὸς οὐρανός ἤθελεν ἀποβῆ θεία Γραφή, βιβλίον μυστηριώδες, καταγγέλλον μὲν τὴν αἰώνιαν παντοδυναμίαν καὶ τὴν ἀπειρον σοφίαν καὶ τὴν ἀμέτρητον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὁδηγοῦν δὲ εἰς τοὺς πόδας τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Πατρός.

Ἡ φύσις ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς Χριστὸν οὐ μόνον δι' ὅσων φανεροὶ εἰς ἡμᾶς, ὀλίγων καὶ σμικρῶν, ἀλλὰ δι' ὧν ἀποκρύπτει ἀφ' ἡμῶν ἐτι πλειοτέρων καὶ μεγαλειτέρων. Διὰ τὴν οἱ μάγοι ἐκεῖνοι δὲν ἔμειναν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐν τῷ ἀπτεροσκοπέῳ αὐτῶν, ἀλλ' ἀπεφάσισαν νὰ ἀναλάβωσι τὴν μακρὰν καὶ ἐπίπονον εἰς τὴν Ἰουδαίαν πορείαν; Διὰ τὴν δὲν ἠρκεσθήσαν εἰς μόνην τοῦ ἀστέρου τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἠθέλησαν νὰ ἴδωσι καὶ αὐτὸ τὸ διὰ τοῦ ἀστέρου δεικνυόμενον εἰς αὐτοὺς παιδίον; Διότι ὁ ὀρθὸς αὐτῶν λόγος δὲν ἐπανεπαύετο εἰς τὴν τῆς ὁράσεως αὐτῶν ψιλὴν ἀντίληψιν· διότι ἡ καρδία αὐτῶν δὲν ἠρκεῖτο εἰς τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ὕλης μόνον τὸ ἐξαγόμενον· διότι αἰσθημα βαθὺ ἐξηνάγκασεν αὐτοὺς νὰ λέγωσιν «ἔχομεν ἀνάγκην λαμπροτέρου φωτὸς ἢ ὅσον δύνανται νὰ δώσωσιν εἰς ἡμᾶς οἱ ἀστέρες καὶ ὅλον ὁμαὺ τὸ ὁρατὸν στερέωμα.» Ἐχομεν ἀνάγκην Σωτῆρος, ὅστις δύνανται ἀνθρωπίνως νὰ προσεγγίσῃ εἰς ἡμᾶς. Ἐἶχον δίκαιον· διότι μόνη ἡ φύσις δὲν δύνανται νὰ χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἐν ᾧ δυνάμεθα ἀπροσκόπτως νὰ περιπατῶμεν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ πάσχοντες μὲν νὰ ὑπομένωμεν μετὰ καρτερίας, ἀποθηγήσκοντες δὲ

νά ἔχωμεν τὴν μακαρίαν τῆς ἀθανασίας ἐλπίδα. Ἀναβλέψατε ὅσον θέλετε εἰς τὰ ὕψη τοῦ οὐρανοῦ, κατὰβητε ὅσον θέλετε εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς, καὶ ἐκτείνατε ὅσον θέλετε τὸν ὀρίζοντα τῆς φυσικῆς ὑμῶν μαθησεως· ἢ, ἀφέντες τὰς ἀχανεῖς καὶ ἀπείρους ἐκτάσεις τῆς φύσεως, ἀναπετάσατε διὰ τῆς φιλοσοφίας τὰς πύλας τῆς καθαρᾶς θεωρίας καὶ ῥίφθητε εἰς τὰς ἔτι ἀχανεστέρας ἐκτάσεις, εἰς τὸν ἔτι εὐρύτερον ὀρίζοντα τοῦ πνεύματος, λάβετε εἰς ἐπικουρίαν ὅλα τὰ ὕλικὰ καὶ πνευματικὰ ὄργανα καὶ μέσα ὅσα σᾶς παρέχει ἢ ἀπ' αἰῶνων ἐπιστήμη, ἢ ἀπ' αἰῶνων φιλοσοφία, λάβετε κατόπιν εἰς χεῖρας καὶ αὐτὴν τὴν ἱστορίαν καὶ ἴδετε τὴν ἐν τῷ χρόνῳ ἀνάπτυξιν καὶ τὸν βίον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Εἰς τὸ τέλος τῆς μακρᾶς ὑμῶν σπουδῆς τί θέλετε εὑρεῖ; Τὸ αἰνίγμα. Ἡ σοφία ὑμῶν ποῦ θέλει ἀπολήξει; Εἰς τὸ μυστήριον. Πανταχοῦ θέλετε ἐπὶ τέλους ἀκούσει ἄγνωστον καὶ μυστηριώδη φωνὴν λέγουσαν πρὸς ὑμᾶς· «Ἐως ὧδε καὶ μὴ περαιτέρω.» Καὶ ὅσω μᾶλλον ἢ ἔρευνα πλεονάσῃ τόσῳ μᾶλλον τὸ αἰνίγμα γίνεται δυσκατάληπτον· ὅσω μᾶλλον ἢ σοφία αὐξήσῃ τόσῳ μᾶλλον αὐξάνει καὶ τὸ μυστήριον καὶ ὅσω μᾶλλον ἢ ἀνθρωπίνη ἀνάπτυξις προβαίνει καὶ τελειοῦται, τόσῳ μᾶλλον εὐδιάκριτος καὶ σαφῆς καὶ διάτορος γίνεται ἢ ἄγνωστος ἐκείνη καὶ μυστηριώδης φωνή· «Ἐως ὧδε καὶ μὴ περαιτέρω.» Τότε οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἀνθρώπου διανοίγονται πρὸς τῆς θείας χάριτος τὸ μυστήριον, ὁ λόγος αὐτοῦ κατανοεῖ τὴν φύσιν αὐτοῦ, καὶ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου αἰσθάνεται τὴν θέσιν ὁδηγοῦ. Τότε οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται εἰς τὸν ἀνθρώπον ἢ ἡ πίστις. Διὰ τῆς πίστεως ἀναβαίνει ὁ ἀνθρώπος ὕψη, τὰ ὅποια διὰ τοῦ τηλεσκοπίου δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ, διὰ τῆς πίστεως κατέρχεται εἰς βάθη, τὰ ὅποια διὰ τῆς βολίδος δὲν δύναται νὰ καταμετρήσῃ· διὰ τῆς πίστεως κατανοεῖ ζητήματα, τὰ ὅποια οὐδεμία σοφία δύναται νὰ ἐπιλύσῃ, καὶ θεραπεύει πάθη, τὰ ὅποια οὐδὲν φάρμακον δύναται νὰ θεραπεύσῃ. Ναι, μίαν ὀδυνωμένην συνείδησιν δὲν δύναται πάντα τῆς γῆς τὰ θαύματα· μίαν βαρυαλγοῦσαν καρδίαν δὲν δύναται νὰ θεραπεύσῃ πᾶσα τοῦ ἔαρος ἢ λαμπρότης καὶ τὴν νύκτα τοῦ θανάτου τὴν Ἰοφεράν δὲν δύναται νὰ φωτίσῃ πάντες ὁμοῦ τοῦ στερεώματος οἱ ἀστέρες. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἔχων πραγματικῶς καρδίαν συναισθανομένην τὴν ἑλλειψίν ταύτην καὶ πνεῦμα ἐρευνητὸν, ὑψούμενον καὶ ὑπὲρ αὐτὰ τὰ ὀρώμενα, οὗτος σπεύδει καὶ περαιτέρω. Μεταβαίνει ἀπὸ τῶν ὁρατῶν εἰς τὰ ἀόρατα, ἀπὸ τῶν φθαρτῶν εἰς τὰ ἀφθαρτα, ἀπὸ τῆς λάμψεως τῶν ἀστέρων εἰς τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου, ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῆς φύσεως εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς χάριτος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἰησοῦς

Χριστὸς μαρτυρεῖται πρῶτον ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὡς ἀληθῆς τοῦ κόσμου Σωτῆρ. Ἄλλ' ὡς τοιοῦτος μαρτυρεῖται δεύτερον καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Ναι, ἐν τῷ κόσμῳ μάλιστα τῶν αἰσθημάτων ἀποκαλύπτεται ἐναργέστερον ὁ Χριστός. Ἐν αὐτῷ εὐρίσκει στάδιον εὐρύτερον ἐνεργείας καὶ τόπον, ἐν ᾧ δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ ἅπασαν αὐτοῦ τὴν μεγαλωσύνην. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Κύριος μαρτυρεῖται Σωτῆρ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ὡς ἀδιαλείπτως καὶ ἐπιμόνως ὑπ' αὐτῆς ἐκζητούμενος. Ἴδετε τοὺς θεοσεβεῖς μάγους. Τί ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀκαθέκτως ἔσυρεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πατρίδος τῶν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀπὸ τῆς Βαβυλώνης εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Βηθλεέμ; Αὐτοὶ εἶναι ἐθνικοὶ, καὶ ὅμως ζητοῦσι τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων ὅπως προσκυνήσωσιν αὐτῷ. Αὐτοὶ εἶναι σοφοί, καὶ ὅμως ἐρωτῶσι περὶ τοῦ νέου φωτός, τὸ ὁποῖον δὲν ἴσχυε νὰ φανερώσῃ εἰς αὐτοὺς ἡ σοφία τῶν. Αὐτοὶ εἶναι (κατὰ τινὰ ἀρχαίαν παράδοσιν) βασιλεῖς, ἢ τοῦλάχιστον, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῶν πολυτίμων δώρων, τὰ ὅποια προσήνεγκαν, πλοῦσιο, καὶ ὅμως ζητοῦσι πλοῦτον ἄλλον καλλίονα, ἐπιθυμοῦσιν εὐτυχίαν μεῖζονα, χάριν τῆς ὁποίας εἶναι ἔτοιμοι τὰ πάντα νὰ θυσιάσωσιν. Ἐνταῦθα πλέον ἐθνῶν διάκρισις δὲν ἐπικρατεῖ. Ὁ μέλας Αἰθίοψ καὶ ὁ λευκὸς Εὐρωπαῖος φέρει ἐντὸς τοῦ στήθους του καρδίαν τετραωμένην ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, φέρει συγχρόνως καὶ σπινθῆρα μικρὸν ἀρετῆς, δυνάμενον ν' ἀναφθῇ εἰς πῦρ μαλερόν. Ἐνταῦθα πλέον χρόνου διάκρισις δὲν ἐπικρατεῖ. Καὶ σήμερον ὅπως πρὸ 4800 ἐτῶν, δύναται ἕκαστος ἀνθρώπος, ἐξετάζων ἑαυτὸν, ν' ἀνακωνήσῃ μετὰ τοῦ Παύλου· «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» Ἐνταῦθα πλέον βαθμῶν διάκρισις δὲν κυριεύει· οἱ ἐξ ἀνατολῶν ἐλθόντες πλήρεις μεγαλειότητος μάγοι αἰσθάνονται ἐπίσης τὴν ἀνάγκην σωτῆρος, ὅπως καὶ οἱ ταπεινοὶ ποιμένες τῆς Βηθλεέμ· οἱ εὐγενεῖς ἐπίσης, ὅπως καὶ οἱ ἀγενεῖς· οἱ πλοῦσιοι ἐπίσης ὅπως καὶ οἱ πένητες. Καὶ πάντες ἀκούοντες τὸ Εὐαγγέλιον, «ἐτέχθη ἡμῶν σήμερον σωτῆρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος,» δοξάζουσι τὸν Θεόν. Ἐνταῦθα πλέον παιδεύσεως διάκρισις δὲν ὑπάρχει· καὶ ὁ σοφὸς καὶ ὁ ἄσοφος καὶ ὁ πεπαιδευμένος καὶ ὁ ἀπαιδευτος ἐπίσης συναισθάνεται ἑαυτὸν ἐνδεᾶ καὶ σωτηρίας ἐπιδεόμενον.

Αὕτη εἶναι ἡ ἑλξις, τὴν ὁποίαν πᾶσα ψυχὴ ζῶσα καὶ αἰσθάνεται καὶ ὁμολογεῖ, καὶ ἡ ὁποία μέχρι σήμερον ὁδηγεῖ εἰς τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ μυριάδας ψυχῶν παντὸς ἔθνους καὶ πάσης φυλῆς, πάσης τά-

ξεως και παντός βαθμού. Ναι, δύναται να ανακοπή αυτή ή ἔλξις ὅπως τότε ἐξ ἀπάντων τῶν ἐθνικῶν αὐτοὶ οἱ μεγάλοςχημοὶ ὁδοιπόροι ἦλθον εἰς Βηθλεὲμ, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀνέκοπτον ἐν αὐτοῖς ταύτην τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἔλξιν, οὕτω και σήμερον πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνακόπτουσι και καταστέλλουσι αὐτήν, εἴτε ἐξ ἀλαζονείας ἑαυτοὺς ὡς αὐτάρχεις λογιζόμενοι, εἴτε ἐξ ἀναισθησίας κτηνώδους εἰς τὸν βόρβορον τῶν παθῶν κυλιόμενοι. Νὰ ἐξαλειφθῇ ὁμως και καταστραφῇ εἶναι ἀδύνατον. Δύναται να χλευασθῇ και παρεξηγηθῇ αὐτή ἡ ἔλξις. Ὅπως τότε ἀποροῦντες ἐβλεπον οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τοὺς ἐξ ἀνατολῶν ξένους ζητοῦντας τὸν Κύριον, τοιοῦτοτρόπως και τὴν σήμερον μετ' ἀπορίας βλέπουσι πολλοὶ τοὺς σπεύδοντας πρὸς αὐτὸν, και ὡς ξένους και νεήλυδας λογίζονται αὐτοὺς ἐξ ἄλλου κόσμου ἐλθόντας. Ἀλλὰ να μειωθῇ και ὀπισθοδρομήσῃ εἶναι ἀδύνατον. Δύναται να ἦναι ἀσαφὴς και μῆπω διακεκριμένη και να πλανᾶται τῆδε κάκειτε αὐτή ἡ ἔλξις. Ὅπως οἱ ξένοι ἐκεῖνοι ἐλθόντες εἰς Ἱεροσόλυμα ἔκρουσαν τὴν θύραν τοῦ βασιλικοῦ παλατίου και τὴν θύραν τοῦ ναοῦ, οὕτως ὑπάρχωσι και ἤδη πολλοὶ πιστεύοντες ὅτι εὐρίσκουσι τὴν σωτηρίαν των ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει ἐτι πλείστη δόξα, τιμὴ και μεγαλοπρέπεια ἐξωτερικὴ και πρόσκαιρος. Ἀλλὰ μία ἀληθῶς ἐρευνησά και σπουδαίως ἐκζητοῦσα τὸν Κύριον καρδία δὲν δύναται να μείνῃ διαρκῶς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου. Προχωρεῖ και περαιτέρω, ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Βηθλεὲμ, ἀπὸ τῶν δοκούντων εἰς τὰ πραγματικά, ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης παραμυθίας εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Και ἐνταῦθα ἐντὸς τῆς ὀμηγύρεως ταύτης δὲν ὑπάρχει οὐδεμία καρδία μὴ αἰσθανομένη εἴτε πολὺ εἴτε ὀλίγον τὴν ἔλξιν ταύτην πρὸς τὸν Σωτῆρα. Ἄν ὁμολογήτε τοῦτο ἢ ὄχι, ἂν ἀκροουθῆτε ἢ ὄχι, ἂν εὐρήκατε τὸν Κύριον ἢ ἤδη πρῶτον ζητεῖτε ἢ ἀκόμη δὲν ἐζητήσατε, ἂν εὐρίσκησθε ἢ δὴ εἰς Βηθλεὲμ ἢ ἂν μένητε ἀκόμη ἐν Ἱερουσαλήμ ἢ ἐν Βαβυλῶνι, ἂν πρόσκησθε εἰς τὴν ἀπιστίαν, ἢ εὐχαριστήσθε μᾶλλον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς μόνους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ἢ κατελήφθη ὑμῶν ἡ καρδία ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Εὐαγγελίου και ζῆ ἐν ὑμῖν τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως ὑπάρχει ἡ ἔλξις πρὸς τὸν Σωτῆρα. Ἐκαστος περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου τούτου στεναγμὸς, ἕκαστος περὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολλῶν και ποικίλων βασάνων δάκρυον, ἕκαστη πρὸς τὰ βελτίω και τελειότερα ἐπιθυμία, ἕκαστος πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς ψυχῆς ἀνάπαυσιν και εἰρήνην πόθος εἶναι ἐν σημείῳ ὅτι ἡ καρδία ἐκζητεῖ τὸν Κύριον· εἶναι μία ὑπὲρ τοῦ

Χριστιανισμοῦ μαρτυρία· εἶναι μία ἔλξις πρὸς ἐκεῖνον παρ' ᾧ και μόνῳ δυνάμεθα να εὐρωμεν ζωὴν και ἀνάπαυσιν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας Σωτῆρα, ὡς καθιστῶν μακαρίους τοὺς εὐρίσκοντας αὐτόν. Πόσων μακάριοι ἦσαν οἱ μάγοι εὐρόντες τὸν Κύριον! Ἰδόντες δὲ τὸν ἄστέρα ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. Και ὁμως ἡ χαρὰ, ἣν ἠσθάνθησαν τότε οἱ μάγοι, δὲν εἶναι ἡ ἀσθενὴς τι μόνον και ἀμυδρὸν ἀπίκασμα τῆς μακαριότητος, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται πᾶσα καρδία εὐρίσκουσα τὸν Κύριον και ἀξιουμένη τῆς χάριτος αὐτοῦ. Ἐκεῖνοι εὐρον ἐν παιδίῳ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μητρὸς και πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· ἡμεῖς δὲ εὐρίσκομεν και τὸν τέλειον ἄνδρα διδάσκοντα τοὺς ἱεροὺς αὐτοῦ μαθητάς, και δυνάμεθα καθήσαντες και ἡμεῖς παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ να ἀκούσωμεν ἐκ τοῦ στόματός του ῥήματα ζωῆς αἰώνιου. Ἡμεῖς εὐρίσκομεν και τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκπνέοντα Σωτῆρα ἡμῶν, και δυνάμεθα ἀπὸ τῶν ὠρῶν του χειλέων να ἀκούσωμεν τὸν λόγον ἐκεῖνον τῆς νίκης κατὰ τοῦ ἀρχοντος τοῦ κόσμου τούτου. Τετέλεσται. Ἡμεῖς εὐρίσκομεν αὐτὸν τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὑψωθέντα Σωτῆρα, καθήμενον ἐν δόξῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς θείας μεγαλωσύνης ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, και δυνάμεθα ἐκ τῆς βασιλικῆς του χειρὸς να λάβωμεν χάριν και ἔλεος. Ἐκεῖνοι πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ χωρὶς να γνωρίζωσι καλῶς τὴν αἰτίαν· ἡμεῖς δὲ, οἱ λαβόντες τοσαύτας παρ' αὐτοῦ χάριτας και ἰδόντες αὐτοῦ τὰ θαυμάσια και ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοσαύτας τῆς βασιλείας αὐτοῦ θριαμβευτικὰς νίκας, δὲν πρέπει πεσόντες ἐνώπιον αὐτοῦ να ὁμολογήσωμεν «τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος»; Ἐκεῖ οἱ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν χρυσὸν και λίβανον και σμύρναν. Ἡμεῖς δὲ, ἀφ' οὗ ἀπαξ ἐπέγνωμεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἀνωμολογήσαμεν αὐτόν ὡς Σωτῆρα και λυτρωτῆν, δὲν πρέπει να ἀνοίξωμεν ἡμῶν τὰς καρδίας, και εὐχαριστοῦντες να προσενέγκωμεν αὐτῷ πᾶν ὅ,τι ἔχομεν, και αὐτὴν ἡμῶν τὴν ζωὴν; Ὡ, πόσαι κατὰ μυριάδας καρδίαι εὐγνωμοῦσαι δὲν προσήνεγκαν ἕκτοτε ὅ,τι κάλλιστον εἶχον, τὸν χρυσὸν πιστῆς ἀφοσιώσεως, τὸν λίβανον τῶν θερμῶν αὐτῶν προσευχῶν, τὴν σμύρναν προθύμου αὐταπαρνήσεως; Πόσοι δὲν ἀφιερώθησαν και σώματι και ψυχῇ εἰς αὐτόν και ἀποθνήσκοντες δὲν ἀνωμολόγησαν, ὅπως ὁ Στέφανος, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου; Πόσα θνητῆς γῆς δὲν ἀνέπτυξαν ἕκτοτε τὰ ἔξοχα αὐτῶν χαρίσματα ἐν τῷ φωτὶ τοῦ Χριστοῦ και δὲν εὐρον ἐν τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ τὴν εὐτυχίαν των;

Τοιοτοτρόπως ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ὡς ἀληθῆς τοῦ κόσμου Σωτῆρ. Ἀλλὰ τρίτον μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ἦδη, ἐνῶ ἦτο ἐτι ἀρτιγέννητον βρέφος, ἐπέκειτο ἐπ' αὐτοῦ τὸ ξίφος καὶ ὁ θάνατος, καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο καταστρεπτικῶς ἀντιδρώντα πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς αἰωνίας βουλῆς τοῦ Θεοῦ.

Ἐνταῦθα παιδίον ἀσθενές, ἐκεῖ βασιλεὺς ἰσχυρός. Ἐνταῦθα ἀσπίλος ἀθώσσης, ἐκεῖ φονικὴ δολιότης ἐνὸς ἐν ἁμαρτίαις γεγηρακότος τυράννου. Ἐνταῦθα αἰφνίδια εἰς ξένην χώραν φυγῆ, ἐκεῖ εἰς ἀδιάσειστος καὶ βέβαιος φαινόμενος θρόνος. Καὶ ὅμως πῶς τὰ πράγματα μεταβάλλονται! Ἐκεῖ ἐσπαρμένα ξίφη, ἐνταῦθα σώζονται ἄγγελιοι ἐκεῖ ἀνθρωπίνῃ δολιότης, ἐνταῦθα θεία σκέπη· ἐκεῖ βραχὺς θρίαμβος, ἐνταῦθα νίκη αἰωνία. «Ἀπέθανον γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.» Πόσον ἀπλοῦν φαίνεται τοῦτο, καὶ ὅμως πόσῃ ἐννοίας περιεκτικόν! Ναί, ἀπέθανον πάντες οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Ἀπέθανε δύο ἔτη ἀκολούθως Ἡρώδης ὁ παιδοκτόνος, τὸ δὲ παιδίον ἠῤῥῆσε καὶ ἐγένετο μέγας βασιλεὺς. Ἀπέθανον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, οἱ προστήξαντες αὐτὸν εἰς τὸ ξύλον, αὐτὸς δὲ ἀνέστη καὶ τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ ἐκηρύχθη εἰς πάντα τὸν κόσμον. Ἀπέθανον οἱ δώδεκα υπερήφανοι αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης, οἱ δι' ὅλων τριῶν αἰώνων δώξαντες τὸν χριστιανισμόν, ἡ δὲ ἐκκλησία ὡς καλλίκορμον δένδρον ἠῤῥῆσε ποτιζομένη διὰ τοῦ αἵματος μυριάδων μαρτύρων, καὶ ὁ τελευταῖος μισόχριστος αὐτοκράτωρ, Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, πεσὼν ἐν τινὶ μάχῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἐκπνέων ἔλεγε πλήρης ἀπελπισίας· «Νενίκηκας, νενίκηκας, Γαλιλαῖε!» Ἀπέθανον οἱ ἀσεβεῖς γλευασταὶ καὶ κατηγοροὶ, οἱ διὰ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ καλάμου αὐτῶν τολμήσαντες νὰ προσβάλωσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου. Ἀπέθανον, τινὲς μὲν ἀμετανόητοι καὶ αὐθάδεις μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, τινὲς δὲ ὀδυρόμενοι καὶ ὀλολύζοντες διὰ τὸν φόβον τοῦ ἐπιχειμένου θανάτου, τινὲς δὲ καὶ μετανοοῦντες διὰ τὴν προτέραν αὐτῶν πώρωσιν· τὸ παιδίον ὅμως ζῆ ἐτι, καὶ κατ' αὐτὰς ἐπανηγυρίσθη πάλιν μεγαλοπρεπῶς πανταχοῦ γῆς ἡ θεία καὶ ἀπόρρητος αὐτοῦ γέννησις, καὶ ποτε ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἀφ' οὗ ἀποθάνωσι πάντες οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, θέλει κρίνει πάντα τὸν κόσμον καὶ θέλει βασιλεύσει εἰς τὸν αἰῶνα. Πάντες λοιπὸν οἱ ἐχθροὶ τοῦ παιδίου ἀποθνήσκουσι. Τοῦτο ἄρᾳ γε δὲν εἶναι μία ἀπόδειξις τῆς θείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἀρχῆς, καὶ ὅτι ἡ θρησκεία αὕτη εἶναι πρωρισιμένη ὡς θρησκεία παγκόσμιος; Πόσον ἀσθενής, πόσον μικρὰ καὶ ἄ-

νεὺ ἐλπίδος φαίνεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν μάγων! Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐν παιδίον ἀδύνατον καὶ πενυχρόν· τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὀλίγοι τινὲς ξένοι, ἐλθόντες ἀγνοοῦμεν πόθεν, ἀπελθόντες ἀγνοοῦμεν ποῦ· ἡ περιουσία τῆς Ἐκκλησίας ὀλίγα δῶρα προσεγεχθέντα ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων ξένων εἰς τὸ παιδίον. Πόσον δὲ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ μία σπιθαμὴ γῆς ἀνήκεν εἰς αὐτὸν, τὸν μέλλοντα βασιλέα. Ἐπὶ μιᾶς ξένης φάτνης βοῶν ἀνακλίνεται γεννηθεὶς καὶ μετὰ μικρὸν ἀναγκάζεται διωκόμενος νὰ ἀπομακρυνθῆ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πενυχροῦ τόπου τῆς γεννήσεώς του. Καὶ ὅμως μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους τρικυμίας δύο περίπου χιλιετηρίδων, τί προήλθεν ἐκ τῆς ἀφανοῦς ἐκείνης ἀρχῆς; Πανταχοῦ κυματίζει ἡ σταυροφόρος σημαία τούτου τοῦ βασιλέως· τριακόσια ἑκατομμύρια ἀνθρώπων φέρουσι τὸ ὑπερύμνητον αὐτοῦ ὄνομα, εἰς ἑκατὸν δὲ γλώσσας κηρύττεται τὸ θεῖον αὐτοῦ εὐαγγέλιον. Δὲν εἶναι αὕτη, ὦ σεβαστὴ ὁμήγουρις, μία πραγματικὴ ἀπόδειξις ὅτι εἰς αὐτὸν ἐξεπληρώθη ἡ θεία ἐκείνη ἐπαγγελία «Καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς»; Δὲν εἶναι αὕτη μία τρανὴ μαρτυρία, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀληθὴς τοῦ κόσμου Σωτῆρ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα; Ἡ τίς ἐξ ὑμῶν γινώσκει ἄλλον ἐκτὸς αὐτοῦ; Ζητήσατε ἐν τοῖς ἀστροῖς τοῦ οὐρανοῦ· δὲν εὐρίσκετε οὐδένα ἀστὲρα ὑπερτεροῦντα κατὰ τὴν λάμψιν τὸν ἀστὲρα αὐτοῦ. Ζητήσατε ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας ὑμῶν· δὲν εὐρίσκετε οὐδεμίαν βοήθειαν καὶ παραμυθίαν, κεχωρισμένοι ὄντες ἀπ' αὐτοῦ. Ζητήσατε ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας· δὲν εὐρίσκετε οὐδὲν ὄνομα καὶ μακρόθεν μόνον δυνάμενοι νὰ συγκριθῆ πρὸς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Κύψωμεν λοιπὸν τὸν αὐχένα ὑπὸ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ τὸν χρηστὸν καὶ δοξάσωμεν αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς δόξης.

ΠΕΡΙ ΩΡΩΠΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΛΙΟΥ.⁽¹⁾

... Ἐπειδὴ τὸ ἐν Ὠρωπία διαπραχθὲν σπαραξικάρδιον γεγονός διήγειρε τὴν περιέργειαν πολλῶν νὰ γνωρίσωσιν ὅπως οὖν εὐκρινῶς τὸν τόπον τοῦ δράματος, περὶ οὗ καὶ φιλονεικία μεταξύ τινῶν μάλιστα ἠγέρθη, — λέγομεν, κατ' ἀξίωσιν τοῦ τιμήσαντος ἡμᾶς διὰ τῆς εἰς ἐπιτίμια μέλη του κατατάξεως Φιλολογικοῦ συλλόγου «ὁ Παρνασσός», ἐκ τῶν ἐνότων τὰ ἐξῆς ὀλίγα, ἀνευ πολλῆς ἀναπτύξεως καὶ παραθέσεων, διότι καὶ χρόνου καὶ τῶν ἀπαιτουμένων βοηθημάτων καὶ τῆς δεύσης ἡσυχίας κατὰ πολὺ ἐνδεεῖς εἴμεθα· ἀλλὰ καὶ οὕτω καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ καὶ ἐν τῷ εὐκρινείας χάριν προσηρηθέντι αὐτῇ τυπογραφικῷ χάρτι φέρονται καὶ τῶν χωρίων αἱ θέσεις καὶ ἀποστάσεις μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας, ὅπως καὶ αἱ κατ' ἐπιτομὴν ἱστορίαι αὐτῶν. Εἶθε καὶ τρεῖς εἶθε νὰ ἔμενον ὅ τε Ὠρωπὸς καὶ τὸ Δῆλιον καὶ ὁ Ἄσωπὸς ὀνόματα θέσιν καὶ σημασίαν ἔχοντα ἐν τῇ παλαιᾷ Ἱστορίᾳ, καὶ νὰ μὴ ἐγίνοντο φρικαλέων γεγονότων σκηνή, καὶ νὰ λέγωμεν ἤδη περὶ τοῦ Δηλίου ὅ,τι ποτὲ οἱ Θηβαῖοι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἶπον περὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου· «Ὅσα ἄνθρωποι ἐν βεβήλῳ δρῶσι πάντα γίγνεσθαι αὐτόλι» (Θουκ. Δ'), δηλαδὴ ἐν Δηλίῳ (Δήλισι). Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον, ὅτι δυστυχῶς οἱ τόποι ἐκεῖνοι ἦσαν ἀνέκαθεν ἀποτρόπαιοι καὶ δυστυχημάτων σκηναί, ὡς γίνεται δῆλον ἐξ ὧν θὰ εἰπώμεν μετ' ὀλίγον περὶ αὐτῶν.

Ἡ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς τῶν Ἀθηνῶν πεδιάδος μετὰξὺ δὲ τοῦ Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου ἀπὸ τοῦ Βραυρῶνος καὶ ἄχρι τῆς Ὠρωπίας χώρα, ὀρεινὴ ἐν γένει οὖσα, ὠνομάζετο πάλαι μὲν Διακρία, καὶ οἱ κάτοικοι Διακριεῖς ἢ Διάκριοι καὶ ἔστιν ὅτε Ὑπεράκριοι, τῶρα δὲ τὸ μέρος τοῦτο λέγεται, γενικῶς ἐπίσης, Κατάδεμα.

Οἱ Διάκριοι ἦσαν τότε οἱ ἀνησυχώτεροι τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς· ἀπηχθάνοντο τοὺς πλουσίους, διότι αὐτοὶ ἦσαν πτωχοὶ, ἢ, κατὰ Πλούταρχον εἰπεῖν (Σόλ. κθ'), ἦσαν «θητικὸς ὄχλος καὶ μάλιστα τοῖς πλου-

(1) Ἐξεφωνήθη ἐν τῇ καταστάσει τοῦ ἐν Ἀθήναις Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός» τῇ 29 Ἀπριλίου 1870.

εἰοῖς ἀχθόμενος.» Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ, δηλαδὴ ἦσαν μὲ τὸ κόμμα του, ὅπως οἱ λεγόμενοι Πεδιέοι, ἦτοι κάτοικοι τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν, ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀριστολάου Λυκούργου, ἀρχηγοῦ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, καὶ οἱ Πάραλοι στασιῶται Μεγακλέους τοῦ Ἀλκμαίωνος, προϊσταμένου τῶν μετριοφρόνων. Οἱ Διάκριοι τότε υπετάσσοντο μὲν εἰς τοὺς νόμους, ἐπεθύμουν ὅμως νεωτέραν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, διότι ἐπερίμενον ἐκ τῆς μεταβολῆς οὐ μόνον ὑλικὰς ὠφελείας, ἀλλὰ καὶ ὑπερίσχυσιν ἐπὶ τῶν ἄλλων δύο πολιτικῶν κομμάτων, τῶν Πεδιέων δηλονότι καὶ τῶν Παράλων. «Ἦν γὰρ τὸ μὲν τῶν Διακριῶν γένος δημοκρατικώτατον, ὀλιγαρχικώτατον δὲ τὸ τῶν Πεδιέων. Τρίτοι δὲ οἱ Πάραλοι μέσον τινα καὶ μεμιγμένον αἱρούμενοι πολιτείας τρόπον ἐμποδῶν ἦσαν καὶ διεκώλυον τοὺς ἐτέρους κρατῆσαι,» λέγει ὁ Πλούταρχος. Πρὸς τί τῶν νῦν κομμάτων ἀντιστοιχεῖ ἕκαστον τῶν εἰρημένων, δὲν εἶναι ἰδική μου δουλειὰ νὰ εἴπω. Παρατηρῶ μόνον ὅτι τὰ πράγματά μας ἔχουσι τι προγονικόν, βλέπει τις ἐν παρόδῳ, ὅτι καὶ ὁ εἰς τρία κόμματα χωρισμὸς τῶν πολιτῶν εἶναι παλαιὰ εὐλογία, εἶναι ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος τῆς καταγωγῆς ἡμῶν, περιττὴν καθιστῶσα τὴν διὰ τῆς κρατιστοκρατίας ἐπιζητούμενην ὑπότινος τῶν φίλων μου ἀπόδειξιν.

Ὁ Ἡρόδοτος, ἱστορῶν τὰ περὶ τῶν τριῶν κομμάτων ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ (59), λέγει, ὅτι ἀφ' οὗ ἔλαβεν ὁ Πεισίστρατος τὴν ἀρχὴν «ταῦτο φρονήσαντες οἵ τε Μεγακλέους στασιῶται καὶ οἱ τοῦ Λυκούργου ἐξελαύνουσι αὐτόν, κτλ.» Οἱ δὲ ἐξελάσαντες Πεισίστρατον ἐκ νέου πάλιν πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζον. Τότε δὲ ὁ Μεγακλῆς ἠνώθη μὲ τὸ κόμμα τοῦ Πεισιστράτου ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τὸν κάμῃ γαμβρόν. Τῇ βοήθειᾳ δὲ τούτου καὶ σπουδαίου τινὸς μηχανήματος, ὅπερ, ἂν ἀληθεύῃ, δὲν ἐλέγχει πολλὴν νοημοσύνην τῶν προγόνων μου, καὶ ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος λέγει εὐηθέστατον, λαμβάνει τὴν ἐξουσίαν... (*) Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐφέρετο καλὰ πρὸς τὴν γυναῖκά του, τὴν θυγατέρα τοῦ Μεγακλέους, ἠνώθη πάλιν οὗτος μὲ τὸ κόμμα τοῦ Λυκούργου καὶ ἐξέβαλαν τῆς ἀρχῆς τὸν Πεισίστρατον, ὅστις ὅμως ἐνδυναμωθείς καλλίτερα, κατέβαλε τὰ δύο ἄλλα κόμματα καὶ ἤρχε πλέον ἀνέτως.

Ὅστις λάβῃ τὸν κόπον ν' ἀναγνώσῃ τὸ 59 κεφάλαιον τῆς Κλειούσης τοῦ Ἡροδότου, ἦτοι τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς ἱστορίας του, θὰ μάθῃ ταῦτα κατ' ἔκτασιν καὶ μὲ τὰς λεπτομερείας των.

(*) Ἐνταῦθα ὁ Κ. Δ. Παναζῆς ἀφηγήσατο τὸ περὶ Φυᾶς στρατήγημα τοῦ Πεισιστράτου.

Οί νῦν Διάκριοι δὲν φέρουσι μὲν ἀκραιφνή πολὺ γνωρίσματα τῆς παρά τῶν παλαιῶν Διακρίων καταγωγῆς των, εἶναι ὅμως ὡς ἐκεῖνοι θητικὸς ὄχλος καὶ πάντων τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς οἱ πενιχρότεροι· δὲν φαίνονται ἐλπίζοντες οὔτε ἐπιζητοῦντες κρείττονα κατάστασιν· εἶναι δὲ καὶ ὀλίγον ἄγριοι. Ὁ τόπος κατεσκευάσεν αὐτοὺς σχεδὸν τοιοῦτους οἶοι ἦσαν οἱ παλαιοὶ τοῦ κάτοικοι, καὶ τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις πόσον ἡ χώρα ἢ τὸ κλίμα ἐπηρεάζει τοὺς ἠθικοὺς χαρακτῆρας, δηλαδὴ συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν κατοίκων.

Μετὰ δὲ τὴν Διακρίαν ἤρχετο ΒΔ ἡ Βοιωτία. Ἐν τοῖς μεθορίοις δὲ τῶν δύο χωρῶν κεῖται ὁ Ὠρωπός, ὅστις ἦτο μὲν τῆς Βοιωτίας, ἰδίως δὲ τῶν Θηβῶν κτήσις, κατελαμβάνετο ὅμως πολλάκις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐτέλει ὑπ' αὐτούς. Καθ' ὅσον τῶρα ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς, ἐν ᾧ κεῖται ὅπου καὶ ἀνέκαθεν, τουτέστι ἐν μέρει ἔνθεν ἐν μέρει δὲ πέραν τοῦ βιωτικοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ, ἀπέχει δὲ τῶν Ἀθηνῶν ὡσεὶ ὀκτὼ ὥρας ὀνίκας ἢ πεζοδρομικὰς.

Ἔτι καὶ ἀνέκαθεν κατὰ τὴν φυσικὴν τῶν τόπων διάθεσιν ἡ Ὠρωπία ἦτο Βοιωτικὴ μαρτυρεῖ διαβρόχη δὴν ὁ Πausanias, λέγων «τὴν δὲ γῆν τὴν Ὠρωπίαν μετὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ Τανάγρακῆς, Βοιωτίαν τὸ ἐξ ἀρχῆς οὔσαν, ἔχουσιν ἐφ' ἡμῶν Ἀθηναῖοι.»

Ὅτε δὲ ἐκυρίευσεν ὁ Φίλιππος τὰς Θήβας, ἔδωκε τὸν Ὠρωπὸν τοῖς Ἀθηναίοις (Paus. A' 34)· ἀλλὰ τῷ 318 πρ.Χ. οἱ Ὠρωπιοὶ ἦσαν πάλιν αὐτόνομοι. Τῷ 312 πρ.Χ. κατέλαβε τὴν πόλιν ὁ Κάσανδρος, θεὶς ἐν αὐτῇ μακεδονικὴν φρουρὰν, τὴν ὁποίαν ὕστερον καταβαλῶν καὶ ὑποχείριον ποιησάμενος Πτολεμαῖος ὁ τοῦ Ἀντιγόνου στρατηγὸς παρέδωκε τὸν Ὠρωπὸν τοῖς Βοιωτοῖς. Καὶ κατὰ τὸν ἐφεξῆς αἰῶνα ἦτο ὁ Ὠρωπὸς τῶν Βοιωτῶν, ἀν μὴ ὡς ὑποτίθεται ἦναι ἐσφαλμένη ἢ παρά Δικαιάρχῳ γραφὴ «οικία Θηβῶν». Ὁ Στράβων περιγράφει τὸν Ὠρωπὸν ὡς Βοιωτικὴν πόλιν (Θ' 403). Ὁ Λίβιος ὅμως (XLV, 47) καὶ ὁ Πλίνιος (IV, 7) θέτουσιν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Δὲν φαίνονται ὅμως οὔτοι ὀρθολογούντες, διότι οὔτε δῆμος Ὠρωπὸς ἐν τοῖς δήμοις τῆς Ἀττικῆς μνημονεύεται, οὔτε πόλις ἐκ τῶν πρὸ τοῦ γενομένου πολιτικοῦ συνοικισμοῦ ὑπὸ τοῦ Θησεῦς ὑπαρξασῶν ἦσαν δὲ οἱ Ὠρωπιοὶ ὑπήκοοι τῶν Ἀθηναίων. Εὐρίσκουσι δὲ Θεραπείαν εἰς ταῦτά οἱ νεωτερικοὶ ἀθηδογράφοι λέγοντες, ὅτι ἐν Ὠρωπία ἦτο Ἀττικὸς δῆμος ὀνόματι Γραῖα, καὶ ἐν ἐπιγραφῇ εὐρέθη τὸ δημοτικὸν Γραεῖς· εἶπον μάλιστα, ὅτι τὸ Γραῖα τοῦτο ἦτο τὸ πολιτικὸν τοῦ Ὠρωποῦ ὄνομα ἢ ἡ πρωτεύουσα πόλις τῆς Ὠρωπίας, ὅπερ φαίνεται πολὺ δεδυνάστευμένη ἐξήγησις.

Καὶ περὶ τῆς Γραίας πάλιν ταύτης πολλὴ γίνεται συζήτησις, διότι ὁ Ὅμηρος τὴν λέγει πόλιν τῆς Βοιωτίας (Ἰλ. Β. 498), ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Γραῖα αὐτὸς ὁ Ὠρωπός (Στεφ. Βυζ. ἐν λ.). Ὁ δὲ Στράβων λέγει, ὅτι ἡ Γραῖα ἦτο τόπος Ὠρωποῦ πλησίον. Μένει δὲ εἰσέτι ἄλυτον τὸ περὶ Γραίας ζήτημα, καὶ λέγω ἄλυτον διότι αἱ εἰκασίαι καὶ αἱ ὑποθέσεις δὲν εἶναι λύσις.

Ἡ τοῦ Ὠρωποῦ κατοχὴ ἦτο πάντοτε ἀσφορμὴ διενέξεων τῶν Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν. «Ὠρωπὸς δ' ἐν ἀμφισβητησίμῳ γεγένηται πολλάκις, Ἰδρυται γὰρ ἐν μεθωρίῳ τῆς τε Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας,» λέγει πάλιν ὁ Στράβων (σελ. 399). Φαίνεται δὲ, ὅτι ἄχρι τῶ 412 π. Χ. κατέχον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι, τότε δὲ κατέλαβον αὐτὸν οἱ Βοιωτοὶ, οἵτινες μετὰ ταῦτα, στασιασάντων τῶν Ὠρωπίων ἐστράτευσαν ἐπ' αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι καὶ κυριεύσαντες τῆς πόλεως μετόπισθεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἕως ἐπτὰ σταδίου· καὶ ἐπὶ τινὰ μὲν χρόνον ἀφῆκαν εἰς αὐτοὺς αὐτονομίαν τινά· ἔπειτα ὅμως «Βοιωτίαν τὴν χώραν ἐποίησαντο» κατὰ Διόδωρον (ΙΔ' 47).

Ἄν παρακολουθήσωμεν τακτικῶς τοὺς Ὠρωπίους εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῶν βιολογίαν, καὶ τὰς μεταπτώσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν τῶν Βοιωτῶν καὶ τ' ἀνάπαλιν, ἀντὶ λόγου εὐσυνόπτου, οἷος πρόκειται νὰ ἦναι ὁ παρὼν, ὄλην συγγραφὴν πολυσέλιδον δυνάμεθα νὰ γράψωμεν. Δὲν εἶναι ἐπίσης τοῦ παρόντος καιροῦ νὰ εἰπωμεν διὰ τί, ἐν ᾧ ὑπῆρχοι τόσα διαθέσιμα ἀρχαίων δῆμων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὀνόματα, ὠνομάσθη γελῶσις ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ δῆμος, εἰς ὃν εἶναι καὶ ὁ Ὠρωπός, δῆμος Περαιίας, ἐκ τοῦ Θουκυδίδου, λέγοντος δῆθεν Πειραικὴν τὸ εἰρημένον μέρος. Ἐπρεπε νὰ ἦναι γνωστὸν εἰς τοὺς ὀνοματοθέτας τῶν δῆμων, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου μνημονευομένη Πειραικὴ γῆ διωρθώθη, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς καὶ συμφῶνως πρὸς γραφὴν ἐν τοῖς Ἐθνικοῖς Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, εἰς Γραϊκὴν γῆν, ἐκ τῆς Γραίας, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Εἶναι ὀλίγον γελοῖον ὅτι ἐξελεγχθέντες οἱ εἰρημένοι ὀνοματοθέται κατέφυγον πρὸς σωτηρίαν των εἰς τὸν Θουκυδίδην πάλιν καὶ εἶπον, ὅτι κατεσκευάσαν τὸ Περαιία ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Θουκυδίδου «αὐτοὶ μὲν ἐπλευσαν εἰς Ὠρωπὸν τῆς πέραν γῆς.» Οὕτως ἐδημιούργησαν ἐκ τῆς πέραν γῆς ἀόσητον κύριον ὄνομα Περαιάν, ὅπως λογικῶς ἐν Παλαιστίνῃ ὠνόμασαν Περαιάν τὴν Πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώραν.

Προσθετέον ὅτι οἱ Ὠρωπιοὶ φαίνεται ὅτι μετόπισθεν αὐθις εἰς τὴν παλαιάν, ἐξ ἧς τοὺς εἶχον μετατοπίσει οἱ Θηβαῖοι, διότι ὁ πολὺ μετὰ

τὴν χέρσῳσιν αὐτῶν ἀκμάσας Πausανίας λέγει «ἡ μὲν οὖν πόλις ἐστὶ ἐπὶ θαλάσσης». Προσθέτει δὲ ὅτι, οὐδὲν μέγα εἰς συγγραφὴν παρέχει ὁ Ὠρωπός, ἴσως διότι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ οἱ παλαιοί, ἰδιοτελεῖς ὄντες, οὐδὲν ἐν κοινῷ ἔπραττον μέγα ἢ ἀξιολογόν, ὅπως ὄλαι οἱ κοινωνία, ἐν αἷς τὸ κοινὸν πνεῦμα καταβάλλεται καὶ ἀποβάλλει τὴν ζωτικότητά του ὑπὸ τῆς φιλαυτίας.

Ἦτο δὲ ἐνταῦθα καὶ ὁ ἱερός λιμὴν, ὃν ἐκάλουν Δελφίνιον, ἀπέχων τοῦ Ὠρωποῦ εἴκοσι σταδίους (Στράβ.).

Ἡ νῦν ἐπικρατεστέρα γνώμη περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ὠρωποῦ εἶνα ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο πάλαι εἰς τὴν θέσιν τὴν λεγομένην Σκάλα Ὠρωποῦ ἢ Ἁγιοὶ Ἀπόστολοι, παράλιον οὔσαν, ὅπου δὲ νῦν εἶναι τὸ χωρίον Ὠρωπός, ἀπέχων τῆς θαλάσσης ἕως 40 τῆς ὥρας λεπτά, εἶναι ἡ θέσις εἰς ἣν μετόπισαν αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι, ἢ αὐτοὶ ἀπωκίσθησαν ἐν ἀγνώσῳ χρόνῳ δι' ὃν λέγομεν κατωτέρω λόγον. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέχει τὸ νῦν χωρίον ἀπὸ τῆς παραλίας οὐχὶ 7 στάδια, ἀλλὰ 15 περίπου, ὑποθέτουσιν οἱ πιστεύοντες ὅτι κεῖται τὸ χωρίον ὅπου οἱ Θηβαῖοι τὸ μετέθεσαν, ὅτι διέσφαλται ἡ τοῦ Διοδώρου γραφή, ἐν ᾧ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ Ὠρωπός, ὡς πόλις τότε σπουδαία, ἠδύνατο νὰ ἔχη μεγαλύτεραν πρὸς τὴν θάλασσαν ἔκτασιν, καὶ ὅτι τὸ νῦν χωρίον κεῖται εἰς γωνίαν τινα αὐτῆς. Εἶναι δὲ ἀγνώστον πότε οἱ Ὠρώπιοι μετόπισαν ἐκ νέου ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἴσως ὅταν οἱ Ἀρβαυταῖοι ἦσαν θαλάσσιοι καὶ οὐχὶ χερσαῖοι, ὅτε καὶ πολλαὶ ἄλλαι παράλιοι πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐμεσογαυώθησαν διὰ τὸν αὐτὸν φόβον, ὅπως ἐγίνετο, κατὰ Θουκυδίην, καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους. «Αἱ δὲ παλαιαὶ (τῶν πόλεων) διὰ τὴν ληστείαν, ἐπὶ πολὺ ἀντισχοῦσαν, ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ὤκισθησαν, καὶ μέχρι τοῦδε ἐτι ἀνωκισμέναί εἰσι.» (Α', 7.)

Εἶπωμεν δ' ἐν παρόδῳ, ὅτι ἐν τῇ Ὠρωπίᾳ ἦτο καὶ τὸ περίφημον μαντεῖον τοῦ Ἀμφιαράου, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Πausανίαν, ἀπέειχε τῆς πόλεως Ὠρωποῦ δώδεκα σταδίους (Α' 34). Ὁ Στράβων θέτει αὐτὸ μετὰξὺ που τοῦ Ὠρωποῦ καὶ τοῦ Ῥαμνούντος ἐν Ψαφίδι, ἧτις ἦτο δῆμος τῆς Ἀττικῆς ἐν τῇ Ὠρωπίᾳ (ἴσως τὸ νῦν χωρίον Κάλαιος). Καὶ περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἀμφιαραεῖου πολλαὶ ἔγειναν συζητήσεις, φαίνεται ὁμως πιθανώτατον ὅτι ἔκειτο πλησίον τοῦ νῦν χωρίου Μαρκοπούλου (τοῦ Καταδέματος καὶ οὐχὶ τῆς Μεσογαίας), ὅπως ἐλπίζομεν ν' ἀποδείξωμεν ἐν τῷ περὶ Δήμων τῆς Ἀττικῆς πονήματι ἡμῶν.

Ὁ Ἀμφιαράος ἦτο υἱὸς τοῦ ἐξ Ἀργους Οἰκλέους καὶ τῆς τοῦ Θεστίου θυγατρὸς Ὑπερμνήστρας, ἐκ πατρὸς κατήγετο ἀπὸ τοῦ μάντεως

Μελάμποδος. Θέλων δ' οὗτος ἢ οἱ οἰκεῖοί του νὰ τιμῆσῳσι περισσότερον τὴν καταγωγὴν του, εἶπον αὐτὸν υἱὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ὑπερμνήστρας, ἐπιεικέστερον ὁμως ἐξηγεῖται ἡ γενεαλογία του αὐτῆ ὡς τυπικῆ, διότι οἱ μάντιες ἐλέγοντο ἐν γένει υἱοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπειδὴ δὲν πρόκειται ἰδίως ἐνταῦθα περὶ αὐτοῦ, ἀφίνομεν τὰ τοῦ βίου του εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν, περιοριζόμενοι νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὸν ἑπτὰ ἐπὶ Θῆβαις πόλεμον ὁ ἦρωσ Ἀμφιαράος, σωθεὶς τοῦ θανάτου, ἐδιώκετο ὑπὸ τοῦ Περικλυμέου πρὸς τὸν ποταμὸν Ἰσμητὸν, ἐνταῦθα δὲ που διαστᾶσα ἡ γῆ κατέπιεν αὐτὸν μετὰ τοῦ ἄρματός του, ὁ δὲ Ζεὺς κατέστησεν αὐτὸν ἀθάνατον. Ἐκτοτε ὁ Ἀμφιαράος ἐλατρεύετο ὡς ἦρωσ κατὰ πρῶτον ἐν Ὠρωπῷ, ὕστερον δὲ παρὰ πᾶσι τοῖς Ἑλλησιν. Ὅθεν παρεκτός τοῦ ἐν Ὠρωπῷ ἱεροῦ του, μνημονεύεται καὶ ἄλλο αὐτοῦ ἐν Ἀργεῖ, καὶ ἄγαλμα ἐν Ἀθήναις, καὶ ἡρῶν ἐν Σπάρτῃ κλπ. Εἶχε δὲ καὶ μαντεῖον μετὰξὺ Ποτνιῶν καὶ Θηβῶν, καὶ ἄλλο ἐν Ὠρωπῷ, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος. Οἱ πλείστοι τῶν ἐρχομένων εἰς Ὠρωπὸν νὰ ἐρωτήσῳσι τὸ Ἀμφιαραεῖον μαντεῖον ἦσαν κυρίως ἀσθενεῖς, ἐπιθυμοῦντες νὰ μανθάνωσι πῶς ν' ἀναλάβωσιν ἀπὸ τῆς ἀσθενείας των. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκαθαίροντο, εἶτα ἔθυσον κριὸν καὶ κοιμώμενοι ἐπὶ τοῦ δέρματος αὐτοῦ ἐλάμβανον δι' ἐνείρων τὴν δέουσαν συνταγὴν, ὑγίαινοντες δὲ ἐρρίπτον εἰς τὴν ἐκεῖ ἰεράν πηγὴν νόμισμα χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν. Εἶναι δὲ περιεργὸν ὅτι ὑπάρχει τώρα μονήριον τῆς Ἁγίας Πηγῆς πλησίον τοῦ χωρίου τῆς Ὠρωπίας Μαρκοπούλου καὶ τόπος χλοερὸς καὶ εὐδρος· τὴν θέσιν ὁ Ληκ κατὰ παρακοῆν δὲν λέγει Ἀγίαν Πηγὴν, ἀλλὰ μοναστήριον Ἀμπίγι. Γνωρίζετε δὲ ὅτι ὅπου ἦτον ἱερόν τι ἐθνικόν, εἰδωλολατρικόν, ἠχοδομήθη ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκκλησίαι εἰς ἐξαγνισμόν τοῦ τόπου ἀπὸ τῆς προτέρας του βεβηλώσεως, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς ὀρθοδοξίας προσκυνήματα εἶναι ἀσφαλέστατοι ὁδηγοὶ εἰς ἀνεύρεσιν διασῆμων ἀρχαίων ἱερῶν καὶ θέσεων. Καὶ χωρίων τιῶν τὰ νῦν ὀνόματα εἶναι ἀπὸ τῶν ἐπιτημοτέρων τὸ πάλαι ἐν αὐτοῖς ἱερῶν ἢ ἑορτῶν. Οὕτω τὸ νῦν χωρίον Ἀμαρῦσιον ἐλέγετο πάλαι Ἀθμονον ἦτο δὲ δῆμος. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖ ἦτο ἱερόν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος καὶ ἦγετο ἑορτῆ, Ἀμαρῦσια λεγομένη, ἐσώθη ὡς ὀνομαστικόν τοῦ τόπου τὸ ὄνομα τῆς ἑορτῆς, ἀφοῦ ἐξέλιπε τὸ καθαυτὸ τοῦ δήμου ὄνομα.

Ἐν τῷ παρακειμένῳ τῶν Ἑφαιστειαδῶν Ἀθμόνῳ δῆμῳ ἦτο ἱερόν Ἑρακλέους, ὅθεν τὸ κατέχον τὴν θέσιν τοῦ δήμου Ἑφαιστειαδῶν χωρίον ἀποβαλὸν τὸ δημοτικόν του ὄνομα ἐτήρησε τὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ λέγεται νῦν Ἑράκλειον (Ἀρακλί).

Γνωρίζετε πάντες, ὅτι ὁ Θησεύς ἐγεννήθη ἐν Τροίῳ· ἔφηβος δὲ ἦλθε πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις πατέρα τοῦ Αἰγέα τὸν βασιλέα διὰ ξηρᾶς. Ἡ ἀπὸ Τροίῳ εἰς Ἀθήνας διὰ ξηρᾶς ὁδὸς δὲν εἶχε, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλουτάρχου, «οὐδὲν μέρος καθαρὸν οὐδὲ ἀκίνδυνον ὑπὸ ληστῶν καὶ κακούργων.» Ὁ Θησεύς τοὺς ἐξεπάτωσεν ὅλους, ὡς καλῶς γνωρίζετε· ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀθήνας καὶ μαθὼν ὅτι ἐν Μαραθῶνι ἐλυμαίνετο τὴν χώραν ἄγριος ταῦρος, πράγματα παρέχων τοῖς οἰκοῦσι τὴν ἐκεῖ τετράπολιν (Μαραθῶνα, Προβάλινθον, Τρικύρουθον, Οἰνόην), ἀπεφάσισε μεταβάς εἰς Μαραθῶνα ἢ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τοῦ ταύρου· πορευόμενος δ' ἐκεῖ ἐφιλοξενήθη κατ' ὁδὸν ὑπὸ πρεσβυτιδὸς τινος ὀνόματι Ἐκάλῃς, ἣτις ἔταξεν εἰς τὸν Δία θυσίαν ἂν σώος ἐπανέλθῃ ὁ Θησεύς. Χειρωσάμενος δὲ ὁ Θησεύς τὸν ταῦρον καὶ ἐπανερχόμενος εἰς Ἀθήνας ἐζήτησε κατ' ὁδὸν τὴν Ἐκάλην, καὶ ἐπειδὴ αὕτη εἶχεν ἤδη ἀποθάνει, συνέστησεν αὐτὸς ὁ Θησεύς τὴν θυσίαν, ἣν εἶχεν αὕτη εὐχρηθῆ τῷ Διὶ καὶ ἕκτοτε πάντες οἱ περὶξ δῆμοι συνερχόμενοι ἐπανελάμβανον τὴν θυσίαν τῷ Ἐκάλῳ Διὶ, ἣτις θυσία ὠνομάσθη Ἐκαλήσια καὶ ἐξ αὐτῆς καὶ δῆμος Ἐκάλῃ ἐκλήθη. Τὸν δῆμον τοῦτον ἐποποθέτησαν ἀτόπως καὶ παραδόξως οἱ νεώτεροι ἀτιδιογράφοι πέραν τοῦ Μαραθῶνος, ἐν ᾧ ὤφειλον νὰ ζητήσωσιν αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν ἀπὸ Ἀθηῶν εἰς Μαραθῶνα τριῶν ὁδῶν, ὅσον δ' ἡμεῖς γνωρίζομεν ἔπραξε τοῦτο ὁ Γάλλος Ἀγριότος, ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐπέτυχεν ὡς πρὸς τὴν θέσιν, διότι ἔθεσε τὴν Ἐκάλην ἐν Σταμάταις. Ἡμεῖς δὲ, ὀδηγούμενοι ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ἀσφαλοῦς ἀρχῆς, εὖρομεν ὅτι ὁ δῆμος Ἐκάλῃς ἐκεῖτο ὅπου τὰ νῦν λεγόμενα Ἐκαλήσια (Ἐκαλήσια) παρὰ τῆ δια τοῦ Πεντελικοῦ εἰς Μαραθῶνα ἀγούση ὁδῶν. Περὶ τούτου δὲ ἐδημοσιεύσαμεν ἰδίαν διατριβὴν, εὐπρόσδεκτον γενομένην τοῖς ἀρχαιολόγοις, ὅπως εἶπον ἡμῖν, ἀψευδῶς βέβαια, οἱ τούτων ἑξαρχοί.

Αἱ Ἀθηναίαι καὶ πρὸ τῆς ἀσπλάγχχνου καταστροφῆς τῶν περιχώρων αὐτῶν ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' εἶχον ἐκπέσει εἰς τόσῃν ἔνδειαν, ὥστε ἠναγκάζοντο δι' εὐτελῶν κολακειῶν νὰ ἐξαγοράζωσι τὴν γενναιοδωρίαν ἀνατολικῶν Ἡγεμόνων, μάλιστα δὲ τῶν Πτολεμαίων. Μετὰ δὲ τὰς ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Φιλίππου ἐπενεχθείσας αὐτοῖς ζημίας, ἠναγκάσθησαν τῷ 156 πρ. Χ. νὰ καταφύγωσιν εἰς ἀπάνθρωπον καὶ ἀθέμιτον λαφυραγωγίαν καὶ διαρπαγὴν τῆς τῶν ὑπηκόων τῶν Ὠρωπίων πόλεως.

Οἱ Ὠρώπιοι κατέφυγον τότε εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ῥωμαίων ζητοῦντες θεραπείαν καὶ ἰκανοποίησιν. Ἡ παντοδύναμος αὕτη βουλὴ, ἰδοῦσα ὅτι ἠδικήθησαν οἱ Ὠρώπιοι, ἐπέστειλεν εἰς τοὺς Σικυωνίους νὰ ἐπιβά-

λασι πρόστιμον εἰς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ζημίαν τῶν Ὠρωπίων. Οἱ Σικυωνιοὶ δικάσαντες ἐρήμην τοὺς Ἀθηναίους ἐπέβαλον αὐτοῖς ζημίαν πεντακόσια τάλαντα (δρ. 3,000,000). Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν εἰς Ῥώμην πρεσβείαν τὴν περίφημον ἐκείνην φιλοσοφικὴν τριανδρίαν, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσωμεν τὰ δεόντα ἐν ἑτέρῳ λόγῳ, πρὸς ὃν προσφύστερα εἶναι τὰ περὶ τούτων.

Ἡ Βουλὴ, ἢ ἀπαλλάξῃ τὴν Ῥώμην τῶν τοιούτων πρεσβευτῶν, ἠλάττωσεν εἰς ἑκατὸν τάλαντα τὴν παρὰ τῶν Ἀθηναίων πληρωτέαν τοῖς Ὠρωπίοις ἀποζημίωσιν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι οὐ μόνον δὲν ἔδωσαν ταῦτα τοῖς Ὠρωπίοις παύοντες αὐτοὺς μὲ τὸ σήμερον καὶ αὔριον, ἀλλὰ καὶ διὰ παχειῶν ὑποσχετέων καὶ δῶρων κατέπειται αὐτοὺς εἰς πρᾶγμα ἀνερμήνευτον, δηλαδή τοὺς κατέπεισαν νὰ τελεῖ Ἀθηναίων φρουρὰ ἐν Ὠρωπίῳ καὶ νὰ λάβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ὀμήρους παρὰ τῶν Ὠρωπίων καὶ, ἂν ἤθελέ ποτε ἀδικηθῶσι πάλιν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἢ ἀπέρχηται ἢ φρουρὰ καὶ νὰ ἀποδίδωνται ὀπίσω οἱ ὄμηροι. Δὲν παρήλθε δὲ πολὺς καιρὸς καὶ ἰδοὺ ἡ φρουρὰ κακοποιεῖ Ὠρωπίους· τότε οἱ Ὠρώπιοι ἐμήνυσαν εἰς Ἀθήνας νὰ ἀνακληθῆ ἡ φρουρὰ καὶ ἢ ἀποδοθῶσιν οἱ ὄμηροι, κατὰ τὰς συνθήκας τῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι οὐδέτερον ἐποίησαν, εἰπόντες, ὅτι ἄνθρωποι τῆς φρουρᾶς ἔσφαλον καὶ οὐχὶ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων, καὶ αὐτοὺς θὰ τοὺς τιμωρήσωσι.

Οἱ Ὠρώπιοι, ταῦτα παθόντες, κατέφυγον εἰς τὸ ὑπάρχον ἐν Ἑλλάδι τότε Ἀχαικὸν Συνέδριον ἐπικαλούμενοι τὴν τιμωρίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀπέφυγε τοῦ νὰ ἐπέμβῃ εἰς ξένης πολιτείας ὑποθέσεις, πρεσβεύον, κατὰ τὸν Θιρλουόλλων, τὴν ἀρχὴν τῆς μὴ ἐπεμβάσεως, ἢ κατὰ τὸν ἡμέτερον Πausanias ἀ' Ἀχαιοὺς δὲ ἤρεσκε μὴ τιμωρεῖ φίλια τε καὶ αἰδοῖ τῆ Ἀθηναίων,» οἱ Ὠρώπιοι ὑπεσχέθησαν τῷ στρατηγῷ τῆς ὁμοσπονδίας Μεναλκίδα τῷ Λακεδαιμονίῳ δέκα τάλαντων ὅσον ἂν καταφέρῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειάν τῶν. Ἐκαλοφάνησαν τὰ δέκα τάλαντα εἰς τὸν στρατηγόν· ὅθεν ἀπεφάσιστε νὰ μὴ τὰ στερηθῆ· ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἤκουον τόσον πολὺ εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον τοὺς στρατηγούς τῶν, ὁ Μεναλκίδας ἐζήτησε στρατηγικῶς νὰ τοὺς πείσῃ. Ἦτο τότε ἄλλος κατεργαγῆς ὀνόματι Καλλικράτης Λεοντήσιος. Ὁ Καλλικράτης οὗτος, ὢν ἐκ τοῦ ἀντεθνικῆς κόμματος τῶν θελώντων τὴν εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν τῶν κατὰ μέρος πόλεων τῆς Ἑλλάδος παρέμβητι τῶν Ῥωμαίων, ἰσχυε παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ διὰ τὴν ἰσχύιν του ταύτην ἦτο δυνατὸς καὶ παρὰ τοῖς παρακαμάζουσιν ἤδη Ἀχαιοῖς. Ὁ Μεναλκίδας λοιπὸν ὑπεσχέθη τῷ Καλλικράτει

τὰ ἡμίση τῶν δέκα τῆς δωροδοκίας τῶν Ὠρωπίων ταλάντων ἀν ἐπιτυχί-
ση τὴν αἴρεσίν του. Δεξάμενος τὴν ὑπόσχεσιν, συνετέλεσε νὰ παραδεχ-
θῶσιν οἱ Ἀχαιοὶ τῶν Ὠρωπίων τὴν αἴτησιν, θυσιάσαντες καὶ τὴν φι-
λίαν καὶ τὴν αἰδῶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐνώπιον τῆς ἐπιβροχῆς τοῦ
ῤωμαίωντος Καλλικράτους. Ἄμα μαθόντες τὰ τεκταινόμενα οἱ Ἀθη-
ναῖοι, ἐπέπεσαν μετὰ σπουδῆς κατὰ τοῦ Ὠρωποῦ καὶ διήρπασαν ὅτι
ἐκ τῆς προτέρας διαρπαγῆς εἶχεν ἀπομείνει, ἀπήγαγον δὲ καὶ τὴν
φρουράν. Ἐπειδὴ δὲ ἀντέστησαν καὶ ἄλλοι καὶ μάλιστα οἱ Λακεδαιμό-
νιοι, ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω ἄπρακτον τὸ κατὰ τῶν Ἀθηναίων στρατεύ-
μα καὶ Ἀχαιῶν. Ὁ στρατηγὸς ὅμως Μεγακλίδας εἰσέπραξε παρὰ τῶν
Ὠρωπίων τὰ δέκα του τάλαντα (60,000 δρ.). Καὶ τώρα ἐκπέπτετο
πῶς νὰ μὴ μοιράσῃ τὸ δωροδόκημα μὲ τὸν ἐξωλέστατον Καλλικράτην,
ζητοῦντα τὸ δικό του. Ἦτο πολὺ ἀλγεῖν ὃν τῷ Μεγακλίδῃ νὰ δώσῃ
πέντε τάλαντα, ὅθεν κατ' ἀρχὰς μετεχειρίσθη ἀναβολὰς καὶ ἀπάτας
εἰς τὴν δόσιν, ὕστερον ὅμως τοῦ εἶπεν ὁρθὰ καὶ ὀφτὰ ὅτι δὲν τῷ δίδει
τίποτε. Ὁ Καλλικράτης ἐλυπήθη σφόδρα καὶ διότι δὲν ἔλαβε τὰ πέντε
τάλαντα, καὶ διότι ἀπεδείχθη χειρότερός του ὁ Μεγακλίδας: «εἴ γε καὶ
Καλλικράτην ἀσιώτατον τῶν τότε, Μεγακλίδας ὑπερῆρεν ἀπιστία.»
Ἔθεν, ὅταν ἔπαυσε τῆς στρατηγίας ὁ Μεγακλίδας, ὁ ἀκόμη ἰσχυῶν
Καλλικράτης τὸν κατηγοροῦσεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, «ἐδῶκεν ἐν τοῖς Ἀ-
χαιοῖς θανάτου δίκην» ἢ δὲ κατηγορία ἦτο ὅτι δῆθεν ἐζήτησε νὰ ἀπο-
σπάσῃ τὴν Σπάρτην ἀπὸ τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἀχαιῶν. Ὁ Μεγακλίδας, ἰ-
δὼν τὰ στενά, δίδει τρία ἐκ τῶν ὠραίων ἐκείων Ὠρωπίων ταλάντων
εἰς τὸν Μεγαλοπολίτην Δίαιον, ὅστις ἐγένετο διάδοχος του εἰς τὴν
στρατηγίαν τῶν Ἀχαιῶν, καὶ ἀντὶ αὐτῶν ἀγοράζει τὴν προστασίαν του,
δυνάμει τῆς ὁποίας ἀπέφυγε τὴν καταδίκην· ἵνα ὅμως κατωρθωθῇ τοῦ-
το ἀθροῦτως, ἐπίστησαν διὰ βραδύουρας τοῦ Δίαίου οἱ Ἀχαιοὶ μὲ
τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοῦτο ἐπέπλεξε τὸ Ἀχαικὸν Συνέδριον εἰς πό-
λεμον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὀλέθριον ἀποβάντα.

Ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου, βλέπετε ὅτι ἡ ἀτιμος διαγωγή τῶν ἰ-
σχυρῶν τότε ἀτόμων ἐγένετο πολλάκις παραίτιος καὶ ὡν δυστυχημά-
των. Τὰ περὶ Μεγακλίδου, Καλλικράτους καὶ Δίαίου θὰ εἴπωμεν ἄλ-
λοτε κατ' ἕκτασιν, ἐκθέσαντες νῦν μόνον τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν ἡμέτερον
Ὠρωπόν, ἐνθα δὲν ὠμίλουσι εἰ ἄνθρωποι μὲ δραχμάς, ἀλλὰ μὲ τάλαν-
τα, ὅπως ἐσχάτως μὲ λίρας στερλίνιας οἱ ἐκεῖ ὀχυρωθέντες κακοῦργοι.

Ἐπιλείψει με ἡ νύξ αὕτη διηγοῦμεν, ἀν ἤθελον νὰ εἶπω καὶ ὀλί-
γα ἐκ τῶν πολλῶν μυθευμάτων περὶ τῶν ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις τῆς

Ἀττικῆς ἱερῶν, καὶ ἂν ἀνέφερα τὰς ποιήλας καὶ παραδόξους συζη-
τήσεις τῶν ἀπθιδογράφων περὶ τοποθεσιῶν, εὐδιαγνώστων καθισταμένων,
ὅταν τις εἰς τὰς περὶ αὐτῶν ἐρεύνας ἀκολουθήσῃ οὐχὶ τυπικὰς μεθό-
δους, ἀλλὰ λογικὰς καὶ ὡς ἤμιστα μεταφυσικὰς, αἵτινες καθιστῶσι
πολλάκις τὴν ταλαίπωρον φιλολογίαν τυφλομυίας παιδίαν.

Ἀναγκαῖον θεωρῶ μόνον πρὶν διαβῶμεν τὸν Ἀσωπὸν καὶ μεταβῶ-
μεν εἰς τὸ ἐπάραιτον Δῆλιον νὰ προσθέσω ὀλίγα περὶ τοῦ χαρακτῆρος
τῶν παλαιῶν Ὠρωπίων, ὅστις ἐδημιουργήθη εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς φύ-
σεως τῆς χώρας, τοῦ κλίματος κτλ. Ἐκ δύο ἀνθρώπων ἐπληθύνθη ἡ
γῆ ἅπασα, καὶ ὅμως αἱ παντοδαπαὶ χῶραι, τὰ κλίματα, ἡ ἀγωγή ἡλ-
λοῖωσεν ὅλως τὸν πρωτόγονον χαρακτῆρα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ μόλις
ἀφῆκαν εἰς τὰ διάφορα φύλα κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὸ γενικὸν σχέδιον
τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος. Ὅτε Κύρος ὁ πρεσβύτερος ἐξουσίασε
χώρας πεδινὰς καὶ γονίμους, ἠθέλησαν οἱ Πέρσαι νὰ μετοικίσωσιν εἰς
πεδιάδα καὶ μαλακὴν χώραν ἀντὶ τῆς ἑαυτῶν, οὐσης ὀρεινῆς καὶ τρα-
χείας. Ὁ Κύρος δὲν ἀφῆκε αὐτοὺς εἰπὼν «ὅτι καὶ τῶν φυτῶν τὰ
σπέρματα καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ βίαι ταῖς χώραις συνεξομοιοῦνται.»
(Πλουτ. Ἀποφθ. Βασιλ.)

Οἱ Ὠρώπιοι, κατὰ τὸν Δικαίαρχον, ἦσαν τόσοι αἰσχροκερδεῖς, ὥστε
ἐπιστεῦετο ὅτι ὁ τόπος αὐτὸς ἦτο κατοικητήριον τῆς αἰσχροκερδείας,
«τὴν μὲν αἰσχροκερδεῖαν κατοικεῖ» ἐν Ὠρωπῶν» προσθέτει δὲ ὅτι ἐκεῖ
ἦτο «τελωνῶν ἀνυπέβλητος πλεονεξία, ἐκ πολλῶν χρόνων ἀνεπιβέτω
τῆ πονηρία συντετραμμένη· τελωνοῦσι γὰρ καὶ τὰ μέλλοντα πρὸς αὐ-
τοὺς εἰτάγεσθαι,» ὅτι ἦσαν τραχεῖς εἰς τὰς συναναστροφὰς των, ἐξα-
φανίζοντες, ἀκαίρουντες τοὺς συνετοὺς, ἠρῶντο τοὺς Βοιωτοὺς, ἦσαν
τρόπον τινα κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφεὰ Ἀθηναῖοι Βοιωτοὶ, ὅπως ὁ αὐ-
τὸς συγγραφεὺς λέγει καὶ περὶ τῶν Πλαταιέων, ὅτι ἦσαν δηλαδὴ Ἀ-
θηναῖοι Βοιωτοὶ. Καὶ ποιητὴς τις κωμικὸς, Ξένων ὀνόματι, καὶ μόνον
ὑπὸ τοῦ Δικαίαρχου μνημονεύμενος, λέγει περὶ τῶν Ὠρωπίων τάδε:

Πάντες τελῶναι, πάντες εἰσὶν ἄρπαγες.

Κακὸν τέλος γένοιτο τοῖς Ὠρωπίοις.

Εἶναι δὲ περιέργον ὅτι πάντοτε οἱ τελῶναι ἐθεωροῦντο ὡς ἄρπαγες,
δηλαδὴ οἱ τοῦ τότε καιροῦ τελῶναι, καὶ οἱ ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Ἰου-
δαία. Περὶ τῶν νῦν τελῶναι οὐδὲν γνωρίζω καλὸν ἢ κακὸν κατὰ τὸ
παρόν.

Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τοιοῦτοι οἱ Ὠρώπιοι, δὲν ἠδύναντο νὰ φωλεύωσι
ληγστα εἰς τὰ μέρη των, ὅθεν καὶ ἐκ τῶν περιγραφόντων τοὺς τόπους

ἐκείνους, ὁ Δικαίαρχος λέγει ῥητῶς ὅτι ἢ ἀπὸ τοῦ Ὠρωποῦ εἰς Τανάγραν ὁδὸς ἦτο «παντὸς καθαρεύουσα τοῦ ἀπὸ τῶν κλοπῶν φόβου». Παρατηρητέον δὲ ὅτι οἱ νῦν κάτοικοι τοῦ Ὠρωποῦ εἶναι φιλόποιοι ἄνθρωποι, γεωργοὶ καὶ κεραμεῖς, κατασκευάζοντες ἀρκετὰ τραχείας γαβιάθας καὶ ἄλλα κεράμεια ἔργα.

Ἀπερχόμενοι ἤδη τοῦ Ὠρωποῦ παρακολουθοῦμεν τὴν πορείαν τῶν ἀκάθαρτα καὶ ἐναγῆ τὰ μέρη ταῦτα καταστημάτων αἰμοθόρων ληστῶν μεταβαίνομεν ἀπὸ τοῦ Ὠρωποῦ εἰς τὸ Δήλιον ἢ Δήλιον, διερχόμεσι τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους πᾶς διαβάτης τοῦ λοιποῦ θά χύνη πονετικῶν δακρύων σπονδῆν εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν δυσμοίρων ξένων, τῶν ἐποίων τὸ πολῦτιμον αἷμα ἀπηγῶς ἐκεῖ ἐχύθη ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίας γῆς καὶ ἐθνικότητος καὶ καταγωγῆς ἀκατονομάστων θηρίων, ἐκ τοῦ μαιφόνου χαρακτῆρος τῶν ὁποίων ἐπῆλθεν ἡ συμφορὰ τὴν ὁποίαν βαρέως φέρει ὀλόκληρον τὸ ἔθνος, ἢ ὁποῖα μετέτρεψε τὰς ἐορτὰς ἡμῶν εἰς πένθος, καὶ τὰ σάββατα ἡμῶν εἰς οἰκτισμὸν, τῆς ὁποίας τὸ τραῦμα βαρὺ φέρει ἡ καρδία τοῦ ἐθνοφιλοῦς ἡμῶν βασιλέως, καὶ δακρύων πένθους ἐπλήρωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς σεπτῆς ἡμῶν βασιλείσσης, καὶ ἐν γένει συνετάραξεν ὅλον τὸ Πανελλήγιον ὅσον οὐδέποτε, ἐπὶ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ συμφορᾷ.

Τῶν φίλων ἡμῶν ὁ ἄδικος θάνατος ἐπέληθε πέθος ἐπώδυνον ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, πάντα οἴκοι, ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων ἄχρι τῆς ἐσχάτης καλύθης. Ἐκαστος κατὰ τὸ Σολώνειον δόγμα, ἐθεώρησεν ὡς εἰς τὸν οἶκόν του γενόμενον τὸ εἰς τοὺς φιλέλληνας ἀνδρας γενόμενον κακόν, καὶ διὰ τοῦτο πάντες θλίβονται ὁμοίως τοῖς παλοῦσι, καὶ ἕκαστος θεωρεῖ ὡς ἰδίαν του ἰκανοποίησιν τὴν τῶν κακούργων ταχίστην καὶ ἐπάξιον τιμωρίαν.

Ἄς ἀκολουθήσωμεν ἐν τούτοις πενθοῦντες τὴν πορείαν ἡμῶν. Ἴνα μεταβῶμεν ἀπὸ τοῦ Ὠρωποῦ, δηλαδὴ τῆς πάλαι πόλεως τῶν ἀνωκισμένων Ὠρωπίων, ἢ τοῦ νῦν χωρίου τῶν, εἰς Δήλιον, ἀνάγκη νὰ διεκβῶμεν τὸν ποταμὸν Ἀσωπόν.

Πολλοὶ ἐν Ἑλλάδι ποταμοὶ φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦτο, ὧν ὅμως δύο διακρίνονται, ὁ ἐν Ἀχαΐᾳ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ ἐν Βοιωτίᾳ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. Οἱ ἄλλοι Ἀσωποὶ ἦσαν ἐν Φθιώτιδι, ἐν Πάρῳ, ἐν Αἰγίνῃ κτλ.

Τὸ ὄνομα Ἀσωπὸς ἦτο ὄνομα θεοῦ ποταμίου, υἱοῦ τοῦ πατρὸς πολλῶν ποταμῶν Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Πηροῦς, ἢ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Εὐρυόμης. Οἱ πλείστοι ἂν μὴ πάντες τῶν τῆς μυθολογικῆς ἐποχῆς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φέρονται

πολυπάτορες καὶ πολυμήτορες. Ἡ ἀλήθεια τῶν καιρῶν ἐκείνων κεῖται ἐν τῷ σκότει· εἰς ἀνεύρεσιν αὐτῆς χρειάζονται νυκτάλωπες, οἱ δὲ ἀγωνιζόμενοι νῦν εἰς ἀνίχνευσιν αὐτῆς εἶναι σχεδὸν εἰπεῖν μύωπες, διὰ τοῦτο ἀόρατος καὶ ἀδιάκριτος μένει. Ὁ Βοιωτὸς Ἀσωπὸς λέγουσιν ὅτι ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ Ἀσώπου τινὸς βασιλέως τῶν Πλαταιῶν, ὅστις ἀπέκτησεν ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Μετώπης υἱοὺς μὲν δύο, τὸν Ἴσμητὸν καὶ τὸν Πελάγοντα, καὶ θυγατέρας δώδεκα, ἢ κατ' ἄλλους εἴκοσι, ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν ὁποίων πολλαὶ τῆς Ἑλλάδος χῶραι καὶ πόλεις ὠνομάσθησαν.

Ὁ ποταμὸς οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ πολλῶν μικρῶν ρυάκων, ἐκ τούτων δὲ εἰς μὲν ἔχει τὰς πηγὰς του ἐν Θεσπιάδι, οἱ ἄλλοι δὲ ἐν τῷ Κιθαιρῶνι, τούτων δὲ πάλιν αἱ κυριώτεραι εἶναι παρὰ τῷ χωρίῳ Κρικουβί. Διερχόμενος δὲ οὗτος τὴν Παρασωπίαν ἐξ αὐτοῦ λεγομένην χῶραν καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Τανάγρας, καὶ χωρίζων τὸν Ὠρωπὸν ἀπὸ τοῦ νῦν χωρίου Συκαμίνου, ἐκβάλλει εἰς τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν ἀπέναντί του τῆς Ἐρετριάς. Τὸν ποταμὸν τοῦτον ὀνομάζουσι νῦν εἰς μὲν τὰ μεσογαϊότερα μέρη τῆς Βοιωτίας Βουρῆμι, πλησίον δὲ τῶν προχωρῶν αὐτοῦ Βουρῆντι. Ὁ Ὀμηρὸς λέγει αὐτὸν βαθύσχοιρον καὶ λεχεποῖον, διότι σχοῖνοι καὶ ἄλλοι θάμνοι ἐφύοντο παρ' αὐτῷ καὶ διότι αἱ ὄχθαι αὐτοῦ ἦσαν πλώδεις. Καὶ ὁ Παυσανίας λέγει περὶ αὐτοῦ τάδε: Ἀσωπὸς δὲ ὁ Βοιωτὸς βαθυτάτας πέφυκεν ἐκτρέφειν τὰς σχοῖνους· ὁ δὲ Ὀβίδιος λέγει αὐτὸν δαμάτορα τῆς Θήβης, ἐκ παραδρομῆς βέβαια, διότι ἢ Θήβῃ ἦτο θυγάτηρ αὐτοῦ καὶ τῆς Μετώπης, καὶ ἐξ αὐτῆς μάλιστα ὠνομάσθησαν αἱ Θῆβαι τῆς Βοιωτίας. Ὅπως δὲ νῦν, οὕτω καὶ πάλαι ἐτύχαινε νὰ ξηραίνηται ὅλως ἐν ὥρᾳ θέρους, καὶ μετὰ ὑετὸν νὰ καλίσταται δυσδιάβατος. Εἶναι δὲ περιέργον, ὅτι ἡ ἰδιότης του αὐτῆ, τὸ νὰ καθίσταται δηλονότι δυσδιάβατος μετὰ συμβαινούσας βροχὰς, ὅπως ἐν τῷ οἰκτρῷ δράματι τὸ ἐσχάτως ἐκεῖ συμβάντι, οὕτω καὶ τὸ πάλαι ἐγένετο μαιζονῶν παραίτιος.

Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰσῆλθον νύκτωρ διὰ προδοσίας εἰς Πλάταιαν, συμμαχίᾳ τῶν Ἀθηναίων οὕταν, Θηβαῖοι τινες· τούτους ἐνοήσαντες οἱ Πλαταιεῖς πολλοὺς μὲν ἐφόνευσαν, πολλοὺς δὲ ζωγράφσαντες ἐκράτουν ἐν τῇ πόλει· ἐμελλε δὲ κατόπιν νὰ ἔλθῃ στρατὸς Θηβαίων καὶ καταλάβῃ τὴν Πλάταιαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶχε γέιναι βροχὴ τὴν νύκτα, ἐμπόδισεν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσι ταχέως· «ὁ γὰρ Ἀσωπὸς ποταμὸς ἐρῆ μέγας καὶ οὐ βραδίως διαθανὸς ἦν.» ὅταν δὲ μετὰ δυσκολίας διαβάντες αὐτὸν οἱ Θηβαῖοι ἦλθον, οἱ πλείστοι τῶν πατριωτῶν τῶν ἦσαν

δὴ φρονεμένοι· οἱ Θηβαῖοι τότε συνέλαβαν πολλοὺς Πλαταιεῖς εἰς τοὺς ἀγρούς των ὄντας ἐπὶ σκοπῶν νὰ ἀνταλλάξωσιν αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει αἰχμαλώτους. Ἄλλ' οἱ Πλαταιεῖς, ἀκού ἐξηπάτησαν τοὺς Θηβαίους καὶ ἀφῆκαν τοὺς συλληφθέντας ἀγρότας καὶ ἐπανήλθον αὐτοὶ εἰς Θήβας, εἰσεκόμισαν τὰ πράγματά των μὲ ταχύτητα ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὴν πόλιν των, καὶ ἔπειτα παρασπόνδως ἀπέκτειναν τοὺς ζωγρηθέντας αἰχμαλώτους των Θηβαίως, 180 τὸν ἀριθμόν. Αὐτὰ κατώρθωσε καὶ τότε ἡ ἐξόγκωσις τῶν βείθρων τοῦ Ἄσωποῦ. (Θουκ. Β', 5.)

Διερχόμενοι τῶρα τὸν Ἄσωπὸν τοῦτον, εἴτε ἀθρόοις ποσὶ, εἴτε δι' ὑγρῶν κελεύθων, εὐρίσκωμεν τὸ μικρὸν χωρίον Συκαμίνο, ὅπερ δὲν εἶναι ἀναντιβῆρως γνωστὸν τοῖου πολιχνίου ἢ χωρίου ἀρχαίου τὴν θέσιν κατέσχε. Οἱ περιηγητὰὶ τὸ ἀφῆκαν ἀνέπαρον, καὶ ἤδη ἡ ὑπαρξίς του ἔλαθε σημασίαν ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ὑπαρξέως τῶν θρηνησμένων ξένων ἡμῶν. Κεῖται δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῇ Ὠρωπία χώρᾳ, ἣτις ἐξετείνετο καὶ πέραν τοῦ Ἄσωποῦ, συνορεύουσα μὲ τὴν Ταναγραϊκὴν.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Συκαμίνου βορειοανατολικῶς προχωροῦντες ἐπὶ τὰ ἔχνη τῶν εἰς σφαγγὴν ἀγομέων πολυκλαύστων ἀνδρῶν, ἀφικνούμεθα εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Δῆλιον, τὸ παλαιὸν Δῆλιον, κείμενον ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ταναγραϊκῆς.

Τῆς Ταναγραϊκῆς χώρας, ἣτις καὶ Ταναγραϊκὴ καὶ Ταναγραϊκὴ ἐλέγετο, πρωτεύουσα πόλις ἦτο ἡ Τάναγρα, ἣς ἡ θέσις τανῶν λέγεται Γριμάδα· εἶναι τόπος ἀκατοίκητος, σώζονται μόνον πολλὰ εἰρηπία, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ τῆς περιλαλήτου Τανάγρας, τῆς πατρίδος τῆς Κορίνθου, ὅτι ὁ Λουκιανὸς ἐν τῷ διαλόγῳ Χάρων ἢ Ἐπισκοποῦντες ποιεῖ τὸν Ἑρμῆν λέγοντα εἰς τὸν Χάρωνα περὶ τῶν ἐκλειοιποῶν Κλεωνῶν καὶ Μυκητῶν «Ἀπονήσκουσι γάρ, ὦ πορθμεῦ, καὶ πόλεις ὡς περ ἀνθρώποι». Ἐκεῖτο δὲ ἡ Τάναγρα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἄσωποῦ ἐν εὐφύρῳ πεδιάδι. Ἀπεῖχε τῶν μὲν Πλαταιῶν 200 στάδια, τοῦ δὲ Ὠρωποῦ 130. Ἐνθυμείσθε ὅτι πρὸ ὀλίγου εἶπον, ὅτι παρ' Ὀμήρῳ γίνεται μνεία πόλεως Γραίας, καὶ ὅτι αὕτη τίθεται ἐν τῇ Ὠρωπία καὶ μνημονεύεται ἐν ἐπιγραφῇ τινι ὡς δῆμος τῆς Ἀττικῆς. Ἐν τούτοις εἰσὶν οἱ ἰσχυρίζόμενοι ὅτι Γραῖα ἦτο αὕτη ἡ Τάναγρα. Περὶ τούτου δύναται τις πολλὰ νὰ εἴπῃ καὶ νὰ συμβιβάσῃ κάπως τοὺς γρασιολόγους.

Ἡ Τάναγρα ἐλέγετο καὶ Ποιμανδρία καὶ ἡ χώρα αὐτῆς Ποιμανδρία ἀπὸ τοῦ οἰκιστοῦ Ποιμάνδρου ἢ ἐκ τῶν περὶ τὴν πόλιν γονίμων κοιλάδων.

Ἡ Τάναγρα εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρου λόγου, καὶ χάριν τῶν πολλῶν αὐ-

τῆς μνημείων καὶ ἱστορικῶν γεγονότων, διότι ἡ νικήσασα τὸν Πίνδαρον περιώνυμος Κόρινθα ἦτο Ταναγραῖα καὶ, κατὰ τὸν Πausanias, μόνη ἐν Τανάγρα ἄσματα ἐποίησε. Ῥητέον δὲ ὅτι ἐν Τανάγρα ἦτο καὶ ἀστεροσκοπεῖον καὶ ὑποχθονισκοπεῖον τοῦ Ἄτλαντος· «ἐνταῦθα Ἄτλαντα καθήμενον πολυπραγμοῦν τὰ τε ὑπὸ γῆν φασὶ καὶ τὰ οὐράνια,» λέγει ὁ Pausanias. Ὑπερτιθέντες εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν καὶ τὰ περὶ Τανάγρας, ἐρχόμεθα εἰς τὸ Δῆλιον, ὅπερ ἦτο ἐπίνειον αὐτῆς, καὶ ὅπερ ἀέλαβεν ἤδη φήμην ἐπικατάρατον.

Τὸ Δῆλιον ἦτο πολίχνη τῶν Ταναγραϊῶν, κείμενον ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἐσχατιᾷ τῆς Ταναγραϊκῆς παρὰ τὴν Εὐβοϊκὴν θάλασσαν ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ παρ' αὐτῷ κειμένου ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ναοῦ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, ἀπέχοντος τῆς Αὐλίδος τριάκοντα στάδια, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς Ὠρωπίας χώρας ἕως ἑπτὰ στάδια· ἦσαν δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς μητρὸς τῆς Αἰητοῦς ἀγάλματα. Ὁ ἐνταῦθα ναὸς, κατὰ τὸν Ῥωμαῖον ἱστορικὸν Τίτον Λίβιον, ἐπέκειτο τῆς θαλάσσης.

Τὸ Δῆλιον κατέστη ὀνομαστόν οὐχὶ τόσοσιν διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅσιν διότι ἐν αὐτῷ ἠττήθησαν οἱ στρατοὶ τῶν δύο κραταιοτάτων πόλεων τοῦ παλαιοῦ κόσμου, τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ 8ου ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (πρ. Χ. 424) καὶ τῆς Ῥώμης τῷ 492 πρ. Χ. Τοὺς Ἀθηναίους ἐνίκησαν οἱ Βοιωτοί, φοιτηθέντων Ἀθηναίων μὲν σχεδὸν χιλίων μετὰ τοῦ στρατηγικοῦ των Ἰπποκράτους, Βοιωτῶν δὲ σχεδὸν πεντακοσίων.

Τότε κατηγορήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τῶν Θηβαίων ὅτι ἐβεβήλωσαν τὸ ἱερόν τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος, διότι κατεσκεύασαν ἐν αὐτῷ ῥυτρώματα, καὶ διότι μετεχειρίσθησαν εἰς τὰς ἀνάγκας των τὰς βιωπικὰς ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐκεῖ ὕδατος τοῦ ὠρισμένου εἰς χρῆσιν τῶν τελετῶν, πότε δὲ ἐρρέθη καὶ τὸ «ὅσα ἀνθρώποι ἐν βεβήλωι δρῶσι πάντα γίνεσθαι αὐτόθι» (ἐν Δηλίῳ δηλαδὴ).

Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα καὶ Διογένην τὸν Λαέρτιον ἔσωθεν ἐπὶ τοῦ ἄμου του ὁ Σωκράτης τὸν Ἐεσθῶντα, πεσόντα ἀπὸ τοῦ ἵππου του καὶ κατὰ γῆς κείμενον· ἔφερε δὲ αὐτὸν οὕτως ἐπὶ πολλοὺς σταδίους ἕως οὗ ἐπαύσει ἡ φυγὴ κατὰ δὲ τὸν Πλούταρχον, τὸν Σωκράτην αὐτὸν ὑποχωροῦντα ἔσωθεν ὁ Ἀλκιβιάδης. Ὅντινα θέλετε τώρα πιστεύσατε. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ἡδύνατό τις νὰ συμβιβάσῃ ἀμφοτέρων τὰς εἰδήσεις καὶ νὰ μὴ ἀρήρη προσβεβλημένην τὴν ἀξιοπιστίαν οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου. Τῶν Ῥωμαίων δὲ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα (ἐκ 500) ἠττήθη τῷ 492 πρ. Χ. ἐν Δηλίῳ ὑπὸ τοῦ Μενίππου στρα-

τηγού του βασιλέως της Συρίας Αντιόχου Γ'. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ νίκῃ ταύτῃ συνέβη, κατὰ Λίβιον, πάλιν βεβήλωσις. Ἐπειδὴ τὸ ῥωμαϊκὸν ἀπόσπασμα κατέφυγεν εἰς Δῆλιον, διότι ἦτο ἄσυλον, καὶ διότι δὲν εἶχεν εἰσέτι κηρυχθῆ ὁ πόλεμος, ὅθεν ὅτε τῶν στρατιωτῶν οἱ μὲν ἐθεώρουν τὸν τόπον καὶ τὸν ναὸν, οἱ δὲ περιεφέροντο ἀφρόντιδες εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐπιπίπτει ὁ Μένιππος κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς καταστρέφει σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὀλίγον ἀπέχον τῆς θαλάσσης, ἔχει ἤδη 6 ἕως 7 οἰκίσκους καὶ ἐρείπια τινα, ὑποτιθέμενα ὅτι εἶναι τοῦ ναοῦ. λέγω δὲ ὑποτιθέμενα διότι εἶναι καὶ οἱ ἰσχυρίζομενοι, ἀνυποστάτως ὁμως, ὅτι τὰ παλαιὸν Δῆλιον ἦτο ὅπου νῦν εἶναι τὸ χωρίον Δράμεσι, πρὸς βορρᾶν τοῦ Δηλίου. Περὶ τοῦ Δηλίου, ὡς τόπου βεβήλου καὶ ἐπικινδύνου εἶχεν ἐκδοθῆ πάλαι καὶ ὁ ἐξῆς χρησμός, ὃν παραθέτει ὁ Πλούταρχος ἐν βίῳ Σύλλα.

Ἐσχατιὰν περὶ λαοῦ λυκοῦ καμακεῦσι δοκεῖων,
καὶ λόφον Ὀρχαλίδην, ὃν ἀλώπηξ οὔποτε λείπει.

Εἶναι δὲ περιέργον ὅτι ἐκάστη τῶν βοιωτικῶν πόλεων εἶχεν ἴδια ἐλαττώματα, ἢ κατὰ τὸν Δικαίαρχον ἀκληρήματα. Οὕτω λέγει· «τὴν μὲν αἰσχροκέρδειαν κατοικεῖν ἐν Ὀρωπῷ, τὸν δὲ φόρον ἐν Τανάγρα, τὴν φιλονεικίαν ἐν Θεσπιαῖς, τὴν ὕβριν ἐν Θήβαις, τὴν πλεονεξίαν ἐν Ἀνθηρόνι, τὴν περιεργίαν ἐν Κορωνείᾳ, ἐν Πλαταιαῖς τὴν ἀλαζοικίαν, τὸν πυρετὸν ἐν Ὀρχηστῷ, τὴν ἀναισθησίαν ἐν Ἀλιάρτῳ. Τὰ δ' ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἀκληρήματα εἰς τὰς τῆς Βοιωτίας πόλεις κατερρῶθη.»

Ἐπρεπε δὲ καὶ περὶ τούτων τῶν πόλεων κάτι νὰ εἰπωμεν ἱστορικῶς καὶ νὰ ἐλαττώσωμεν αὐτῶν τὰ παλαιὰ ἀκληρήματα, διότι τὴν σήμερον δὲν φέρουσι ταῦτα ὅσαι αὐτῶν ὑπάρχουσι, οὐχὶ διότι ἤλλαξαν κατοίκους, ἀλλὰ διότι ἐξασθενήσαντα βαθμηδὸν ἐξέλιπον, ἀλλ' ὁ καιρὸς δὲν ἐπιτρέπει νὰ παραμείνωμεν περισσότερον εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ πρέπει νὰ πεισθῶμεν καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς στίχου τοῦ ποιητοῦ Φερεκράτους,

*Ἄν περ φρονῆς εὖ, φεῦγε τὴν Βοιωτίαν.

Ἀλλὰ πρὶν ἀπέλθωμεν τῆς Βοιωτίας ἅς χύσωμεν ἀκόμη καρδιαστάλακτον δάκρυ εἰς τὴν μνήμην τῶν ἐκεῖ σφαγιασθέντων εὐγενῶν ξένων ἡμῶν, καὶ ἅς προσφέρωμεν μίαν ἔτι μαύρην κατάραι κατὰ τῶν θηρίων τῶν βαψάντων τὰς μαιοφόνους αὐτῶν χεῖρας εἰς αἷμα ἀθῶν.

Τὸ ἔθνος, ὃν φύσει φιλόξενον, ἐπικράνθη διὰ τὸ ἄξενον γεγονός. Τὸ ἔθνος, πλήρη καὶ κραταῖαν ἔχον τὴν ἀρετὴν τῆς εὐγνωμοσύνης, κα-

ὡς ἐπληρώθη διότι εὐεργετιδῶν ἐπικρατειῶν πολῖται ἔπαθον. Καὶ ἂν μὴ ξένοι μας ἦσαν, καὶ ἂν μὴ φίλοι καὶ καλοθεληταί, πάλιν ἢ φιλόθροπος καρδία τοῦ Ἑλλήνος ἤθελε βραγίσει ἐκ τῆς γενομένης στυγεράς σφαγῆς. Εἶναι δυσκαταμάχτητα τὰ βεβηλῶντα τὰ φιλόξενα τέμνη τῆς πατρίδος ἡμῶν θηρία. Πολλοὶ νέοι Θησεῖς ἔχουσι τὴν γενναιότητα καὶ τὴν φιλοτιμίαν νὰ πολεμῶσι τοὺς ἀγριοταύρους τῶν Μαραθῶνων, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία δὲν εἶναι πάντοτε συνέπεια καὶ ἀποτέλεσμα τῆς προθυμίας, δὲν δύναται ὁμως καὶ διὰ τοῦτο νὰ μὴ ἐκτιμηθῆ αὐτή.

Ἡ Ἑλλάς εἶναι τόπος ἀνθρώπων εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἶναι πνευματικὴ ἰδιοκτησία πάντων τῶν σπουδαίων καὶ παιδείας καὶ πολιτισμοῦ εὐμοιρούντων ἀνδρῶν. Ὁ Μαραθῶν, τὸ Δῆλιον, ἡ Αὐλῖς, αἱ Πλαταιαί, τὸ Σούσιον, αἱ Μυκῆναι, τὰ ἀπομεινάρια τῶν ἐκασταχοῦ ἔργων τῆς καλλιτεχνίας καὶ εὐσεβείας τῶν προγόνων ἡμῶν, εἶναι σχολεῖα τῆς τέχνης, εἶναι σπουδαστήρια τῆς ἱστορίας. Διὰ τοῦτο ἐνοοῦμεν πάντες ὅτι πρέπει διὰ πάσης θυσίας νὰ μένη ἡ Ἑλλάς καθαρὰ καὶ ἀμίαντος. Εἰς τὰ ἱερά τῆς ἄλση οὐδεὶς νὰ γίνηται θηριάλωτος. Δὲν κατωρθώθη δὲ τοῦτο ἐντελῶς εἰσέτι, καὶ δὲν θὰ κατορθωθῆ ἴσως ἂν μὴ ἀποφραγῆ ὁ φωλεὸς, ἐξ οὗ ὀρμῶνται ἀδιακώλυτα τὰ θηρία ταῦτα. Ἴνα δὲ ἐξαγνισθῆ ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τοῦ μίαναντος αὐτὴν δηλίου ἄγρου, δὲν ἀρκουσι τὰ πονετικά τῆς δάκρυα, τὸ εἰλικρινές τῆς πένθος, χρειάζεται ὅπως δῆποτε νὰ ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς πατρίδος ἡμῶν ἡ ἐπάρατος ληστεία, καὶ ἡ ἐξόντωσις τῆς θά ἦναι εὐπρόσδεκτος ἐξίλασμός τῶν ψυχῶν τῶν σφαγιασθέντων δυσμοίρων καὶ πολυκλαύστων ξένων ἡμῶν.

Δ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ.

ΠΕΡΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΓΗΣ

ΥΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ.

(Ομιλία ΘΑΛΗΤΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, απαγγελθεῖσα ἐν τῇ τοῦ Φαναρίου
λέσχῃ «Μνημοσύνη».)

Εὐγενεῖς κυρίαί καὶ φιλόμουσοί κύριοι!

Πλοῦτος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὀνομάζονται ὅλα τὰ χρήσιμα πράγματα, τὰ ὅποια δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν καὶ νὰ περιορίσωμεν, πρὸς δὲ καὶ ν' ἀνταλλάξωμεν δι' ἄλλων χρησίμων πραγμάτων· π. χ. ὁ σῖτος εἶναι πλοῦτος, διότι εἶναι ἐκ τῶν λίαν χρησίμων, τὸν ὅποιον ἀποκτῶμεν καὶ περιορίζομεν ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν, καὶ τὸν ὅποιον ἀνταλλάττομεν δι' ἄλλου πράγματος χρησίμου, οἷον κρέατος πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις δὲν ἔχει σῖτον· πλοῦτος ὅθεν εἶναι ἡ ἀφθονία χρησίμων πραγμάτων καὶ οὐχί, ὅπως σήμερον νομίζομεν, ἡ ἀφθονία τῶν νομισμάτων, τὰ ὅποια οἱ ἄνθρωποι ἐφευρόντες ὡς ὄργανον μεσιτικὸν πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἑαυτῶν ἀνταλλαγῶν· ἰδοὺ δὲ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐφευρέσεως τῶν νομισμάτων· ὑποθέσατε ὅτι ἐν τῇ πόλει ἡμῶν ὑπάρχουσι τοσοῦτοι γεωργοί, τοσοῦτοι ποιμένες καὶ ἐν γένει τοσοῦτοι ἐπιτηδευματῆται, ὥστε οὐδενὸς πράγματος δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἀνάγκην, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ὅτι οἱ γεωργοὶ καὶ αἱ καλλιεργήσιμοι γαῖαι εἶναι τοσαῦται, ὥστε ὁ κατ' ἔτος παραγόμενος σῖτος περισσεύει· ἐν τούτοις ὑπάρχουσι πόλεις στερούμεναι σίτου καὶ ἔχουσαι ἀφθονίαν προβάτων· ἡ πόλις ὁμοίως ἡμῶν ἔχει καὶ πρόβατα ἀρκετὰ, ὥστε, ἂν ἀνταλλάξωμεν τὸν σῖτόν μας πρὸς τὰ πρόβατα ἐκεῖνων, εἰς οὐδὲν ἤθελον μᾶς χρησιμεύσει, ἐνῶ ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἂν ἀνταλλάξωμεν τὸν σῖτόν μας πρὸς ἄλλο τι, ὅπερ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ἀνάγκῃ δίδοντες νὰ λάβωμεν ἀντ' αὐτοῦ χρήσιμα πράγματα· ἄλλως τε ὁ σῖτος ὄντως εἶναι πλοῦτος· ἂν ὁμοίως τὸν περισσεύοντα ἡμῖν σῖτον ἐναποταμιεύαμεν ἐπὶ δύο ἢ τρία ἔτη ἠθέλαμεν ἀπολέσει τὸν πλοῦτόν μας, διότι ὁ σῖτος φθείρεται· ἐνεκεν τούτων οἱ ἄνθρωποι κατὰ συνθήκην ἐπενόησαν τὸ νόμισμα, ὅπερ ἀνταλλάσσομεν ὅποταν θέλωμεν πρὸς χρήσιμα πράγματα. Καταχρηστικῶς ὅθεν σήμερον ὀνομάζομεν πλοῦτον τὴν ἀφθο-

νίαν τῶν νομισμάτων, διότι ἂν ὑποθέσητε πρὸς στιγμὴν ὅτι ἡ μεταξὺ ἀνθρώπων συνθήκη αὕτη ἐξέλιπε, τοῦ ν' ἀνταλλάσσωμεν δηλ. διὰ τοῦ νομίσματος πᾶν χρήσιμον πρᾶγμα, καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἐπανήλθεν αἴφνης εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς κατάστασιν, καθ' ἣν αἱ ἀνταλλαγαὶ ἐγίνοντο μόνον πρὸς χρήσιμα πράγματα, ἤτοι ἐδίδον κρέας καὶ ἐλάμβανον ὀπωρικά, τότε οἱ ἔχοντες ἀπειρίαν νομισμάτων θὰ ἦσαν οἱ δυστυχέστεροι τῶν ἀνθρώπων, διότι διὰ τῶν νομισμάτων τῶν οὐτε νὰ τραφῶσιν οὐτε νὰ ἐνδύθωσι θὰ ἠδύναντο· τὸ νόμισμα λοιπὸν ἐφευρέθη πρὸς εὐκολίαν τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ, πράγματι δὲ πλοῦτος εἶναι ἡ ἀφθονία τῶν χρησίμων εἰς τὸν ἄνθρωπον πραγμάτων, δι' ὧν ἐπέρχεται ἡ εὐζωία καὶ ἡ εὐπορία τοῦ ἀνθρώπου· πλοῦσια δὲ εἶναι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα τὰ ὅποια παρέχουσι εἴτε προϊόντα, εἴτε τεχνουργήματα, χρήσιμα ὁμοίως πάντοτε πράγματα, περισσώτερα ἀφ' ὅσα ἀπαιτοῦνται δι' ἑαυτῶν.

Διὰ τῶν περιπλέον ὅθεν παραγομένων προϊόντων καὶ τεχνουργημάτων πλοῦτοισι τὰ ἔθνη, πλουτιζόμενα δὲ, ἤτοι ἔχοντα πλοῦσια τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεώς των, κατορθώνουσι τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις ὡς θὰ εἴπωμεν ἔχει τὴν δύναμιν ν' αὐξάνῃ ἀπείρως, ἀλλ' ὅπου δὲν ὑπάρχουσι τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως καταστρέφεται ἐπομένως διὰ τῆς παρουσίας ἡμῶν ὁμιλίας πρόκειται νὰ καταδείξωμεν τὰ μέσα δι' ὧν δυνάμεθα νὰ συμβιβάσωμεν τὸν ἀπερίοριστον πολλαπλασιασμόν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μετὰ τῆς εὐπορίας καὶ εὐζωίας αὐτοῦ.

Τὸ θέμα λοιπὸν ἡμῶν ἀφορᾷ ἀμέσως τὴν κοινωνικωτέραν τοῦ -λούτου διανομήν, ἤτοι τὴν εὐζωίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἐξετάζοντες τὰ περὶ πληθυσμοῦ τῆς γῆς θὰ καταδείξωμεν τὴν στενὴν σχέσιν, ἣτις ὑπάρχει μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν μέσων τῆς εὐζωίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπομένως ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ ἤδη ὑπὸ οἰκονομολογικὴν ἐποψίν, δὲν θὰ εἴπωμεν ὅτι οὗτος συμποσοῦται εἰς χίλια περίπου ἑκατομμύρια ψυχῶν καὶ ὅτι διαιρεῖται εἰς τόσας φυλάς, εἰς τόσας οἰκογενεάς, εἰς τόσα ἔθνη ὁμιλεῖ τοσαύτας γλώσσας, πρὸς τὰς δεῖνα θρησκείας, εἶναι τοιούτοτρόπως ἢ τοιουτοτρόπως ἐπὶ τῆς γῆς κατωκημένος, διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς γεωγραφίας· οὔτε πάλιν θὰ ἐρευνήσωμεν πῶς δύναται ὁ ἄνθρωπος καλλίτερον νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑγίαν του καὶ τὰς σωματικὰς του δυνάμεις, διότι τοῦτο μένει νὰ τὸ πραγματευθῶσιν ἰατροὶ διὰ μαθημάτων ὑγιεινῆς καὶ ἰατρικῆς· οὔτε πάλιν θὰ ἐπισκοπήσωμεν τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ πράξεις του, δι' ὧν δύναται νὰ ἔχη τὴν συνείδησιν καθαρὰν καὶ νὰ μὴ κατα-

τρέχεται υπό διαφόρων παθῶν ἐλεεινῶν, φθόνου, αἰσχροκερδείας φιλοδοξίας, διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν ἠθικολόγων.

Τὸ ζήτημα λοιπὸν ἡμῶν ἔγκειται εἰς τὸ νὰ συμβιβάσωμεν τὴν ἀπεριόριστον αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὰ περιωρισμένα μέσα τῆς υπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δὲ σπουδαιότης τοῦ οἰκονομολογικοῦ τούτου ζητήματος καθίσταται δι' αὐτὸ τοῦτο μεγαλειότερα, καθότι, ἐάν τὸ ἐλάχιστον φυτὸν, τὸ ἐλάχιστον ἀνόργανον σῶμα ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν καὶ τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν, δι' ὧν κατωρθώσωμεν νὰ ἐμβατεύσωμεν εἰς τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς αὐξήσεως αὐτῶν, πόσω περισσότερο δικαιούμεθα νὰ μελετήσωμεν καὶ σπουδάσωμεν τοὺς νόμους τοὺς ἐπενεργοῦντας ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ, ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς θνητότητος ἡμῶν.

Τὸ ζήτημα ἡμῶν τοῦτο, κύριοι, μὴ νομίζατε ὅμως ὅτι εἶναι ἐκ τῶν πρώτων τῶν προσελκυσάντων τὴν προσοχὴν τῶν φιλοσόφων· πολὺ πρὸ τῆς ἐξετάσεως αὐτοῦ διάφοροι σοφοὶ οἰκονομολόγοι εἶχον ἐρευνῆσαι περὶ γεωργίας, φυτουργίας καὶ κτηνοτροφίας, ζητήματα σκοποῦντα ἐπίσης τὴν εὐζωίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐμμέσως. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα περὶ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ ἐσχάτως ὁ σοφὸς οἰκονομολόγος Μάλθος ἀνερευνήσας πρῶτος εἰς φῶς ἤγαγε καὶ ἐξηκρίβωσεν ἐξαγαγὼν ἐξ αὐτοῦ συμπεράσματα λογικώτατα, συντείνοντα ἀμέσως πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ῥίπτοντες βλέμμα ἐταστικὸν ἐφ' ἀπάσης τῆς ζωϊκῆς φύσεως δύο τινα παρατηροῦμεν συντείνοντα εἰς τὴν ὑπαρξίν οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ζῶων· ἕκαστον ὄν, ἀπολαῦον ζωῆς, ἀποκτᾷ τὴν ὑπαρξίν του διὰ τῆς γεννήσεως, διατηρεῖ δὲ τὴν ὑπαρξίν του αὐτὴν διὰ τῆς τροφῆς, ὥστε ἀμέσως βλέπομεν ὅτι ὁ πληθυσμὸς ὁ ἀνθρώπινος ἀμέσως ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων καὶ ἐκ τῶν μέσων τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ, τῆς τροφῆς, ἥτοι τῆς γονιμότητος τῆς γῆς.

Ἀλλὰ πρὶν ἐμβῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν δύο τούτων στοιχείων τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν, τί ἐννοοῦμεν ἀνθρώπινον πληθυσμόν. — Βεβαίως ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων τῶν κατοικούντων τὴν ὑδρόγειον σφαιρᾶν, δυνάμεθα ὅμως καὶ μερικώτερον νὰ εἴπωμεν πληθυσμόν τῆς Γαλλίας, πληθυσμόν τῆς Τουρκίας. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὅμως ὑπάρχει ὁ ὅρος—ἀρχὴ πληθυσμοῦ.—Τί ἐστὶ λοιπὸν ἀρχή; Ἀρχὴ εἶναι τὸ πρῶτιστον στοιχεῖον τῆς υπάρξεως παντὸς πράγματος· π. χ. ἀρχὴ τοῦ ἄρτου εἶναι ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ἀρχὴ τῆς κτήσεως εἰς τινα μηχανὴν εἶναι τὸ δεῖναι ἐλατήριον· σύμφωνα

δὲ τούτοις εἶπε καὶ ὁ Γάλλος ἠθικολόγος Montesquieu, ὅτι ἀρχὴ τοῦ Δημοκρατικοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ ἀρετὴ, τοῦ Μοναρχικοῦ ἡ τιμὴ καὶ τοῦ Δεσποτικοῦ ὁ φόβος. Πρέπει ὅμως νὰ διακρίνωμεν ἐνταῦθα τὴν φύσιν πράγματός τινος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς· διότι ἡ φύσις προϋποθέτει τὸ πρᾶγμα ὑπάρχον, ἐν ᾧ ἀρχὴ εἶναι τὸ δι' οὗ τὸ πρᾶγμα ὑπάρχει· π. χ. φύσει ἡ κοινωνία θηρεύει τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς ἀνάπτειν· λέγοντες λοιπὸν ἀρχὴν πληθυσμοῦ, ἐννοοῦμεν τὰ μέσα δι' ὧν αὐξάνει καὶ μορφοῦται ὁ πληθυσμός· ἡ δὲ ἀρχὴ αὕτη ἔγκειται εἰς τὴν ἔλθισιν ἡμῶν καὶ εἰς τὸν διοργανισμόν ἡμῶν· λέγομεν δὲ ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως ἡμῶν, διότι οὐδεὶς ἀνευ τῆς θελήσεώς του συνάπτει γάμον, χωρὶς νὰ ἔχη τὰ μέσα τῆς εὐπορίας διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ εἶδος του· ἐπίσης εἶπομεν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἔγκειται καὶ ἐν τῷ διοργανισμῷ ἡμῶν, διότι ἡ τεκνοποιητικὴ δύναμις ἀναπτύσσεται ἀναλόγως τῆς ὑγείας καὶ τῆς ῥωμαλεότητος τῶν συζύγων.

Εἶπομεν ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς τροφῆς, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων κρέμαται ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν γυναικῶν. Διὰ νὰ ὑπολογίσωμεν ὅθεν τὴν δυναμικὴν αὐξήσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ, χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ προσκόμματα τῆς αὐξήσεως ταύτης, ἀνάγκη νὰ μάθωμεν κατὰ μέσον ὅρον ποσάκις εἶναι δυνατόν νὰ γεννήσῃ ἡ γυνὴ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τῆς. Καὶ ἂν παρατηρήσωμεν τὰ μαστοφόρα ἐν γένει ζῶα, τὰ μονότοκα, ὡς τὰς βόας, βλέπομεν ὅτι καθ' ἕκαστον ἔτος ἅπαξ γεννῶσιν, ἀλλ' αἱ γυναῖκες, ἐνεκα τῆς θηλάσεως τῶν βρεφῶν, πολλακίς ἅπαξ κατὰ dietian. Παραδεχόμεθα λοιπὸν πρὸς ἀσφαλεστέραν λύσιν τοῦ ζητήματος ὅτι ἐκάστη γυνὴ γεννᾷ ἅπαξ κατὰ dietian· οἱ δὲ ἰατροὶ παραδέχονται ὡς διάρκειαν καθ' ἣν ἡ γυνὴ δύναται νὰ γεννήσῃ τὸ 16 ἢ 17ον ἔτος τῆς ἡλικίας τῆς μέχρι τοῦ 45, ἀλλ' ἀκριβέστερον ἂν ὑπολογίσωμεν ὅτι πᾶσα γυνὴ γεννᾷ ἀπὸ τοῦ 20 μέχρι τοῦ 40 ἔτους, ἥτοι εἰς διάστημα 20 ἐτῶν, γεννῶσα ἅπαξ κατὰ dietian, δύναται νὰ γεννήσῃ τέκνα 10· ἐν ζεύγος λοιπὸν εἰς διάστημα 20 ἐτῶν δύναται νὰ γεννήσῃ 10 τέκνα, ἀλλ' ἐκ τῶν 10 τούτων ἀφαιρέσατε τὰ 2[3 διὰ τοὺς ἐνδεχομένους θανάτους τῶν τέκνων, διὰ τὰς πιθανὰς στειρώσεις καὶ ἀγαμίας· ὑπολείπονται 4 τέκνα· καὶ ἂν ὑποθέσῃτε ἀκόμη τὸ ζεύγος τοῦτο, τοὺς δύο τούτους ἀνθρώπους ἀποθανόντας, θὰ ἔχωμεν τέσσαρα τέκνα, τέσσαρας ἀνθρώπους, ἥτοι οἱ δύο ἀνθρωποὶ μετὰ 20 ἔτη γίνονται τέσσαρες, δηλαδή ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς διπλασιάζεται μετὰ παρέλευσιν ἐκάστης 20ετίας δυναμικῶς, ἥτοι

ὅπως προητοίμασεν αὐτὰ ἡ φύσις, ἀλλὰ τὴν μὲν γῆν διὰ τῶν κόπων του προσκαλεῖ εἰς καρποφορίαν, τὰ δὲ ζῶα περιποιεῖται ποικιλοτρόπως. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅθεν ὅτι ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς ἠΰξησε· πρέπει ὁ ἄνθρωπος πρὸς συντήρησίν του νὰ ἐπαυξήσῃ τὰ ζῶα τὰ τρέφοντα αὐτόν· ἀλλ' αὐξανομένων τῶν ζῶων πρέπει φυσικῶς νὰ ἐπαυξήσῃ καὶ ἡ ἔκτασις τῆς γῆς διὰ νὰ παράγῃ περισσότερα φυτὰ πρὸς τροφήν περισσοτέρων ζῶων· ἰδοὺ ὅθεν ὅτι ἡ ἔκτασις εἶναι ἐν τῶν ἀνυπερβλήτων κωλυμάτων τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ, καθὼς καὶ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως. Ὑπὸ τὸν ὄρον — μέσα ὑπάρξεως — δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὰ τρόφιμα, τὰ ὁποῖα βεβαίως εἶναι τὰ κυριώτερα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνδυμασίαν καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ προϊόντα, ἅτινα ὁ πολιτισμὸς ἐφεῦρε, διότι ὁ μαλθακὸς Εὐρωπαῖος ἀναπαύεται μόνον εἰς κλίνας ἐκ πτίλων, ἐνῶ ὁ λιτοδίαιτος Ἕλληγ, καθὼς πολλοὶ κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς, ὅλον τὸ θέρος, πολλάκις δὲ καὶ τὸν χειμῶνα μετὰ μόνῃς τῆς φλοκάτης αὐτοῦ διανυκτερεύει ἐπὶ τῶν ὄρεων. Ὅθεν ὅταν πρόκηται νὰ ἐκτιμήσωμεν τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως χώρας τινός, λαοῦ τινος, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον τὰς ἐξεις του, ἀλλὰ καὶ τὰ μέσα τῆς ἀποκτήσεως τῶν μέσων αὐτῶν τῆς ὑπάρξεως· λ. χ. ὁ Ὀλλανδὸς εἶναι πλουσιώτερος, διὰ τῆς ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας του, ἀπὸ τὸν Οὐγγρον καὶ Πολωνόν, ὅστις ἀποκλειστικῶς καταγίνεται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἐν τούτοις ὅταν θεωρήσωμεν τὸ πρᾶγμα γενικώτερον ἀναγνωρίζομεν ὅτι ὁ καθολικὸς τοῦ κόσμου πληθυσμὸς ἰσορροπεῖ πρὸς τὰ καθολικὰ μέσα τῆς διατροφῆς, ἅτινα εἶναι ἰδίως τὰ γεννήματα. Διότι βεβαίως, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον χῶραι παράγουσαι περισσότερα τῶν ἀναγκασιούτων αὐταῖς τροφίμων, ὁ βιομήχανος Ἀγγλος καὶ ὁ ἔμπορος Ὀλλανδὸς ἤθελον ἀποθάνει τῆς πείνης.

Ἀνωτέρω εἶπομεν ὅτι ἡ ὑπάρξις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γεννήσεως καὶ διατηρεῖται διὰ τῆς τροφῆς ἢ τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως, ὅπως γενικῶς ἀπεκαλέσαμεν αὐτήν. Τὰ κυριώτερα τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως εἶναι τὰ τρόφιμα, ἅτινα παράγει ἡ γῆ. Ἄν ἡ γονιμότης τῆς γῆς ἐπομένως ἐδιπλασιάζετο καὶ αὐτὴ καθ' ἑκάστην 20ετίαν ὅπως καὶ ὁ πληθυσμὸς, τότε βεβαίως τὸ ζήτημα ἦτο λελυμένον· ἀλλ' ἡ γονιμότης τῆς γῆς αὐξάνει μὲν, ἀλλὰ πολὺ ὀλιγώτερον τῆς γιγαντιαίας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐὰν σήμερον λάβωμεν χέρσον τινὰ γῆν καὶ καταβάλωμεν πρὸς καλλιέργειαν αὐτῆς 50 λίρας, ὑποθέσωμεν δὲ ὅτι παρήγαγε 1,000 κοιλὰ σίτου, ἂν τὸ δεύτερον ἔτος καταβάλωμεν ἑτέρας 50 λίρας πρὸς καλλιέργειαν τῆς αὐτῆς γῆς δὲν θὰ ἔχωμεν τὸ αὐτὸ

ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς, ἦτοι δὲν θὰ παράξῃ πάλιν 1000 κοιλὰ, ἀλλ' ἴσως μόνον 800, τὸ τρίτον ἔτος ἐτι ὀλιγώτερα κ. ο. κ. διὸ καὶ πολλοὶ γεωργοὶ τὸν αὐτὸν ἀγρὸν ἀπαξ κατὰ διετίαν ἢ τριετίαν καλλιεργοῦσιν. Ἄς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν πληθυσμὸν νήσου τινός καὶ τὴν παραγωγὴν τῶν τροφίμων αὐτῆς, λ. χ. τῆς Σάμου. Σήμερον ὁ πληθυσμὸς τῆς εἶναι 50 χιλ. αἰτίνες πρὸς τροφήν τῶν χρειάζονται 100,000 κοιλὰ σίτου, ἅτινα παράγει ὑποθέσατε ἡ νῆσος. Τὸ 1895 ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου, ἐπενεργούσης τῆς ἀρχῆς τοῦ πληθυσμοῦ, ἔσεται 100 χιλ. ἐπίσης καὶ τὰ τρόφιμα δύνανται ν' αὐξήσωσιν εἰς 200 χιλ. κοιλὰ σίτου, ἅτινα θὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς διατροφήν τῶν κατοίκων. Μεθ' ἕτερα δὲ μὴ 25 ἔτη ἦτοι τὸ 1920 ὁ μὲν πληθυσμὸς τῆς νήσου διπλασιαζόμενος ἔσεται 200 χιλ. τὰ δὲ τρόφιμα αὐξάνοντα ἐπίσης ἔσονται μόνον 300,000 κοιλὰ, ἅτινα ἀρκοῦσι πρὸς διατροφήν μόνον τῶν 150 χιλ. κατοίκων τῆς νήσου· αἱ λοιπαὶ 50 χιλ. πῶς τραφήσονται; Βεβαίως δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ 50 χιλ. αὐταὶ τῆς νήσου ἐμπορευόμεναι ἢ βιομήχανοι οὔσαι δύνανται νὰ ἀνταλλάσσωσι τὰ βιομηχανήματά των διὰ σίτου καὶ οὕτω νὰ ζῶσι. Διὰ τοῦτο ἄς λάβωμεν τὸν κόσμον ὅλον καὶ θεωρήσωμεν τοῦτον ὡς μίαν ἐπικράτειαν. Τὰ 1,000,000,000 τῆς γῆς μετὰ 25 ἔτη ἔσονται 2,000,000,000, μεθ' ἕτερα 25 ἔτη 4,000,000,000 καὶ μετὰ 25 πάλιν ἔτη 8,000,000,000 κ. ο. κ. ἐνῶ ὁ παραγόμενος σῖτος, ἂν σήμερον ὑποθέσῃτε αὐτὸν ὄντα 1, μετὰ 25 ἔτη ἔσεται 2, μετὰ 25 ἔτη πάλιν 3, καὶ μετὰ 25 ἔτη 4 κ. ο. κ. ἡ εὐκρινέστερον ἂν θέλητε τὸ πρᾶγμα νὰ τὸ ἐκφράσωμεν κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν μαθηματικῶν, ὁ μὲν πληθυσμὸς τῆς γῆς καθ' ἑκάστην 25ετίαν αὐξάνει κατὰ γεωμετρικὸν λόγον, ἐνῶ ἡ γονιμότης τῆς γῆς μὲ ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν ἀνθρώπων μόνον κατὰ ἀριθμητικόν. Πῶς θὰ ζήτη λοιπὸν ὁ περισσεύων αὐτὸς πληθυσμὸς, ἀφοῦ τὰ τρόφιμα δὲν ἐπαρκοῦσι; Βεβαίως ἐπέρχεται καταστροφή, θάνατος ἐκ πείνης, ἐκ κακῆς διαίτης, ἐκ ψύχους κ. τ. λ. Ἡ θεωρία δὲ αὕτη τῶν οἰκονομολόγων καταλήγει εἰς τοῦτο ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ προλαμβάνῃ διὰ τῆς ἐγκρατείας τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως ἐπερχομένην καταστροφήν ἐπὶ τοῦ ὁσημέραι αὐξάνοντος πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ διπλασιασθῇ εἰς διάστημα 20—25 ἐτῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἄρα γε κατορθοῦται ὅταν ἅπασα ἡ καλλιεργήσιμος γῆ καλλιεργηθῇ; Ὅχι· εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ γονιμότης τῆς γῆς αὐξάνει διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῆς γεωργίας καὶ τῆς εἰσαγωγῆς μηχανῶν ἐντελεστερίων ἢ καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς θρησκευτικῶν

οἰσίων, ἀλλ' ἡ γονιμότης δὲν ἐπαυξάνει ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ διπλασιάζεται μετὰ 20ετίαν. Ἴσως κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν θρεπτικωτέρων οἰσίων κατὰ τὰς 20ετίας ἐξαρκεῖ, ἀλλ' εἰς τὰς μετέπειτα οὐχί. Ἐν Ἰρλανδία μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς καλλιεργίας τῶν γεωμήλων ἡ αὐτὴ ἔκτασις παρήγαγε περισσότερας τροφάς, διό καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἐδιπλασιάζετο ἐπὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας 20ετίας μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν γεωμήλων, διότι ἐνῶ τὸ 1672 οἱ κάτοικοι αὐτῆς συνεποσούντο εἰς 1,100,000, τὸ 1846 ὑπερέβαινε τὰ 8 ἑκατομ., ἂν καὶ ὁσάκις συνέβαινε καταστροφή τῶν γεωμήλων οἱ Ἰρλανδοὶ ἀπέθνησκον τῆς πείνης καθ' ἑκατοντάδας, ἔκτοτε ὁμῶς οὐ μόνον στάσιμος ἔμεινεν ὁ πληθυσμὸς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐλαττοῦται ἐπαισθητῶς ἤρξατο.

Ὅταν λοιπὸν τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως, δηλ. τὰ τρόφιμα κυρίως, δὲν ἐπαρκῶσι πρὸς ὠρισμένον πληθυσμὸν χώρας τινός, ἔπεται καταστροφή, ἀλλ' εἰς τὰ ζῶα ἡ καταστροφή εἶναι βεβαία, ἐνῶ ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος δύναται νὰ τὴν προλάβῃ διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης, τουτέστιν ἐγκρατευόμενος δύναται ν' ἀποφύγῃ ἀπὸ τοῦ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ταῦτα δὲ λέγομεν, διότι συχνάκις ἡμεῖς, οἱ μὴ δυνάμενοι οὐδ' ἑαυτοὺς νὰ θρέψωμεν, συνάπτομεν γάμους ὑπέικοντες εἰς αἰσθηματα καὶ σκοποῦντες εὐτυχίαν ἢ καὶ διαίωσιν τοῦ εἶδους ἡμῶν, ἀλλὰ τὰ ἐπακόλουθα τῶν γάμων τούτων ἔσονται ἡ γέννησις τέκνων πολλῶν, ἅτινα μὴ ἔχοντα τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως πλήρη, κακοπαθοῦντα τέλος, ἀποθνήσκουσιν. Ὡστε ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν ἄνθρωπον, διότι ἄνευ αὐτῆς τὸ ἀνθρώπινον γένος πολλαπλασιάζομενον ταχύτερον τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως ἤθελε κινδυνεύσει ἀναντιρρήτως.

Οὕτω λοιπὸν μέχρι τοῦδε δύο προσκόμματα παρεδέχθημεν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ πρῶτον πρόσκομμα εἶναι ἡ συμφορὰ ἢ ἡ καταστροφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐννοοῦμεν οὐ μόνον τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφίμων, ἀλλὰ καὶ τὴν κακὴν τροφήν, καὶ τὴν κατοικίαν καὶ τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ νοσήματα καὶ τὰς ἐπιδημίας, τὰ φθοροπιά καὶ πολύπονα ἔργα καὶ ἐν γενεῇ τὴν ταλαιπωρίαν τῶν ἐνδεῶν καὶ πενήτων καὶ τὰς ἠθικὰς ἀκόμη θλίψεις, ἐνεκα τῶν ὁποίων νεκροῦνται αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις καὶ ἀποσβέννεται τὸ πῦρ ἐκείνο τῆς ζωῆς ἀκόμη τοὺς πολέμους. Δεύτερον δὲ πρόσκομμα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, πρόσκομμα ἀνασταλτικόν, μέλλον ν' ἀποτρέψῃ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, εἶναι ἡ ἐγκράτεια ἢτοι ἡ ἠθικὴ δύναμις, ἡ ἀναστέλλουσα ἡμᾶς ἀπὸ τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, ἡ ρυθμίζουσα ἐν ἄλλοις λόγοις τὰς ὁρμὰς τοῦ αὐτοματισμοῦ διὰ τοῦ λογικοῦ.

Ἐκ τῶν δύο τούτων προσκομμάτων ἡ καταστροφή ἐπέρχεται ἀναγκαίως ὅταν δὲν προληφθῇ ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῆς ἐγκρατείας, ἡ δὲ ἐγκράτεια ἰδιάξει τῷ ἀνθρώπῳ, ἐγκρατεία ἐν τῇ θελήσει αὐτοῦ· αὕτη εἶναι ἡ λογικὴ θέλησις, διὰ τῆς ὁποίας προορῶνται αἱ ἀπώτεροι συνέπειαι. Καὶ βεβαίως κάθε ἔμφρων ἄνθρωπος κατὰ λόγον τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεώς του καὶ γάμον συνάπτει, καὶ ἂν ἦναι εἰς γάμου κοινωσίαν ἤδη ἀναλόγως αὐτῶν πολλαπλασιάζει καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ὁ φόβος δὲ μήπως ἐνεκα τῆς πτωχείας ἡμῶν ἀπολέσωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰς ἀνέσεις ἢ ἐνεκα τῆς στερήσεως ἀναγκασθῶμεν νὰ μετέλωμεν ἔργα ἀηδῆ καὶ ἐπίπονα, ὁ φόβος μήπως δὲν δυνηθῶμεν νὰ δώσωμεν τὴν δέουσαν ἀνατροφήν εἰς τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ τὰ τοιαῦτα μᾶς ἀποτρέπουσιν ἀπὸ τοῦ νὰ συνάψωμεν γάμον· ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποτραπῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς συνάψεως γάμου ἢ τῆς αὐξήσεως τῆς οἰκογενείας του, ἢτοι διὰ νὰ μετέλθῃ τὴν ἐγκρατείαν, πρέπει νὰ ἦναι ἀρκούντως ἀνατετραμμένος, πρέπει νὰ ἔχη βαθέως ἐρριζωμένην ἐν τῇ καρδίᾳ του τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος· καθὼς δὲ πᾶσα ἀρετὴ, οὕτω καὶ ἡ ἐγκράτεια συνεπάγεται τὴν περιστολὴν τῶν ὀρέξεων, ἀλλ' ἡ περιστολὴ τῶν ὀρέξεων εἶναι τι δεινόν, ἴσως δεινότερον τῶν ἐνεκα τῆς μὴ περιστολῆς αὐτῶν ἐπακολουθησομένων δυστυχημάτων.

Ὅταν, κύριοι, ἡ περὶ ἐγκρατείας θεωρία αὕτη ἐξῆλθεν εἰς φῶς, εἶχεν ἤδη τεθῆ ὑπὸ τὴν συζήτησιν τῶν φιλοσόφων τὸ ζήτημα περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν κατωτέρων καὶ πολυπληθεστέρων τάξεων τοῦ λαοῦ. Συνάμα δὲ τὸ μέγα τοῦτο ζήτημα συνεζήτειτο τότε οὐ μόνον διὰ τοῦ καλάμου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ξίφους καὶ τῆς λαιμητόμου. Τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ κατέφλεγε τὴν Εὐρώπην. Ἡ Γαλλία καταβεβακχευμένη ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθερίας κατέλυε τοὺς ναοὺς τοῦ ὑψίστου καὶ προῦκήρυττε τὴν ἀλήθειαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα κατεπάτει αὐτὸν ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς. Οἱ λαοὶ τότε κατεπολέμουν τὰς Κυβερνήσεις, τὰς ὁποίας εθεώρουν ὡς τοὺς ἀσπονδοτέρους αὐτῶν ἐχθρούς, καὶ μετὰ τῶν Κυβερνήσεων συνέχουν καὶ τοὺς πλουσίους. Ἐπὶ τῶν Κυβερνήσεων ὅθεν καὶ τῶν πλουσίων ἐπέριπτον ὅλα τὰ δυστυχηματὰ των καὶ εθεώρουν ὡς αἰτίους τῶν δυστυχημάτων των τὰς Κυβερνήσεις. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ καθήκοντος τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας. Οἱ οἰκονομολόγοι δὲ ἐβλεπον τὸ ἄτοπον τῆς κατηγορίας τῶν λαῶν καὶ διὰ τῆς νέας αὐτῆς θεωρίας περὶ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ὅτι ἡ ἐγκράτεια δύναται ν' ἀποτρέψῃ τὰ δυστυχήματα, ἠθέλησαν ἕκαστον ἄνθρωπον νὰ

καταστήσωσιν υπεύθυνον τῶν πράξεών του. Ἄλλως τε ἡ ἀμάθεια, αἱ προλήψεις καὶ ἡ ἐξαχρείωσις τῶν πολιτῶν ἔχουσι μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Κυβερνήσεων, διότι αἱ Κυβερνήσεις μάλιστα αἱ συνταγματικαί, κατ' εἰκόνα τῶν πολιτῶν διατυπόμεναι δι' αὐτῶν διατηροῦνται. Βεβαίως ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι μωρὰ καὶ διεστραμμένη Κυβέρνησις δύναται ν' ἀφανίσῃ τὸ ἔθνος, καταστρέφουσα τοὺς ὕλικούς αὐτοῦ πόρους, ἐξαχρειοῦσα καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπίσης βέβαιον εἶναι ὅτι ἔθνος νωθρὸν καὶ ἀπαίδευτον, μεστὸν προλήψεων καὶ ἐξηχρειωμένων τὰ ἦθη, θέλει ἀναγκάσει τὴν Κυβέρνησίν του νὰ καταβῆ μέχρις αὐτοῦ. Οἱ ἰσχυριζόμενοι λοιπὸν ὅτι κακαὶ Κυβερνήσεις διαφθείρουσι τοὺς λαούς, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶσι ὅτι καὶ διεστραμμένοι καὶ ἀπαίδευτοι λαοὶ καταστρέφουσι τὰς ἀγαθὰς προθέσεις τῶν Κυβερνήσεων των. Ἡ ἐνέργεια τῶν Κυβερνήσεων ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν λαῶν ἐπὶ τῶν κυβερνήσεων εἶναι ἀμοιβαία· πρὶν δὲ λαὸς καταδικάσῃ τὴν Κυβέρνησίν του πρέπει νὰ σκεφθῆ ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς εὐθύνης βαρύνει αὐτὸν, μάλιστα σήμερον ὅταν ἰσχύῃ τὸ ἀντιπροσωπικὸν σύστημα οἱ λαοὶ ὅταν συναισθάνωνται, καλῶς ὄντες ἀναθεραμμένοι, τὰ δικαιώματά των, δύνανται νὰ πατάξωσι τὰς κακὰς Κυβερνήσεις των· διὰ νὰ βελτιωθῇ δὲ ἡ κατάστασις κοινωνίας τινὸς δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ Κυβέρνησις νὰ ᾖ πεφωτισμένη, δραστηρία καὶ ἠθικὴ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀρχόμενοι πρέπει νὰ περιχοσμῶνται ὑπὸ τῶν αὐτῶν προσόντων. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τοῦτο οἱ οἰκονομολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον δίκαιον, ἀλλὰ νὰ ἀποτρέπωσι, πρὸς περιστολὴν τῶν ἐπακολουθησομένων δυστυχημάτων, τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἰδίως τὰς κατωτέρας τάξεις, τοὺς πένητας, νὰ συνάπτωσι γάμον, ἐσφαλλον· καθόσον, παραδεχόμενοι ὅτι ὁ ἀνθρώπινος πληθυσμὸς δύναται νὰ αὐξήσῃ πολὺ ταχύτερον τῶν μέσων τῆς διατροφῆς, ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἀρεταὶ ἀναγκαῖαι καὶ σωτήριοι. Ἄλλὰ δυνάμεθα νὰ διπλασιάσωμεν τὰς ἀρετὰς ταύτας, ἄνευ τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς τείνει νὰ ὑπερπηδῆσῃ τὰ λογικὰ αὐτοῦ ὄρια; Αἱ ἀρεταὶ αὗται εἶναι ἀναπόσπαστοι ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ αὐτοῦ κατάστασις; Βεβαίως ὄχι. Μάλιστα πολὺ ὀλιγώτερον πάντων ὁ ἄγαμος δύναται ν' ἀσκήσῃ τὰς ἀρετὰς ταύτας, ὁ ἄγαμος καὶ μὴ ἀναθεραμμένος.

Προτρέποντες ὅθεν οἱ οἰκονομολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὴν ἀγαμίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν εἰς τὰς πολυπληθεῖς κατωτέρας τάξεις, τὰς ἀμαθεῖς καὶ τὰς μὴ ἀναθεραμμένας, ἐσφαλλον, διότι ὁ γαμικὸς βίος εἶναι ἡ ἠθικὴ

καὶ φυσικὴ συνένωσις δύο προσώπων διαφόρου φύλου· πολὺτιμος δὲ καρπὸς τῆς κοινωνίας ταύτης εἶναι τὰ τέκνα· ἐκ δὲ τῆς ὑπάρξεως τῶν τέκνων ἀναφύονται νέα στοιχεῖα ἠθικότητος ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὁ γάμος οὕτως εἰπεῖν εἶναι τὸ στοιχεῖον τῆς μορφώσεως τῶν πολυπληθῶν τάξεων τοῦ λαοῦ. Οἱ οἰκονομολόγοι ὅθεν ἐσφαλλον διδάσκοντες εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τὴν ἀγαμίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν, ἦτοι τὸν ἀσκητικὸν βίον· ἐν ἄλλοις λόγοις ἐδίδασκον τὴν ἄκραν ἠθικότητα ἐν τῇ ἐσχάτῃ πενίᾳ. Παρεδέχοντο ὅτι πολλὰ ἑκατομύρια ἀνθρώπων ἀσμένως ἠθελον ἀσπασθῆ τὸν ἀσκητικὸν βίον. Ἡ πείρα ὅμως καὶ νεώτεραι θεωρίαι ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἐγκράτεια ὡς ἀρετὴ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἢ ἐν κοινωνίᾳ μεμορφωμένῃ, ὁ δὲ γάμος εἶναι ἐν τῶν μέσων τῆς μορφώσεως τῶν κοινωνιῶν, ὥστε ἡ ἐγκράτεια ἐν μόνῳ τῷ γάμῳ δύναται ν' ἀσκηθῇ καὶ ν' ἀποτρέψῃ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Θεωροῦντες ὅθεν ἡμεῖς ἀναγκαίαν τὴν ἐγκράτειαν δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἀποχὴν τοῦ γαμικοῦ βίου, δὲν ἀξιοῦμεν αὐστηρὰν ἠθικότητα παρὰ τῶν στερουμένων καὶ προσηκούσης ἀνατροφῆς καὶ εὐπορίας. Προτρέποντες δὲ ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης εἰς ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην φρονοῦμεν ὅτι αὗται προκύπτουσιν ἰδίως ἐκ τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἠθικότητος τῶν γονέων, ἦτοι ἐν τῇ οἰκογενίᾳ, ἐν τῷ γάμῳ. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ βλέπωμεν τοὺς ἐργάτας πατέρας οἰκογενειῶν, ὅπως ἠθικοποιηθῶσι διὰ τοῦ γάμου, ἀλλὰ ζητοῦμεν συνάμα οἱ ἐργάται οὗτοι νὰ ὦσιν εὐποροὶ καὶ χρηστοίθεις.

Ἄλλὰ πάλιν, κύριοι, μὴ ὑποθέσατε ὅτι ἡ ἐπιστήμη προτείνει τὸν γάμον ὡς μέσον δι' οὗ δύναται ν' αὐξήσῃ ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς. Ἡ ἐπιστήμη προτείνει τὸν γάμον μόνον ὡς μέσον ἠθικοποιήσεως, ἐν ᾧ ἡ ἐγκράτεια δύναται ν' ἀσκηθῇ. Ἀπ' ἐναντίας δι' ἰσχυριζόμεθα ὅτι μέσον πρὸς αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ δὲν εἶναι ὁ γάμος καὶ αἱ ἐξ αὐτοῦ γεννήσεις, ὡς ἀπέδειξεν ἡ πείρα· ἡ ἐπιστήμη κραυγάζει ὅτι ἡ αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τείνει νὰ ἰσορροπήσῃ μὲ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὔτε αἱ ἐπιδημῖαι, οὔτε οἱ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι δύνανται νὰ καταβιάσωσι τὸν πληθυσμὸν χώρας τινὸς, διότι τὸ ἐκ τούτων γενόμενον χάσμα ταχέως καὶ εὐκολώτατα συμπληροῦται, ὅταν ὑπάρχωσι τὰ μέσα τῆς διατροφῆς. Εἶναι δὲ ὅλως ἄσκοπον αἱ Κυβερνήσεις διὰ τεχνητῶν μέσων νὰ προσπαθῶσι τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ὅπως τοῦτο συνέβαιεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρις ἡμῶν, ἀφοῦ ὁ πληθυσμὸς ἰσορροπεῖ πάντοτε μὲ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως.

Τῶντι ἡ ἱστορία λέγει ἡμῖν ὅτι πάντοτε οἱ νομοθέται καὶ αἱ Κυβερνήσεις κατέγιναν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ διὰ προσ-

παθειῶν καὶ διατάξεων ὅπως περιττῶν ἢ ἐπιβλαβῶν, προκυψασῶν ἐκ τῆς ἀμαθίας τῶν κυβερνῶντων, οἵτινες παρεγνώρισαν τὴν ἀληθῆ τοῦ πληθυσμοῦ θεωρίαν. Οὕτως ἐβράβευον τὰς πολλὰς γεννήσεις καὶ ἐτιμῶρουν τὰς ἀγαμίας.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ Πέρσαι πρῶτον ἐτίμων τὴν ἐν ταῖς μάχαις ἀνδρίαν καὶ δεύτερον τὴν πολυτεκνίαν· ὁ δὲ βασιλεὺς κατ' ἔτος δῶρα ἐπέμπεν εἰς τοὺς ὀλβίους ἐκείνους πατέρας, οἵτινες πολλοὺς πολίτας τῆ πατρίδι ἐγέννων.

Ἐπίσης κατὰ τὸν Ἠλούταρχον ὁ Λυκοῦργος εἶχε θεσμοθετήσει διαφόρους νόμους παρορμητικοὺς πρὸς γάμον· λ. χ. αἱ παρθένοι γυμναί ἠγωνίζοντο ἐνώπιον τῶν νέων· οἱ δὲ ἄνδρες οἱ ἀγαμοὶ ἀπεκλείοντο τῆς πρὸς γάμον παρορμητικῆς ταύτης θέας. Διὰ δὲ τὸν Δερκυλίαν, στρατηγὸν εὐδόκιμον ὄντα ἀλλ' ἄ αμον, λέγεται ὅτι ὅταν ἐζήτησε παρὰ τινος νεωτέρου του κατὰ τινα παράταξιν τὴν ἐδραν ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν ἀντὶ νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν ὅτι — οὐδὲ αὐτῶ τὸν ὑπέϊξαντα ἐκείνος γεγέννηκεν.

Ὁ Λυκοῦργος ὁμοῦ καὶ ἄλλως ἐνεθάρρυνε τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, καταστήσας σχεδὸν κοινὰς τὰς γυναῖκας παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις. Μοιχὸς παρ' αὐτοῖς δὲν ὑπῆρχεν. Ἀλλὰ καὶ τὴν πολυτεκνίαν ἐβράβευε, διότι ὅστις μὲν εἶχε τρεῖς υἱοὺς δὲν παρελαμβάνετο ὡς φρουρὸς εἰς τὴν πόλιν, ὅστις δὲ τέσσαρας ἀπηλλάττετο παντὸς φόρου.

Ἀλλὰ παρατηρήσατε τὴν ἀσυνέπειαν τοῦ νομοθέτου τούτου! ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἐνίσχυεν ἢ προσηπάθει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀφ' ἑτέρου ἐκώλυε τὴν αὐξήσιν τοῦ πλοῦτου, ἀπαγορεύων τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, δεσμεύων τὰς ἀνταλλαγὰς διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ νομίσματος, μὴ προλαμβάνων δὲ καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν κτημάτων, ἅτινα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους περιῆλθον εἰς χεῖρας ὀλίγων.

Καὶ ὁ Σόλων δὲ ἐσκόπει πρὸς τὴν τεκνοποιίαν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλ' ἐνομιμοποιεῖ τὴν κατὰ μέρος καταστροφὴν αὐτοῦ, συγχωρῶν τὴν ἐκθεσιν τῶν βρεφῶν καὶ τὴν βρεφοκτονίαν· πρέπει ὁμοῦ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι συνάμα ἀπέβλεψε καὶ εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς χώρας, τιμῶν αὐστηρῶς τὴν ὀργίαν.

Καὶ ἐν Ῥώμῃ αἱ αὐταὶ διατάξεις ὑπῆρχον· ὁ νομοθέτης τῆς Ῥώμης ἐνεθάρρυνε τοὺς γάμους, ἐτιμῶρει δὲ τὴν ἀγαμίαν· μάλιστα διὰ τοῦ νόμου Pappia poppea οὐδεὶς ἀγαμος ἠδύνατο νὰ λάβῃ κληροδοτήματα.

Μόνος ὁ Χριστὸς, ὡς Θεὸς τὰ πάντα εἰδὼς, ἀπέβλεψε πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν μεταρρύθμισιν τῆς κοινωνίας καὶ δὲν ἀνέθετο τὸν περιορισμὸν τῶν τέκνων εἰς τὰς Κυβερνήσεις,

ἀλλ' ἀπετάθη πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν καὶ εἶπε τὰ ἐξῆς διὰ τοῦ στόματος τοῦ Παύλου, ἐν οἷς διαλάμπει διαυγέστατον τὸ ἀγνὸν φῶς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸ κράτος τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης.

« Περὶ δὲ ὧν ἐγράφατέ μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι. Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδίδωται· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ἀλλ' ἡ γυνὴ. Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσῃτε τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦτε, ἵνα μὴ πειράξῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν. Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἐκ Θεοῦ ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις· Καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς καὶ ἐγώ· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεῦνται γαμησάτωσαν· κρεῖσσον γὰρ ἐστὶ γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι. Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι· ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενεῖτω ἀγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι.»

Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁμοῦ καὶ περὶ τὰ τέλη τῆς 13' ἑκατονταετηρίδος Λουδοβίκος ὁ 14' ἀπένειμε συντάξεις μετρίας μὲν εἰς τοὺς γεννήσαντας δέκα τέκνα, μεγαλειτέρας δὲ εἰς τοὺς 12, ἐπιδιώκων οὕτω τὴν αὐξήσιν τῶν γεννήσεων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ, εἰς ἐποχὴν μάλιστα καθ' ἣν τὰ $\frac{9}{10}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας ἦσαν εἰς πληρεστάτην ἐνδειαν.

Δύο λοιπὸν εἶπομεν, εἶναι τὰ προσκόμματα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ καταστροφή· καὶ ἡ μὲν ἐγκράτεια ἐμποδίζει, ἀναστέλλει τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ δὲ καταστροφή καταστέλλει, ἐλαττώνει τὸν πληθυσμὸν· τὰ δύο δὲ ταῦτα προσκόμματα ἐνεργοῦσι κατ' ἀντίθετον λόγον· ἦτοι, ὅσω μεγαλειτέρα εἶναι ἡ ἐγκράτεια, τόσω σπανιωτέρα καὶ ὀλιγωτέρα ἦναι ἡ καταστροφή· ὅσω δὲ μεγαλειτέρα ἡ καταστροφή, αἱ νόσοι, αἱ ἐπιδημῖαι, ἡ θνησιμότης τέλος, τόσω ἡ ἐγκράτεια εἶναι μεγαλειτέρα. Ἐκ τούτου ὅθεν τί ἐξάγομεν; Ὅταν ἴδωμεν ὅτι εἰς κοινωνίαν τινὰ ὑπάρχουσιν ἐπιδημῖαι, φθοροποιαὶ νόσοι, θνησιμότης μεγάλη, ἐξάγομεν ὅτι ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ ὀλιγίστη ἐστὶν ἡ ἐγκράτεια, ἐπομένως ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ἀνατροφή. Οὕτω δὲ βλέπομεν ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ εἴμεθα οἱ αἴτιοι τῶν περικυκλούν-

των ἡμᾶς δεινῶν. Ἴδου ἀλήθεια ἐξαγομένη ἐκ τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἡ ἀστραπή ἐκ τῶν νεφῶν, ἀλήθεια περισπάσασα τὸν νοῦν τῶν μεγαλειτέρων φιλοσόφων τοῦ κόσμου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Λεϊβνιτίου.

Ἄς ἴδωμεν ὁμῶς καὶ πρακτικώτερον τὴν ἐνέργειαν τῶν δύο τούτων προσκομάτων τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἄς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν Σερβίαν, κατοικουμένην ἔστω ὑπὸ 4 ἑκατομ. ψυχῶν. Τὰ μέσα τῆς διατροφῆς ἐν αὐτῇ ἐπαρκοῦσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πληθυσμὸς αἰείποτε τείνει εἰς αὐξήσιν, πιθανὸν οὗτος νὰ ἐπαυξήσῃ ἐπέκεινα τῶν μέσων τῆς διατροφῆς. Ὅθεν τὰ τρόφιμα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἐπῆρκον εἰς τὴν διατροφήν 4 ἑκατ. ψυχῶν, πρέπει ἤδη νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς 4,400,000 ψυχῶν· ἐπομένως ἕκαστος ἄνθρωπος πρέπει νὰ τραφῇ δι' ὀλιγωτέρων παρά πρὶν· διὸ καὶ τὰ τρόφιμα βεβαίως θὰ ὑπερτιμηθῶσιν, ὁ δὲ ἐργάτης, ὅστις πρὶν ἔζη διὰ τοῦ ἡμερομισθίου του, σήμερον δὲν θὰ δύναται νὰ ζήσῃ δι' αὐτοῦ· δύο δὲ τινα θ' ἀναγκασθῇ νὰ κάμῃ ὁ ἐργάτης, ἢ νὰ ἐλαττώσῃ τὰς τροφὰς του καὶ νὰ κακοπάσῃ, ἢ νὰ δώσῃ περισσοτέραν δραστηριότητα εἰς τὴν ἐργασίαν του· καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας περιπτώσεις ἐπέρχεται ἡ καταστροφή, ἢ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω δὲ καὶ οἱ γάμοι θέλουσι περιορισθῆ καὶ ὁ πληθυσμὸς θὰ μείνῃ στάσιμος, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἡ καλλιέργεια θέλει ἐπεκταθῆ καὶ τὰ τρόφιμα πολλαπλασιασθῆ διὰ νὰ ἰσορροπήσωσι μετὰ τοῦ πληθυσμοῦ.

Δυστυχῶς μόνον πρὸ ἕθετός τὰ ζητήματα ταῦτα ἐξηκριβώθησαν καὶ ἐξηρευνήθησαν, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ κυματισμοῦ ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ. Ἡ γνώσις τοῦ κυματισμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ παρ' ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι θέλει ὀδηγήσῃ εἰς πολλὰ συμπεράσματα λυσιτελεῖ διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν εἶναι ἔργον παντός· εἶναι ἔργον τῶν Κυβερνήσεων· ἢ δὲ εἰσαγωγὴ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων πρὸ ὀλίγων ἐτῶν μόνον εἰς ὀλίγιστα κράτη ἐγένετο. Μόνοι αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Βορείου Ἀμερικῆς δύναται νὰ καυχήθωσιν ὅτι ἔχουσι πληρῆ ληξιαρχικά βιβλία, εἰς ἃ τὴν ἀλήθειαν δύναται τις νὰ εὔρῃ. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν βεβαίως εἰσῆχθησαν εἰς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἀπαιτεῖται παρέλευσις τις χρόνου διὰ νὰ περιέχωσιν ἀληθείας. Διὰ τῶν ληξιαρχικῶν βιβλίων δυνάμεθα νὰ ἐξακριβώσωμεν, ποῖα ἡσχέσις τῶν ἐγγάμων πρὸς τοὺς ἀγάμους, τουτέστιν ἂν ἡ δύναμις ἢ ἀναστέλλουσα τὴν αὐξήσιν τὴν πληθυσμοῦ ἦναι ἰσχυρά· ποῖα ἢ ἀναλογία τῆς θνητότητος τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν καὶ εὐπορουσῶν τάξεων, ἢτοι ποῖα ἢ ἰσχύς τῆς δυνάμεως

τῆς ἐλαττώσεως τὸν πληθυσμόν· ποῖαι αἱ πραγματικαὶ μεταβολαὶ τῆς μισθοδοσίας τῶν ἐργατῶν, ἢ τὰ τῆς διατροφῆς μέσα καὶ τ. τ.

Ἄνακεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω λέγομεν· α.) Ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς τείνει αἰείποτε νὰ ἰσορροπήσῃ πρὸς τὰ μέσα τῆς διατροφῆς· β.) Ὅτι ὁ μὲν πληθυσμὸς δύναται νὰ αὐξήσῃ ἀπεριορίστως, ἀπείρως, ἐνῶ ἡ γονιμότης τῆς γῆς εἶναι περιορισμένη· γ.) Ὅτι ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐμποδίζεται ὑπὸ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως κοινωνίας τινός, ἢτοι τῆς ἐγκρατείας, καταστρέφεται δὲ ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς ὑπὸ τῆς δυστυχίας· δ.) Ὅτι ἐπειδὴ ἡ σωφροσύνη εἶναι ἀρετὴ ὑπάρχουσα εἰς ἠθικῶς μεμορφωμένας κοινωνίας, ματαιοπονοῦμεν ζητοῦντες νὰ ἐπιβάλλωμεν αὐτὴν εἰς τοὺς πένητας καὶ τοὺς ἀπαιδεύτους· καὶ τέλος ε.) Ὅτι τὰ δύο κωλύματα τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἢτοι ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ δυστυχία, ἐνεργοῦσιν ἀδιαλείπτως ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ ὅτι τὰ δυστυχήματα τοῦ βίου τούτου αὐξάνουσι κατ' ἀντίστροφον λόγον τῆς ἠθικότητος καὶ λογικότητος ἡμῶν.

Ἐνταῦθα, κύριοι, θὰ ὑπομνήσω ὑμῖν ζήτημά τι σπουδαιότατον, ὅπερ ἀπησχόλησε πολὺ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὐτινος ἢ λύσις ἔσεται εὐκολος ἐκ τῶν διαφορῶν παρατηρήσεών μας ἐπὶ τοῦ κυματισμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πληθυσμοῦ. Γνωρίζετε ὅτι ὑπῆρξαν ἄνθρωποι πολλοὶ, καὶ οὗτοι ἦσαν οἱ ἐρασταὶ τοῦ παρελθόντος, οἵτινες ὠνόμαζαν τοὺς αἰῶνας τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μεσαιῶνος ἡλικίαν τῆς ἀθωότητος καὶ τῶν ἀπλῶν ἀρετῶν, ὡσὰν ἀληθῶς οἱ πόλεμοι, ἡ ἀνθρωποκτονία, ἡ ἀγροχθία, οἱ λιμοὶ, ἡ ξενηλασία, οἱ λοιμοὶ, ὁ φανατισμὸς, ἡ παχυλὴ ἀμάθεια καὶ τόσαι ἄλλαι μάστιγες τῶν ἀπολιτίστων λαῶν ἦσαν ὁ χρυσοῦς τῆς ἀνθρωπότητος αἰῶν. Διότι διὰ τῆς θεωρίας αὐτῆς τοῦ πληθυσμοῦ δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν ἔρευναν ἡμῶν τὰς διαφορὰς κοινωνικὰς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ ποιμενικοῦ βίου καὶ τελευτῶντες εἰς τὸν ἀπώτατον τοῦ πολιτισμοῦ βαθμόν, καὶ νὰ ἀνακαλύψωμεν τοιοῦτοτρόπως, ἂν αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ ὧν ἰσχυρότεροι, ἢ τὰ φυσικὰ δυστυχήματα πολυπληθέστερα ἐν μέσῳ τῶν πεπολιτισμένων ἢ ἀπολιτίστων λαῶν. Π. χ. Ἄν εἰς τινα ἐποχὴν ἀρχαίαν ἴδωμεν ὅτι συνέβαινον γάμοι πολλοὶ, γεννήσεις πολλαὶ καὶ θάνατοι πολλοὶ, εἰκάζομεν ὅτι τὸ ποσοῦν τῶν δυστυχημάτων τούτων ἦτο ἀνάλογον τῆς ἀπερισχεψίας καὶ ἀφροσύνης τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες βεβαίως θὰ ἦναι κατώτεροι ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀνατροφήν ἂν παρ' ἡμῖν γίνωνται γάμοι ὀλιγώτεροι, γεννήσεις καὶ ἀποβιώσεις. Ἀλλὰ πρὸς ἐξαγωγήν τῶν συμπερασμάτων τούτων, τῶν

τόσον ὠρελίμων διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπαιτοῦνται δύο τινά· α) Ἀκριβῆς ἀπαριθμησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ β) ἀκριβῆς τήρησις ληξιαρχικῶν βιβλίων, ἐν οἷς νὰ βεβαιῶνται οἱ γάμοι, αἱ γεννήσεις καὶ ἀποβιώσεις. Ἐκ τούτου δὲ ἐξάγομεν ὅτι ἡ τήρησις αὐτῶν τῶν βιβλίων, ἐπειδὴ αἱ γεννήσεις, αἱ ἀποβιώσεις καὶ οἱ γάμοι ἀφορῶσιν ὄλως κοσμικὰ συμφέροντα καὶ εἶναι ὄλως ἄσχετοι πρὸς τὰ ἄχραντα μυστήρια, ἀρμόζει εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς καὶ οὐχὶ εἰς τὰς πνευματικὰς.

Δοθεῖσῶν ἅπαξ τῶν ἀρχῶν τούτων, ἅς ἐπαρμόσωμεν αὐτὰς εἰς χώρας, ἐνθα ὑπάρχουσι ληξιαρχικὰ βιβλία. Γνωρίζοντες λ. χ. ὅτι ἐν Γαλλίᾳ γεννᾶται 1 εἰς τοὺς 30 καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ 1 εἰς τοὺς 40, συμπεραίνομεν ὅτι ἐπειδὴ ἐν Γαλλίᾳ αἱ γεννήσεις εἶναι περισσότεραι, ἢ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη, ἤτοι ἡ δύναμις ἢ ἐμποδίζουσα τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ὀλιγωτέρα, ἐνῶ ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐνθα αἱ γεννήσεις εἰσὶν ὀλιγώτεροι, ἢ ἀνασταλτικὴ αὐτῆς δύναμις τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἰσχυροτέρα, ἤτοι ἐν Ἑλβετίᾳ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐγκρατέστεροι, ἠθικῶς καλλίτερον ἀνατεθραμμένοι ἢ ἐν Γαλλίᾳ. Γνωρίζοντες πάλιν ὅτι ἐν Τουρκίᾳ μὲν ἀποθνήσκει 1 εἰς τοὺς 30, ἐν Ἑλλάδι δὲ 1 εἰς τοὺς 40, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ καταστρεπτικὴ δύναμις τοῦ πληθυσμοῦ ἐν Τουρκίᾳ εἶναι ἰσχυροτέρα ἢ ἐν Ἑλλάδι.

Γεννᾶται ὁμοῦ ἐνταῦθα ἕτερον ζήτημα σπουδαιότερον. Δύο, εἶπομεν, εἰσὶν αἱ δυνάμεις αἱ ἐμποδίζουσαι τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς· ἡ μία σταματᾷ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εἶναι ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἄλλη ἐλαττοῖναι τὸν πληθυσμὸν χωρὶς νὰ ἐμποδίσῃ τὴν αὐξήσιν του καὶ εἶναι ἡ καταστροφή. Γεννᾶται, λέγομεν, ἐνταῦθα τὸ ζήτημα: ἀδιάφορον εἶναι ὅποια τῶν δυνάμεων τούτων πρέπει νὰ ὑπερισχύῃ; Ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη; Ὁ πληθυσμὸς ἀενάως αὐξάνει, ἀλλ' αὐξανόμενος ἀπεδείξαμεν ὅτι δὲν δύναται νὰ ζήσῃ, διότι δὲν ἐπαρκοῦσι τὰ τρόφιμα, ἐπομένως θὰ ἐπέλθῃ καταστροφή. Εἶναι ἄρα γε τὸ αὐτὸ νὰ ἀφήσωμεν νὰ ἐπέλθῃ ἡ καταστροφή, ἢ ἔσεται προτιμότερον νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῆς ἐγκρατείας; Βεβαίως δὲν εἶναι τὸ αὐτό. Διότι ἡ κοινωνία ἢ συγκειμένη ἐκ μεγάλου πλήθους ἀνθρώπων, ταλαιπώρων, δυστυχῶν, καταστρεφόμενων πρὸ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, δὲν εἶναι ἰσχυρά. Συμπεριότερον εἶναι ἐν κοινωνίᾳ τινὶ νὰ ὑπάρχωσι 1000 ἄνδρες 30 ἐτῶν ἢ 2000 15 ἐτῶν· διότι βεβαίως ὁ ἄνθρωπος δὲν γεννᾶται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διὰ νὰ βρέξῃ ὀλίγας στιγμὰς μὲ τὰ δάκρυα τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τοὺς πατρικοὺς καὶ μητρικοὺς κόλπους, καὶ ἔπειτα ἀποθνήσκων νὰ ματαιώσῃ τοὺς κόπους καὶ τὰς θυσίας τῶν γονέων του. Γεννᾶται

διὰ ν' ἀνδρωθῇ, διὰ νὰ πράξῃ τι καινόν, ἀποβαίνων χρήσιμος εἰς ἑαυτὸν, εἰς τὸν πλησίον του, εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἰσχυραὶ καὶ εὐτυχεῖς εἶναι αἱ κοινωνίαι ἐκεῖναι εἰς ἃς ὑπάρχει μακροβιότης. Ἐπιβέβληται δὲ ὡς καθήκον εἰς τε τὰς Κυβερνήσεις καὶ τοὺς ἰδιώτας νὰ προλαμβάνωσι τὰ δυστυχήματα, διότι τοιουτοτρόπως ἢ πιθανῆ ζωῆ καὶ ὁ μέσος ὅρος τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων παρατείνεται.

Πρόκειται δὲ νὰ ἐξηγήσωμεν: τί ἐστὶ πιθανὴ ζωὴ, καὶ μέσος ὅρος τῆς ζωῆς. Καὶ πρῶτον: τί ἐστὶ πιθανότης; Κάθε πρότασις εἶναι ἀληθῆς ἢ ψευδής· εἰς ἡμᾶς δὲ παρίσταται ἡ ἀλήθεια τῆς προτάσεως ταύτης ἄλλοτε περισσότερον βεβαία καὶ ἄλλοτε ὀλιγώτερον· ὅσον δὲ περισσότερον καθίσταται γνωστὴ ἢ ἀλήθεια αὐτῆς, τοσοῦτον καὶ ἡ πεποίθησις ἡμῶν γίνεται ἐντελεστέρα· οἱ δὲ ὅροι οὗτοι τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας εἶναι οἱ βαθμοὶ τῆς πιθανότητος. Οἱ μαθηματικοὶ ἐθεώρησαν τὴν βεβαιότητα ὡς μονάδα, τὰς δὲ πιθανότητας ὡς μέρη τοῦ ὅλου. Οὕτω τὸ ἥμισυ τῆς μονάδος εἶναι ἡ πιθανότης ὅσω ἐγγίζομεν πρὸς τὴν συμπλήρωσιν αὐτῆς, ὅτε εἴμεθα εἰς τὴν ὁμοιότητιαν, εἰς τὴν βεβαιότητα· κάτωθεν δὲ τοῦ ἡμίσεως τῆς μονάδος εἶναι ἡ εἰκασία. Ἐὰν ὑποθέσωμεν λ. χ. ὅτι ἔχομεν ἐντὸς κιβωτίου 30 ψηφοδέλτια, ἐξ ὧν τὰ 20 εἶναι λευκά, τὰ δὲ 10 μέλανα, καὶ ἐξάξωμεν ἐκ τοῦ κιβωτίου 1 ἐκ τῶν 30 τούτων ψηφοδελτίων, ποίαν πιθανότητα ἔχομεν; ὅτι θὰ εἶναι λευκόν· βεβαίως ἐπειδὴ περισσότερα εἶναι τὰ λευκά, πιθανώτερον εἶναι νὰ ἐξέλθῃ λευκόν· ἔχομεν λοιπὸν πιθανότητα 20 : 30 ἢτοι $\frac{2}{3}$ πιθανότητος ὅτι θὰ ἐξέλθῃ λευκόν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς. Ἐὰν π. χ. ἴδω εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ὑποθέσατε ὅτι ὑπάρχουσι τοιαῦτα) ὅτι ἐκ τῶν γεννωμένων τέκνων τὸ ἥμισυ ἀποθνήσκει πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ 20στὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, θέλω συμπεράνει περὶ παντὸς νεογνοῦ ὅτι $\frac{1}{2}$ βεβαιότητος ἔχει ὅτι θέλει ὑπερβῆ τὸ 20στὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἄν ὑποθέσητε οὕτως ὅτι γεννῶνται ἐν Ἑλλάδι κατ' ἔτος 200,000 τέκνων, ἐξ ὧν τὸ $\frac{1}{2}$ ἀποθνήσκει μετὰ 20 ἔτη, τὸ $\frac{1}{3}$ μετὰ 45 καὶ τὸ ὅλον μετὰ 110 ἔτη, ἡ πιθανὴ ζωὴ θέλει ἀναλογισθῆ κατὰ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους. Πρόκειται ἤδη νὰ δεῖξωμεν τί ἐστὶ μέσος ὅρος τῆς ζωῆς. Μέσον ὅρον λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐλλείποντος διὰ τοῦ πλεονάζοντος καὶ οὕτω φθάνομεν εἰς γενικόν τι πόρισμα· Ὁ μέσος ὅρος τοῦ ὕψους ὅρους τινὸς εὐρίσκεται ὡς ἐξῆς. Ἄν ὅρος τι ἔχει τρία διάφορα ὕψη, λ. χ. 60, 40 καὶ 50 π., προσθέτομεν τὰ τρία ταῦτα διάφορα ὕψη καὶ διαιροῦμεν διὰ 3· οὕτως εὐ-

ρίσκομεν ὅτι τὸ μέσον ὕψος τοῦ ὄρους εἶναι 50 ποδῶν. Τὸ αὐτὸ πράττομεν καὶ ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ. Ὑποθέσατε ὅτι πρόκειται ν' ἀνεύρωμεν τὸν μέσον ὄρον τῆς θνητότητος τῶν ἀνθρώπων (mortalité moyenne) ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ διάστημα 5 ἐτῶν. Ἀνατρέχομεν εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία καὶ εὐρίσκομεν ὅτι

τὸ 1860 ἀπέθ. ἀνθρ. 1200	} Ἦτοι ἐν ὄλῳ τῷ διαστήματι τῶν
» 1861 » » 1800	
» 1862 » » 1400	
» 1863 » » 1600	
» 1864 » » 1300	

5 τούτων ἐτῶν ἀπέθανον ἀνθρώποι 7,000, ἐπομένως καθ' ἕκαστον ἔτος ἀποθνήσκουσιν ἐν Κων]πόλει 1400 ἀνθρώποι κατὰ μέσον ὄρον.

Ἀναλογιζόμενοι δὲ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν ἀποθνήσκόντων πρὸς τοὺς ζῶντας κατοίκους τῆς Κ]πόλεως εὐρίσκομεν ὅτι 1 ἀποθνήσκει εἰς τοὺς 35.

Τοιοῦτοτρόπως εὐρίσκομεν τὸν μέσον ὄρον τῶν γεννήσεων κατ' ἔτος (naissances moyennes) καθὼς καὶ τῶν συναπτομένων γάμων. Ὑποθέσατε ὅμως ὅτι πρόκειται ν' ἀνευρεθῇ ὁ μέσος ὄρος τῆς ζωῆς (la vie moyenne) ἐν Κ]πόλει. Τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία καὶ πάλιν θὰ μᾶς ὀδηγήτωσι. Λαμβάνομεν 5 κατὰ συνέχειαν ἔτη παρατηροῦμεν πόσοι ἀνθρώποι ἀπέθανον κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα καὶ πόσων ἐτῶν ἦτο ἕκαστος, εὐρίσκομεν πόσα ἔτη ἀπετέλουν αἱ ἡλικίαι ὄλων ὁμοῦ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διαιροῦμεν τὰ ἔτη αὐτῶν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποθανόντων, ἵνα ἴδωμεν πόσα ἔτη ἀναλογοῦσιν εἰς ἕκαστον ἀποβιώσαντα. Ὑποθέσατε δὲ ὅτι ἀπεβίωσαν κατὰ τινὰ 5 ἔτη 7000 ἀνθρώποι, ὧν αἱ ἡλικίαι προστιθέμεναι ἀποτελοῦσιν ἔτη 315,000· εἰς ἕκαστον ἀναλογοῦσι 45 ἔτη, καὶ ὁ μέσος ὄρος τῆς ζωῆς ἐν Κων]πόλει εἶναι ἔτη 45.

Μετὰ τὰς ἐξηγήσεις ταύτας παρατηροῦμεν ὅτι ὅσον ἡ πιθανὴ ζωὴ εἶναι μεγαλειτέρα εἰς τι μέρος καὶ ὁ μέσος ὄρος τῆς ζωῆς διαρκέστερος, τοσοῦτον ἡ κατάστασις τοῦ πληθυσμοῦ βελτιοῦται, διότι ὅταν ἡ πιθανὴ ζωὴ εἶναι διαρκεστέρα, ἔπεται ὅτι ὀλιγώτεροι ἀνθρώποι ἀποθνήσκουσι καὶ ὅτι τὰ καταστρεπτικὰ αἷτια ἐλαττοῦνται, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἡ δύναμις ἡ ἐμποδίζουσα τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ κρατύνεται. Ἐκ τούτων πάντων συνάγομεν ὅτι τὸ κράτος τῶν πόλεων δὲν συνίσταται εἰς τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν γεννήσεων, ἀλλ' εἰς τὴν μακροβιότητα τῶν ἀτόμων, δι' ἧς αὐξάνει ἡ ἐνεργητικότης τοῦ πληθυσμοῦ.

Οὕτως ἐν Γαλλίᾳ παρατηρήθη ὅτι ὁ ἐνεργητικὸς αὐτῆς πληθυσμὸς, ὅστις εἶναι ἀπὸ τοῦ 15 μέχρι τοῦ 60ου ἔτους τῆς ἡλικίας, ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ ἀνθρώπος ἐργάζεται, εἶναι τὰ 2/3 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ αὐτῆς, ἐνῶ εἰς πολλὰ ἄλλα κράτη εἶναι μόνον

τὸ 1/2, ὥστε βλέπετε ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας εἶναι ἐνεργητικώτερος καὶ δραστηριώτερος πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἢ δὲ Γαλλία μία τῶν κραταιοτέρων ἐπικρατειῶν ἀπὸ ἄλλας, κατοικουμένας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ.

Ὡς συμπέρασμα τέλος τῆς ὁμιλίας ἡμῶν ταύτης, κύριοι, ἐπιφέρομεν τρία τινά·

α) Ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται δυναμικῶς κατὰ πᾶσαν 20ετίαν.

β) Ἐπειδὴ ἡ αὐξήσις τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεως διπλασιάζεται πολὺ δυσκολώτερον τοῦ πληθυσμοῦ, ὁσάκις ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἐμποδίζεται ὑπὸ τῆς ἐγκρατείας, ἐπέρχεται ἡ καταστροφή.

γ) Ὁ πληθυσμὸς τότε πολλαπλασιάζεται λογικῶς καὶ κανονικῶς, ὅταν ἐλαττοῦνται αἱ γεννήσεις καὶ ἀποβιώσεις διὰ τῆς ἐγκρατείας, αὐξάνη δὲ ἡ μακροβιότης τῶν ἀνθρώπων· οὕτως ἐν Εὐρώπῃ σήμερον κατ' ἔτος ἐκ τῶν 350 ἑκατομ. αὐτῆς μόλις ἀποθνήσκει τὸ 1/48, ἐνῶ ἄλλοτε ἀπέθνησκε τὸ 1/33 ἢ 1/40.

Ἐν τούτοις δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ ποία ἔσεται ἡ μέλλουσα τύχη τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν ἅπασα ἡ γῆ καλλιεργηθῇ, ὁ δὲ πληθυσμὸς αὐξήσῃ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πᾶσα γωνία νὰ ἦναι κατοικημένη; Ὁ πληθυσμὸς θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ αὐξάνη, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως δὲν θὰ ἐξαρκῶσι, θὰ ἐπέρχεται γενικὴ καταστροφή; Βεβαίως διὰ νὰ κατοικηθῇ ἡ γῆ ἅπασα ἀπαιτοῦνται νὰ παρέλθωσι πολλαὶ χιλιάδ. αἰῶνων, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπος αἰωνίως τείνων καὶ ποιῶν βήματα πρὸς τὴν ἠθικότητα καθ' ἡμέραν, θὰ καταστῇ τοσοῦτον ἠθικός, ὥστε νὰ δύναται διὰ τῆς ἐγκρατείας νὰ προλαμβάνη τὰ δυσυχήματα· ὥστε ἂς μὴ δυσπιστῶμεν πρὸς τὰς μελλούσας τύχας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἂς πιστεύωμεν εἰς τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην τῶν θείων νόμων, καὶ ἂς βαδίζωμεν μὲ σταθερὸν βῆμα πρὸς τὸν μυστηριώδη ἡμῶν προορισμὸν, ὃν ἡ θεία πρόνοια ἡμῖν ἔταξεν. Ὁ ἀνθρώπος προβαίνει πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἠθικὴν· καθ' ἕκαστην ποιεῖ ἀνά ἐν βῆμα πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθόν, τὸν Θεόν, εἰς ὃν θὰ καταλήξῃ βεβαίως διὰ τῆς παρελεύσεως καὶ τῆς συντελείας τῶν αἰῶνων.

ΧΑΡΙΚΛΗΣ.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΘΙΜΩΝ,

ὑπὸ

Γ. Α. ΒΕΚΚΕΡ.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ.

Ο ΠΑΤΡΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ.

Τρεῖς μετὰ τὸ ἐν Κορίνθῳ συμβάν ἡμέρας ἀπεβιβάσθησαν οἱ φίλοι εἰς Πειραιᾶ. Ὁ Χαρικλῆς, κατησχυμένος καὶ κατηφής, δὲν ἠναντιώθη οὐδὲν εἰς τὸν Κτησιφῶντα, προτείναντα, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν διὰ ζήρας ὁδὸν, νὰ ἐπιβιβάσθῃ ἐπὶ ἐτοιμῆς πρὸς ἀπόπλουν ἡμιολίας, τῆς ὁποίας ὁ πλοίαρχος συγκατετέθη ἀσμένως νὰ τοὺς παραλάβῃ, τὸν μὲν Χαρικλῆ μετὰ τοῦ δούλου, τοῦ ἵππου καὶ τῶν ἐπίπλων του ἀντὶ δραχμῆς, τὸν δὲ Κτησιφῶντα, ὅστις ἦν μόνος καὶ ἄνευ ἀποσκευῆς, ἀντὶ τριῶν ὀβολῶν μόνον (1).

Πόσον ἐπαλλεν ἡ καρδία τοῦ Χαρικλέους ὅτε, πατήσας τὸ πάτριον ἔδαφος, ἐχαιρέτιζε τὰς θέσεις, μεθ' ὧν συνεδέετο ἡ ἀνάμνησις εὐτυχοῦς ἐποχῆς! Εὗρισκεν ἐν Πειραιεὶ τὴν αὐτὴν ἐνεργὸν ζῶν, ἥτις ἐπεκράτει καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Τὸ πλῆθος συνωθούμενον ἔσπευδε πρὸς τὴν μεγάλην ἀγορὰν, ἔνθα οἱ ἀπανταχόθεν ἔμποροι ἐξέθετον τὰ δειγμάτα των (2).

Σημ. (1) Τὸ ἐξῆς τοῦ Πλάτωνος Γοργία 511 χωρίον ἀποδεικνύει πόσον εὐθηνοὶ ἦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οἱ ναῦλοι· «ἐὰν μὲν ἐξ Αἰγίνης δεῦρο σώσῃ, οἶμαι δ' ὀβολοὺς ἐπράξατο· ἐὰν δὲ ἐξ Αἰγύπτου ἢ Πόντου, ἐὰν πάμπολυ, ταύτης τῆς μεγάλης εὐεργεσίας, σώσασα ἂ νῦν δὴ ἔλεγον καὶ αὐτὸν καὶ παῖδας καὶ χρήματα καὶ γυναῖκας, ἀναβιβάσασα εἰς τὸν λιμένα δύο δραχμὰς ἐπράξατο.» Ἐπὶ Λουκιανῷ οἱ ναῦλοι ἐδιπλασιάσθησαν. Λουκ. Πλοῖα 15 «καίτοι πρῶτον καὶ ἐς Αἴγιναν—οἷσθα ἐν ἡλικίῳ σκαφιδίῳ πάντες ἅμα οἱ φίλοι τεττάρων ἑκα-
στος ὀβολῶν διεπλεύσαμεν.»

Σημ. (2) Ἐνταῦθα ἐννοεῖται ἡ μεγάλη ἐν Πειραιεὶ ἀγορὰ, ἐν ἣ οἱ ἔμποροι ἐ-

πλήθος παντὸς εἶδους ἐμπορευμάτων εὕρισκετο ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐκείνῃ ἀγορᾷ, καὶ ὅτι ἀλλαχοῦ ἡδύνατό τις δυσκόλως νὰ πορισθῇ, τὸ εὗρισκεν ἐκεῖ ἐν ποσότησι καὶ εὐκόλως (3), διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Πειραιεὺς ὁμοιάζε πρὸς πόλιν πολυπληθεῖς ξενῶνες, καπηλεῖα καὶ ἐργαστήρια ἦσαν ὀκοδομημένα διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ξένων, παρὰ δὲ τοὺς δυσφήμους οἴκους τῶν ἑταίρων (4) εὕρισκοντο λουτρῶνες καὶ ἰατρεία (5). Ἐνεκα δὲ τῆς ἐλπίδος μεγάλου καὶ εὐκόλου κέρδους ἄπειροι ἀπατεῶνες καὶ συκοφάνται, ἔχοντες μάλιστα καὶ συνεταιρισμούς (6), ἐκάθητο πρὸ τῶν καταστημάτων αὐτῶν ἢ περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν, ἔτοιμοι νὰ βοηθήσῃσιν ἢ δώσωσι συμβουλὰς εἰς ἀπατεῶνας ἐμπόρους ἐνοπιούς τε καὶ ξένους. Καὶ πολλοὶ δὲ ἄστοι κατήρχοντο εἰς Πειραιᾶ ὅπως ἀναζητήσωσι ξένους, προὔπαντήσωσιν ἐπανακάμπτοντας ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς φίλους, ἢ καὶ μόνον ὅπως διασκεδάσωσι περιερχόμενοι ἐν τῇ ἀγορᾷ, περιπατοῦντες ἐπὶ τῆς προκυμαίας, καὶ παρατηροῦντες τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου (7).

Μετὰ τῆς χαρᾶς, ἣν ὁ Χαρικλῆς ἠσθάνετο, συνανεμίγνυτο καὶ λυπηρόν τι αἶσθημα, διότι ἐβλεπεν ἑαυτὸν ὅλως ξένιον μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του. Ἐνῶ ὁ Κτησιφῶν συνήντα ἐπανειλημμένως γνωρίζοις, καὶ πολλοὶ φίλοι σύροντες αὐτὸν ὀπισθεν ἀπὸ τοῦ ἐνδύματος (8) τὸν ἠσπάζοντο,

ξέθετον δειγμάτα τῶν ἐμπορευμάτων· ἐκ τούτου δὲ ὠνομάσθη αὕτη «Δεῖγμα». (Ἀρποκρατίων ἐν λέξει δεῖγμα) ἀκυρίως μὲν τὸ δεικνύμενον ἀφ' ἐκάστου τῶν πωλουμένων, ἦδη δὲ καὶ τόπος τις ἐν τῇ Ἀθήνῃσιν ἐμπορίῃ, εἰς ὃν τὰ δειγμάτα ἐκομίζετο, οὕτως ἐκαλεῖτο.» Πρόβλ. καὶ Πολυδεύκ. 9, 34.

Σημ. (3) Ἴσοκράτ. Πανηγ. 42 «ἐμπόριον γὰρ ἐν μέσῳ τῆς Ἑλλάδος τὸν Πειραιᾶ κατεσκευάσατο, τοσαύτην ἔχονθ' ὑπερβολὴν, ὥστ' ἂ παρὰ τῶν ἄλλων ἐν παρ' ἐκάστων χαλεπὸν ἐπι λαθεῖν, ταῦθ' ἅπαντα παρ' αὐτῆς ῥάδιον εἶναι πορίσασθαι.» Πρόβλ. καὶ Ἀρειοπ. 66 καὶ Θεοκ. 2, 38. Ἐενοφ. Πολ. Ἀθ. 2, 7, κτλ.

Σημ. (4) Ἐν Πειραιεὶ ὡς καὶ ἐν Κορίνθῳ ὑπῆρχον πολλὰ ἑταῖραι διὰ τὴν συρροὴν τῶν ξένων. Ἀριστοφ. Εἰρήνη 163 «Ἐν Πειραιεὶ παρὰ ταῖς πόρνας.»

Σημ. (5) Αἰσχίν. κ. Τιμάρχου 40 «ἐκάθητο ἐν Πειραιεὶ ἐπὶ τοῦ Εὐθυδικίου ἰατροῦ προφάσει μὲν τῆς τέχνης μαθητῆς.»

Σημ. (6) Δημοθ. κ. Ζηνοβ. 10 «ἔστιν ἐργαστήρια μοχθηρῶν ἀνθρώπων ἐν Πειραιεὶ—ἐκ τούτων ἕνα — πρεσβευτὴν ἐκ βουλῆς τινα λαμβάνομεν γνώριμον οὕτω, ὅτι δ' ἦν τοιοῦτος οὐκ εἰδότες, ἀτύχημα οὐδὲν ἔλαττον, εἰ οἷόν τ' εἴπειν, ἀτυχίσαντες ἢ τὸ γ' ἐξ ἀρχῆς πονηροῦ ἀνθρώπου συμμῖξαι.» Ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς ἀναφέρει «ἐργαστήριον συκοφαντῶν.»

Σημ. (7) Δημοσθ. κ. Λακρ. 29 «οὗτοι δὲ περιεπάτου ἐν τῇ Δείγματι τῷ ἡμετέρῳ, καὶ ἡμεῖς προσιόντες διελεγόμεθα» καὶ Θεοφρ. Χαρ. 23 «ὁ δὲ ἀλαζῶν τοιοῦτός τις, οἷος ἐν τῇ Δείγματι ἐστηκώς διηγείσθαι ξένους, ὡς πολλὰ χρήματα αὐτῷ ἔστιν ἐν τῇ θαλάσῃ.»

Σημ. (8) Πλάτ. Πολ. 1, 327 «κατιδὼν οὖν πόρρωθεν ἡμᾶς οἴκαδε ὠρμημένους Πολέμαρχος ὁ Κεφάλου, ἐκέλευσε τὸν παῖδα δραμῖντα περιμείναι· ἐ κελεῦσαι;

αὐτὸς ἐβάδιζεν ἀγνώριστος ἀνὰ μέσον τοῦ πλήθους· ἐπαρηγορεῖτο ὁμῶς ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θέλει ἀνανεώσει τὰς ἐκ παιδῶν σχέσεις του καὶ συνάψει ἄλλας.

Ὁ Κτησιφῶν πέμψας εἰς τὸν οἶκον τὸν δούλόν του, ὃν εὗρεν ἀναμένοντα τὴν ἀφιξίν του ἐπὶ τῆς ἀποβάθρας, διηυθύνθη πρὸς τὸ Λύκειον, ἐνθα ἦν βέβαιος ὅτι θὰ εὗρισκε τοὺς φίλους του παρασκευαζομένους διὰ γυμναστικῆς ἢ λουτροῦ πρὸς τὸ ἐγγίζον γεῦμα· ὁ Χαρικλῆς τὸν συνώδευσε, ἐπειδὴ ὁ ἀρχαῖος πατρικὸς φίλος, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὁποίου τὸν εἶχεν ἀφήσει ἀποθνήσκων ὁ πατήρ του, καὶ πρὸς ὃν ἔφερε συστατικὴν ἐπιστολὴν (9) ἐκ μέρους Συρακουσίου φίλου, κατόκει παρά τὴν πύλιν τοῦ Διοχάρους πλησίον τοῦ Λυκείου (10).

Φθάσαντες διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς τὴν πόλιν οἱ φίλοι, ἀντὶ ν' ἀκολουθήσωσι τὴν κατ' εὐθείαν μὲν, διὰ στενῶν ὁμῶς καὶ ἐλικοειδῶν δρομίσκων (11) ἄγουσιν εἰς τὸ Λύκειον, ἐπρωτίμησαν τὴν περὶ τὸ τεῖχος εὐαρεστοτέραν καὶ διαβάντες πρὸ τῆς Ἐνεακρούνου (12) ἐβάδιζον κατὰ μῦθος τῆς ἀριστερᾶς τοῦ ἀργυροδίνου Ἰλισσοῦ ὄχθης (13).

Πόσον εὐδαίμονα ἡσθάνθη ἑαυτὸν ὁ Χαρικλῆς, ὅτε εἶδεν ἐνώπιόν του τὰ ἱερὰ ταῖς Μούσαις ὕδατα τοῦ Ἰλισσοῦ, ἄτινα, ὀλίγα μὲν ἀλλὰ διαυγῆ καὶ καθαρὰ, ἔρρεον πρὸ τῶν ποδῶν του! «Ἐκβάλλωμεν τὰ ὑποδήματα ἡμῶν, εἶπε πρὸς τοὺς φίλους, καὶ βαδίζοντες διὰ τοῦ ποταμοῦ δροσίσωμεν τοὺς πόδας ἡμῶν μὲ τὸ ψυχρὸν ὕδωρ (14)· οὕτως ἔπραξα πολλάκις, παῖς

καὶ μου ὅπισθεν ὁ παῖς λαβόμενος τοῦ ἱματίου, κλεῦει ἡμᾶς, ἔφη κτλ.» Πρβλ. καὶ 5, 449, Πλάτου Ἐπιδ. I, 1, 4 Ἀππουλείου Μεταμορφ. 2, 3 κτλ.

Σημ. (9) Αἱ συστατικαὶ ἐπιστολαὶ ἦσαν καὶ παρά τοῖς ἀρχαίοις συνήθειαι. Ἡ ἐβδόμη τοῦ Ἰσοκράτους ἐπιστολὴ περιέχει τοιαύτην τινὰ σύστασιν. «Αὐτοκράτωρ γὰρ ὁ τὰ γράμματα φέρων οἰκείως ἡμῖν ἔχει... διὰ δὲ ταῦτα πάντα βουλοίμην ἂν σε καλῶς αὐτῶ χρησασθαι καὶ συμφερόντως ἀμφοτέροις ἡμῖν, καὶ γενέσθαι φανερόν ὅτι μέρος τι καὶ δι' ἐμὲ γίγνεται τῶν δέοντων αὐτῶ.» Καὶ Λουκιανοῦ ὄνω 4 «γράμματα δὲ αὐτῶ ἐκόμιζον οἴκοθεν, ὥστε οἰκῆσαι παρ' αὐτῶ.»

Σημ. (10) Στράβων 9, 1, 19 «ἐκτὸς τῶν Διοχάρους καλουμένων πυλῶν πλησίον τοῦ Λυκείου.»

Σημ. (11) Δικαιάρχος 140 «ἡ δὲ πόλις κακῶς ἐρρύμοτομημένη διὰ τὴν ἀρχαιότητα.»

Σημ. (12) Θουκυδ. 2, 15 «τῆ κρήνη τῆ νῦν μὲν τῶν τυράννων οὕτω σκευασάντων Ἐνεακρούνου καλουμένη τὸ δὲ πάλαι φανερῶν τῶν πηγῶν οὐδῶν Καλιβρόθι ὠνομασμένη. Πρβλ. Πausan, 1, 44 καὶ πλείονα παρὰ Leake σελ. 127 καὶ ἐξῆς.»

Σημ. (13) Πλάτ. Φαίδρ. 227 «πορεύομαι δὲ πρὸς περίπατον ἔξω τείχους» καὶ Λυσ. 203. Τὴν σήμερον εἶναι πλέον βεβαίωτον ὅτι ὁ Ἰλισσοῦ δὲν συμπεριλαμβάνετο ἐντὸς τῶν τειχῶν. Ross Θησειον 6 καὶ ἐξῆς.

Σημ. (14) Πλάτ. Φαίδρ. 229 «δεῦρ' ἐκτραπόμενοι κατὰ τὸν Ἰλισσοῦ ἵωμεν»

ἔτι, ὅσάκις ὁ παιδαγωγός μου μὲ ὠδήγει εἰς τὸ μέρος τοῦτο· ἐνταῦθά σου, ὡς λέγουσιν, ἤρπασεν ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν· ὠραία τῶ ὄντι θέσις καὶ ἀξία πρὸς βασιλίδος παίγνια (15). Βλέπεις ἐκεῖ τὴν μεγάλην ἐκείνην πλάτανον, ἣτις ὑψοῖ ὑπεράνω τῶν συντρόφων της τὴν σκιερὰν κορυφὴν της; ἡ θέσις ἐκείνη εἶχεν ἴδια δι' ἐμὲ θέληγητρα. Τὸ ὠραῖον καὶ ὑψίκομον ἐκεῖνο δένδρον μὲ τοὺς μακροὺς κλώνους του, οἱ περίξ λύγοι, τῶν ὁποίων τὰ ἄνθη πληροῦσι τὸν ἀέρα εὐωδίας, ἢ ὑπὸ τὴν πλάτανον διαυγεστάτη πηγὴ, τὸ δροσερὸν καὶ εὐπνουν τοῦ τόπου, τῶν τεττίγων τὰ ἄσματα, ἢ ὑψηλὴ χλόη, ἢ προσφέρουσα εἰς τὸν κεκμηκότα ὁδοιπρὸν κλίνην μαλακὴν, ταῦτα πάντα συνενούμενα καθιστῶσι μοναδικὴν τὴν θέσιν.» (16).

«Παράδοξε ἄνθρωπε, ἐφώνησεν ὁ Κτησιφῶν, λαλεῖς ὡς πρὸς ξένον, εἰς ὃν περιγράφεις τὰς καλλονὰς τῶν Ἀθηνῶν. Νομίζεις ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι εἰς ἐμὲ ἄγνωστα, καὶ ὅτι οὐδέποτε ἐξῆλθον τοῦ τείχους» (17)

«Σύγγνωθι, φίλε, ἀπήντησεν ὁ Χαρικλῆς· ὁ πατήρ μου μὲ ἐδίδαξεν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων νὰ ἀπολαύω τῶν ἀθῶων ἡδονῶν τῆς φύσεως, νὰ εὐρίσκω εὐχαρίστησιν εἰς τὴν εὐωδίαν τῶν ἀνθέων, εἰς τὴν θέαν τῶν ἀργυροειδῶν τῆς λεύκης φύλλων, εἰς τὸν φλοῖσθον τοῦ ὕδατος, καὶ εἰς τὸν ψίθυρον τῆς πλατάνου ἢ πετελέας (18). Ἡ ἀνάμνησις τῶν εὐτυχῶν ὥρῶν

εἶτα ὅπου ἂν δόξῃ ἐν ἡσυχίᾳ καθεζώμεθα.—Εἰς καιρὸν, ὡς ἔοικεν, ἀνυπόδητος ὢν ἔτυχεν· οὐ μὲν γὰρ δὴ ἄει· βᾶστον εἶν ἡμῖν κατὰ τὸ ὑδάτιον βρέχουσι τοὺς πόδας ἰέναι, καὶ οὐκ ἀηδὲς ἄλλως τε καὶ τῆδε τὴν ὥραν τοῦ ἔτους τε καὶ τῆς ἡμέρας.»

Σημ. (15) Πλάτ. αὐτόθι· αἰεπὲ μοι, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἐνθένδε μέντοι ποθὲν ἀπὸ τοῦ Ἰλισσοῦ λέγεται ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν ἀρπάσαι;—Λέγεται γάρ.—Ἄρ' οὐκ ἐνθένδε; χαρίεντα γοῦν καὶ καθαρὰ καὶ διαφανῆ τὰ ὑδάτια φαίνεται καὶ ἐπιτήδεια κόραις παίζειν παρ' αὐτά.»

Σημ. (16) Πλάτ. Φαίδρῳ «Νῆ τὴν Ἥραν, καλὴ γε ἡ καταγωγὴ ἢ τε γὰρ πλάτανος αὕτη μάλα ἀμφιλαφὴς τε καὶ ὑψηλὴ, τοῦ τε ἄγνου τὸ ὕψος καὶ τὸ σύσκιον πάγκαλον, καὶ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἀνθης, ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχει τὸν τόπον, ἦγε αὖ πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς πλατάνου βεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὡς γε τῶ ποδὶ τεκμηρῶσθαι. Νυμφῶν τέ τινων καὶ Ἀχελώου ἱερὸν ἀπὸ τῶν κορυφῶν τε καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι. Εἰ δ' ἂν βούλει τὸ εὐπνουν τοῦ τόπου ὡς ἀγαπητόν τε καὶ σφόδρα ἡδύ θερυνόν τε καὶ λιγυρὸν ὑπηγεῖ τῶ τεττίγων χορῶ. Πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς πόδας, ὅτι ἐν ἡρέμα προσάνται ἰκανῆ πίεσκε κατακλινέντι τὴν κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν.»

Σημ. (17) Αὐτολεξεῖ σχεδὸν ἢ ἀπάντησις τοῦ Φαίδρου, αὐτόθι· «σὺ δὲ γε, ὦ θαυμάσιε, ἀποπώτατός τις φαίνεται· ἀτεχνῶς γὰρ, ὃ λέγεις, ξεναγουμένῳ τινὶ οὐκ ἐπιχωρῶ ἔοικας. Οὕτως ἐκ τοῦ ἄστεος οὐτ' εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀποδημεῖς οὐτ' ἔξω τείχους ἔμοιγε δοκεῖς τὸ παράπαν ἐξίεναι.»

Σημ. (18) Ἀριστοφ. Νεφέλ. 1005, ὁ Δίκαιος Λόγος πρὸς τοὺς ἄλλοις λέγει· ἀλλ' εἰς Ἀκαδήμειαν κατιῶν ὑπὸ ταῖς μορφαῖς ἀποθρέξεις ἀστεφανωσάμενις καλὰ μιν λευκῶ, μετὰ σάφρονος ἡλικιώτου, ἀσμύλακος ὄζων καὶ ἀπραγμοσύνης καὶ λεύκης φυλλοβολούσης, ἢ ἦρος ἐν ὥρᾳ χαίρων, ὁπότεν πλάτανος πετελέα ψιθυρίζει.»

τάς όποιás διήλθον έν τοιαύταις ήδοναίς, και ιδία υπό τήν πλάτανον έκεινην, με έκαμε νά λησμονήσω ότι ή περιγραφή μου ήν όλως περιττή δια σέ. Καί όμως, προσέθηκε, πάσοι εύχαριστούνται έν μέσφ τής τύχης των πόλεων, μη εύρίσκοντες ούδέν θέληγερρον εις τάς καλλονάς τής φύσεως, ή μη ύποπτευόμενοι καν τήν ύπαρξιν αυτών!»

Ούτω διαλεγόμενοι οι δύο νέοι έφθασαν πλησίον τής πύλης, και ό μεν Κτησιφών άσπασθείς τόν φίλον του έξηκολούθησε τήν πρós τó Γυμνάσιον όδόν, ό δε Χαρικλής εισήλθεν εις τήν πόλιν δια νά έρευνήσῃ περι τού οίκου τού Φορίωνος· συνεφώνησαν δε νά εύρεθώσι τήν έπαύριον λίαν πρῶτῃ έν τῇ άγορᾷ παρὰ τάς τραπέζας των κολλυβιστών, ένθα διενοείτο νά μεταβῆ ή Χαρικλής δι' ιδιαιτέρας του ύποθέσεις.

Ο οίκος τού Φορίωνος, κείμενος έν άποκέντρφ τινί πλησίον τού τείχους όδῶ, ήν έξωτερικώς πενιχρός και άσχημος και σύμφωνος πρós τήν περι τού κτήτορος αυτού έπικρατούσαν φήμην. Ο νεανίας ειχεν ήδη πληροφορηθῆ παρὰ τού Κτησιφώντος, ότι ό Φορίων κατά τήν ιδέαν των πολλών ήν πλούσιος, άλλ' εις άκρον ιδιότροπος, σκυθρωπός και φιλάργυρος, ώστε δεν έπερίμενεν έξαιρετικὴν έν μέροςσ αυτού ύποδοχὴν. Έν τούτοις έγνώριζεν, ότι ήν στενός τού πατρός του φίλος, και ότι νεωστί ένήργησε και επέτυχε, δια θυσίας ούχι εύκαταφρονήτου χρηματικου ποσοῦ, όπως άρθώσι τὰ κωλύοντα τήν κάθοδον τού Χαρίνου αίτια, τὰ όποια ήθελον ένοχλήσει μετά τόν θάνατον εκείνου και τόν υίόν του (19). Τίνα άλλον λοιπόν έπρεπε ν' αναζητήσῃ επανερχόμενος εις τάς Αθήνας ή τόν Φορίωνα;

Απαντήσας γράϊαν, ισταμένην πρὸ τού παρὰ τήν Πύλιν καπηλείου, τήν ήρώτησεν αν ήδύνατο νά τῷ δείξῃ τόν οίκον τού Φορίωνος. «Μάλιστα, απεκρίθη ή γυνή· βλέπεις εκείνα τὰ παράθυρα, τὰ όποια βλέπουν πρós τήν Πύλιν, και τήν θύραν, άμφοτέρωθεν τής όποιás ιστανται οι Έρμαι; αυτός είναι ό οίκός του· άλλ' αν διανοήσαι νά καταλύσης παρ' αυτῶ, σέ συμβουλεύω νά δειπνήσεις πρῶτον και νά προμηθευθῆς και κριθάς δια τόν ίππον σου.» (20) «Διατί; ήρώτησεν ό νεανίας έπιθυμῶν νά πληροφορηθῆ τι

Σημ. (19) Ξενοφ. Πολιτ. Αθην. 3, 3 «λέγο υσι δε τινες, ήν τις άργύριον έχων προσήν πρós βουλήν ή δήμον χρηματίζεται· έγω δε τούτοις όμολογήσαιμ' αν, από χρημάτων πολλά διαπράττεσθαι Αθήνησι.» Υποτίθεται ένταυθα ότι ό Φορίων έδωκε χρήματα άφ' ενός εις έπισήμους ήήτορας όπως πείσωσι τόν δήμον νά επιτρέψῃ τήν κάθοδον τού Χαρίνου, άφ' έτέρου δε εις τούς συκοφάντας τούς διανοηθέντας νά τόν κατηγορήσωσι όπως αφήσωσι τήν ύπόθεσιν νά κρωσῆ («έωλος και ψυχρά» Δημοσθ. κ. Μειδίου 112). Πρβλ. και Schömann de Com. Ath. 333.

Σημ. (20) Λουκιανού Όνη 3 «ταυτα ειπούσης (τῆς παιδίσκης) ήμεις άπήμεν λουσόμενοι, δόντες αυτῇ κριθιδίων τιμήν εις τόν ίππον.» Σημειωτέον δε ότι ό ξερίζων τινά δεν ήτο υπόχρεως και νά τόν τρέφῃ, άλλά μόνον νά τῷ χρηγήσῃ

περὶ τού χαρακτηρος τού πατρικου φίλου μήπως είναι πτωχός;» «Ούμ! πτωχός δεν είναι, απήνησε τó γραδίδιον, άλλά φιλάργυρος εις άκρον· εκτός τούτου εκείνος δεν δέχεται Αθηναϊόν ποτε εις τόν οίκόν του, πώσφ μάλλον ένα ξένον ως σύ; και έχει βεβαίως τούς λόγους του.» «Και ποίους λόγους; ήρώτησε περιεργός ό Χαρικλής.» «Ούμ! διότι έχει τó ραβδίον τού Έρμου, (21) και καταγίνεται όλην τήν ήμέραν δια μαντειών και μαγείας ν' άνευρίσκη κεχωσμένουσ θησαυρούς... Αλλά, προσέθηκε μετά στιγμῶν τιων σιωπήν ή γρῆα, άμα τόν ιδῆς, καταλαμβάνεις ότι κατ' αυτὸν τόν τρόπον άποκτημένα πλούτη δεν φέρουν ποτέ εύτυχίαν (22), διότι μ' όλους τούς θησαυρούς του είναι δυστυχής· τὰ τέκνα του απέθανον όλω αυτός δε τήν ήμέραν δεν τολμᾷ νά έξέλθῃ τού οίκου του, τήν δε νύκτα περιφέρεται, καθός λέγουν, ως φάντασμα έντός τής οικίας του, φυλάττων τόν κεχωσμένον χρυσόν, έρευνῶν τόν τοίχον τού γείτονος μη έγένητο ρήγμα, και εκλαμβάνων ως κλέπτας τής αὐλῆς του τούς κίονας.» (23) «Αλλά, υπέλαβεν ό νέος, μοι φαίνεται ότι ήκουσά ποτε ότι ό Φορίων δεν ήτο πρὶν τοιούτους.» «Φιλάργυρος ήν άνέκαθεν, ειπεν ή γυνή· πρὸ πέντε περίπου έτών όμως, άφ' ότου, αγοράσας τόν οίκον πολίτου, αναγκασθέντος νά φύγη κρυφίως, εῦρεν έν αυτῶ υπό τὸ έν τῇ αὐλῇ άγαλμα τού Έρμου (24) μέγαν θησαυρόν, δεν παύει αναζητῶν νέα κεκρυμμένα πλούτη.» Ο Χαρικλής άκούσας τούς τελευταίους τούτους τῆς γρῆας λόγους έταράχθη· πρὸ πέντε έτών... πρὸ τούτου περίπου χρόνου έπωλήθη ή πατρικὴ οικία... έν τῇ αὐλῇ δε υπήρχε πράγματι, ως ένθυμείτο, άγαλμα τού Έρμου· ήγόρασεν άρᾷ γε ό Φορίων τήν οικίαν και έσφετερίσθη θησαυρόν υπό τινος τῶν προγόνων τῆς οικογενείας εκει κρυβέντα; Εύχαριστή-

δωμάτιον πρós κατοικίαν, συνήθη δε μόνον ήσαν δωρὰ τινα (τρόφιμα) τῷ ξένφ διδόμενα και ξένια καλούμενα.

Σημ. (21) Εις τήν βιβλόν τού Έρμου άπεδίδοντο πολλά θαύματα. Αρρίανου Έπικτ. 3, 20, 12 ατουτ' έστι τὸ τού Έρμου ραβδίον· οὔ θέλεις, φησίν, άψαι, και χρυσούσ έσται.»

Σημ. (22) Ο Πλάτ. έν Νόμ. 11, 913, εφαρμόζων τὸ ρητόν «α μη κατέθου μη άνέλῃ» επί τού σφετερισμού κεκρυμμένωσ θησαυρῶν, λεγει «πείθεσθαι δε χρῆ και τῶς περι ταυτα λεγομένοις μύθοις, ως εις παιδων γενεάν οὔ ξύμφορα τὰ τοιαυτα.» Παράβ. και Ηλιοδώρ. Αιθ. 5, 5 «τόν γάρ από σύλων πλοῦτον βέβηλον έδοκίμαζον.»

Σημ. (23) Λουκιαν. Αλέκτ. 29 «δέδια γούν, μη τις ύπορύξας τόν τοίχον ύφείληται ταυτα. Πολλοί φθονούσι και έπιβουλεύουσί μοι και μάλιστα ό γείτων Μικυλλός· είτα άρίστον γούν άγρυπνον αυτόν φυλάττειν· άπασαν περιεμει διαναστάς έν κύκλφ τήν οικίαν—τί; οὔτος; όρῶ σέ γε, ω τοιχωρύχε, μα Δία· έπει κίον γε αν τυγχάνεις, εὔ' έχει.»

Σημ. (24) Λουκ. Πλοῖον 20 «άνορωρύχθω θησαυρός υπό τόν Έρμην τόν λίθινον, ως έστιν ήμῖν έν τῇ αὐλῇ, μέδιμνοι χίλιοι έπισήμου χρυσού.»

σας τὴν γραίαν, ἔσπευσε νὰ γνωρίσῃ τὸν ἄνδρα ὅπως βεβαιωθῆ ἂν ἦσαν βράσιμοι αἱ ὑπόνοιαί του.

Ἡ περὶ Φορίωνος ἀφήγησις τῆς γυναικὸς ἐγένετο μετὰ τῆς συνήθους ὑπερβολῆς, μεθ' ἧς μεγαλύνονται καὶ παραμορφοῦνται ὑπὸ τοῦ ὄχλου τὰ ἐλαττώματα τῶν πλουσίων. Πράγματι δὲ ὁ Φορίων ἔδιδεν ἀφορμὴν πρὸς τοιαύτας φήμας· καίτοι πλούσιος, κατόκει οἶκον ἐκτεταμένον μὲν, ἐξωτερικῶς ὅμως περιχρὸν καὶ ἄσημον· ἐκ τῶν ἑκατοντάδων δούλων, τοὺς ὁποίους εἶχεν, ἓνα μόνον ἐκράτει πρὸς ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν, οἱ λοιποὶ εἰργάζοντο διὰ λογαριασμὸν αὐτοῦ εἰς διάφορα ἐργοστάσια καὶ μεταλλεῖα· γηραιὸς δὲ τις θυρωρὸς αἰωνίως σκυθρωπάζων καὶ μία μόνη δούλη ἀπήρτιζον μετὰ τοῦ προμνησθέντος δούλου τὴν θεραπείαν τοῦ οἴκου (25). Οὐδέποτε τὸν εἶδον εἰς τοὺς συνήθεις συνεντεύξεως καὶ διασκεδάσεως τόπους· ἐξήρχετο μόνον ὡσάντις εἶχεν ἐργασίαν, καὶ μετέβαινεν ἢ εἰς τὰς τραπέζας τῶν τραπέζιτων, ἢ εἰς τὰ καταστήματα τοῦ Πειραιῶς, ἢ τέλος εἰς συνεδριάσεις δικαστηρίων, τὸν δὲ λοιπὸν χρόνον ἔμενεν οἶκοι, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, σπανίως δεχόμενος ἐπισκέψεις (26)· ὁ μόνος σύντροφός του ἦν γέρον, παρ' αὐτῷ κατοικῶν, ὅστις καὶ ὑπεδέχετο τοὺς ζητοῦντας τὸν οἰκοδεσπότην, λέγων ὅτι ἕνεκα σπουδαίων ἀσχολιῶν δὲν ἠδύνατο ὁ ἴδιος νὰ τοῖς ὁμιλήσῃ (27). Γενικὴ δὲ ἰδέα ἐπεκράτει ὅτι ὁ Φορίων μετεχειρίζετο αὐτὸν εἰς τὰς συχνὰς θυσίας ὡς μάντιν, ὅπως ἀνακαλύψῃ κεκρυμμένους θησαυροὺς ἢ τὰς θέσεις, ἐν αἷς εὕρισκοντο μεταλλεῖα (28).

Εἰς τὸν γέροντα τοῦτον σύντροφον εἶχεν ἀναθέσει ὁ Φορίων τὴν διεύθυνσιν καὶ ἐποπτείαν τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης του, καὶ τῆς ἐκ διαφόρων σπανιωτάτων καὶ καλλιτεχνημάτων συλλογῆς του. Ἡ βιβλιοθήκη ἦν

Σημ. (25) Παρὰ Λουκιανῷ ἐν ὄνφ 4 ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἴππαρχος «μίαν θεραπείαν τρέφοι,» ἥτις ἀναπληροῖ καὶ τὸν θυρωρὸν.

Σημ. (26) Τὰ περὶ Φορίωνος ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ βίου τοῦ Νικίου ὑπὸ Πλουτ. 5, «οὔτε συνεδείπνει τινὶ τῶν πολιτῶν οὔτε κοινολογίαις οὔτε συνδημερεύσεσιν ἐνέβαλλεν ἑαυτὸν οὐδ' ὄλιως ἐσχόλαζε ταῖς τοιαύταις διατριβαῖς . . . εἰ δὲ μηδὲν ἐν κοινῷ πράττειν ἔχει, δυσπρόσδοτος ἦν καὶ δυσέντευκτος, οἰκουρῶν καὶ κατακεκλεισμένος.»

Σημ. (27) Πλουτ. αὐτόθι· «οἱ δὲ φίλοι τοῖς ἐπὶ ταῖς θύραις φοιτῶσιν ἐνετύγχανον καὶ παρητοῦτον συγγνώμην ἔχειν, ὡς καὶ τὸδε Νικίου πρὸς δημοσίας χρεῖας τινὰς καὶ ἀσχολίας ὄντος. Καὶ ὁ μάλιστα ταῦτα συντραγοῦσιν καὶ περιτιθεὶς ὄγκον αὐτῷ καὶ δόξαν Ἰέρων ἦν, ἀνὴρ τεθραμμένος ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Νικίου περὶ τε γράμματα καὶ μουσικὴν ἐξησκημένος ὑπ' αὐτοῦ.»

Σημ. (28) Πλοῦταρχ. αὐτόθι 4 «ἐν δὲ τινι τῶν Πασιφῶντος διαλόγων γέγραπται, ὅτι καθ' ἡμέραν ἔθυσεν τοῖς θεοῖς καὶ μάντιν ἔχων ἐπὶ τῆς οἰκίας προσεποιεῖτο μὲν ἀεὶ σκέπτεσθαι περὶ τῶν δημοσίων, τὰ δὲ πλεῖστα περὶ τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἀργυρείων μετάλλων.» Παρὰ Πλουτ. καὶ Φωτίου Λεξ. 378 καὶ Σουίδαν ἐν «πάντα κάλων.»

πράγματι διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πλουσία καὶ πολύτιμος, καθ' ὅσον περιεῖχεν οὐ μόνον τὰ ποιήματα τῶν ἐπισημοτέρων ποιητῶν, — τοῦ Ὀμήρου περιελάμβανε πολλὰ ἀντίγραφα ἀρχαιότατα (29), ὡς ἐκ τοῦ χρώματος τοῦ χάρτου καὶ τῶν πολυαριθμῶν ὀπῶν κατεφαίνετο, — ἀλλὰ καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἐπιφανοτέρων φιλοσόφων, ῥητόρων, καὶ ἱστορικῶν, ὁ δ' Ἀρτεμίδωρος (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ γέρον) προσεῖχε πολὺ ὅπως ἀγοράζῃ ὠραία καὶ ὀρθὰ ἀντίγραφα, εἰ δυνατόν δὲ αὐτόγραφα τῶν συγγραφέων, ὅπερ καὶ ἐπέτυχέ ποτε ἀγοράσας κωμωδίας τινὰς τοῦ Ἀναξανδρίδου παρ' ἐμπόρου λιβανωτοῦ, εἰς ὃν ὁ ποιητὴς μὴ βραβευθεὶς τὰς εἶχε δώσει διὰ τὰ θέτη ἐντὸς αὐτῶν τὸν πωλούμενον λιβανωτῶν (30). Οἴκοθεν δ' ἐννοεῖται ὅτι πολλάκις ὁ ἀγαθὸς Φορίων ἠπατήθη προμηθευθεὶς ἀντὶ ἀδράς ἀμοιβῆς, ἀντὶ αὐτογράφων, κοινότατα ἀντίγραφα (31)· διότι τίς ἠδύνατο ν' ἀποφανθῆ μετὰ θετικότητος ὅτι αἱ τραγωδίαί ἐκεῖναι ἦσαν πράγματι αὐτόγραφοι τοῦ Σοφοκλέους, ἢ ἱστορία ἐκεῖνη τοῦ Ἡρόδοτου, ἢ ὅτι τὰ μετ' εὐλαβείας φυλασσόμενα ἐκεῖνα φύλλα ἦσαν πράγματι τὰ διασωθέντα λείψανα τοῦ καταδικασθέντος νὰ ῥιφθῆ εἰς τὸ πῦρ συγγράμματος τοῦ Πρωταγόρου (32), ἢ οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι κύλινδροι, τὸ πρωτότυπον χειρόγραφον τοῦ Πυθαγορείου Φιλολάου, τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων ἠγόρασεν ἀντὶ πολλοῦ χρυσοῦ ὅπως τὸ ἔχη ὑπ' ὄψιν συγγράφων τὸν Τίμαιόν του;

Ἐπίσης δὲ πολύτιμος καὶ σπανία εἰς τὸ εἶδος τῆς ἦν καὶ ἡ συλλογὴ τεχνουργημάτων καὶ διαφόρων ἱστορικῶν περιέργων ἀντικειμένων Ἐν αὐτῇ πρὸς τοῖς ἄλλοις παρετηρεῖτο τὸ πυξίον τοῦ Αἰσχύλου, τὸ διασωθὲν ἀπὸ τὰς ἀσεβεῖς Διονυσίου τοῦ τυράννου χεῖρας (33), ἡ ῥάβδος δι' ἧς ἠ-

Σημ. (29) Λουκιαν. κατ' ἀμαθ. 7 «Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸν Ὀμηρον ἐπρίω πολλάκις.»

Σημ. (30) Χαμαιλέων παρ' Ἀθηναίῳ 9, 374 «πικρὸς δ' ὦν τὸ ἦθος (Ἀναξανδρίδης) ἐπολεῖ τι τοιοῦτον περὶ τὰς κωμωδίας· ὅτε γὰρ μὴ νικῶν, λαμβάνων ἔδωκεν εἰς τὸν λιβανωτῶν κατατεμεῖν καὶ οὐ μετεσεύασεν ὥσπερ οἱ πολλοί.»

Σημ. (31) Παρὰ Πλουτ. κατ' ἀμ. 4 καὶ Δίωνα Χρυσόστομ. 21, 12.

Σημ. (32) Τὸ πρῶτον παράδειγμα καύσεως συγγράμματος διὰ τὰς ἐν αὐτῷ περὶ Θεοῦ ὑπάρξεως ἀμφιβολίας. Διογένης Λαέρτ. 9, 52 «διὰ ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγράμματος ἐξεβλήθη πρὸς Ἀθηναίους, καὶ τὰ βιβλία αὐτοῦ κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκι ἀναλεξόμενοι παρ' ἐκάστου τῶν κεκτημένων.»

Σημ. (33) Ὁ Λουκ. κατ' ἀμαθ. 15, διηγείται περὶ Διονυσίου· «οὗτος τὸν πυξίον, ὡς ἐγγελάται (τραγωδίαν ποιῆσαι), τὸ Αἰσχύλου πυξίον, εἰς ὃ ἐκείνος ἔγραψε, οὐν πολλῇ σπουδῇ κτησάμενος αὐτὸ ὥστε ἔθεος ἔσεσθαι καὶ κάτοχος ἐκ τοῦ πυξίου.» Ὁ Νέανθος ἐπρομηθεύθη διὰ δωροδοκίας τὴν ἐπὶ τῆς Λέσβου λύραν τοῦ Ὀρφέως (§ 12)· ἄλλα παραδείγματα ὁ αὐτὸς αὐτόθι 13· «καὶ τί σοι Ὀρφέα ἢ τὸν Νέανθον λέγω, ὅπου καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐγένετό τις καὶ ἔτι ἐστὶν, οἶμαι, ὁ τὸν Ἐπικτήτου λύχον τοῦ Στωϊκοῦ κεραμεῶν ὄντα τρισχιλίων δραχμῶν ἐπρίατο; — Χθὲς δὲ καὶ πρῶτον ἄλλος τις τὴν Πρωτέως τοῦ Κυνικοῦ βακτηρίαν, ἣν καταθέμενος, ἤλατο εἰς τὸ πῦρ, ταλάντου κἀκείνος ἐπρίατο.»

πειλήσεν ὁ Ἀντισθένης τὸν Διογένη, καὶ ἄλλα τοιαῦτα περιέργα. Πρὸς τούτοις περιεῖχεν αὐτὴ θαυμάσια τέχνης καὶ ὑπομονῆς δείγματα, ὡς π. χ. μικροσκοπικὰ σχεδὸν ἐξ ἐλέφαντος γλυπτὰ, ἐν οἷς διεκρίνοντο ἀμαξατέθριππος, ἦν ἐκάλυπτεν ὀλοσχερῶς διὰ τῶν πτερύγων μυῖα, μύρμιξ εἰς φυσικὸν μέγεθος, καὶ κόκκος σπασάμου, ἐφ' οὗ ἦσαν γεγραμμένοι χρυσοῖς γράμμασι δύο στίχοι τοῦ Ὁμήρου (34).

Ἰδίως ὁμῶς ὁ κτήτωρ αὐτῆς φαίνεται ὅτι ἠρέσκετο εἰς τῆς κηροπλαστικῆς τὰ προϊόντα, διότι ἐκ τούτων ὑπῆρχον πάμπολλα, κυρίως δὲ θαυμάσια καὶ ἐπιτυχέστατα ἀπομιμήσεις σταφυλῶν, σύκων, μῆλων καὶ ἄλλων ὀπωρῶν (35). Εἰς τοιαῦτα πράγματα ἐξώδευεν ἀφειδῶς ὁ Φορίων, ἐνῶ ὁ βίος του ἦν λιτὸς καὶ ἀπλούστατος, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐθεώρουν ὡς φιλάργυρον οἱ ἀγνοοῦντες ποσάκις ἐπροίκισε θυγατέρας ἀπόρων πολιτῶν, πόσους αἰχμαλώτους ἠλευθέρωσε καταβαλὼν τὰ λύτρα, καὶ πόσους ἐν ἀνάγκῃ ὄντας καθ' ἐκάστην ἐβοήθει.

Ὁ Χαρικλῆς φθάσας εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας ἔκρουσε δυνατὰ μὲ τὸ χάλκινον ῥόπτρον (36)· μετὰ παρέλευσιν δ' ἰκανῶν λεπτῶν, ὁ θυρωρὸς ἔλθων ἔσυρε τὸν ὄπισθεν μοχλόν· ἡμιανοίξας δὲ τὴν θύραν, εἶδε τὸν νεανίαν ὀδοιπορικῆν ἐνδεδυμένον στολὴν καὶ εἶπε μετ' ὀργῆς «Τί θέλεις; δὲν εὐκαιρεῖ» καὶ ἔκλεισε μετὰ πατάγου τὴν θύραν. Ὁ Χαρικλῆς ἔκρουσε καὶ πάλιν, ἀλλ' ὁ θυρωρὸς, θέτων συγχρόνως τὸν μοχλόν, ἔκραξε «δὲν ἀκούεις; σοὶ εἶπον ὅτι δὲν εὐκαιρεῖ.» (37) «Ἀλλὰ, φίλε! εἶπεν ὁ νεανίας, ἀγγεῖλόν με εἰς τὸν κύριόν σου· εἶπέ τῳ ὅτι τὸν ζητεῖ Χαρικλῆς ὁ υἱὸς

Σημ. (34) Τοιαῦτα «μικρὰ ἔργα» κατεσκευάζοντο ὑπὸ τῶν εἰς τὴν Μακεδονικὴν ἐποχὴν πιθανῶς ἀνηκόντων τεχνιτῶν Καλλικράτους καὶ Μυρμηκίδου· Mueller Ἄρχ. 159, 2.

Σημ. (35) Περὶ τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κηροπλαστικῆς ἐπραγματεῖθαι ἐκτενῶς ὁ Boettiger ἐν παραρτήματι εἰς Sabina Τομ. 1, σελ. 259—282 (Πρβλ. καὶ Kleine Schrifftan, Τομ. 2, σελ. 98, 3 σελ. 304) ἀλλὰ παρεστήγαγε πολλὰς ἐσφαλμένας ιδέας καὶ κρίσεις.

Σημ. (36) Τὸ ῥόπτρον ὀνομάζετο καὶ κρίκας, κόραξ ἢ ἐπισπαστήρ. Πρβλ. Ἄρτοκρατ. ἐν λέξει, καὶ Πολυδεύκ. 10, 22.

Σημ. (37) Τὰ περὶ θυρωροῦ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Πρωταγγοῦ· Πλάτων 314 «δοκεῖ οὖν μοι, ὁ θυρωρὸς, εὐνοῦχός τις, κατήκουεν ἡμῶν· κινδυνεύει δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν σοφιστῶν ἄχθεσθαι τοῖς φοιτῶσιν εἰς τὴν οἰκίαν· ἐπειδὴ γοῦν ἐκρούσαμεν τὴν θύραν, ἀνοίξας καὶ ἰδὼν ἡμᾶς, ἔα, ἔφη, σοφισταὶ τινες· οὐ σχολὴ αὐτῷ. Καὶ ἅμα ἀμορῖν ταῖν χερσῶν τὴν θύραν πάνυ προθύμως ὡς εἶδόν τ' ἦν ἐπήραξε, καὶ ἡμεῖς πάλιν ἐκρούομεν· καὶ ὅς ἐγκεκλεισμένης τῆς θύρας ἀποκρινόμενος εἶπεν, ὦ ἄνθρωποι, ἔφη, οὐκ ἀνηκόατε, ὅτι οὐ σχολὴ αὐτῷ· ἀλλ' ὦ γὰρ θεέ, ἔφη ἐγὼ, οὔτε παρὰ Καλλίαν ἤκοιμεν οὔτε σοφισταὶ ἔσμεν, ἀλλὰ θάρρει. Πρωταγόραν γὰρ τοὶ δεόμενοι ἰδεῖν ἤλθομεν· εἰσάγγειλον οὖν· μόγις οὖν ποτε ἡμῖν ὁ ἄνθρωπος ἀνέωξε τὴν θύραν.»

τοῦ Χαρίνου, κομίζων ἐπιστολὰς ἐκ Συρακουσῶν.» Ὁ δούλος ἀπεμακρύνθη βλασφημῶν, μετ' ὀλίγον δ' ἐπανελθὼν καὶ προσπιθῆσας νὰ φανῆ φαιδρότερος εἶπε· «Σὲ παρακαλεῖ νὰ εἰσέλθῃς.»

Ὁ Φορίων ἔτυχε γευματίζων κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν μετὰ τοῦ Ἄρτεμιδώρου· εἰσελθόντος τοῦ Χαρικλέους δὲν ἠγέσθη, ἀλλὰ τείνας αὐτῷ τὴν χεῖρα τὸν προσηγόρευσε φιλοφρόνως. Ὁ νεανίας τῷ ἐνεχείρισε τὴν ἐπιστολὴν, ἣν ἠνοίξε παρατηρήσας πρῶτον μετὰ προσοχῆς τὴν σφραγίδα, ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἀνέγνωσε, στραφεὶς πρὸς τὸν Χαρικλῆ, «Εἶναι περιττὴ πᾶσα σύστασις διὰ σέ, εἶπε· βεβαίως δὲν εἶχον ἀκόμη ἀπελπισθῆ νὰ ἐπανίδω ἐν τῇ οἰκίᾳ μου τὸν πατέρα σου, ὅτε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἔμαθον τὴν λυπηρὰν εἰδήσιν ὅτι ἡ κόνις του ἀναπαύεται ἐν ξένῃ γῆ· ἀλλ' οὕτως ἠθέλησαν οἱ θεοί· ἐπέπρωτο ἀντὶ τοῦ πατρὸς νὰ ἀσπασθῶ τὸν υἱόν, ὅστις θὰ εὐαρεστηθῆ βεβαίως νὰ ξενισθῆ παρ' ἐμοὶ ἕως οὗ ἐπιδιορθώσῃ καὶ καταστήσῃ κατοικήσιμον τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς του.» «Τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου;» ἠρώτησεν ἐκπλαγείς ὁ νεανίας. «Ἐννοῶ, θέλεις νὰ εἶπῃς πῶς θὰ κατοικήσω εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου ἐνῶ ἐπωλήθη, ἀπήνησεν ὁ Φορίων· ἔχεις δίκαιον, καὶ μικροῦ ἐδέησεν, ἐνεκα τῆς βίας τοῦ τραπέζιτου, εἰς δὲν ὁ πατήρ σου φεύγων ἀνέθηκε τὴν πώλησιν, νὰ μὴ δυνηθῶ νὰ διαφυλάξω διὰ σέ τὸν οἶκον τῶν προγόνων σου· εὐτυχῶς ὁμῶς μαθὼν ἐγκαίρως ὅτι ἔμελλε νὰ πωληθῆ ἐπὶ δημοπρασίας, τὸν ἠγόρασα· οὐδεὶς κατόκησεν ἐν αὐτῷ ἔκτοτε· αὐρίον δὲ σοὶ τὸν ἀποδίδω, ἀν' αἱ τεσσαράκοντα μναί, τὰς ὁποίας ἔδωκα εἰς τὴν ἀγορὰν αὐτοῦ, δὲν σοὶ φαίνονται τιμὴ ὑπέρογκος.»

Ὁ Χαρικλῆς ὑπὸ χαρᾶς καὶ ἐκπλήξεως ἔμενεν ἀναυδός· ἐξήρχοντο οἱ λόγοι ἐκεῖνοι ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνδρός, τὸν ὁποῖον τῷ περιέγραψεν ὁ Κτησιφῶν καὶ ἡ γραιά· Πρὸς στιγμὴν τῷ ἐπῆλθεν ἡ ὑπόνοια ὅτι ἡ ἀγορὰ ἐγένετο χάριν τοῦ θησαυροῦ, ἀλλὰ πάλιν, τί τὸ κωλύον τὸν Φορίωνα, ἀν' πράγματι ἦν ἄδικος, νὰ κρατήσῃ καὶ τὸν οἶκον, ἀφ' οὗ μάλιστα τὸν ἠγόρασεν εἰς τόσον εὐτελεῖ τιμῆν; Ὅθεν εὐχαριστήσας θερμῶς τὸν γέροντα διὰ τὴν πρόνοιάν του, τῷ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἦν ἔτοιμος νὰ καταβάλλῃ τῇ ἐπαύριον τὴν τιμὴν τοῦ οἴκου.

«Ἦδη, εἶπεν ὁ Φορίων, ὑπάγε μετὰ τοῦ δούλου εἰς τὰ δωμάτια τὰς διὰ τοὺς ξένους ὀρισμένα, καὶ ἀφ' οὗ λουστῆς, ἐπ' ἀνελθε πρὸς ἡμᾶς ὅπως μετὰσχῃς τοῦ λιτοῦ γεύματός μας.»

Τὰ πρὸς κατοικίαν τῶν ξένων ὀρισμένα δωμάτια, εἰς τὰ ὁποῖα ὠδήγησε τὸν Χαρικλῆ ὁ δούλος, εὗρισκοντο ἐν μικρῷ τινι παρὰ τὸ κύριον οἰκοδόμημα οἰκίσκῳ, ὅστις ἦν διηρημένος οὕτως, ὥστε ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῷ νὰ ζῇ μεμονωμένος καὶ ἡσυχος, ἀλλ' ὁ Χαρικλῆς διενοεῖτο νὰ μὴ μείνῃ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκεῖ, ἀλλὰ νὰ ἐνεργήσῃ ταχέως ὅπως ἐτοιμασθῆ ὁ πατρικὸς οἶκός του. Ἀνυπόμονος νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν τόπον, ἔβη διήλθε τὰ

εὐτυχῆ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἔτη, ἠγέρθη περὶ τὸ λυκαυγῆς καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου ἐσκέπτετο. Ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑσπέρας ἤδη εἶχε πεισθῆ ὅτι ὁ ξενίζων αὐτὸν ἦν μὲν ἰδιότροπος, ἀλλ' οὐχί εἰς τόσον βαθμὸν, ὅπως ἡ φήμη τὸν περιέγραφε· μόνον τὴν περὶ θησαυροῦ ὑπόνοιαν δὲν ἠδύνατο ἐντελῶς ν' ἀποβάλῃ· ἐν τῇ μετὰ τὸ δεῖπνον συνομιλίᾳ στρέψας τεχνήντως τὸν λόγον περὶ Ἑρμῶν, ἠρώτησε καὶ περὶ τοῦ ἐν τῷ πατρικῷ οἴκῳ· παρετήρησε δὲ ὅτι ὁ μὲν Φορίων ἀπήντησε μετὰ προφανοῦς ταραχῆς καὶ πῶς συγκεχυμένως, ὁ δὲ σοβαρὸς Ἀρτεμίδωρος ἐμειδίασεν ὀλίγον. Εἰς τοιαύτας σκέψεις βεθυθισμένου τοῦ Χαρικλέους, ὁ δούλος τοῦ οἰκοδεσπότη εἰσελθὼν ἔφερεν ἄρτον καὶ οἶνον διὰ πρόγευμα, καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ κύριός του ἦν ἔτοιμος νὰ ἐξέλθῃ. Ὁ νεανίας ἐμβαπτίσας ψωμούς τινας εἰς τὸν οἶνον (38) ἔσπυσε μετὰ τοῦ Μάνητος πρὸς τὸν Φορίωνα, ὅστις ἴστατο ἤδη πρὸ τῆς αὐλείου θύρας ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν δούλον, ἐσφραγισμένον κιβώτιον ὑπὸ μάλης φέροντα. Ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρὸς εἶχε σήμερόν τι μυστηριώδες· ἦν σιωπηλὸς, ἀπεκρίνετο εἰς τὰς ἐρωτήσεις διὰ μονοσυλλάβων, καὶ καθ' ὁδὸν ἔστρεψε πολλάκις διὰ νὰ ἴδῃ ἂν ἠκολούθει ὁ φέρων τὸ κιβώτιον δούλος.

Μ' ὄλον ὅτι ἦν ἀκόμη λίαν πρῶτ', αἱ ὁδοὶ ἦσαν πλήρεις ἀνθρώπων ἐχόντων προῖνάς ἐργασίας. Ἐδῶ ἄνδρες ἐπορεύοντο πρὸς φίλους πρὶν ἢ οὗτοι ἐξέλθωσιν (39), ἐκεῖ παῖδες ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰς παλαιστράς, παρέκει γυναῖκες καὶ δούλαι ἐγερθεῖσαι πρῶτ' διὰ νὰ φέρωσιν ἐκ τῆς Ἐννεακρούνου ὕδωρ (40) χωρικοὶ φέροντες τὰ προῖόντα τῶν εἰς τὴν πόλιν (41), διάφοροι πωληταὶ ἑτοιμάζοντες τὰ ἐμπο-

Σημ. (38) Τὸ πρόγευμα τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο «ἀκράτισμα», καθ' ὃ συγκείμενον ἐξ ἄρτου καὶ ἀκράτου.

Σημ. (39) Ξενοφ. Οἰκον. 11, 14 «ἐγὼ τοίνυν ἀνίστασθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἴθισμαι, ἠνίκα ἔτι ἔνδον καταλαμβάνοιμι, εἴ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι.» Πλάτ. Πρωταγ. 314 αμήπω, ὦ γαθὲ, ἐκεῖσε ἴωμεν· πρῶτ' γὰρ ἐστίν· ἀλλὰ δεῦρο ἐξαναστῶμεν εἰς τὴν αὐλήν καὶ περιιόντες αὐτοῦ διατρέψωμεν, ἕως ἂν φῶς γένηται· εἶτα ἴωμεν.»

Σημ. (40) Αἱ δέσποιναί τῶν ἀρχαίων δὲν ἐθεώρουν ἀνάξιον ἑαυτῶν τὸ περὶ οἰκιακὰ ἔργα καταγίνεσθαι, ὡς ἐκ διαφόρων χωρίων τῶν συγγραφέων καταφαίνεται (Πλάτ. Νόμ. 7, 808, Ξενοφ. Οἰκονομ. 7, 6. Πλάτ. Πολιτ. 5, 455, Θουκυδ. 278, Δημοσθ. κ. Νεαίρ. 56.) Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους μάλιστα χρόνους, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον 6, 137 αἱ θυγατέρες καὶ οἱ παῖδες τῶν πολιτῶν ἔφερον ὕδωρ οὐ γὰρ εἶναι τοῦτον τὸν χρόνον σφίσι κω οὐδὲ τοῖσι ἄλλοισι «Ἑλληνι οἰκέτας.» Παρβλ. καὶ Ἀριστοφ. Δυσιστρ. 327.

Σημ. (41) Πλάτ. Πολιτ. 2, 374. Πλουτάρχ. Ἀρατος 8 «ἡ δὲ ὥρα κατήπειγεν, ἤδη φεγγομένων ἀλεκτρυόνων καὶ ὅσον οὐπω τῶν ἐξ ἀγροῦ τι φέρειν εἰωθότων πρὸς ἀγορὰν ἐπερχομένων κτλ.»

ρεῦματὰ τῶν διὰ τὰς ὥρας τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐν γένει μεγάλη κίνησις παρετηρεῖτο κατὰ τὰς πρώτας ἤδη τῆς ἡμέρας ὥρας. Ὁ Χαρικλῆς κάμψας μετὰ τῆς συνοδίας του γωνίαν τινὰ τῆς ὁδοῦ Τριπόδων (42) εὐρέθη ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ πατρὸς του, καὶ προσηγόρευσε τοὺς προστάτας τῆς εἰσόδου θεοῦ. Πρὸ τῆς θύρας ἴστατο ἀκόμη σῶος καὶ ἀκέραιος ὁ κωνοειδῆς Ἀγυεὺς (43), ἡ παρ' αὐτὸν δάφνη ἐξέτεινεν ὑγιῆς καὶ πλήρης ζωῆς τοὺς πρασίνοους κλώνους τῆς, ὁ δὲ παρὰ τὴν θύραν Ἑρμῆς, τὸν ὅποιον εὐσεβῆς διαβάτης εἶχε στέψει μὲ στέφανον καὶ ταινίας, ἔβλεπε πρὸς τὸν νεανίαν ὡς εἰ τῷ ἔλεγε τὸ «καλῶς ἤλθες».

Ὁ Φορίων ἀνοίξας διὰ τῆς λακωνικῆς κλειδὸς τὴν θύραν, τῆς ὁποίας οἱ τρίζοντες στροφεῖς ἐδήλουν ὅτι πρὸ πολλοῦ εἶχον λησμονήσει τὸν προορισμὸν τῶν, παρεκάλεσε τὸν Χαρικλῆ νὰ εἰσέλθῃ πρῶτος. Χαίρων ἄμα καὶ λυπούμενος εἰσῆλθεν ὁ νεανίας εἰς τὸν πυλῶνα τῆς ἐρήμου οἰκίας. Τὸ δωμάτιον τοῦ θυρωροῦ ἦτο κενόν, ἡ ἄλυσις τοῦ πυλωροῦ κινὸς ἔκειτο χαμαὶ ἐσκωριασμένη, εἰς τὰς στοὰς τῆς αὐλῆς καὶ τὰ ὑπαίθρια μέχρι τοῦ ἀνδρωνίτου ἐφώλευον χελιδόνες, καὶ αἱ φίλεργοὶ ἀράχαι ὕφαινον τοὺς λεπτοὺς ἰστούς τῶν περὶ τὰ κιονόκρανα. Τὸ ἔδαφος τῶν στοῶν ἤρχισε νὰ καλύπτηται ὑπὸ βρύων, καὶ ὑψηλὴ χλόη ἔκρυπτε τοὺς λίθους τῆς αὐλῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, ὅστις κατὰ τὰ ἀδόμενα ἐφύλαττε τοὺς κεκρυμμένους θησαυροὺς τοῦ οἴκου· ἀλλ' ἡ βᾶσις τοῦ ἀγάλματος ἐφάνη τῷ Χαρικλεῖ μεταβεβλημένη· ἐνθυμήθη ὅτι μία αὐτῆς πλευρὰ ἦν μᾶλλον τῶν λοιπῶν κεχλωσμένη ἐν τῷ ἐδάφει, ἐν ᾧ τῶρα πᾶσαι ἦσαν εἰς εὐθυγραμμίαν, δι' ὃ ἐπλησίασε διὰ νὰ βεβαιωθῇ πράγματι ἡ βᾶσις εἶχεν ἀλλάξει θέσιν· αἱ ἐρυθραὶ τοῦ μαρμάρου φλέβες, αἵτινες πρὶν ἦσαν ἐστραμμέναι πρὸς τὴν θύραν, εὐρίσκοντο νῦν εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος.

Ὁ Φορίων, παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὰς κινήσεις τοῦ νεανίου, φαίνεται ὅτι ἐμάντευσε τοὺς διαλογισμοὺς του, δι' ὃ ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν καὶ λαβόμενος τῆς χειρὸς του, εἶπεν· «Ἡκουσας καὶ σὺ, Χαρίκλεις, ὅτι ὁ θεὸς ἔκρυπτε θησαυρὸν ὑπὸ τοὺς πόδας σου ;» Ὁ Χαρικλῆς ἐσιώπη. «Ἡ φήμη

Σημ. (42) Ὁδὸς Τριπόδων ἐκαλεῖτο καὶ καλεῖται ἔτι καὶ νῦν, ἡ ὁδὸς ἡ διὰ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ Πρυτανείου μέχρι τοῦ Ληναίου ἄγουςα, ἐν ἣ κείται τὸ (κοινῶς Φανάρι τοῦ Διογένοους) χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους· ἐκλήθη δὲ οὕτω διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ πολλοὺς τρίποδας, οὓς ἀνέθετον τῷ Διονύσῳ οἱ νικῶντες χορηγοί.

Σημ. (43) Ἀγυεὺς, ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς προστάτου τῶν ἀγυῶν· οὐσιαστικῶς στήλη κωνοειδῆς πρὸ τῶν οἰκιῶν, παρ' ἣν εὐρίσκετο συνήθως δάφνη, τὸ σύμβολον τοῦ θεοῦ. Ἡ στήλη αὕτη ἐκαλεῖτο καὶ «κίων εἰς δεξιὴν λήγων ὡς ὀβελίσκος», «κωνοειδῆς κίων, βωμὸς στρογγύλος» καὶ «Ἀπόλλων τετράγωνος».

δὲν ἐψείσθη, προσέθηκεν ὁ γέρον· ὅτε ἠγόρασα τὸν οἶκον τοῦτον μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὸν ἀποδώσω ποτὲ εἰς τὸν πατέρα σου, παρετήρησα ὅτι ἡ βάσις τοῦ Ἑρμοῦ εἶχε κλίνει τόσον πρὸς ἀριστεράν, ὥστε ἐκινδύνευε τὸ ἀγαλμα νὰ καταπέσῃ· ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ τὴν ἐπιδιορθώσω, καὶ, ὅτε οἱ ἐργάται τὴν ἀφῆρσαν, εὔρον ὑπὲρ αὐτὴν ἐντὸς κάλπης δύο χιλιάδας στατήρων ἀρίστου χρυσοῦ. Ἴδου, ἐξηκολούθησεν ὁ ἀγαθὸς Φορίων, λαβὼν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ δούλου τὸ κιβώτιον, ἰδοὺ ἀποδίδω εἰς σέ, τὸν ἐπανεληθόντα υἱὸν τοῦ φίλου μου, τὸν θησαυρὸν, τὸν ὅποιον πρόγονός τις τῆς οἰκογενείας σου ἔκρυψε διὰ νὰ τὸν εὔρωσιν οἱ ἀπόγονοί του.»

Ὁ Χαρικλῆς, θαυμάζων τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἀνδρὸς καὶ αἰσχυρόμενος διὰ τὰς ὑπονοίας του, δὲν ἠδύνατο νὰ συναρθρώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του.

«Γνωρίζω, ἐπανελάθεν ὁ γέρον, τί λέγουσι περὶ ἐμοῦ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ μακρὰν ἀπὲρ ἐμοῦ νὰ ἐγγίσω ποτὲ θησαυρὸν μὴ ἀνήκοντα εἰς τοὺς προγόνους μου· οὐδέποτε θέλω παρακαλέσει τοὺς θεοὺς νὰ μοὶ δεῖξωσι τοιούτους θησαυροὺς· οὐδέποτε ἐσυμβουλευθῆν ἢ θὰ συμβουλευθῶ τοὺς λεγομένους μάντις πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἐν τῇ γῆ παρακατατεθειμένων. Δύναται ποτὲ νὰ παραβληθῇ ἡ ἀπόκτησις χρημάτων πρὸς τὴν ἥσυχον συνείδησιν καὶ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς; Τίς ἀναγκάζει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀποβάλλῃ τὸ κάλλιον κτῆμα ἀντὶ τοῦ χειρόνος, νὰ προτιμᾷ τῆς ἐν τῇ δικαιοσύνῃ εἰρήνης τὰ χρήματα;»⁽⁴⁴⁾. «Θαυμάσιε ἄνερ!» ἔκραζεν ὁ Χαρικλῆς, δακρύων ὑπὸ συγκινήσεως. Μοὶ φαίνεσαι ὡς θεὸς τις. Μὲ προσκαλεῖς εἰς τὴν πατρίδα, μὲ εἰσάγεις εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς, τὸν ὅποιον ἐνόμιζον διὰ παντὸς ἀπολεσθέντα, καὶ μοὶ ἀποδίδεις τοὺς ἐν τῷ σκότει τῆς γῆς κεκρυμμένους θησαυροὺς!»

«Εἶθε, Χαρικλεις, οἱ θεοὶ νὰ σὲ ἀξιώσωσι νὰ κατοικήσῃς ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ εὐτυχέστερον τοῦ πατρὸς σου. Ἦδη φρόντισον ὅπως τὸν ἐπιδιορθώσῃς· ὅσάκις δ' ἔχῃς ἀνάγκην τῆς βοήθειάς ἢ συμβουλῆς μου ἐλθέ πρὸς ἐμὲ ὡς πρὸς πατέρα σου. Μὴ εἶπῃς εἰς οὐδένα περὶ ὧν πρό μικροῦ με-

Σημ. (44) Πλάτων Νόμοις 11, 913, «θησαυρὸν δὴ λέγωμεν πρῶτον τῶν τοιούτων, ὃν τις αὐτῶ καὶ τοῖς αὐτοῦ κειμήλιον ἔθετο μὴ τῶν ἐμῶν ἂν πατρῶων μηθ' εὔρειν ποτε θεοῖς εὐξαιίμην μηθ' εὐράν κινήσαιμι· μηδ' αὖ τοῖς λεγομένοις μάντεσιν ἀνακοινώσαιμι τοῖς ὅμοις γέπως μοὶ ξυμβουλεύουσιν ἀνελεῖν τὴν γε παρακαταθήκην. Οὐ γάρ ποτε τοσοῦτον εἰς χρημάτων ὠφελεινῆν ἂν κτῆσιν ἀνελών, ὅσον εἰς ὄγκον πρὸς ἀρετὴν ψυχῆς καὶ τὸ δίκαιον ἐπιδιοδεῖν ἂν μὴ ἀνελόμενος· κτῆμα ἀντὶ κτήματος ἄμεινον ἐν ἀμείνονι κτησάμενος, δίκην ἐν τῇ ψυχῇ πλοῦτου προτιμήσας ἐν οὐσίᾳ κεκτῆσθαι πρότερον.» Κατὰ τί διαφέρουσι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ θεοῦ Πλάτωνος τοῦ τῆς Γραφῆς «τί ὠφελήσει ἄνθρωπος ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;»

ταξὺ ἡμῶν ἐγένοντο.» Τοὺς λόγους τούτους εἰπὼν ὁ ἀγαθὸς γέρον καὶ σφίγγας τοῦ νεανίου τὴν χεῖρα ἀνεχώρησεν.

Ὁ Χαρικλῆς, θείς πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ θεοῦ τὸ περιέχον τὸν θησαυρὸν κιβώτιον, ἴστατο ἐπὶ πολλὴν ἔτι ὥραν ὡς ὄνειρευόμενος, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐθαύμαζε τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρὸς, ἄλλοτε δ' ἠσχύνετο διὰ τὰς περὶ τῆς τιμιότητος αὐτοῦ ὑπονοίας, ἄλλοτε δ' ἔχαιρε διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ οἴκου καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς περιουσίας του. Τελευταῖον ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ οἴκου μέρη· εἰσελθὼν εἰς τὸν γυναικωνίτην διὰ τῆς μεσαύλου θύρας, εἶδε τὸ δωμάτιον τῆς μητρὸς του, καὶ τὴν αἴθουσαν, ἐν ᾗ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς λυχνίας ἐπαίξε πρὸ τῶν ποδῶν τῶν περὶ τὴν μητέρα του ἐργαζομένων θεραπειῶν ἢ ἤκουε τῆς γηραιᾶς Μαντοῦς τοὺς μύθους. Μελαγχολία τὸν κατέλαβε βλέποντα τὴν ἐρημίαν τοῦ οἴκου καὶ ἑαυτὸν μόνον ἐντὸς τῶν μεγάλων αἰθουσῶν. Ἀπεφάσισε δὲ ταχέως ν' ἀγοράσῃ δούλους καὶ τ' ἀναγκαιοῦντα ἐπιπλα. Τέλος ἐννοήσας ὅτι ἦν καιρὸς νὰ πορευθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν ὅπως εὔρῃ τὸν Κτησιφῶντα καὶ τὸν τραπεζίτην, εἰς ὃν ἔφερον ἐπιστολὴν, παρέδωκεν εἰς τὸν Μάνην τὸ κιβώτιον, καὶ τὸν διέταξε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ Γ' ΣΚΗΝΗΣ.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΓΗΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗΝ. (*)

ΜΕΡΟΣ Α'.
ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΕΛΗΝΗΝ.

Η'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΗΛΕΒΟΛΟΥ.

Αί κατά την συνεδρίαν ταύτην ληφθεῖσαι ἀποφάσεις παρήγαγον τὴν ζωηροτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἔξω κόσμον. Οἱ δειλότεροι ἠσθάνοντο μικράν τινα ἀνησυχίαν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ σφαίρας εἰκοσακισχιλίων λιτρῶν βάρους ῥιπτομένης εἰς τὸ ἄπειρον διάστημα, ἐξέφραζον δὲ τὴν ἀπορίαν περὶ τοῦ ἂν ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθῇ τηλεβόλον, δυνάμενον νὰ μεταδώσῃ εἰς τοιοῦτον ὄγκον ἀρχικὴν δύναμιν, ἐπαρκούσαν ὅπως βιάζῃ αὐτὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ αἰθέριον ταξείδιόν της. Τὰ πρακτικὰ τῆς δευ-

(*) Ἐν τῷ παρελθόντι φυλλαδίῳ παρεσέφρησαν ἐκ παραδρομῆς παροράματα τινα, παραβλάπτοντα οὐσιωδῶς τὴν ἔννοιαν ταῦτα παρακαλεῖται ἵνα διορθώσῃ ὁ φιλόκαλος ἀναγνώστης ὡς ἑξῆς:

Ἐν σελίδι 361 στίχῳ 14 ἀντὶ διακοίνωσις γραπτέον ἀνακοίνωσις—σελ. 369 στίχ. 6 παρεμφερῶν τούτων γρ. παρεμφερῶν τούτοις—σελ. 371 στίχ. 10 Ὁμοσπονδίας γρ. Ὁμοσπονδίας—372 στίχ. 37 μετὰ τὸ ἡ αἰφρίδιος αὐτὴ ὑπόληψις προσθετέον ἐνδὸς λαοῦ πρὸς ἐν ἄτομον—σελ. 376 στίχ. 3 ἡ λέξις καταφαίνεται παρέλκει—αὐτόθι στίχ. 9 ἀντὶ τοῦ Ἡ τετάρτη ἐρώτησις γρ. Εἰς τὴν τετάρτην ἐρώτησιν.—σελ. 380 στίχ. 9. δακτύλους γρ. δακτύλλους.—αὐτόθι στίχ. 10 εἶναι δὲ καὶ αὐτοὶ γρ. εἶτα δὲ καὶ αὐτοί—σελ. 381 στίχ. 27 περὶ τοὺς ἑκατόν γρ. περὶ τὰ ἑκατόν—σελ. 382 στίχ. 18 τῆς Φόβου γρ. τῆς Φόβης—αὐτόθι στίχ. 33 Συμπληρωσις γρ. Συμπληρωσις.—σελ. 383 στίχ. 26 ἐξήγησαν γρ. ἐξήγησαν.

Πρὸς δὲ παρελείφθη νὰ ὑποδειχθῇ ὅτι ἐνταῦθα τῶν ὑποσημειώσεων προέρχονται ἐκ τοῦ μεταφραστοῦ. Ὅθεν ἐν τῷ τέλει ἐκάστης προσθετέον τὸ Σ. Μ.

τέρας συνεδριάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς ἐμελλον ν' ἀπαντήσωσιν εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα.

Τὸ ἑσπέρας τῆς ἐπαύριον τὰ τέσσαρα μέλη τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἐτοποθετοῦντο ἐνώπιον νέων ὀρέων ἐκ βουτυρωμένων πλακουντιῶν, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας ἀληθοῦς ὠκεανοῦ ἐκ τείου. Ἡ συζήτησις ἔλαβε πάραυτα τὸν ροῦν αὐτῆς, καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἀνευ προοιμίου.

« Ἀγαπητοὶ συνάδελφοι, εἶπεν ὁ Βαρβικάν, μέλλομεν νὰ ἐνασχοληθῶμεν σήμερον περὶ τοῦ μήκους, τοῦ σχήματος, τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ βάρους τοῦ κατασκευασθησομένου τηλεβόλου, τὸ ὁποῖον ἐπιτραπήτω μοι νὰ βαπτίσω διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς Κολομβιάδος (Columbiad). Πιθανὸν ν' ἀναγκασθῶμεν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν Κολομβιάδα μας κολλοσιαιᾶς διαστάσεις· πλὴν ὅσονδήποτε μεγάλαι καὶ ἂν ἦθελον προκύψει ἐκ τούτου δυσχέρεια, πιστεύω ὅτι τὸ βιομηχανικὸν ἡμῶν πνεῦμα θέλει ὑπερικήσει αὐτάς. Εὐαρεστηθῆτε λοιπὸν νὰ μὲ ἀκούσητε, καὶ μὴ φεισθῆτε οἰασδήποτε ἐξ ἐφόδου ἀντιβήσεως· εἰμὶ ἔτοιμος ν' ἀπαντήσω εἰς πᾶσαν παρατήρησίν σας.»

Ψιθυρισμὸς ἐπιδοκιμασίας ὑπεδέξατο τὴν διακήρυξιν ταύτην.

« Μὴ λησμονῶμεν, ἐξηκολούθησεν ὁ Βαρβικάν, εἰς ποῖον σημεῖον ἔφερον ἡμᾶς ἡ χθεσινὴ συζήτησις. Ἦδη τὸ πρόβλημα παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν ἐξῆς μορφήν: πρόκειται νὰ δώσωμεν ἀρχικὴν ταχύτητα δωδεκακισχίλιων ὑάρδων κατὰ δευτερολεπτον εἰς ὀβούζιον διαμέτρου ἑκατὸν ὀκτῶ δακτύλων, καὶ εἴκοσι χιλιάδων λιτρῶν βάρους.

— Τῶντι, ὑπέλαθεν ὁ ταγματάρχης Ἐλφιστων, εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον εὐρίσκεται τὸ πρόβλημα.

— Ἐξακολουθῶ λοιπὸν, εἶπεν ὁ Βαρβικάν. Ὅταν βλήμᾳ τι ριφθῇ εἰς τὸ διάστημα, τί συμβαίνει; ἐπηρεάζεται ὑπὸ τριῶν διακεκριμένων καὶ ἀνεξαρτήτων δυνάμεων: τῆς ἀντιτάσεως τοῦ χώρου, τὸν ὁποῖον διατρέχει, τῆς ἑλξεως τῆς Γῆς καὶ τῆς ὠθητικῆς δυνάμεως. Ἡ ἀντίστασις τοῦ διανομένου διαστήματος, τουτέστι τοῦ ἀέρος, εἶναι τὸ ἥττον ἐνδιαφέρον ἡμᾶς, διότι ἡ γῆνιη ἀτμοσφαῖρα μόλις ἔχει τεσσαράκοντα μιλίων ἢ δεκαεξὺ λευγῶν πάχος· ὅθεν τὸ βλήμα, κινούμενον μεθ' ὀρμῆς δωδεκακισχίλιων ὑάρδων, θέλει διέλθει αὐτὴν ἐν διαστήματι πέντε δευτερολεπτῶν, καὶ ὁ χρόνος οὗτος εἶναι ἀρκετὰ βραχὺς ὥστε ἡ ἀντίστασις τοῦ χώρου νὰ θεωρηθῇ ὡς σημαντικὸν παρακώλυμα. Μεταβῶμεν εἰς τὴν ἑλξιν τῆς Γῆς, τουτέστιν εἰς τὴν βαρύτητα τοῦ ὀβουζίου. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ βαρύτης αὕτη θέλει ἐλαττοῦται κατ' ἀντίστροφον λόγον τοῦ τετραγώνου τῶν ἀποστάσεων· καὶ τῶντι ἰδοὺ τί μᾶς διδάσκει ἡ φυσικὴ

ὡς πρὸς τοῦτο. Ὅταν σῶμά τι, ἀφεθῆν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κίνησιν, πέσῃ ἐπὶ τῆς Γῆς, ἢ πτώσις αὐτοῦ εἶναι δεκαπέντε ποδῶν (4 μέτρων καὶ 90 ἑκατοστῶν) κατὰ τὸ πρῶτον δευτερόλεπτον· καὶ ἐὰν τὸ σῶμά τοῦτο μετεφέρετο εἰς τὴν ἀπόστασιν διακοσίῳ πενήτηκοντα ἑπτὰ χιλιάδων πεντακοσίων τεσσαράκοντα δύο μιλίων, δηλαδή εἰς ἣν ἀπόστασιν διατελεῖ ἡ Σελήνη, ἢ πτώσις αὐτοῦ θὰ κατήντα εἰς ἡμίσειαν περίπου γραμμὴν κατὰ τὸ πρῶτον δευτερόλεπτον, τουτέστι σχεδὸν θὰ ᾔν ἀκίνητον. Πρόκειται λοιπὸν νὰ κατανικήσωμεν βαθμολογικῶς τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῆς βαρύτητος, ὅπερ θέλομεν κατορθώσει διὰ τῆς προωθητικῆς δυνάμεως.

— Ἴδου ἡ δυσκολία, παρετήρησεν ὁ ταγματάρχης.

— Ὑπάρχει τῶντι δυσκολία τις εἰς τοῦτο, ἐπεῖπεν ὁ πρόεδρος, πλην ἐλπίζω ὅτι θέλομεν κατανικήσει αὐτήν, καθότι ἡ ἀναγκαιοῦσα ἡμῖν ὠθητικὴ αὐτῆ δύναμις θέλει ἀναπτυχθῆ ἐκ τοῦ μήκους τοῦ τηλεβόλου καὶ τῆς ποιότητος τῆς πυρίτιδος. Ἄς ἐνασχοληθῶμεν λοιπὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰς διαστάσεις τοῦ τηλεβόλου· ἐννοεῖται δὲ, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀναπτύξωμεν ἐπ' ἀπειρον τὰς συνθήκας τῆς ἀντιστάσεως αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁ προορισμὸς του ἔσεται νὰ μένῃ διαρκῶς ἀκίνητον.

— Βεβαίως, εἶπεν ὁ στρατηγός.

— Μέχρι τοῦδε, ἐξηκολούθησεν ὁ Βαρβικάν, τὸ μεγαλύτερον μῆκος τῶν ὀγκωδεστέρων τηλεβόλων μας δὲν ὑπερέβη τοὺς εἰκοσιπέντε πόδας· ὥστε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς βλέπω ὅτι θέλομεν κινήσει τὴν ἐκπλήξιν τοῦ κόσμου ὡς ἐκ τῶν διαστάσεων, τὰς ὁποίας εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ παραδεχθῶμεν διὰ τὸ νέον μηχανουργημά μας.

— Ἀναμιβόλως! ἐκραξεν ὁ Τζῶν Μάστων. Ἐγὼ εἶμαι γνώμης νὰ δώσωμεν εἰς τὸ τηλεβόλον μας τοῦλάχιστον ἡμίσεως μιλίου μῆκος.

— Ἡμίσεως μιλίου! ἐκραξεν ὁ τε ταγματάρχης καὶ ὁ στρατηγός.

— Ναι, ἡμίσεως μιλίου· καὶ ἐντοσοῦτω σὰς βεβαίῳ, ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετόν.

— Φίλε μου Μάστων, εἶπεν ὁ Μόργαν, εἶσαι ὑπερβολικός.

— Ποῶς· καὶ ἀπορῶ τῇ ἀληθείᾳ ποῦ βασιζόμενοι μὲ κατηγορεῖτε ἐπὶ ὑπερβολῇ.

— Διότι τρέχεις πολὺ μακράν.

— Μάθετε, Κύριοι, ὑπέλαθεν ὁ ὀρμητικὸς γραμματεὺς, μάθετε ὅτι ἡ ἀληθὴς πυροβολιστικὴ ὁμοιάζει κατὰ τὴν ὀρμὴν πρὸς τὴν σφαῖραν· δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλοτρόπως, εἰμὴ νὰ τρέχῃ πάντοτε, καὶ νὰ τρέχῃ ὅσον τὸ δυνατόν μακράν!»

Ἡ φιλονεικία θὰ μετετρέπετο εἰς ἀτομικότητας ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ προέδρου.

« Ἠσυχάσατε, φίλοι μου, εἶπεν οὗτος, καὶ ἄς σκεφθῶμεν μετὰ λογικότητος. Ἀναμιβόλως ἔχομεν ἀνάγκην τηλεβόλου μεγάλης ὀγκῆς, διότι ἀπὸ τοῦ μήκους αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ αὔξησις τῶν ὑπὸ τὸ βλήμα συσπρευθητομένων ἀερίων· πλὴν εἶναι ἀκωφελὲς νὰ ὑπερβῶμεν τὰ ὅρια τοῦ ἐφικτοῦ.

— Σύμφημι, εἶπεν ὁ ταγματάρχης.

— Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ ἐνῆχρήσει κατὰ τοιαύτας περιστάσεις κανόνες; Συνήθως τὸ μῆκος ἐνὸς τηλεβόλου εἶναι ἴσον πρὸς εἴκοσι μέχρις εἰκοσιπέντε φορές τὴν διάμετρον τῆς σφαίρας, ζυγίζει δὲ ἀπὸ διακοσίας τριάκοντα πέντε ἕως διακοσίας τεσσαράκοντα φορές τὸ βάρος αὐτῆς.

— Δὲν εἶναι ἀρκετόν, ἐκραξεν ὁ Τζῶν Μάστων μετὰ προπετείας.

— Παραδέχομαι τὴν γνώμην σου, ἀκριβέ μου φίλε· καὶ τῶντι, κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἀναλογίαν, δι' ἐν βλήμα, ἔχον διάμετρον ἐννέα ποδῶν καὶ ζυγίζον τριάκοντα χιλιάδας λιτρῶν, θὰ ἀπηρτεῖτο τηλεβόλον μῆκους διακοσίῳ εἰκοσιπέντε ποδῶν, καὶ βάρους ἑπτὰ ἑκατομμυρίων διακοσίῳ χιλιάδων λιτρῶν.

— Γελοῖον μέγεθος! ὑπέλαθεν ὁ Τζῶν Μάστων μετὰ πεισμονῆς· εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ λάβωμεν ἐν πιστόλιον.

— Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἔχω καὶ ἐγὼ, ἐξηκολούθησεν ὁ Βαρβικάν· διὰ τοῦτο προτείνω νὰ τετραπλασιάσωμεν τὸ μῆκος τοῦτο, καὶ νὰ κατασκευάσωμεν τηλεβόλον μῆκους ἐνεακοσίῳ ποδῶν.»

Ὁ στρατηγὸς καὶ ὁ ταγματάρχης ἠθέλησαν νὰ ἐπενέγκωσιν ἀντιβῆσεις τινάς· ἀλλ' ἡ πρότασις, ζωηρῶς ὑποστηρικθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνεξιδότου γραμματέως τοῦ Συλλόγου, ἐγένετο ἐν τέλει παραδεκτή.

« Καὶ ἤδη, εἶπεν ὁ Ἐλφιστων, ποῖον πάχος πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὰ κοιλώματα;

— Τοῦλάχιστον ἐξ ποδῶν, ἀπεκρίθη ὁ Βαρβικάν.

— Πλὴν πρέπει νὰ ἀπελπισθῆτε τοῦ νὰ στησῆτε ἓνα τοιοῦτον ὄγκον ἐπὶ ὑποστάτου, παρετήρησεν ὁ ταγματάρχης.

— Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα θὰ ᾔτο ἐξοχόν! ἐπεῖπεν ὁ Τζῶν Μάστων.

— Ἀλλὰ καὶ ἀκατόρθωτον, ὑπέλαθεν ὁ Βαρβικάν. Ἐγὼ φρονῶ, ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ χύσωμεν τὸ τηλεβόλον μας ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ περικλείωμεν αὐτὸ διὰ στερεῶν κύκλων ἐκ σφυρηλατημένου σιδήρου, καὶ περιτριγυρίζωμεν διὰ στερεοῦ περιτειχίσματος ἐκ λίθων καὶ ἀσβέστου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀποβῇ ἐν σῶμα μετὰ τοῦ πε-

ρικυκλοῦντος αὐτὸ ἐδάφους καὶ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν κλονισμόν τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως. Ἀφοῦ ἅπαξ τὸ τηλεβόλον χυθῆ, ὁ μυχὸς τοῦ αὐλοῦ θέλει διανοιχθῆ καὶ περιλειανθῆ μετὰ προσοχῆς, εἰς τρόπον ὥστε ἡ σφαῖρα νὰ προσαρμόζῃται καλῶς· οὕτω δὲ οὐδ' ἐλάχιστον μέρος τῶν ἐκ τῆς ἀναφλέξεως τῆς πυρίτιδος παραχθισομένων ἀερίων θέλει δυνηθῆ νὰ διαφύγῃ ἐκ τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἐσωτερικῶν χειλέων διαστήματος, ἀλλ' ἅπαντα ἡ διασταλτικὴ δύναμις τῆς πυρίτιδος θέλει χρησιμοποιηθῆ πρὸς ὄθησιν τῆς σφαίρας.

— Οὐρρά! οὐρρά! ἐκράξεν ὁ Τζῶν Μάστων· ἔχομεν τὸ τηλεβόλον μας!

— Ὅχι ἀκόμη· ἀπεκρίθη ὁ Βαρβικάν, καθησυχάζων διὰ χειρονομίας τὸν ἀνυπόμονον φίλον του.

— Καὶ διατί;

— Διότι δὲν συνεζητήσαμεν τὸ σχῆμά του. Θὰ ᾔῃναι κανόνιον, ὀβούζιον ἢ ὄλμος;

— Κανόνιον, ἐκράξεν ὁ Μόργαν.

— Ὅβούζιον, ὑπέλαβεν ὁ ταγματάρχης.

— Ὅλμος! ἐπεῖπεν ὁ τῶν ὄλμων ἐφευρετὴς Τζῶν Μάστων.

Νέα φιλονεικία ἀρκετὰ ζωηρὰ προηγγέλλετο ἤδη, ἐκάστου ἐκθειάζοντος τὸ ὄπλον τῆς ἀρεσκείας του, ὅτε ἡ ἐπέμβασις τοῦ προέδρου ἐθρῆκε τέρμα εἰς αὐτήν.

«Φίλοι μου, εἶπεν οὗτος, ἔρχομαι νὰ συμβιβάσω καὶ τῶν τριῶν τὰς ἰδέας, καθόσον ἡ πυροβόλος μηχανὴ ἡμῶν θὰ μετέχη τοῦ σχήματος καὶ τῶν τριῶν τούτων ὄπλων. Θὰ ᾔῃναι κανόνιον, καθόσον ὁ τὴν πυρίτιδα περικλείων θάλαμος θὰ ἔχη τὴν αὐτὴν διάμετρον μετὰ τοῦ λοιποῦ σωλήνος. Θὰ ᾔῃναι ὀβούζιον, διότι θέλει ἐκτρεπιδόσει μίαν βόμβαν καὶ τέλος θὰ ᾔῃναι ὄλμος, καθότι θέλει διευτετηθῆ ὑπὸ γωνίαν ἐννενήκοντα βαθμῶν, καὶ, καθὸ ἀδιασείστως προσηλωμένον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, θέλει διαδώσει εἰς τὸ βλήμα ἀνευ τοῦ ἐλαχίστου ἀναποδισμοῦ ὅλην τὴν εἰς τὰς πλευράς συσσωρευθεῖσαν δύναμιν τῆς προωθήσεως.

— Παραδεκτόν! παραδεκτόν! ἐκράξαν τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς.

— Μίαν παρατήρησιν, εἶπεν ὁ Ἐλφιστων· τὸ κανονιο-ὀλμο-ὀβούζιον τοῦτο θὰ γίνῃ ῥαβδωτόν;

— Ὅχι, ἀπήντησεν ὁ Βαρβικάν· ἔχομεν ἀνάγκην ἰσχυροτάτης προωθητικῆς δυνάμεως, καὶ γνωρίζετε κάλλιστα ὅτι ἡ σφαῖρα ἐξέρχεται μετ' ὀλιγωτέρας ὀρμῆς ἀπὸ τῶν χαρακωτῶν τηλεβόλων ἢ ἀπὸ τῶν λείων.

— Τφόντι.

— Τέλος πάντων αὐτὴν τὴν φορὰν ἔχομεν τὸ τηλεβόλον μας! ἐπανέλαβεν ὁ Τζῶν Μάστων.

— Ὅχι ὅλως διόλου ἀκόμη, ὑπέλαβεν ὁ πρόεδρος.

— Πῶς ὄχι;

— Διότι δὲν γνωρίζομεν εἰσέτι ἐκ τίνος μετάλλου θέλει κατασκευασθῆ.

— Ἄς ἀποφασίσωμεν λοιπὸν ἀμέσως καὶ περὶ τούτου.

— Τοῦτο ἴσα ἴσα ἔρχομαι νὰ σᾶς προτεῖ ω.»

Ἐκαστὸν τῶν τεσσάρων μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς κατεβρόχισεν ἀνὰ μίαν δωδεκάδα πλακουντίων παρακολουουμένην ὑπὸ κύμβης τείου, καὶ ἡ συζήτησις ἐπανελήφθη μετὰ νέας ζωηρότητος.

«Γενναῖοί μου συνάδελφοι, εἶπεν ὁ Βαρβικάν· ἐν πρώτοις τὸ τηλεβόλον μας ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ ἔχη μεγάλην στερεότητα, νὰ ᾔῃναι ἀτηκτον ὑπὸ τῆς θερμότητος, ἀδιάλυτον δὲ καὶ μὴ ὀξυδιούμενον ὑπὸ τῆς διαβρωτικῆς ἐνεργείας τῶν ὀξέων.

— Περὶ τούτου οὐδεὶς ὁ ἀμφιβάλλων, ὑπέλαβεν ὁ ταγματάρχης· καὶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ μεταχειρισθῶμεν πρὸς κατασκευὴν αὐτοῦ σημαντικὴν ποσότητα μετάλλων, δὲν πιστεύω νὰ δυσκολευθῶμεν περὶ τὴν ἐκλογήν.

— Τότε λοιπὸν, εἶπεν ὁ Μόργαν, προτείνω τὸ καλῆτερον τῶν ἄχρι τῆς σήμερον ἐργασμένων μιγμάτων, τουτέστιν ἑκατὸν μέρη χαλκοῦ, δώδεκα κασσατέρου καὶ ἕξ ὀρειχάλκου.

— Παραδέχομαι, φίλοι μου, ἀντεῖπεν ὁ πρόεδρος, ὅτι ὁ συνδυασμὸς οὗτος δύναται νὰ παραγάγῃ τὰ ἀξιολογώτερα ἀποτελέσματα· πλὴν διὰ τὴν ἐπιχείρησίν μας θέλει στοιχίσει ὑπερβολικὰ, καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἔσεται λίαν δυσχερὴς. Εἶμαι λοιπὸν τῆς ἰδέας, ὅτι πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν ἀξιολογόν τινα ὕλην ἀλλ' ἐνταῦθα εὐθιγῆν, καὶ ὡς τοιαύτην εὐρίσκω τὸν χυτὸν σίδηρον. Δὲν συμφωνεῖτε, ταγματάρχα;

— Ἐντελῶς, ἀπήντησεν ὁ Ἐλφιστων.

— Καὶ τφόντι, ὑπέλαβεν ὁ Βαρβικάν, ὁ χυτὸς σίδηρος στοιχίζει δεκάκις ὀλιγώτερον τοῦ ὀρειχάλκου, ἀναλύεται εὐκόλως, χύνεται ἀπαρεμποδίστως εἰς τὴν ἐξ ἄμμου μήτραν, κατεργάζεται δὲ ταχύτατα διὰ τῆς χειρός· ὥστε ἔχομεν ταῦτοχρόνως οἰκονομίαν χρημάτων καὶ χρόνου. Ἄλλως τε δὲ, ἡ ὕλη αὕτη εἶναι ἐξαιρετός, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀτλάντης, τὰ ἐκ χυτοῦ σιδήρου τηλεβόλα ἐξέριπτον χιλίας βολὰς ἐν διαστήματι εἴκοσι λεπτῶν χωρὶς ποσῶς νὰ πάθωσι.

— Ἐν τοσούτῳ ὁ χυτὸς σιδήρεος εἶναι λίαν εὐθραυτος, παρετήρησεν ὁ Μόργαν.

— Ναι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντίστασις αὐτοῦ εἶναι ἐπίσης μεγάλη ἄλλως τε δὲ, σὰς ἐγγυῶμαι ὅτι δὲν ὑπάρχει φόβος ἐκρήξεως.

— Ἦμπορεῖ νὰ διαρραγῇ τις, καὶ ὅμως νὰ μὴ παύσῃ τοῦ νὰ ᾔηται τίμιος, ὑπέλαβεν ἀποφθεγματικῶς ὁ Τζῶν Μάστων.

— Ἀναμφιβόλως, ἐπέειπεν ὁ Βαρβικάν. Παρακαλῶ λοιπὸν τὸν ἐν-
τιμοὶ ἡμῶν γραμματέα νὰ ὑπολογίσῃ τὸ βάρος τηλεβόλου ἐκ χυτοῦ
σιδήρου, ἔχοντος μῆκος ἐνεακοσίων ποδῶν, ἐσωτερικὴν διάμετρον ἐννέα
καὶ πᾶχος κατὰ τὰ κοιλώματα ἕξ ποδῶν.»

Ὁ Τζῶν Μάστων ἐβρίβη μετὰ προθυμίας ἐπὶ τοῦ σημειωματαρίου
του, καὶ, ὅπως κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίασιν, κατέστρωσε μετὰ
θαυμαστῆς εὐχερείας τοὺς μαθηματικούς ὑπολογισμούς του· μετὰ δὲ
τινῶν λεπτῶν παρέλευσιν εἶπε:

«Τὸ τηλεβόλον μας θέλει ζυγίζει ἐξήκοντα ὀκτῶ χιλιάδας καὶ τεσ-
σαράκοντα τόνους, εἴτε ἐξήκοντα ὀκτῶ ἑκατομμύρια καὶ τεσσαράκοντα
χιλιόγραμμα.

— Καὶ πρὸς δέκα ἑκατοστὰ τὴν λίτραν θέλει στοιχίσει;...

— Δύο ἑκατομμύρια πεντακοσίας δέκα χιλιάδας ἑπτακόσια καὶ ἑν
δολλάρια.»

Ὁ Τζῶν Μάστων, ὁ ταγματάρχης καὶ ὁ στρατηγὸς ἐνητένησαν τὸν
πρόεδρον μετ' ἀνηυχίας.

«Αἱ λοιπὸν! Κύριοι, εἶπε» οὗτος· ἐπαναλαμβάνω ὅτι, σὰς ἔλεγον
χθές· μείνατε ἤτυχοι, καὶ τὰ ἑκατομμύρια δὲν θὰ μᾶς λείψωσι.»

Ἐπὶ τῇ διαβεβαίωσει ταύτῃ τοῦ προέδρου ἡ Ἐπιτροπὴ διελύθη,
ἀναβάλλουσα διὰ τὴν ἐπαύριον τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν αὐτῆς
συνεδρίασιν.

Θ'.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΥΡΙΤΙΔΟΣ.

Ἔμενε νὰ καθυποβληθῇ ὑπὸ συζήτησιν τὸ ζήτημα τῆς πυρίτιδος,
τὸ δὲ κοινὸν περιέμενε μετ' ἀγωνίας τὴν τελευταίαν καὶ σπουδαίαν
ταύτην ἀπόφασιν. Δοθέντος τοῦ ὄγκου τοῦ βλήματος καὶ τοῦ μήκους
τοῦ τηλεβόλου, ὅποια τις ὤφειλε νὰ ᾔηται ἡ ποσότης τῆς πυροκόνεως

πρὸς παραγωγήν τῆς προωθήσεως; Ἡ καταπληκτικὴ αὕτη δύναμις, τῆς
ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα ἠδυνήθη νὰ καταστείλῃ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ
κατ' ἀρέσκειαν ὁ ἄνθρωπος, προσεκαλεῖτο διὰ πρώτην φοράν νὰ παρα-
στήσῃ μέγα μέρος καὶ κατὰ συνθήκας ἀσυνήθεις.

Πολλοὶ γνωρίζουσι ἐκ στήθους καὶ ἐπαναλαμβάνουσι μετὰ πεποι-
θήσεως, ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τῆς πυροκόνεως ὀφείλεται εἰς τὸν Βερτόλ-
δον Σχβάρτε, μοναχὸν σχοινοζώστον τῆς Φριβούργης, ζῶντα κατὰ τὸν
18 αἰῶνα, ὅστις ἐπλήρωσε τὴν μεγάλην ταύτην ἀνακάλυψιν διὰ τῆς
ζωῆς του· πλὴν σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ ἱστορία αὕτη
πρέπει νὰ συγκαταλεχθῇ μεταξὺ τῶν συναξαρίων τοῦ μεσαιῶνος. Ἀπὸ
τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ εὐφλεκτά μίγματα ἦσαν ἐν χρῆσει ὡς
μέσα προσβολῆς ἢ ὑπερασπίσεως. Ἡ πυρίτις λοιπὸν παρ' οὐδενὸς
ἀνεκαλύφθη, ἀλλ' εἶναι ἔργον συνηνωμένων αἰῶνων, προέρχεται δὲ ἀπ'
εὐθείας ἐκ τοῦ γ ρ η γ ο ρ ι α ν ο ὕ ἢ ὕγροῦ πυρός, ὅπερ σύγκειται ὡς
αὕτην ἐκ θείου καὶ νίτρου· με μόνῃ ταύτην τὴν διαφορὰν ὅτι, ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης, τὰ πυροπολικά αὐτῆς μίγματα τροποποιηθέντα μετε-
βλήθησαν εἰς ἐκπυροσκοπικά.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ πολυμαθεῖς γνωρίζωσιν ἐντελῶς τὴν ψευδῆ ἱστορίαν
τῆς πυροκόνεως, ὀλίγοι εἰσὶν οἱ σκεπτόμενοι περὶ τῆς μηχανικῆς αὐτῆς
δυνάμεως. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ τούτου, ἵνα ἐννοηθῇ
ἡ σπουδαιότης τοῦ καθυποβληθέντος τῇ Ἐπιτροπῇ ζητήματος.

Οὕτω μία λίτρα πυροκόνεως ζυγίζει περίπου ἑνεακόσια γραμμάρια,
ἀναφλεγόμενη δὲ παράγει τετρακοσίας λίτρας ἀερίου· τὰ ἀέρια ταῦτα,
ἀφεθέντα ἐλεύθερα καὶ διαστελλόμενα ὑπὸ θερμότητος δύο χιλιάδων
τετρακοσίων βαθμῶν, καταλαμβάνουσι διάστημα τετρακισχιλίων λι-
τρῶν. Ὅθεν ὁ ὄγκος τῆς πυρίτιδος εἶναι πρὸς τὸν ὄγκον τῶν παραγο-
μένων ὑπὸ τῆς ἀναφλέξεως αὐτῆς ἀερίων ὡς ἐν πρὸς τετρακισχίλια. Ἄς
ἀναλομίσθῃ τις ἤδη περὶ τῆς καταπληκτικῆς προωθήσεως τῶν ἀερίων
τούτων, ὅταν εὐρεθῶσι περιεκλεισμένα ἐντὸς κοιλώματος κατὰ τέσσα-
ρας χιλιάδας φοράς συνεσταλμένου. Ἡ αἰφνιδία λοιπὸν αὕτη μετατροπὴ
τῆς πυρίτιδος εἰς ἀέρια, κατέχοντα μέγαν ὄγκον, παράγει τὰ ἰσχυρὰ
μηχανικὰ ἀποτελέσματα, τὰ συνοδεύοντα τὴν ἐκπυροσκοπότητα αὐτῆς.

Ἴδου ὅτι ἐγνώρισον ἐντελῶς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅτε τὴν ἐ-
παύριον συνήλθον εἰς σύσκεψιν. Ὁ Βαρβικάν παρεχώρησε τὸν λόγον εἰς
τὸν ταγματάρχην Ἐλφιστῶνα, καθὸ διατελέσαντα διευθυντὴν τῶν πυ-
ριτιδοποιεῖων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου.

«Προσφιλεῖς συνάδελφοι, εἶπεν ὁ διακεκριμένος οὗτος χημικός· ἄρ-

χομαι τῆς ἐκθέσεώς μου δι' ἀριθμῶν ἀνεπίδεκτων ἀντιφύσεως, καὶ ολίγες χρησιμεύουσιν ἡμῖν ὡς βάσις. Ἡ σφαῖρα τῶν εἰκοσιτεσσάρων, περὶ ἧς ὠμίλει προχθὲς διὰ τοσοῦτω ποιητικῶν ἐκφράσεων ὁ ἔντιμος Κ. Τζῶν Μάστων, προωθείται μόνον ὑπὸ δεκαεξὶ λιτρῶν πυρίτιδος.

— Εἴσθε βέβαιος περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου; ἠρώτησεν ὁ Βαρδικάν.

— Βεβαίωτατος, ἀπήντησεν ὁ ταγματάρχης. Τὰ Ἄρμυρογκεια τηλεβόλα δαπανῶσιν ἑβδομήκοντα πέντε λίτρας πυροκόνεως πρὸς ἐξώθησιν βλήματος βάρους ὀκτακοσίων λιτρῶν, ἡ δὲ βαρυσουλκὸς τοῦ Ῥόδμαν ἀπαιτεῖ ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα λίτρας πυροκόνεως διὰ νὰ ἀποστείλῃ εἰς ἕξ μιλίων μῆκος τὴν ἡμισυν τόννον ζυγίζουσαν σφαῖράν τῆς. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τούτους, καθόσον ἐξήγαγον αὐτοὺς ἐγὼ ὁ ἴδιος ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ πυροβολικοῦ.

— Ἀξιόλογα! ἔκραξεν ὁ στρατηγός.

— Αἱ λοιπὸν, ἐπανελάβεν ὁ ταγματάρχης, τὸ συμπέρασμα, ὅπερ δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων εἶναι, ὅτι ἡ ποσότης τῆς πυρίτιδος δὲν αὐξάνει ἀναλόγως τοῦ βάρους τοῦ βλήματος. Κατ' ἄνωγαν ἂν ἀπαιτῶνται δεκαεξὶ λίτραι πυροκόνεως διὰ σφαῖραν τῶν εἰκοσιτεσσάρων, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν εἰς τὰ συνήθη τηλεβόλα μεταχειρίζονται ποσότητα πυρίτιδος ζυγίζουσαν τὰ δύο τρίτα τοῦ βάρους τοῦ βλήματος, ἡ ἀναλογία αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβής. Ὑπολογίσατε καὶ θέλετε ἰδεῖ, ὅτι διὰ μίαν σφαῖραν ἡμίσεως τόννου ἀντὶ νὰ γίνῃ ἀνάγκη πυροκόνεως τριακοσίων τριάντα τριῶν λιτρῶν, ἡ ποσότης αὕτη περιστελλεται εἰς μόνον ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα λίτρας.

— Ποῦ θέλετε νὰ καταλήξῃτε; ἠρώτησεν ὁ πρόεδρος.

— Ἐάν ἐξακολουθῆς, ἀγαπητέ μου ταγματάρχα, εἶπεν ὁ Τζῶν Μάστων, νὰ προεκτείνῃς τὴν θεωρίαν σου μέχρις ὑπερβολῆς, θὰ καταντήσῃς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι, ὅταν ἡ σφαῖρα ᾖ ἀρκετὰ βαρεῖα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τεθῇ ποσῶς ἐντὸς τοῦ τηλεβόλου πυρίτις.

— Ὁ φίλος μου Μάστων ἀγαπᾷ νὰ παίξῃ καὶ μὲ τὰ σπουδαιότερα, ὑπέλαβεν ὁ ταγματάρχης· πλὴν ἄς μὴ ἀνησυχῆ μήπως ἀφαιρηθῇ ὀλοσχερῶς ἡ πυρίτις, καθότι ἔρχομαι νὰ προτείνω ποσότητος, αἱ ὁποῖαι θέλουν εὐχαριστήσῃ τὴν φιλαυτίαν του ὡς πυροβολιστοῦ. Τοῦτο μόνον ἐπιθυμῶ νὰ σημειωθῇ καλῶς, ὅτι, διαρκούντος τοῦ πολέμου, εἰς τὰ μεγαλῆτερα τῶν τηλεβόλων τὸ βᾶρος τῆς πυρίτιδος ἡλαττώθη, μετὰ πολλὰς δοκιμὰς, εἰς τὸ δέκατον τοῦ βάρους τῆς σφαίρας.

— Οὐδὲν ἀκριβέστερον τούτου, εἶπεν ὁ Μόργαν. Ἄλλ' ὅμως πρὶν ἢ

ἀποφασισθῆ ἡ ποσότης τῆς πυροκόνεως, ἡ ἀπαραιτήτως ἀναγκαιούσα πρὸς παραγωγὴν μεγάλῃς προωθήσεως, νομίζω ὅτι εἶναι καλὸν νὰ συνεννοηθῶμεν ἐπὶ τῆς φύσεως αὐτῆς.

— Θέλομεν μεταχειρισθῆ πυρίτιδα εἰς χονδρὸς κόκκους, ὑπέλαβεν ὁ ταγματάρχης, καθότι αὕτη ἀναφλέγεται ταχύτερον τῆς πυροκόνεως.

— Ἀναμφιβόλως, ἐπέειπεν ὁ Μόργαν, ἀλλ' αἱ ιδιότητες αὐτῆς εἶναι λίαν καταστρεπτικαί, καὶ παραβλάπτεται τὸ λείον τοῦ κοιλώματος τῶν τηλεβόλων.

— Σύμφημι· πλὴν ὅ,τι εἶναι βλαβερὸν εἰς τηλεβόλον προωρισμένον διὰ μεγάλην καὶ διαρκῆ ὑπηρεσίαν, δὲν ἔπεται ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῆ τοιοῦτο καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν Κολομβιάδα. Ἄφου οὐδένα κίνδυνον ἐκπυροσχορότησεως ἔχομεν νὰ φοβηθῶμεν, εἶναι ἀνάγκη ὥστε ἡ πυρίτις ν' ἀναφλεχθῆ στιγμηδόν, διὰ νὰ ἀποβῆ τέλειον τὸ μηχανικὸν αὐτῆς ἀποτέλεσμα.

— Δυνάμεθα ἐν ἀνάγκῃ ν' ἀνοίξωμεν πλείστας ὁπὰς, εἶπεν ὁ Τζῶν Μάστων, εἰς τρόπον ὥστε νὰ θέσωμεν τὸ πῦρ εἰς διάφορα μέρη ταυτοχρόνως.

— Πλὴν τοῦτο θέλει καταστήσῃ τὴν διαχείρησιν λίαν δυσχερῆ, ἀπήντησεν ὁ Ἐλφιστων· ἐπανερχομαι λοιπὸν εἰς τὴν κοκκωτὴν πυρίτιδά μου, ἥτις ἀφαιρεῖ ἀπάσας τὰς δυσκολίας ταύτας.

— Ἔστω, ὑπέλαβεν ὁ στρατηγός.

— Ὁ Ῥόδμαν, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸ μέγα τηλεβόλον του, ἐπανελάβεν ὁ ταγματάρχης, μετεχειρίζετο πυρίτιδα, ἕκαστος κόκκος τῆς ὁποίας εἶχε μέγεθος καστανίου, καὶ ἥτις κατεσκευάζετο ἐξ ἄνθρακος ἰτέας φρυγομένης ἐντὸς λεβήτων, χρησιμευόντων πρὸς ἀνάλυσιν τῶν μετάλλων. Ἡ πυρίτις αὕτη ἦν σκληρὰ καὶ στιλπνὴ, μὴ ἀφίνουσα τὸ ελάχιστον ἴχνος εἰς τὴν χεῖρα, περιελάμβανεν εἰς μεγάλην ἀναλογίαν ὕδρογόνον καὶ ὀξυγόνον, ἀνεφλέγετο στιγμιαίως, καίτοι δὲ λίαν καταστρεπτικῆ, πλὴν δὲν ἔβλαπτεν ἐπαισθητῶς τὰ πυροβόλα.

— Λοιπὸν, ὑπέλαβεν ὁ Τζῶν Μάστων, νομίζω ὅτι δὲν ἔχομεν πλέον ἀφορμὰς δισταγμοῦ, καὶ ὅτι ἡ ἐκλογή μας εἶναι τετελεσμένη.

— Ἐκτὸς ἐὰν προτιμᾶτε τὴν χρυσόκωνιν,» προτέλετο γελῶν ὁ ταγματάρχης· τὸν δ' ἀστεϊσμὸν αὐτοῦ ὑπεδέξατο ἀπειλητικὸν κίνημα τῆς ἀρπάγῃς τοῦ εὐερεθίστου φίλου του Μάστωνος.

Μέχρις ἐκεῖνου ὁ Βαρδικάν διετέλει οὐδέτερος εἰς τὴν συζήτησιν· ἄφινε τοὺς ἄλλους νὰ λέγωσι, καὶ ἐφαίνετο ἀκούων αὐτούς. Βεβαίως θὰ εἶχε τὴν ἰδέαν του· οὕτω λοιπὸν ἠρκέσθη νὰ εἶπῃ ἀπλῶς:

« Λοιπὸν, φίλοι μου, ποίαν ποσότητα πυροκόνεως ἀποφασίζετε νὰ μεταχειρισθῶμεν; »

Τὰ τρία μέλη τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἀντέβλεψαν ἀλλήλα ἐπί τινας στιγμᾶς.

« Διακοσίας χιλιάδας λιτρῶν, εἶπεν ὁ Μόργαν.

— Πεντακοσίας χιλιάδας, προσέθετο ὁ ταγματάρχης.

— Ὁκτακοσίας χιλιάδας! » ἐκραξεν ὁ Τζῶν Μάστων.

Τὴν φορὰν ταύτην ὁ Ἐλφιστων δὲν ἐτόλμησε νὰ κατηγερῆσῃ τὸν συναδέλφον του ἐπὶ ὑπερβολῇ· τῷόντι ἐπρόκειτο νὰ πέμψωσι μέχρι τῆς Σελήνης σφαῖραν ζυγίζουσαν εἴκοσι χιλιάδας λιτρῶν, καὶ νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὴν ἀρχικὴν δύναμιν δωδεκακισχιλίων ὑαρέων ἀνά πᾶν δευτερόλεπτον. Στιγμῇ λοιπὸν σιωπῆς ἐπηκολούθησε τὴν τριπλῆν πρότασιν, τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν τριῶν συναδέλφων.

Τότε ὁ Βαρβικᾶν, λαβῶν τὸν λόγον, διέλυσε τὴν σιωπὴν, καὶ διὰ φωνῆς ἡσύχου εἶπε :

« Γενναῖοί μου συναδέλφοι! λαμβάνων ὡς ἀφειρητὴν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὅτι ἡ ἀντίστασις τοῦ ἡμετέρου τηλεβόλου, τοῦ κατασκευασθησομένου κατὰ τὰς ὁρισθείσας συνθήκας, εἶναι ἀπεριόριστος, ἔρχομαι νὰ ἐκπλήξω τὸν ἐντιμον Μάστωνα, λέγων αὐτῷ ὅτι ὑπῆρξε δειλὸς εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του, καὶ προτείνω νὰ διπλασιασθῶσιν αἱ παρ' αὐτοῦ προταθεῖσαι ὀκτακοσίου χιλιάδες λίτραι τῆς πυρίτιδος.

— Ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑξακόσια χιλιάδες λίτραι! ἐκραξεν ὁ Τζῶν Μάστων, ἀναπηδῶν ἐπὶ τοῦ καθίσματός του.

— Σωστότατον.

— Πλὴν τότε πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν καὶ εἰς τὸ μῆκος τὸ ὁποῖον ἐπρότενα διὰ τὸ τηλεβόλον, δηλαδὴ ἡμίτι μίλιον.

— Φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἐπεῖπεν ὁ ταγματάρχης.

— Ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑξακόσια χιλιάδες λίτραι πυρίτιδος, ἐπανάλαβεν ὁ γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς, θέλουν καθέξει διάστημα περὶπου εἰκοσιῦδο χιλιάδων κυβικῶν ποδῶν. Ὅθεν ἐπειδὴ τὸ τηλεβόλον σας ἔχει χωρητικότητα πενήτηκοντα τεσσάρων χιλιάδων κυβικῶν ποδῶν, θέλει πληρωθῆ κατὰ τὸ ἡμίτι, καὶ ὁ δεχόμενος τὴν πυρίτιδα καὶ τὴν σφαῖραν μυχὸς τοῦ αὐλοῦ δὲν θέλει ἔχει ἀρκετὸν μῆκος, ὥστε ἡ ἀνεσις τῶν ἀερίων νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸ βλήμα τὴν ἀπαιτουμένην ὄθησιν. »

Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Μάστωνος, καθὸ ὀρθοτάτη, οὐδεμίαν ἐπέδραχε ἀντίρρησην. Ὅθεν πάντες ἠτένισαν τὸν Βαρβικᾶν, ὅστις ἀπήντησε μετὰ τοῦ ιδιάζοντος αὐτῷ γαληνιαίου ὕφους:

« Ἐν τούτοις, Κύριοι, ἐπιμένω εἰς τὴν ποσότητα ταύτην τῆς πυροκόνεως. Σκέφθητε ὅτι ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑξακόσια χιλιάδες λίτραι πυρίτιδος θέλουν παράξει ἐξ δισεκατομμυρίων λιτρῶν ἀέρια. Ἦκούσατε καλῶς; ἐξ δισεκατομμύρια λιτρῶν!

— Τότε λοιπὸν τί πρέπει νὰ γίνῃ; ἠρώτησεν ὁ στρατηγός.

— Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπλούστατον· ἀνάγκη νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν καταπληκτικὴν ταύτην ποσότητα τῆς πυροκόνεως, χωρὶς ποσῶς νὰ σμικρύνωμεν τὴν μηχανικὴν αὐτῆς δύναμιν.

— Καλῶς, πλὴν διὰ ποίου μέσου;

— Θέλω σᾶς ὑποδείξει τὸν τρόπον, ἀπήντησε μετ' ἀφειλείας ὁ Βαρβικᾶν, ἐνῶ οἱ διακόφοντες αὐτὸν τὸν κατέτρωγον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν. Καὶ τῷόντι οὐδὲν εὐκολώτερον τοῦ νὰ περιστελλώμεν τὸ μέγα τοῦτο ποσὸν τῆς πυροκόνεως, ὥστε νὰ ἀποβῇ τετράκις σμικρότερον κατὰ τὸν ὄγκον. Γνωρίζετε βεβαίως πάντες τὴν παράδοξον ἐκείνην ὕλην, ἣτις ἀποτελεῖ τὰ οὐσιωδέστερα συστατικὰ τῶν φυτῶν, καὶ τὴν ὁποῖαν ἀποκαλοῦσιν οἱ βοτανολόγοι κυψέλωσιν ἢ κυτταρίνην.

— Ἄ! σὲ ἐνοῶ, φίλτατέ μοι Βαρβικᾶν! ἐκραξεν ὁ ταγματάρχης.

— Ἡ χημικὴ αὕτη οὐσία ἀπαντᾶται εἰς τὴν καθαρωτέραν αὐτῆς κατάστασιν εἰς διάφορα σώματα, καὶ ἰδίως εἰς τὸν βάμβακα, ὅστις οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ ὁ χυὸς τῶν καρπῶν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ θάμνου. Ὁ βάμβαξ λοιπὸν, ἀναμιγνυόμενος μετὰ πυκνοῦ νιτρικοῦ ὀξέως, μεταβάλλεται εἰς οὐσίαν ἐξαιρετικῶς ἀδιάλυτον, ἐξόχως εὐφλεκτον καὶ ὑπερβαλλόντως ἐκκροτητικὴν. Τὴν οὐσίαν ταύτην ἀνεκάλυψε πρό τινων ἐτῶν τῷ 1832, Γάλλος τις χημικὸς, ὁ Βρακονῶ, καὶ ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ξυλοϊδίνην. Ἄλλος Γάλλος, ὁ Πελοῦζ, ἐσπούδασε τῷ 1838 τὰς διαφορὰς αὐτῆς ιδιότητος, καὶ τέλος τῷ 1846 ὁ ἐν Βασιλείᾳ καθηγητῆς τῆς χημείας Σχονβαῖν προέτεινεν αὐτὴν ὡς πυρόκονον. Καὶ ἡ κένις αὕτη εἶναι ὁ νιτρικὸς βάμβαξ...

— Ἡ ἢ πυροξυλίνη, ὑπέλαβεν ὁ Ἐλφιστων.

— Ἡ ἢ βαμβακοπυρίτις, προσέθετο ὁ Μόργαν.

— Πλὴν δὲν ὑπάρχει κεκρυμμένον τὸ ὄνομα Ἀμερικανοῦ τινος ὀπισθεν τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης; ἐκραξεν ὁ Τζῶν Μάστων, κυριευθεὶς ὑπὸ ζωηροῦ αἰσθήματος ἐθνικῆς φιλαυτίας.

— Ὅχι κατὰ δυστυχίαν, ἀπήντησεν ὁ ταγματάρχης.

— Ἐν τούτοις, διὰ νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν Μάστωνα, ὑπέλαβεν ὁ πρόεδρος, θέλω προσθέσει, ὅτι εἰς τῶν ἡμετέρων συμπατριωτῶν ἐργασθῆ σπουδαίως ἐπὶ τῆς μελέτης τῆς κυτταρίνης, καθότι τὸ κολ-

λ ὠ δ ι ο ν, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῶν πρωτίστων συστατικῶν τῆς φωτογραφίας, εἶναι ἀπλῶς πυροξυλίνη διαλελυμένη εἰς αἰθέρα μεμιγμένον μετ' οἴνοπνεύματος, ἀνεκαλύφθη δὲ ὑπὸ τοῦ Μαυνάρδου, σπουδάζοντος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν τῆς Βασιλῆως.

— Λοιπὸν οὐδένα διὰ τὸν Μαυνάρδον καὶ διὰ τὴν βαμβακοπυρίτιδα! ἔκραξεν ὁ θορυβώδης γραμματεὺς τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου.

— Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν βαμβακοπυρίτιδα, ἐξηκολούθησεν ὁ Βαρβικάν. Γνωρίζετε τὰς ιδιότητας αὐτῆς, αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὴν λίαν πολύτιμον πρὸς τὸν σκοπὸν μας, καθόσον παρασκευάζεται μετὰ τῆς μεγαλητέρας εὐκολίας· ἀπλοῦς βάμβαξ ἐμβαπτόμενος ἐπὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας εἰς ἀτμίζον ἀζωτικὸν ὀξύ, (1) εἶτα δὲ πλυνόμενος δι' ἀφθόνου ὕδατος, καὶ μετὰ τοῦτο ξηραίνόμενος· ἰδοὺ ἅπανα ἡ συσκευή.

— Τίποτε ἀπλούστερον τῶντι, εἶπεν ὁ Μόργαν.

— Περιπλέον δὲ, ἡ βαμβακοπυρίτις εἶναι ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῆς ὑγρασίας, ιδιότης πολύτιμος δι' ἡμᾶς, καθόσον ἔχομεν ἀνάγκη πολλῶν ἡμερῶν διὰ νὰ πληρῶσωμεν τὸ τηλεβόλον μας· καθίσταται εὐφλεκτος κατὰ τοὺς ἑκατὸν ἐβδομήκοντα βαθμοὺς ἀντὶ τῶν διακοσίων τεσσαράκοντα, καὶ ἡ ἀνάφλεξις αὐτῆς εἶναι τοσούτω ἀκαριαία, ὥστε δύναται τις νὰ ἀναφλέξῃ αὐτὴν ἐπὶ στρώματος συνήθους πυρίτιδος, χωρὶς αὕτη νὰ λάβῃ τὸν καιρὸν νὰ πυρποληθῇ.

— Κάλλιστα! ἔκραξεν ὁ ταγματάρχης.

— Τὸ μόνον ἐλάττωμα αὐτῆς εἶναι, ὅτι ἀποβαίνει δαπανηροτέρα τῆς κοινῆς πυροκόνεως.

— Ἀδιάφορον! εἶπεν ὁ Τζῶν Μάστων.

— Τέλος μεταδίδει εἰς τὰ βλήματα ταχύτητα τετράκις μεγαλητέραν τῆς πυροκόνεως, καὶ μάλιστα ἀν' ἀναμίξῃ τις κατὰ τὰ ὀκτὼ δέκατα τοῦ βάρους τῆς νιτρικῆς ἄλας, ἡ διαχυτικὴ αὐτῆς δύναμις αὐξάνεται μεγάλως.

— Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν ἀνάμιξιν ταύτην; ἠρώτησεν ὁ ταγματάρχης.

— Δὲν πιστεύω, ἀπήντησεν ὁ Βαρβικάν. Οὕτω λοιπὸν ἀντὶ τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου καὶ ἑξακοσίων χιλιάδων λιτρῶν πυρίτιδος, θὰ λάβωμεν χρεῖαν μόνον τετρακοσίων χιλιάδων λιτρῶν βαμβακοπυρίτιδος· καὶ ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν νὰ περικλείσῃ τις πεντακοσίας λίτρας βάμβακος ἐν-

(1) Οὕτω καλεῖται ἡ οὐσία αὕτη, καθότι εἰς τὴν ἐλαχίστην ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ὑγροῦ ἀέρος διαχέει πυκνὸν ὑπέρυθρον καπνόν.

τὸς εἰκοσιεπτὰ κυβικῶν ποδῶν, ἡ ὕλη αὕτη θέλει καταλάβει ὕψος τριάκοντα ὀργυῶν ἐντὸς τοῦ ἡμετέρου τηλεβόλου. Εἰς τρόπον ὥστε ἡ σφαῖρα θὰ ἔχῃ νὰ διατρέξῃ πλέον τῶν ἑκατὸν ὀργυῶν κοιλώματος ὑπὸ τὴν πίεσιν ἑξ' ἑκατομμυρίων λιτρῶν ἀερίου, πρὶν ἢ ἐπιχειρισθῇ τὴν πτῆσιν αὐτῆς πρὸς τὸν φωστῆρα τῆς νυκτός.»

Εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ Τζῶν Μάστων δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν συγκίνησιν του· καὶ λοιπὸν ἐρρίφθη εἰς τοὺς βραχίονας τοῦ φίλου του μετ' ὀρμῆς σφαῖρας, καὶ θὰ ἀνέτρεπεν αὐτόν, ἐὰν ὁ Βαρβικάν δὲν ἦτο φύσει ἀκλόνητος καὶ κατ' αὐτὴν τὴν προσβολὴν τῆς σφαῖρας.

Οὕτω δὲ ἔληξεν ἡ τρίτη συνεδρίασις τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ Βαρβικάν καὶ οἱ τολμηροὶ αὐτοῦ συνάδελφοι, εἰς οὓς οὐδὲν ἐφαίνετο ἀδύνατον, ἔλυσαν ἤδη τὰ τοσούτω περίπλοκα ζητήματα τοῦ βλήματος, τοῦ τηλεβόλου καὶ τῆς πυροκόνεως. Μετὰ τὴν κατάστρωσιν τοῦ σχεδίου ὑπελείπετο ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ, ἥτις, κατὰ τὸν Τζῶν Μάστωνα, ἦτο ἐν ἀπλοῦστατον παίγνιδιον!

Γ'.

Εἰς ἑχθρὸς μεταξὺ εἰκοσιπεντε
ἑκατομμυρίων φιλῶν.

Τὸ Ἀμερικανικὸν κοινὸν διεώρα ἰσχυρόν τι ἐνδιαφέρον καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου· ὅθεν ἠκολούθει ἐκάστην ἡμέραν τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς. Αἱ δὲ ἀπλούστεραι προετοιμασίαι τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιχειρήσεως, τὰ ἐκάστοτε ἀναφυόμενα ζητήματα τῶν ὑπολογισμῶν, αἱ πρὸς λύσιν κείμεναι μηχανικαὶ δυσχέρειαι, ἐν γένει δ' εἶπεῖν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας ἐπὶ τῆς πράξεως, ταῦτα πάντα ἀπησχόλουν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν.

Ἵπὲρ τὸ ἐν ἔτος ὤφειλε νὰ παρέλθῃ μεταξὺ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς συντελείας αὐτῶν, πλὴν τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα δὲν ἐμελλε νὰ ἦναι ἐστερημένον συγκινήσεων. Ἡ ἐκλεχθησομένη τοποθεσία πρὸς διάτρησιν καὶ κατασκευὴν τῆς μήτρας, ἡ τῆξις τοῦ μετάλλου καὶ ἡ χώνευσις τοῦ τηλεβόλου, ἡ λίαν ἐπικίνδυνος γόμωσις αὐτοῦ, ταῦτα πάντα ἦσαν πλέον πάρ' ὅ,τι ἀπηρτεῖτο πρὸς διέγερσιν τῆς κοι-

νης περιεργείας. Ἡ σφαῖρα, ἅμα ἀφεθεῖτα, ἐμελλε νὰ ἀποκρυβῆ ἀπὸ τῶν βλεμμάτων εἰς ὀλίγιστα δευτερόλεπτα· πλὴν τί θὰ ἐγίνετο μετὰ ταῦτα; τί τρόπῳ θὰ διέτρεχε τὸ διάστημα; πῶς θὰ προσήγγιζεν εἰς τὴν Σελήνην; Ἡ λύσις τῶν ζητημάτων τούτων ἐπεφυλάσσετο εἰς προνομοῦχους τινάς, οἵτινες θὰ ἔβλεπον πάντα διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὀφθαλμῶν. Οὕτω λοιπὸν αἱ προτομασίαι καὶ αἱ ἀκριβεῖς λεπτομέρειαι τῆς ἐκτελέσεως ἀπετέλουν τὸ ἀληθὲς ἐνδιαφέρον τῆς μεγάλης ταύτης ἐπιχειρήσεως.

Ἐν τούτοις τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν θέλημα τῶν τεραστίου τούτου ἔργου ἐπηρέασθη πάραυτα ὑπὸ ἀπροόπτου τινὸς συμβεβηκότος.

Γνωστὸν εἶναι ὁποῖους λεγεῶνας θαυμαστῶν καὶ θιασωτῶν ἐδωροφόρησεν εἰς τὸν ἐπισητὴν τοῦ παράτολμον σχεδίου τοῦ Βαρβικῶν καὶ ὅμως ἡ ὁμοφροσύνη αὐτῆ, ὅσον ἐντιμὸς καὶ ἀσυνήθης ἂν ἦτο, δὲν ἀπετέλει τὴν παγκόσμιον πλειοψηφίαν. Εἷς ἄνθρωπος, εἰς καὶ μόνος καθ' ἅπασαν τὴν Ὀμοσπονδίαν, διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου, προσέβαλε δὲ αὐτὴν πανταχοῦ καὶ πάντοτε μετὰ βίας· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἔχει παραδόξους ἀδυναμίας, εἰς τὸν Βαρβικῶν ἐπροξένησε πλειοτέραν αἰσθησιν ἢ ἀντιπολίτευσις αὐτῆ τοῦ ἐνὸς ἀτόμου, παρ' αἱ ἐπευφημίαι πάντων τῶν λοιπῶν.

Καὶ ἐντοσούτῳ ἐγκώριζε καλῶς τὰ αἷτια τῆς ἀντιπαθείας ταύτης· ἐγκώριζε πόθεν προήρχετο ἡ μόνη αὐτῆ ἔχθρα, διατί ἦτο ἀτομικὴ καὶ ἐχρολογεῖτο ἀπὸ πολλοῦ, καὶ τέλος ὁποῖα ζήλοτυπία καὶ φιλαυτία παρέσχε γέννησιν εἰς αὐτήν. Τὸν ἄσπονδον τούτον ἐχθρὸν ὁ πρόεδρος τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου οὐδέποτε εἶδε κατ' εὐτυχίαν, διότι ἡ συνάντησις τῶν δύο τούτων ἀνθρώπων θὰ παρηκολουθεῖτο ἀναμφιβόλως ὑπὸ λυπηροτάτων συνεπειῶν. Ὁ ἀντίπαλος οὗτος ἦτο ἐπίσης σοφός, φύσις ἀγέρωχος, προπετής, ἐπίμονος, βιαίια, εἰς γνήσιος Ἰανκαῖος· ἐκαλεῖτο ὁ στρατηγὸς Νίχολ, καὶ ἦν κάτοικος τῆς Φιλαδελφείας.

Οὐδεὶς ὁ ἀγνοῶν ὁποῖα παράδοξος πάλῃ ἠγέρθη ἐν καιρῷ τοῦ Ὀμοσπονδιακοῦ πολέμου μετὰ τῶν βλημάτων καὶ τῶν προκαλυμμάτων τῶν θωρηκτῶν πλοίων, ἐκείνων μὲν προωρισμένων ὅπως διαρρήξωσι ταῦτα, τούτων δὲ ἀγωνιζομένων ὅπως μὴ διαρρήχθωσιν. Ἐντεῦθεν προήλθε ῥιζικὴ τις μεταβολὴ τοῦ ναυτικοῦ τῶν Κρατῶν ἀμφοτέρων τῶν ἡπείρων. Ἡ σφαῖρα καὶ ὁ θώραξ ἐπόλεμσαν μετ' ἀπαραμίλλου λύσσης, τῆς μὲν ἀνέκδοτης κατ' ὄγκον, τοῦ δὲ παχυρομένου κατ' ἐκπληκτικὰς διαστάσεις. Πλοῖα, ὠπλισμένα διὰ γιγαντείων τηλεβόλων ἐχώρουν κατὰ τοῦ πυρὸς ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἀτρώτου αὐτῶν θώρα

κος. Τὰ Μέρριμακ, οἱ Μονίτορες καὶ τὰ πλήθη τῶν λοιπῶν σκαφῶν τοῦ Ἀμερικανικοῦ ναυτικοῦ, ἐξεσφενδόνιζον κολλοσσιαῖα βλήματα, περιφρονῶντα τὰς κατ' αὐτῶν ριπτομένας σφαίρας. Ἐπραττον εἰς τὸν ἄλλον ὅ,τι δὲν ἤθελον νὰ πράξωσιν ἄλλοι εἰς αὐτά· ἀρχὴ ἀνευ ἠθικῆς, ἐφ' ἧς ἐρείδεται ἅπαντα ἡ τοῦ πολέμου τέχνη.

Καθὼς λοιπὸν ὁ Βαρβικῶν ἦν μέγας χύτης βλημάτων, ἐπίσης καὶ ὁ Νίχολ ἦν μέγας κατασκευαστὴς σιδηρῶν πλακῶν. Ὁ μὲν ἀνέλυε τὸν σιδηρὸν ἡμέραν καὶ νύκτα ἐν Βαλτιμόρη, ὁ δ' ἕτερος ἐσφυρηλάτει τὸν σιδηρὸν ἡμέραν καὶ νύκτα ἐν Φιλαδελφείᾳ· ἕκαστος ἠκολούθει ῥοῦν ἰδεῶν οὐσιωδῶς ἀντίθετον.

Ἄμα ὁ Βαρβικῶν ἀνεκάλυπτε νέαν σφαῖραν, ὁ Νίχολ ἐφεύρισκε νέον θώρακα. Ὁ πρόεδρος τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου διήρχετο τὸν βίον αὐτοῦ ἀνοίγων ὅπας, ὁ δὲ στρατηγὸς ἐμποδίζων τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν· ἐντεῦθεν διηνεκῆς ἀντιζήλια, ἧτις κατήνησε μέχρις ἀτομικότητων. Ὁ Νίχολ ἐνεφανίζετο εἰς τὰ ὄνειρα τοῦ Βαρβικῶν ὑπὸ τὸ σχῆμα ἀδιαπεράστου θώρακος, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου οὗτος συνετρίβετο· ὁ δὲ Βαρβικῶν ἐτάραττε τὸν ὕπνον τοῦ Νίχολ, ἐμφανιζόμενος ὡς βόμβα, ἧτις διεπέρα αὐτὸν διαμπάξ.

Ἄλλὰ καίτοι οἱ δύο οὗτοι σοφοὶ ἠκολούθουν δύο ἀντιθέτους γραμμάς, οὐχ ἦττον ἐμελλον ἐν τέλει νὰ συγκρουσθῶσι, πρὸς πείσμα πάντων τῶν ἀξιομάτων τῆς γεωμετρίας, ἀδιάφορον ἂν τὸ πεδίον, ἐφ' οὗ ἐμελλον νὰ συναντηθῶσιν, ἦτο τὸ τῆς μονομαχίας. Πρὸ πολλοῦ δὲ θὰ ἐγίνετο ἡ φοβερά αὐτῆ σύγκρουσις, ἂν, κατ' εὐτυχίαν ἀμφοτέρων τῶν ἀξίων τούτων καὶ τοσούτῳ ὠφελίμων εἰς τὴν πατρίδα των πολιτῶν, δὲν ἐχώριζεν αὐτοὺς ἀπόστασις πενήτηκοντα μέχρις ἐξήκοντα μιλίων, καὶ ἂν οἱ φίλοι αὐτῶν δὲν ἤγειρον κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν τοιαῦτα προσκόμματα, ὥστε νὰ καταστῆ ἡ συνάντησις αὐτῶν ἀδύνατος.

Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τίς τῶν ἐφευρετῶν τούτων ἐφάνη ὑπέρτερος τοῦ ἑτέρου, καθόσον τὰ ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων αὐτῶν προκύψαντα ἀποτελέσματα ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε καθίστων δυσχερῆ πᾶσαν δικαίαν ἐκτίμησιν. Καίτοι δὲ πρόδηλον ἦν, ὅτι ὁ θώραξ ἐμελλε νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν τέλει εἰς τὴν σφαῖραν, οὐχ ἦττον μεγάλαι διηγέρθησαν ἀμφιβολίαι μετὰ τῶν ἀρμοδιῶν νὰ κρίνωσι περὶ τούτου. Κατὰ τὰς τελευταίας ἀποπείρας, τὰ κυλινδροκωνικά βλήματα τοῦ Βαρβικῶν ἐνεπήχθησαν ὡς καρφίδες ἐπὶ τῶν πλακῶν τοῦ Νίχολ, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ σιδηρουργὸς τῆς Φιλαδελφείας ἐπαίανισε τὴν νίκην, καὶ ἠγνόει ποίου εἶδους περιφρόνησιν νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν ἀντίπαλόν του· ἀλλ' ὅτε οὗτος ἀντικα-

τέστησεν ἀργότερον τὰς κωνικάς σφαίρας δι' ἀπλῶν ὀβουζίων τῶν ἐξακοσίων λιτρῶν, ὁ στρατηγὸς ἠναγκάσθη νὰ ταπεινωθῇ. Καὶ τῶντι μολονότι τὰ βλήματα ταῦτα ἐνισχύοντο ὑπὸ μετρίας δυνάμεως, οὐχ ἥττον συνέτριψαν, κατετρύπησαν καὶ κατέαξαν εἰς τεμάχια τὰς ἐκ σφαιρωτέρου μετάλλου πλάκας.

Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ σημεῖον εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, καὶ ἡ νίκη ἐφαίνετο κλίνουσα ὑπὲρ τῆς σφαίρας, ὅτε ὁ πόλεμος ἔπαυσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Νίχωλ ἐτελείωνε νέον θώρακα ἐκ σφυρηλατημένου χάλυβος. Ἡ θαυμασία αὐτῆ πλάξ, ἀριστούργημα εἰς τὸ εἶδος τῆς, ἠδύνατο νὰ περιφρονήσῃ ἅπαντα τὰ βλήματα τοῦ κόσμου. Ὁ στρατηγὸς, μετακομίσας αὐτὴν εἰς τὸ πολύγωνον τῆς Βασιγκτῶνος, προεκάλει τὸν πρόεδρον τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἵνα συντρέψῃ αὐτὴν· ἀλλ' ὁ Βαρβικὰν ἀπέσχε τοῦ νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ πειράματος, καθότι ἡ εἰρήνη εἶχεν ἀποκατασταθῆ ἐντελῶς.

Τότε ὁ Νίχωλ, μακρόδης ὑπὸ ἀγανακτήσεως, συγκατένευσε νὰ ἐκθέσῃ τὴν πλάκα αὐτοῦ εἰς τὴν προτοβλήν τῶν μάλλον κολοσσαίων σφαιρῶν, πεπληρωμένων ἢ κοίλων, στρογγύλων ἢ κωνικῶν. Ἀλλ' ὁ Βαρβικὰν, μὴ θέλων κατὰ πάσαν πιθανότητα νὰ διακυβεύσῃ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐπιτυχίαν, ἠρνήθη. Παροξυνθεὶς ὁ Νίχωλ ὑπὸ τῆς ἀνεξηγήτου ταύτης ἰσχυρογνωμοσύνης, ἠθέλησε νὰ διερεθίσῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Βαρβικὰν, παραχωρῶν αὐτῷ πάσαν πιθανότητα ἐπιτυχίας· συγκατένευσε νὰ στήσῃ τὴν πλάκα του εἰς ἀπόστασιν διακοσίων ὑάρδων ἀπὸ τοῦ τηλεβόλου, ἀλλ' ὁ Βαρβικὰν ἐπέμενε ἀρνούμενος. Αἱ ὑάρδαι ὑπεβιάσθησαν εἰς ἑκατὸν, εἶτα εἰς ἑβδομήκοντα πέντε· ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἀντιπάλου ἐξηκολούθει.

« Τότε θέτω τὴν πλάκα μου εἰς ἀπόστασιν πενήτηκοντα μόνον ὑάρδων! » ἔκραξεν ὁ στρατηγὸς διὰ τῆς φωνῆς τῶν ἐφημερίδων· βλέπων δὲ, ὅτι ὁ πρόεδρος δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ συγκαταβῇ, κατήντησε νὰ προτείνῃ εἰκοσιπέντε ὑάρδων ἀπόστασιν, καὶ ἐν τέλει νὰ σταθῇ καὶ ὁ ἴδιος ὀπισθεν τῆς πλακός! Ἀλλ' ὁ Βαρβικὰν ἀπήντησεν ὅτι, « καὶ ἐὰν αὐτὸς οὗτος ὁ στρατηγὸς Νίχωλ συγκατετίθετο νὰ τεθῇ ὡς σκοπὸς ἀπέναντι τοῦ τηλεβόλου του, πάλιν δὲν θὰ ἐπυροβόλει. »

Ὁ Νίχωλ εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ κρατηθῇ. Κατήλθε λοιπὸν εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀτομικότητων, ὑπηνήχθη ὅτι ἡ ἀνανδρία ἦν τὸ κύριον ἐλαττήριον τῆς ἀρνήσεως ταύτης, ὅτι ὁ ἀποποθούμενος ἕνα πυροβόλισμὸν εἶδε λαβὴν εἰς τὴν ὑπόψιν δειλίας, καὶ τέλος, ὅτι γενναϊότερος εἶναι ὁ τολμῶν νὰ περιμεινῇ ἡσύχως

μῖαν σφαῖραν ὀπισθεν πλακός, παρ' ὃ πέμπων αὐτὴν, ἔστω καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς κανόνας τῆς τέχνης· ἀλλ' ὁ Βαρβικὰν οὐδὲν ἀπήντησεν εἰς τοὺς ὑπαινιγμοὺς τούτους, καὶ ἴσως μάλιστα δὲν ἔλαβε γινῶσιν αὐτῶν, καθότι μία ἐνασχόλησις κατεῖχεν ἤδη ὀλοσχερῶς τὸ πνεῦμά του, οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς μεγάλῃς αὐτοῦ ἐπιχειρήσεως.

Ὅταν ἡ περίφημος ἀνακοίνωσις τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἐγένετο γνωστὴ εἰς πάντας, ἡ ἀγανάκτησις τοῦ στρατηγοῦ Νίχωλ ἐφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον, καθότι μάλιστα ἀνιμινύετο μετ' αὐτῆς μεγάλη δόσις ζήλοτυπίας καὶ ἀπόλυτον τι αἰσθημα ἀδυναμίας. Πῶς νὰ ἐπινοήσῃ κατὰ τι καλῆτερον τοῦ τηλεβόλου τούτου τῶν ἐνεακοσίων ποδῶν; Ποῖος θώραξ θὰ ἦτο ποτε δυνατὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς σφαῖραν βάρους τριάκοντα χιλιάδων λιτρῶν;

Ὁ Νίχωλ διετέλεσε τὸ πρῶτον καταβεβλημένος, ἐξουδενημένος, συτετριμμένος ὑπὸ τοῦ κανονοβολισμοῦ τούτου· πλὴν μετ' ὀλίγου ἀνηγέρθη, καὶ ἀπεράπτει νὰ συθλάσῃ τὴν τολμηρὰν πρότασιν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐπιχειρημάτων του. Ὅθεν προέβαλε λίαν ἀποτόμως τὰς ἐργασίας τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου, δημοσιεύσας πληθὺν ἐπιστολῶν, ἀστειὰς αἱ ἐφημερίδες δὲν ἀπηξίωσαν νὰ καταχωρίσωνται. Ἀπεπειράθη νὰ καταστρεφῇ ἐπιστημονικῶς τὸ ἔργον τοῦ Βαρβικὰν· ἀπαξ δὲ τοῦ πολέμου κηρυχθέντος, ἔλαβεν εἰς βοήθειάν του διάφορα ἐπιχειρήματα, πλὴν, ἀληθῶς εἰπεῖν, τὰ πλεῖστα ἐπιτετηδευμένα καὶ ἀδόκιμα.

Καὶ εὐθὺς μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁ Βαρβικὰν προσεβλήθη ἀποτόμως κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς του. Ὁ Νίχωλ ἀπεπειράθη νὰ ἀποδείξῃ διὰ τοῦ α + β τὸ πλημμελεῖ τῶν ἀριθμῶν τούτων, καὶ κατηγορήσῃ τὸν Βαρβικὰν ὡς ἀγνοοῦντα τὰς στοιχειώδεις ἀρχὰς τῆς σφαιροβολικῆς· μεταξύ δὲ ἄλλων θεώρει ὡς αὐτόχρημα πλάνην, ὡς ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐπιβληθῇ εἰς οἰονδήποτε σῶμα ταχύτης δωδεκακινητῶν ὑάρδων ἀνὰ πᾶν δευτερολεπτον. Ὑπεστήριξε μὲ τὴν ἀλγεβραν εἰς χεῖρας ὅτι, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ ὅτι ἤθελεν ἐπιτευχθῆ ἡ ταχύτης αὐτῆ, ποτὲ τοσούτω βαρὺ βλήμα δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὄρια τῆς γῆινης ἀτμοσφαιράρας. Προέβαινε δὲ περιπλέον, ἀποφανόμενος ὅτι, καὶ ἐὰν ἡ ταχύτης αὐτῆ ἦν ἀρκούσα, τὸ βλήμα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν πίεσιν τῶν ἀναπτυχθησομένων ἀερίων ἐκ τῆς ἀναφλέξεως τοσούτου ποσοῦ πυρίτιδος, ἢ καὶ ἂν ἀνίστατο ἐπὶ τινὰς στιγμὰς, ἅμα ἔξελλόν τοῦ στομίου τοῦ τηλεβόλου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ πλεῖότερον τοιαύτην θερμοκρασίαν, ἀλλ' ἀναλυόμενοι τὰ καθέβρεον ὡς τις πεπυρακτωμένη βροχὴ ἐπὶ τῶν κρακῶν τοῦ παριπταμέου ἀτυπέτου πλήρους τῶν θεατῶν.

Ἄλλ' ὁ Βαρβικάν, οὐδόλως ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τῶν προσβολῶν τούτων, ἐξηκολούθει τὸ ἔργον του. Τότε ὁ Νίχολ ἤρχησε νὰ ἐξετάζῃ τὸ ζήτημα ὑπ' ἄλληλῃ φάσιν· χωρὶς νὰ καταδείξῃ τὸ ἀνωφελὲς τῆς ἐπιχειρήσεως ὑπὸ παντοίας ἐπόψεις, ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς λίαν ἐπικίνδυνον καὶ διὰ τοὺς πολίτας, οἵτινες ἤθελον ἐνθαρρύνει διὰ τῆς ἑαυτῶν παρουσίας ἐν τοσούτῳ ἀξιοκατάκριτον θέαμα, καὶ διὰ τὰς γειτνιαζούσας πόλεις εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦτο τηλεβόλον. Ἐπίσης παρετήρησεν ὅτι, ἂν τὸ βλήμα δὲν ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ του, ὅπερ ἦν ἐκ τῶν προτέρων βέβαιον, θὰ ἐπανεπίπτεν ἀρεύκτως ἐπὶ τῆς γῆς, ἢ δὲ πτώσις τοιοῦτου τινὸς ὄγκου, πολλαπλασιαζομένη ὑπὸ τοῦ τετραγώνου τῆς ταχύτητός του, θὰ ἐθλαπτε καιρίως μέρος τι τῆς γῆνης ἐπιφανείας. Συνέπερανε δὲ, ὅτι εἰς παρομοίας περιπτώσεις, χωρὶς ποτῶς νὰ προσβληθῶσι τὰ δικαιώματα τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, ἢ ἐπέμβασις τῆς ἀστυνομίας ἀπέβαινε ἀναγκαία, καὶ δὲν ἦτο φρονήσεως ἔργον νὰ διακινδυνευθῇ ἡ ἀσφάλεια τῶν πολλῶν ἕνεκα τῆς εὐχαριστήσεως ἐὸς ἀτόμου.

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων κατάδηλον γίνεται εἰς τοίαν ὑπερβολὰς παρεξέτρεπετο ὁ στρατηγὸς Νίχολ· ἀλλ' ἔμεινε μόνος εἰς τὴν ἰδέαν του αὐτῇ, οὔτε ἔλαβέ τις ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπαισίας προρρήσεις του. Ἀφήκαν λοιπὸν αὐτὸν νὰ φωνάζῃ ὅσον ἤθελε, καὶ μέχρι διαφρήξεως τῶν πνευμάτων του, ὡς ἤρμωεν αὐτῷ. Ἐχάνεν εἰς μάτην τοὺς λόγους του τὸν ἤκουον, ἀλλὰ δὲν παρεδέχοντο τὰς παρατηρήσεις του, καὶ δὲν κατάρθωσαν νὰ προσηλυτισθῇ οὔτε ἓνα ἐκ τῶν θαυμαστῶν τοῦ προέδρου τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου, ὅστις δὲν κατεδέχθη νὰ ἀναιρέσῃ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ λυσώδους ἀντιπάλου του.

Ὁ Νίχολ, στενοχωρημένος ἐντὸς τῶν τελευταίων αὐτοῦ ὀχυρωμάτων, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν ὑπόθεσίν του καὶ μὲ θυσίαν ἀκόμη τοῦ αἵματός του, ἀπεφάσισε νὰ νικήσῃ μὲ θυσίαν τοῦ ἀργυρίου του. Ἐδημοσίευσεν λοιπὸν διὰ τῶν ἐφημερίδων τῆς Ῥιχμόνδης σειρὰν στοιχημάτων, περιλαμβανομένων ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὄρους καὶ κατ' αὐξουσαν ἀνάλογίαν.

Ἐστοιχημάτιτε τὰς ἐξῆς ποσότητας:

Α'. Χίλια δολλάρια, ὅτι οὐδέποτε θέλουσιν εἰπραχθῆναι τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου.

Β'. Δύο χιλιάδας δολλάρια, ὅτι ἡ χύσις τηλεβόλου ἐνεακοσίων ποδῶν ἦν ἀκατόρθωτος, καὶ δὲν θὰ ἐπετύγχανε ποτῶς.

Γ'. Τριτχίλια δολλάρια, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ ἡ γόμφω-

σις, καὶ ὅτι ἡ βαμβάκοπυρῆτις θὰ ἀνεφλέγετο ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ βλήματος.

Δ'. Τετρακισχίλια δολλάρια, ὅτι τὸ τηλεβόλον θὰ συνετρίβετο κατὰ τὸν πρῶτον πυροβολισμόν.

Ε'. Πεντακισχίλια δολλάρια, ὅτι ἡ σφαῖρα δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διανύσῃ οὔτε ἐξ μίλια, καὶ ὅτι θὰ ἐπανεπίπτε μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων δευτερολέπτων ἀπὸ τῆς σφενδονίσσεως τῆς.

Ὡς βλέπουσιν οἱ ἀναγνώσαν, ὁ ἐπίμονος στρατηγὸς ἐβριμολοκιδύκευεν ἐν τῇ ἀκαταμαχῆτῳ αὐτοῦ ἰσχυρογνωμοσύνη τὴν σημαντικὴν ποσότητα τῶν δεκαπέντε χιλιάδων δολλάρια. Πλὴν μεθ' ὅλην τὴν σπουδαιότητα τοῦ στοιχήματος, τῇ 19 Μαΐου ἐνεχειρίσθη αὐτῷ ἐσφραγισμένον πτυχίον, θαυμασιῶς λακωνικὸν καὶ περιέχον τὰ ἐξῆς:

« Ἐν Βαλτιμόρη, τῇ 18 Ὀκτωβρίου.

« Δέχομαι.

BARBIKAN.»

ΙΑ'

ΦΛΩΡΙΣ ΚΑΙ ΤΕΞΑΣ.

Ἐν τούτοις ὑπῆρχεν εἰσέτι ζήτημά τι ἀναμέσῳ τὴν λύσιν του: ἡ ἐκλογὴ καταλλήλου τόπου πρὸς τοποθέτησιν τοῦ τηλεβόλου. Κατὰ τὰς συστάσεις τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Κανταβριγίας, ἡ βίτη ὤφειλε νὰ διευθυνθῇ καθέτως πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ὀρίζοντος, τουτέστι πρὸς τὸ ζενίθ· καὶ ἐπειδὴ ἡ Σελήνη διέρχεται διὰ τοῦ ζενίθ μόνον εἰς τοὺς περιλαμβανομένους τόπους μεταξύ 0° καὶ 28° γεωγραφικοῦ πλάτους, ἐπρόκειτο νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς τὸ μέρος τῆς γῆνης ἐπιφανείας, ἐφ' οὗ ἤθελε χυθῆναι τὸ πελώριον τηλεβόλον τῆς Κολομβιάδος.

Τὴν 20 Ὀκτωβρίου ὁ Τηλεβολικὸς Σύλλογος συνήρχετο εἰς γενικὴν συνεδρίασιν. Ὁ Βαρβικάν παρουσιάζετο ἤδη ἐπὶ τοῦ βήθρου του, κρατῶν ἀνα χεῖρας ὠραῖον χάρτην τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀποδιπλώσῃ αὐτὸν, ὁ Τζὼν Μάστων ἐζήτησε τὸν λόγον μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὀρηκτικότητος, καὶ ὠμίλησεν ὡς ἐξῆς:

« Ἐντιμοὶ συναδελφοί! τὸ ζήτημα, ὅπερ πρόκειται σήμερον νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἔχει πολὺ τὸ πρᾶγματι ἐθνικὸν ἐνδιαφέρον, καὶ μέλλει νὰ παράσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ ἐκτελέσωμεν μέγα ἔργον πατριωτικῶν.»

Τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου παρετηρήθησαν ἀμοιβαίως, μὴ ἐκθύοντά ποῦ ἐμελλε νὰ καταλήξῃ ὁ ῥήτωρ.

«Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν βεβαίως σκέπτεται νὰ υποχωρήσῃ ἀπέναντι τοῦ καθήκοντος τῆς δόξης τῆς πατρίδος του, καὶ ἂν ὑπάρχῃ δικαίωμα τι, ὅπερ δύναται νὰ ἀντιποιηθῇ ἢ Ὁμοσπονδία, εἶναι τὸ νὰ δεχθῇ εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς τὸ μέγα πυροβόλον τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου. Ὁ-
θεν, εἰς τὰς παρούσας περιπτώσεις...

— Γενναῖε Μάστων! ... εἶπεν ὁ πρόεδρος.

— Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἀναπτύξω τὴν ιδεάν μου, ἐπανελάβην ὁ ῥή-
τωρ. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ πείραμα καθ' ὀλοκληρίαν, εἴμεθα ἠναγκασμένοι
νὰ ἐκλέξωμεν τόποι τινὰ ἀρκούντως προσεγγίζοντα εἰς τὸν ἡμεμερινόν.

— Πλὴν εἶναι καλῆτερον ... διέκοψεν ὁ Βαρβικάν.

— Μὴ μὲ διακόπτετε! ἡ συναλλαγὴ τῶν ιδεῶν εἶναι ἐλευθέρα! ἐ-
πανελάβην ὁ ῥέκτης Μάστων· ἔρχομαι λοιπὸν νὰ διαπαθῶ ὅτι τὸ ἔδα-
φος, ἀφ' οὗ μέλλει νὰ ἐκσφενδοισθῇ τὸ ἐνδοξὸν ἡμῶν βλήμα, ὀφείλει
νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμετέραν Ὁμοσπονδίαν.

— Ἐναμφιβόλως! ἀπήντησαν τινὰ τῶν μελῶν.

— Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ ὄριά μας δὲν εἶναι ἀρκούντως ἐκτεταμένα,
ἐπειδὴ ἀφ' ἐτέρου ὁ Ὠκεανὸς ἀντιτάσσει πρὸς μεσημβριανὰ ἀνυπερβλη-
τον φραγμὸν, καὶ ἐπειδὴ ἀναγκαζόμεθα νὰ ζητήσωμεν τὸν εἰκοστὸν ὄ-
γδοον τοῦτον παράλληλον πέραν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ εἰς γει-
τνιαζούσαν χώραν, ἴδου μία νόμιμος ἀφορμὴ πολέμου. Προτείνω λοιπὸν
νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς εὐκαιρίας ταύτης, καὶ νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλε-
μον κατὰ τοῦ Μεξικοῦ.

— Ὁχι! ὄχι! ἔκραξαν πανταχόθεν.

— Ὁχι! ὑπέλαβεν ὁ Τζῶν Μάστων. Ἴδου μία λέξις, τὴν ὁποίαν
μὲ ἀπορίαν μεγάλην ἀκούω προφερομένην εἰς τὸν περίβολον τοῦτον!

— Πλὴν ἀφετε λοιπὸν νὰ ὁμιλήσῃ ὁ πρόεδρος...

— Ποτέ! ποτέ! ἔκραξεν ὁ θυελλώδης ῥήτωρ. Ἀφοῦ ἀργὰ ἢ ὀγλί-
γωρα ὁ πόλεμος οὗτος πρόκειται νὰ συμβῇ, ζητῶ ὥστε νὰ κηρυχθῇ
σήμερον.

— Μάστων! ὑπέλαβεν ὁ Βαρβικάν, πιέζων μεθ' ὀρμῆς τὸν πολύ-
κροτον αὐτοῦ κώδωνα, σοῦ ἀφαιρῶ τὸν λόγον!»

Ὁ Μάστων ἀπεπειράθη νὰ ἀνταπαντήσῃ, ἀλλὰ τινὲς τῶν συναδέλ-
φων ἐπεμβάντες κατόρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτόν.

«Συμφωνῶ μεθ' ὑμῶν», εἶπεν ὁ Βαρβικάν, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ἡμῶν
πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ὁμοσπονδίας. Ἀλλ' εἰάν ὁ

ἀνυπόμονος φίλος μου μὲ ἄφινε νὰ ὁμιλήσω, εἰάν ἔρριπτεν ἀπλοῦν
βλέμμα ἐπὶ τινος τοπογραφικοῦ χάρτου, θὰ ἐπέειπετο ὅτι εἶναι ἐντελῶς
ἀνωρελὲς νὰ κηρύξωμεν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν γειτόνων ἡμῶν, διότι
τινὲς τῶν ὀροσεικῶν γραμμῶν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐκτείνονται
πέραν τοῦ εἰκοστοῦ ὀγδοῦ παράλληλου. Παρατηρήσατε, Κύριοι· ἔχ-
μεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν ἡμῶν ὅλοιον τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῶν ἐπαρχιῶν
τοῦ Τεξᾶς καὶ τῆς Φλωρίδος.»

Ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἐπῆνε γκε τὴν ποθουμένην ἡρεμίαν, καίτοι ὁ ἀ-
ρεϊμάνιος Τζῶν Μάστων ἐφαίνετο παραδεχόμενος αὐτὴν οὐχὶ ἀνευ λύ-
της. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὥστε ἡ Κολομβιάς νὰ χυθῇ εἴτε εἰς τὸ ἔδα-
φος τοῦ Τεξᾶς, εἴτε εἰς τὸ τῆς Φλωρίδος. Ἀλλ' ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐ-
μελλε νὰ διεγείρῃ ἀπαράμιλλον ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων ἀμ-
φοτέρων τῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

Ὁ εἰκοστὸς ὀγδοὸς παράλληλος, κατὰ τὴν συνάντησιν αὐτοῦ μετὰ
τῆς Ἀμερικανικῆς ἀκτῆς, διέρχεται τὴν χερσόνησον τῆς Φλωρίδος, τὴν
ὁποίαν διαιρεῖ εἰς δύο σχεδὸν ἴσα μέρη· εἴτα, ὑπερβαίνων τὸν Μεξικα-
νικὸν κόλπον, ὑποτείνει τὸ τόξον τὸ ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν ὀχθῶν
τοῦ Ἀλαβάμα, τοῦ Μισσισιππὴ καὶ τῆς Λουϊζιάνας. Τότε προσεγγίζων
εἰς τὸ Τεξᾶς, οὗτινος τέμνει μίαν γωνίαν, προσεκτείνεται διὰ τοῦ Με-
ξικοῦ, ὑπερπηρᾷ τὴν Σονόρην, διατκελίζει τὴν παλαιὰν Καλιφορνίαν,
καὶ χάνεται εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Εἰρημικοῦ Ὠκεανοῦ. Ὅστε οἱ μόνον κα-
ταλλήλως κείμενοι τόποι, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς
Κανταβρυγίας δοθείσας συνθήκας, τουτέστιν ὑπὸ τὸν εἰκοστὸν ὀγδοον
παράλληλον, ἦσαν αἱ μερίδες αὗται τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Τεξᾶς καὶ τῆς
Φλωρίδος.

Κατὰ τὸ μεσημβρινὸν τῆς Φλωρίδος δὲν ἀπαντῶνται ἄλλαι λόγου
πόλεις, εἰμὴ πληθὺς φρουριῶν, προφυλαττόντων αὐτὴν κατὰ τῶν πλα-
νήτων Ἰνδῶν. Μία μόνον πόλις τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ἡ Τάμπα-Γό-
βνη, ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ δικαίωμα προτιμῆσεως, συνεπεία
τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς θέσεως. Ἀπ' ἐναντίας, εἰς τὴν ἐπαρχίαν
τοῦ Τεξᾶς αἱ πόλεις εἰσι πολυπληθέστεραι καὶ σημαντικαί, ἰδίως δὲ
ἅπασαι αἱ ἐπὶ τῶν ποταμῶν τοῦ Ρίου Μπράβου καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰ-
γνατίου κείμεναι πόλεις ἠδύνατο νὰ ἐγείρωσι σπουδαῖον κώλυμα κατὰ
τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Φλωρίδος.

Οὕτω λοιπὸν, μόλις γνωσθείσης τῆς ἀποφάσεως, ἀπεσταλμένοι ἐξ
ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐπαρχιῶν ἐφθασαν διὰ τῆς πρώτης ταχυδρομι-
κῆς εὐκαιρίας εἰς Βαλτιμόρην, καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ τε πρόε-

δρος Βαρβακάν και τὰ ἐξασκούντα ὁπωςδήποτε ἐπιβροήν μέλη τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου κατεπολιορκούντο ἡμέρας και νυκτός ὑπὸ ἐντόνων ἀπαιτήσεων. Ἐὰν ἐπτά πόλεις τῆς Ἑλλάδος διεξιλοῦντο πρὸς ἀλλήλας τὴν τιμὴν τοῦ νὰ θεωρηθῶσι ὡς αἰ κοιτίδες τοῦ Ὁμήρου, δύο δολόκληροι Ἐπικράτεια ἠπειλουν νὰ ἔλωσι εἰς χεῖρας ἕνεκα ἐὶς τηλεβόλου.

Τότε οἱ ἄγριοι οὔτοι ἀδελφοὶ ἐθεάθησαν περιφερόμενοι εἰς τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως ἑνοπιοὶ, εἰς ἐκάστην δὲ συνάντησιν αὐτῶν ἐπηπειλεῖτο βῆξις, ἥτις θὰ εἶχε λίαν σπουδαίας και λυπηρὰς συνεπείας, ἀν κατ' εὐτυχίαν ἢ φρόνησιν και ἢ ἐπιδεξιότητος τοῦ προέδρου Βαρβακάν δὲν ἴσχυον ν' ἀποτρέψωσι τὸν κίνδυνον τοῦτον. Αἱ ἀτομικαὶ διαδηλώσεις εὖρον ὑποστήριξιν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῶν διαφόρων Πολιτικῶν. Οὕτως ὁ μὲν Κήρυξ τοῦ Νεοεσβαράκου και τὸ Βῆμα ὑπεστήριζον τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Τεξᾶς, ἐνῶ ὁ Χρόνος και ἡ Ἀμερικανικὴ Ἐπιθεώρησις ἔλαβον μέρος ὑπὲρ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Φλωρίδος· εἰς τρόπον ὥστε τὰ μέλη τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἠπόρουν ποῦτον νὰ ἀκούσωσι.

Τὸ Τεξᾶς, ἐπιδεικνύον ἀγερώχως τὰς εἰκοσιῆς κομητείας αὐτοῦ, ἐφαίνετο τρόπον τινα προβάλλον αὐτὰς ὡς κανονιστοχίτας. Ἄλλ' ἢ Φλωρίς διετίνετο, ὅτι δώδεκα κομητεία ἤξιζον πλειότερον τῶν εἰκοσιῆς εἰς τόπον ἔξ φαρὰς μικρότερον. Τὸ Τεξᾶς ἐπαίρετο μεγάλως διὰ τὰς τριακοσίας τριακοῖα χιλιάδας αὐτόχθονάς του· ἀλλ' ἢ ἦττον εὐρύχωρος Φλωρίς ἔκαυχάτο ὅτι εἶναι μᾶλλον κατοικημένη μὲ τὰς πενήτηκοντα και ἔξ χιλιάδας τῶν κατοίκων τῆς. Ἐκ περισσοῦ δὲ κατηγορεῖ τὸ Τεξᾶς διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν κιτρίνων αὐτοῦ πυρετῶν, οἵτινες ἐν ἔτος μὲ τὸ ἄλλο ἔκοπτον τὸ νῆμα τῆς ζωῆς πολλῶν χιλιάδων ἐκ τῶν κατοίκων αὐτοῦ· και δὲν εἶχεν ἄδικον.

Ἀφ' ἑτέρου τὸ Τεξᾶς διετίνετο ὅτι, καθόσον ἀφώρα τὸν πυρετὸν, πᾶσα ἄλλη Ἐπικράτεια παρὰ ἢ τῆς Φλωρίδος ἐδικαιούτο νὰ μεμφθῆ αὐτὸ, και ὅτι ἦτο ἀναισθησία, ἀν ὅχι τι χειρότερον, νὰ ἀποκαλῆ τις τὸν ἄλλον φωραλέον, αὐτὸς ἔλκεσι βρύων· και εἶχεν ἐπίσης δίκαιον, καθότι ἢ Φλωρίς διετῆρει εἰς χρονικὴν κατάστασιν τὴν χολερικὴν ἐπιδημίαν τοῦ μελανος ἐμέτου.

«Ἄλλως τε δὲ, προσέθετο οἱ Τεξαῖοι διὰ τοῦ δημοσιογραφικοῦ αὐτῶν ὄργανου, ἀπαιτεῖται τιμὴ και προτίμησις πρὸς μίαν Ἐπικράτειαν, ἐν ἢ φύεται ὁ ὠραιότερος βάμβαξ τῆς Ἀμερικῆς, ἥτις παράγει τὸ κατὰλληλότερον πρὸς ναυτιλίαν αἰθέροξύλον, και τῆς ὁποίας τὰ ἔξοχα

γαλαθρακωρυχεῖα και τὰ μεταλλεῖα τοῦ σιδήρου ἀποτελοῦσι τὸν ἐπιφθονιον τῆς Ἐπικρατείας πλοῦτον.» Εἰς ταῦτα τὸ ὄργανον τῶν ἐνατίων ἀντέτασσε, «ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Φλωρίδος, καίτοι μὴ ὄν τοσοῦτον πλούσιον, παρῆγεν ὅμως τὰς καλύτερας συνθήκας διὰ τὴν τῆξιν και τὴν χώνευσιν τῆς Κολομβιᾶδος, καθότι συνέκειτο ἐξ ἄμμου και ἐξ ἀργιλίτιδος.»

«Ἐν τοῦτοις, ἀνεπαρετήρουν οἱ Τεξαῖοι, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τις νὰ τῆξῃ οἰονδήποτε μέταλλον εἰς ἕνα τόπον, ὀφείλει πρῶτον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τόπον τοῦτον. Και ὅμως ἢ μετὰ τῆς Φλωρίδος συγκοινωνία τὴν λίαν δυσχερῆς, ἐνῶ ἢ ἀκτῆς τοῦ Τεξᾶς ἐκοσμεῖτο ὑπὸ τοῦ ὄρμου τοῦ Κάλβεστων, ὅστις, ἔχων περιφέρειαν δεκατεσσαρῶν λευγῶν, ἠδύνατο νὰ φιλοξενήσῃ τοὺς στόλους ὅλου τοῦ κόσμου.»

— Κάλλιττα! ἀπήντων αἱ ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν Φλωρίδα ἐφημερίδες· μᾶς κοπανάτε αἰωνίως τὸν ὄρμον σας τοῦ Κάλβεστων, κείμενον ἐπέκεινα τοῦ εἰκοστοῦ ἐνάτου παραλλήλου, ὡς νὰ μὴ ἔχωμεν ἡμεῖς τὸν ὄρμον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀσιγόμενον ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς εἰκοστής ὀγδόης μοίρας γεωγραφικοῦ πλάτους, και διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πλοῖα φθάνουσιν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Τάμπα-Τόβνην.

— Ὁραῖος ὄρμος! ἀπεκρίνετο τὸ Τεξᾶς· ὁ ἡμῖς εἶμι κεχωσμένος ὑπὸ τῆς ἄμμου.

— Ἀμμόχωτος εἶναι ὁ ἰδικός σας! ἔκραξεν ἢ Φλωρίς. Ὀλίγον ἀκόμη, και θὰ μᾶς παραστήσῃτε ὡς τόπον ἀγρίων.

— Μὰ τὴν πίστιν μου δὲν θὰ ἔχομεν ἄδικον, διότι οἱ Σεμιόλοι διατρέχουσιν εἰτέτι τὰς πεδιάδας σας.

— Και οἱ Ἀπάχαι σας, και οἱ Κομάγγαι σας, μήπως θέλετε νὰ μᾶς τοὺς μεταμορφώσῃτε εἰς ἐξηγενησιμῆς;

Ὁ διὰ τοῦ χάριτος και τοῦ μελανος οὗτος πόλεμος διετηρεῖτο τοιουτοτρόπως ἀπό τριῶν ἡμερῶν, ὅτε ἢ Φλωρίς ἐσκέφθη νὰ σύρῃ τὸν ἀντίπαλόν τῆς ἐπὶ διαφορετικοῦ ἐδάφους· πρῶτιαν τιὰ λοιπὸν ὁ Χρόνος ὑπηρέθη ὅτι, ἐπειδὴ ἢ ἐπιχειρήσῃς ἢ οὐσιωθῶς Ἀμερικανικῆ, ὄφειλε νὰ τελεσθῇ ἐπὶ ἐδάφους οὐσιωθῶς Ἀμερικανικοῦ.

Εἰς τὰς λέξεις ταύτας ἢ ἀγανάκτησις τῶν Τεξαίων ἐκορυφώθη. «Και πῶς! ἔκραξαν· μήπως δὲν εἴμεθα Ἀμερικανοὶ ὡς ὑμεῖς; Τὸ Τεξᾶς και ἢ Φλωρίς δὲν συμπεριελήφθησαν ἀμφοτέρα εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν κατὰ τὸ ἔτος 1845;

— Ἀναμφιβόλως, ἀπῆντα ὁ Χρόνος, πλὴν ἡμεῖς ἀνήκομεν εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Συμπολιτείαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1820.

— Το πιστεύω, προστέβeto τὸ Β ἤ μ α· ἀφοῦ διετελέσατε ἐπὶ διακόσια ἔτη Ἴσπανοὶ ἢ Ἀγγλοὶ, σὰς ἐπόλησαν εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας διὰ πέντε ἑκατομμύρια δολλαρίων!

— Καὶ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐρυθριώμεν; Μήπως τῷ 1803 δὲν ἠγοράσθη ἡ Λουϊζιάνη παρὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀντὶ δεκαεῖς ἑκατομμυρίων δολλαρίων;

— Αἰσχος! ἔκραξαν τότε οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Τεξᾶς· ἐν ἄθλιον τεμάχιον γῆς, ὡς τὴν Φλωρίδα, νὰ τολμᾷ νὰ παραβάλλεται πρὸς τὸ Τεξᾶς, ὅπερ, ἀντὶ νὰ πωληθῆ, ἀνεκτήσατο ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν, ἐδώκε τοὺς Μεξικανούς τὴν 2 Μαρτίου τοῦ 1836, καὶ ἐκκήρυχθη ὁμόσπονδος δημοκρατία μετὰ τὴν νίκην, ἣν ἐκέρδησεν ὁ Σαμουήλ Χούστων παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἁγίου Ἰακίνθου, μαχόμενος κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Σάντα Ἄννα· πρὸς εἶς τόπον τέλος πάντων, ὅστις ἠώθη ἐβελουσίως μετὰ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

— Διότι ἐφοβεῖτο τοὺς Μεξικανούς! ἀπήντων οἱ τῆς Φλωρίδος ἀντιπρόσωποι.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν προεφέρθη ἡ ἀληθῶς προσβλητικὴ λέξις φόβος, ἡ θέσις ἀμφοτέρων τῶν ἐνδιαφερομένων κατέστη ἀφόρητος. Ἀνεμένετο ἡ μέχρις αἵματος συμπλοκή, καὶ ἡ σφαγὴ τῶν δύο μερῶν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Βαλτιμόρης· ὡς ἐκ τούτου δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιτηρῶσι ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν δύο Ἐπαρχιῶν.

Ὁ πρόεδρος Βαρβικῶν ἠγγύει εἰς ποῖαν ἐκ τῶν δύο μερίδων νὰ δώσῃ τὴν προτίμησιν. Αἱ σημειώσεις, τὰ ἐγγράφα, αἱ ἀπειλητικαὶ ἐπιστολαὶ ἐπιπτον ὡς βροχὴ εἰς τὸ οἶκόν του· ποῖον μέρος νὰ λάβῃ; Ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς καταλληλότητος τοῦ ἐδάφους, τῆς εὐκολίας τῶν συγκοινωνιῶν, τῆς ταχύτητος τῆς μεταφορᾶς, ἀμφοτέραι αἱ Ἐπικράτειαὶ αὐταὶ ἔχαιρον ἀληθῶς ἴσα δικαιώματα· καθόσον δὲ ἀπέβλεπε τὰς πολιτικὰς ἀτομικότητας, αὐταὶ ἦσαν ὅλως ἄσχετοι πρὸς τὸ ζήτημα.

Ἡ ἀμφιβολία, ἡ ἀμηχανία αὕτη διήρκει ἀπὸ πολλοῦ ἤδη, ὅτε ὁ Βαρβικῶν ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρασ εἰς τὴν ἐκκρεμὴ ἐκείνη κατάστασιν. Συνεκάλεσε λοιπὸν τοὺς συναδέλφους του, καὶ ἡ λύσις, ἣν πρότερον, ὑπῆρξε κατὰ βῆθος σοφὴ, καθὰ θέλομεν ἰδεῖ ἀμέσως.

Ἐκ τῶν μεταξύ Φλωρίδος καὶ Τεξᾶς συμβαινόντων δυνάμεθα, εἶπε, νὰ συμπεράνωμεν ὅποια δυσχέρειαὶ καὶ συνερισμοὶ θέλουσι ἀναφανῆ ἐπίσης καὶ μεταξύ αὐτῶν τῶν πόλεων τῆς προτιμηθεσομένης Ἐπικρατείας· ἡ ἀντιζήλια θέλει καταβῆ ἀπὸ τοῦ γένους εἰς τὸ εἶδος, ἀπὸ τοῦ

Κράτους εἰς τὸ ἄστυ, καὶ ἰδοὺ εἰς ἀδιέξοδος κυκλώ. Ὅθεν ἐπειδὴ τὸ Τεξᾶς ἔχει ἑνδεκα πόλεις, ἐχούσας τὰ ἀπαιτούμενα πρῶτοντα διὰ τὸν ἡμέτερον σκοπὸν, καὶ αἱ ὅποια θὰ διαφιλονεικῶσι πρὸς ἀλλήλας τὴν τιμὴν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ θὰ προξενήσωσι εἰς ἡμᾶς νέας ἀνησυχίας, ἐνῶ ἡ Φλωρίς ἔχει μίαν μόνην πόλιν, διὰ ταῦτα προτείνω νὰ ψηφίσωμεν ὑπὲρ τῆς Φλωρίδος καὶ τῆς Τάμπα-Τόβνης.»

Ἄμα γνωστοποιηθείσης τῆς ἀποφάσεως ταύτης εἰς τὸν ἔξω κόσμον, οἱ τοῦ Τεξᾶς ἀπεσταλμένοι, πλήρης ἐκπλήξεως καὶ ἀπεριγράφτου ὀργῆς, ἀπύρηναν προσκλήσεις ὁμοαστὶ εἰς τὰ διάφορα μέλη τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου. Τότε αἱ ἀρχαὶ τῆς Βαλτιμόρης ἔλαβον τὸ μόνον μέρος, ὅπερ ἔμενε νὰ λάβωσι, διέταξαν νὰ παρασκευασθῶσι εἰδικαὶ ἀτμάμαξαι, καὶ ἐπιβιβάσαντες εἰς ταύτας ἐκόντας ἄκοιτας τοὺς Τεξαίους, ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν μετὰ ταχύτητα τριάκοντα μιλίων ἐκάστην ὥραν.

Πλὴν, ὅσον καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἀκαριαία ἡ ἀναχώρησις τῶν Τεξαίων, ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ῥίψωσι κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν τελευταῖόν τινα καὶ ἀπειλητικὸν σαρκασμὸν. Ὑπαινιττόμενοι τὸ μικρὸν πλάτος τῆς Φλωρίδος, στενῆς χερσονήσου συνεσφιγμένης μεταξύ δύο θαλασσῶν, ἐχαιρεχάκουν ὅτι δὲν θὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν κλόνον τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως, καὶ ὅτι θὰ τιναχθῆ εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῆς βολῆς.

«Ἄς τιναχθῆ!» ἀπήντησαν οἱ τῆς Φλωρίδος ἀπεσταλμένοι μετὰ λακωνισμοῦ ἀξίου τῆς ἀρχαιότητος.

IB'.

Τῆ ΠΟΛΕΙ ΚΑΙ Τῷ ΠΑΝΤΙ.

Μετὰ τὴν ἐξομάλυνσιν τῶν ἀστρονομικῶν, μηχανικῶν καὶ τοπογραφικῶν δυσχερειῶν, ἤρχετο τὸ ζήτημα τῶν χρημάτων. Ἐπρόκειτο νὰ εὐρεθῆ ἡ ἀναγκαῖουσα ποσότης πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ παρατόλμου τούτου σχεδίου. Οὐδεὶς ἰδιώτης, οὐδὲν Κράτος ἀκόμη ἠδύνατο νὰ διαθέτῃ τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς τοῦτο ἑκατομμύρια.

Ὅθεν ὁ πρόεδρος Βαρβικῶν ἀπεφάσισε, καίτοι ἡ ἐπιχείρησις ἦν ἰδίως Ἀμερικανικὴ, νὰ περιβάλῃ αὐτὴν μετὰ παγκόσμιον ἐνδιαφέρον, καὶ νὰ ἐξαίτηθῃ παρ' ἐκάστου τῶν λαῶν τὴν χρηματικὴν συνδρομὴν του. Ἦτο καθῆκον ἀπάσης τῆς Γῆς νὰ συμμετάσχη εἰς τὴν ἀφορώσαν

παύτην υπόθεσιν τὸν δορυφόρον τῆς. Ἡ ἐπὶ τῷ σκοπῷ λοιπὸν τούτῳ ἀποφασισθεῖσα ἐγγραφῆ συνδρομῶν ἐξετάθη ἀπὸ τῆς Βαλτιμόρης εἰς ἅπαντα τὸν ἐξηγενησιμὸν κόσμον τῆ πόλει καὶ τῷ παντὶ (Urbi et orbi).

Ἡ συνεισφορά αὕτη ἔμελλε νὰ υπερβῆ πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας, καίτοι ἐπρόκειτο οὐχὶ περὶ δανεισθησομένων ἀλλὰ περὶ δωρηθησομένων ποσοτήτων, καίτοι αἱ μεθέξεις οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην παρεῖχον ἐλπίδα συμφέροντος ἢ κέρδους. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἡ πρόσκλησις τοῦ Βαρβικὰ δὲν ἔσχε τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἀλλ' ὑπερβάτα τὸν τε Ἀτλαντικὸν καὶ τὸν Εἰρηρικὸν Ὠκεανὸν, κατέκτητε τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ὠκεανίαν. Τὰ Ἀστεροσκοπεῖα τῆς Ὀμοσπονδίας συνήψαν ἀμέσως σχέσεις μετὰ τῶν ξένων Ἀστεροσκοπεῖων. Τινὰ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως τὰ τῶν Παρισίων, τῆς Πετροπόλεως, τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος, τοῦ Βερολίνου, τῆς Ἀλτόνης, τῆς Στοκχόλμης, τῆς Βαρσοβίας, τοῦ Ἀμβούργου, τῆς Βοῦδας, τῆς Βολωνίας, τῆς Μελίτης, τῆς Λισσαβώνας, τοῦ Βεναρῆς, τοῦ Μαδράς, τοῦ Πεκίου, διεβίβασαν εἰς τὸν Τηλεβολικὸν Σύλλογον τὰ συγχαρητήριά των· ἕτερα δὲ ἐτήρησαν ἔμφρονα ἐπιφύλαξιν.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ Ἀστεροσκοπεῖον τῆς Γρεενβίχης, ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ, ἐπιδοκιμασθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν εἰκοσιδύο ἀστρονομικῶν καθιδρυμάτων τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας, ὑπῆρξε σαφῆς καὶ ἀνευ περιστροφῶν. Ἐθεώρει ἀδύνατον τὴν πραγματοποιήσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως, παρεδέχετο δὲ τὰς θεωρίας τοῦ στρατηγοῦ Νίχολ. Ὡστε, ἐνῶ διάφοροι σοφαὶ ἑταιρίαι ὑπέσχοντο νὰ πέμψωσιν ἀπεσταλμένους εἰς Ταμπατόβην, ὁ Σύλλογος τῆς Γρεενβίχης οὔτε κἂν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν πρότασιν τοῦ Βαρβικὰν τοῦθ' ὅπερ ἦν προφανῆς ἀπόδειξις τῆς ἀγγλικῆς ζηλοτυπίας.

Ἄλλ' ὑπὸ γενικὴν ἐποψιν, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνακωνώσεως ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὸν εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μετωχέτευθη εἰς τὰ πλήθη, ἅτινα ἐξεδήλωσαν παθητικὸν τῶντι ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ ζητήματος· πρᾶγμα λίαν σπουδαῖον, καθότι τὰ πλήθη ταῦτα ἔμελλον νὰ προσκληθῶσιν ὅπως καλύψωσι διὰ τῆς ὑπογραφῆς των ἐν τοσούτῳ σημαντικὸν κεφάλαιον.

Ὁ πρόεδρος Βαρβικὰν ἐξέδωκε τὴν 8ην Ὀκτωβρίου προκήρυξιν τινὰ πλήρη ἐνθουσιασμοῦ, ἐν ἧ ἀπετείετο πρὸς τοὺς καθ' ὅλην τὴν γῆν ὅλου τοῦ κόσμου, κοί ἦτις, μεταφρασθεῖσα εἰς ἀπάσας τὰς γλώσσ-

σας, ἐπέτυχε νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν λαῶν. Πάραυτα λοιπὸν ἠνοίχθησαν εἰς τὰς κεντρικώτερας πόλεις τῆς Ὀμοσπονδίας γραφεῖα συνδρομῶν, κέντρον δὲ ὠρίστη ἡ Τράπέζα τῆς Βαλτιμόρης· μετὰ τοῦτο ἤρχισαν αἱ ἐγγραφαὶ καὶ εἰς τὰς διαφόρους Ἐπικρατείας τῶν δύο ἡπείρων.

Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν προκήρυξιν τοῦ προέδρου Βαρβικὰν, τέσσαρα ἑκατομμύρια δολλαρίων ἦσαν διατεθειμένα ὑπὲρ τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς Ὀμοσπονδίας. Μ' ἐν τοιοῦτο πρόχειρον κεφάλαιον ἐννοεῖται ὅτι ὁ Τηλεβολικὸς Σύλλογος ἠδύνατο νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐναρξίν τῶν προπαρασκευαστικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν.

Πλὴν μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐβδομάδων αἱ τηλεγραφικαὶ εἰδήσεις ἐγνωστοποιῶν εἰς τοὺς Ἀμερικανούς, ὅτι αἱ ξένοι ἐγγραφαὶ ἠύξανον μετ' ἀπεριγράπτου ταχύτητος. Χωραὶ τινες διεκόοντο διὰ τὴν γενναίτητα αὐτῶν, ἐνῶ ἕτεροι ἐπεδείκνυον ὀλιγωτέραν προθυμίαν· τοῦτο ἐξήρτάτο ἀπὸ τὴν ἰδιουγγρασίαν τῶν κατοίκων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀριθμοὶ εἰσὶν εὐγλωττότεροι τῶν λόγων, ἰδοὺ τὸ ἀκριβὲς καταστατικὸν τῶν κενωθειῶν ποσοτήτων εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐγγραφῶν.

Ἡ Ῥωσσία προσήνεγκε διὰ τὸ ἐπιβάλλον αὐτῇ μέρος τὴν ὑπέρογκον ποσότητα τριακοσίων ἐξήκοντα ὀκτῶ χιλιάδων καὶ ἑπτακοσίων τριάκοντα τριῶν ρουβλίων ποσότης ἀντιστοιχοῦσα περίπου πρὸς ἐν καὶ ἡμῖν ἑκατομμύριον φράγκων. Ὁ ἐκπληρόμενος διὰ τὴν γενναίαν αὐτὴν προσφοράν, ἀδικεῖ μεγάλως τὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἔρωτα τῶν Ῥώσων, καὶ παραγυρᾷ τὴν πρόδον ἢ τινὰ διεπράξαντο ἀπὸ τινος πρὸς τὰς ἀστρονομικὰς μελέτας, χάρις εἰς τὰ πολυπληθῆ αὐτῶν Ἀστεροσκοπεῖα. Σημειωτέον ὅτι πρὸς κατασκευὴν τοῦ πρωτεύοντος αὐτῶν ἑδαπανήθησαν ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια ρουβλίων.

Ἡ Γαλλία τὸ πρῶτον ἐγέλασε διὰ τὴν ἰδέαν τῶν Ἀμερικανῶν· ἡ Σελήνη παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς πληθὺν λογοπαιγνίων καὶ σατυρικῶν ἄσματιν, ἐν οἷς ἡ ἀπειροκαλία διηγωνίζετο πρὸς τὴν ἀμάθειαν. Ἀλλὰ καθὼς εἰς ἄλλην ἐπαχὴν οἱ καλοὶ Γάλλοι ἐπλήρωσαν ἀδρῶς ἀφοῦ ἔψαλον, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἤδη ἐπλήρωσαν ἀφοῦ ἐγέλασαν· εἰς τρόπον ὥστε οἱ κατάλογοι τῆς Γαλλίας ἐκαλύφθησαν μὲ τὸ ἀρκετὰ στρογγύλον ποτὸν τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου διακοσίων πενήκοντα τριῶν χιλιάδων ἐννεακοσίων τριάκοντα δύο φράγκων καὶ πενήκοντα ἑπτὰ ἑκατοστῶν. Βεβαίως ἡ σπουδαίότης τοῦ ποσοῦ τούτου παρεῖχε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς φιλισκόμμονας τούτους κατοίκους τῆς σφαίρας μας τοῦ νὰ εἰρωνευθῶσιν ὀλίγον.

Ἡ Αὐστρία, καίτοι εἰς οικονομολογικούς περισπασμούς διατεθεῖσα, ἐφάνη τὸ ἐπ' αὐτὴν ἀρκετὰ γενναία. Τὸ μέρος αὐτῆς εἰς τὸν κοινὸν ἔρανον ἀντεπροσωπεύθη διὰ τῆς οὐχὶ εὐκαταφρονήτου ποσότητος τῶν διακοσίων δεκαεῖς χιλιάδων φλωρινῶν, ὅπερ εἰς καθαρὰ φράγκα παριστᾷ ἡμῖς περίπου ἑκατομμύριον.

Τὸ ἐπιβάλλον τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας ἐφθασεν εἰς πενήκοντα δύο χιλιάδας ρίζταλῆρων, εἴτε τριακοσίας περίπου χιλιάδας φράγκων, ποσότης σχετικῶς ἀξία λόγου ὡς πρὸς τὴν μικρότητα τοῦ τόπου. Ἐπίσης ἡ Πρωσσία ἐδήλωσε τὴν μεγάλην αὐτῆς συγκατάθεσιν ὑπὲρ τοῦ ἔργου διὰ τῆς ἀποστολῆς διακοσίων πενήκοντα χιλιάδων ταλῆρων, εἴτε κατὰ ἐξήκοντα χιλιάδας ἑλαττον τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου φράγκων. Περιπλέον δὲ τὰ διάφορα αὐτῆς Ἀστεροσκοπεῖα ἐπεδείξαντο μέγαν ζήλον πρὸς τὴν εἰσπραξίαν τῶν συνδρομῶν, καὶ ἔσπευσαν ἐκ τῶν πρώτων νὰ διαβιβάσωσι τὰ συγχαρητήρια αὐτῶν πρὸς τὸν πρόεδρον Βαρβικῶν.

Ἡ Τουρκία ἐπεδείξατο ἀπαράμιλλον γενναϊότητα, καίτοι ἦν ἡ μᾶλλον ἐνδιαφερομένη ἀτομικῶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καθόσον ἡ Σελήνη ρυθμίζει τὰ ἔτη αὐτῆς καὶ κανονίζει τὴν νηστείαν τοῦ Ραμαζανίου. Διὸ προθύμως ἐκόσμησε τὴν ὑπογραφὴν τῆς δι' ἐνὸς ἑκατομμυρίου τριακοσίων ἑβδομήκοντα δύο χιλιάδων ἑξακοσίων τεσσαράκοντα γροσίων, ἅτινα μετατρέπονται εἰς τριακοσίας πενήκοντα περίπου χιλιάδας φράγκων. Περιπλέον δὲ ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἀποφασίσῃ τὴν κατασκευὴν Ἀστεροσκοπεῖου, ἀντικαθιστῶσα τοὺς τέως ἐν ὑπολήψει ἀστρολόγους αὐτῆς διὰ πράγματι ἐπιστημόνων.

Ἡ Βελγικὴ διεκρίθη μεταξὺ τῶν δευτέρας τάξεως ἐπικρατειῶν διὰ τῆς προσφορᾶς πεντακοσίων δεκατριῶν χιλιάδων φράγκων, ὅπερ ἀναλογεῖ περίπου πρὸς δώδεκα ἑκατοστὰ δι' ἕκαστον κάτοικον. Ἡ Ὁλλανδία καὶ αἱ ἀποικίαι αὐτῆς ἐφάνησαν ἐπίσης τὰ μέγιστα ἐνδιαφερόμεναι ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σχεδίου τούτου, καθότι ἀντεπροσωπεύθησαν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν συνεισφορῶν δι' ἑκατὸν ἑξήκοντα χιλιάδων φλωρινῶν. Ἐξητήσαντο δὲ ὡς χάριν νὰ παραχωρηθῇ αὐταῖς ἑκπτώσεις πέντε τοῖς ἑκατὸν, διότι ἐπλήρωνον εἰς μετρητὰ.

Ἡ Δανιμαρκία, καίτοι μόλις ἀναπνεύουσα ἐντὸς τοῦ στενοχώρου αὐτῆς γηπέδου, ἔδωκεν ἐντοσοῦτω ἑνεακισχίλια μικρὰ δουκάτα, εἴτε ἑκατὸν δεκαεπτὰ χιλιάδας τετρακόσια δεκατέσσαρα φράγκα· τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει τὸν ἔρωτα τῶν Δανῶν πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις.

Ἡ Γερμανικὴ Ὀμοσπονδία προσήνεγκε τριάκοντα τέσσαρας χιλιάδας διακόσια ὀγδοήκοντα πέντε φλωρίνια. Ἡ δὲ Ἰταλία, καίτοι τὰ οἰ-

κονομικὰ αὐτῆς διέκειντο εἰς οὐχὶ ἀνηθρᾶν κατάστασιν, ἠδυνήθη ἐν ταῦτοις νὰ εὖ ἡ διακοσίας χιλιάδας λιβρῶν εἰς τὰ θυλάκια τῶν τέκνων τῆς. Ἐπίσης ἡ Πορτογαλλία ἀπέδειξε τὴν πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἀφοσίωσιν αὐτῆς διὰ τριακοντακισχιλίων κρεῦζαρίων, ἧτοι ἑκατὸν δεκατριῶν χιλιάδων διακοσίων φράγκων.

Διακόσια πενήκοντα ἐπτὰ φράγκα ὑπῆρξεν ἡ μικρὰ συνεισφορὰ τῆς Ἑλβετίας εἰς τὸ μέγα Ἀμερικανικὸν ἔργον· τοῦτο δὲ, διότι ἡ ἐπικρατεία αὐτῆ οὐδὲν πρακτικὸν ὄφελος ἐδιώρα εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιχείρησιν. Ἐδυσκολεύετο νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἡ ἀπόπειρα ἀποστολῆς σφαιρας εἰς τὴν Σελήνην ἦτο τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ συνθεθῶσι στεναὶ σχέσεις μετὰ τοῦ φωστῆρος τῶν νυκτῶν, καὶ τῆ ἐφαίνετο ἐντελὴς ἀπερικεφία τὸ νὰ ἀπασχολήσῃ τὰ κεφάλαιά τῆς εἰς μίαν τοσοῦτω παρακεκινδυνευμένην ἐπιχείρησιν. Ἴσως ἐν τινὶ μέτρῳ εἶχε δίκαιον.

Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὴν Ἰσπανίαν, μετὰ μεγάλης δυσκολίας κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ ἑκατὸν δέκα βεάλια, ὅ ἐστι μεθερμηνεούμενοι, πενήκοντα ἑνέα φράγκα καὶ τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἑκατοστὰ! Καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ἐπροφασίσθη ὅτι κατεδαπανήθη πρὸς συντέλεσιν τῶν σιδηροδρόμων τῆς, ἀλλὰ πράγματι ἐκωλύετο ἀπὸ τὸν ὀπισθοδρομισμὸν αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμην. Τινὲς τῶν προληπτικωτέρων Ἰσπανῶν, χωρὶς νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν τὸν ὄγκον τοῦ βλήματος παραβαλλόμενον πρὸς τὸν τῆς Σελήνης, ἐξέφραζον τοὺς φόβους αὐτῶν μήπως διαταραχθῇ ἕνεκα τούτου ἡ τροχία αὐτῆς, καὶ, ἀπολέσασα τὴν ἰσορροπίαν τῆς, πέσῃ ἐπὶ τῆς γῆ· τῆς ἐπιφανείας. Διὰ πᾶν λοιπὸν ἐνδεχόμενον τοιαύτης φύσεως ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ ἀπέχωσιν οἰασδήποτε συνδρομῆς, ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο δι' ὀλίγιστα βεάλια.

Τοῦ Μεξικοῦ ἡ συνδρομὴ ὑπῆρξεν αὐτόχρημα ὁ ὀβολὸς τῆς χήρας, διότι, μεθ' ὅλην τὴν καλὴν αὐτοῦ διάθεσιν, μόλις κατώρθωσε νὰ ἀποστείλῃ ὀγδοήκοντα καὶ ἑξ γροσίκια, τουτέστι χίλια ἑπτακόσια εικοσιεπτὰ φράγκα· ἀλλὰ τὰ ἀρτιπαγῆ Κράτη εἰσι πάντοτε ἐμπερίστατα.

Δύο μόνον ἐκ τῶν δευτερευόντων Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν ἀπέσχον τοῦ νὰ συνεινεύγκωσι τὸ δηνᾶριον αὐτῶν εἰς τὴν παγκόσμιον ταύτην συνδρομὴν: ἡ Ποντιρικὴ Ἐπικρατεία καὶ ἡ μικρὰ Ἑλλάς· ἡ μὲν πρώτη ἕνεκα τοῦ πατροπαράδοτου αὐτῆς μίσους πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδοι τῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν, ὡς ἀνατρεπτικῶν δῆθεν τῶν προμεσαιωνικῶν αὐτῆς δοξαστῶν· ἡ δὲ δευτέρα, μεθ' ὅλον τὸν ζήλον αὐτῆς, ἠγαγκάσθη ν' ἀπάντησῃ διὰ τοῦ μениπείου οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντός! καίτοι εἰς ἱστορικὸς λόφος παρὰ

τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς κοσμεῖται διὰ κομφοῦ καϊδρίου τῆς τῶν ἄσρων ἐπιστήμης.

Ἐμενεν ἡ Ἀγγλία. Γνωστὴ ἐγένετο ἤδη ἡ περιφρονητικὴ ἀντιπάθεια, μεθ' ἧς ἡ ὑπερήφανος Ἀλβιὼν ὑπεδέξατο τὴν τοῦ Βαρβικῶν πρότασιν. Οἱ Ἀγγλοὶ ἔχουσι μίαν καὶ μόνην ψυχὴν διανεμημένην εἰς τὰ εἰκοσιπέντε ἑκατομμύρια κατοίκων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν πληθυσμὸν τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἔδοσαν λοιπὸν νὰ ἐνοήσωσιν, ὅτι ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἀντέβαινεν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς οὐδετερότητος, καὶ ἀπηξίωσαν νὰ ἐγγραφῶσιν εἰς τοὺς καταλόγους τῶν συνδρομῶν οὔτε δι' ἐν φαρδίνιον.

Πληροφορηθεὶς ταῦτα ὁ Τηλεβολικὸς Σύλλογος, ἤρκεσθη νὰ ὑψώσῃ τοὺς ὤμους, καὶ ἐνησχολήσῃ μετὰ περισσοτέρου ζήλου εἰς τὴν ὑπέθεσίν του. Ὅταν δὲ ἡ Νότιος Ἀμερικὴ, τουτέστι ἡ Περούβια, ἡ Χιλὴ, ἡ Βραζιλία, αἱ ἐπαρχίαι τῆς Πλάτας, καὶ ἡ Κολομβία ἔχυσαν εἰς τὸ κοιὸν ταμεῖον διὰ τὸ ἐπιβάλλον αὐταῖς τὴν ποσότητα τῶν τριακοσίων χιλιάδων δολλαρίων, ὁ Σύλλογος εὐρέθη ἔχων ὑπὸ τὴν διαθεσίν του οὐκ εὐκαταφρόνητον χρηματικὸν κεφάλαιον, οὕτως ἰδοὺ ἡ ἀνάλυσις:

Συνεισφορά τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν	4,000,000	δολλαρίων.
Συνεισφοραὶ τῶν ξένων Ἐπικρατειῶν	1,446,675	—
Ὅλικὸν ποσὸν	5,446,675	δολλάρια.

Ὅστε ἡ τῷ Κόσμῳ καὶ τῷ Παντί ἀπευθυνθεῖσα πρόσκλησις τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἀπέφερεν ἐν ὀλιγοχρονίῳ διαστήματι περὶ τὰ τριάκοντα ἑκατομμύρια φράγκων!

Καὶ μή τις ἐκπλαγῆ διὰ τὸ ὑπέρογκον τῆς ποσότητος ταύτης, καθότι αἱ δαπάναι τῶν ἐργασιῶν τῆς τήξεως τοῦ μετάλλου, τῆς διατήσεως τοῦ ἐδάφους, τῆς προμηθείας τῆς ξυλικῆς, τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ ἀποικισμοῦ αὐτῶν εἰς χώραν σχεδὸν ἀκατοίκητον, τῆς ἀνεγέρσεως τῶν χωνευτηρίων κλιβάνων καὶ τῶν λοιπῶν οἰκοδομημάτων, τοῦ καταρτισμοῦ τῶν μηχανῶν τοῦ σιδηρουργείου, τῆς πυροκόψεως, τοῦ βλήματος καὶ τῶν λοιπῶν ἐκτάκτων, ἔμελλον, κατὰ τοὺς προϋπολογισμοὺς, νὰ ἀπορροφήσωσι σχεδὸν τὸ ποσὸν τοῦτο. Οἱ πυροβολισμοὶ τηλεβόλων τινῶν τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ πολέμου ἐστοίχισαν χίλια δολλάρια· διόλου λοιπὸν παράξενον ἂν ὁ τοῦ προκειμένου τηλεβόλου, καθὸ μοναδικὸν εἰς τὰ χρονικά τοῦ πυροβολικοῦ, ἐστοίχισεν πέντε χιλιάδας φορὰς περισσότερον.

Τὴν 20 Ὀκτωβρίου ὑπεγράφη τὸ κατάλληλον συμβόλαιον μετὰ τοῦ

σιδηρουργείου Γόλδσπριγκ, πλησίον τοῦ Νεοσεβράκου, ὅπερ, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου, ἐπρομήθευσεν εἰς τὸν Παρώτον τὰ καλλήτερα του κανόνια. Διωμολογήθη δὲ μετὰξὺ τῶν συμβαλλομένων μερῶν, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ κατάστημα ὑπεχρεοῦτο νὰ μετακομίσῃ εἰς τὴν πόλιν Τάμπα-Τόβνην, ἐν τῇ μεσημβρινῇ Φλωρίδι, τὸ ἀπαιτούμενον ὕλικὸν πρὸς χύσιν τοῦ μεγάλου τηλεβόλου τῆς Κολομβιάδος.

Ἡ ἐργασία ὤρσειε νὰ συμπληρωθῇ μέχρι τῆς 15ης προσεχοῦς Ὀκτωβρίου, καὶ τὸ τηλεβόλον νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Σύλλογον ἐν καλῇ καταστάσει, ἐπὶ ποιῆ προστίμου ἑκατὸν δολλαρίων ἐκάστην ἡμέραν μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ Σελήνη ἤβλεπεν ἐπιφανῆ κατὰ τὰς αὐτὰς συνθήκας, τουτέστι μετὰ δεκαοκτὼ ἔτη καὶ ἕνδεκα ἡμέρας. Ἡ ἐκμίσθωσις τῶν ἐργατῶν, ἡ πληρωμὴ αὐτῶν καὶ αἱ ἀναγκαίουσαι δαπάναι τῆς μετακομίσεως ἔμενον εἰς βᾶρος τῆς εταιρίας τοῦ Γόλδσπριγκ.

Τὸ ἐγγραφον τοῦτο, γενόμενον ἐν διπλῷ κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένην τυπικὴν διάταξιν, ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Ἰμπεύ Βαρβικῶν, προέδρου τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μουρρετιῶνος, Διευθυντοῦ τοῦ ἐργοστασίου Γόλδσπριγκ, οἵτινες ἐπεβεβαίωσαν ἑκατέρωθεν τοὺς τίτλους καὶ τὰς ὑπογραφὰς αὐτῶν.

II.

Ο ΛΟΦΟΣ ΤΩΝ ΠΕΤΡΩΝ.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἡ ἐκλογή τῶν μελῶν τοῦ Τηλεβολικοῦ Συλλόγου ἐβρίβθη ἐπὶ τῆς Φλωρίδος, ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Τεξᾶς, πᾶς τις ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου ἡ ἀνάγκη εἶναι κοινὴ καὶ ἀπαραίτητος ὡς ἡ ἡμερησία τροφή, ἐθεώρητε καθήκον αὐτοῦ νὰ σπουδάσῃ τὴν γεωγραφίαν τῆς Φλωρίδος. Οὐδέποτε τὰ βιβλιοπωλεῖα ἐξέδωσαν τοσαύτας Πραγματείας περιηγήσεως εἰς τὰ βορειοδυτικὰ καὶ τὰ μεσημβρινὰ τῆς Φλωρίδος, τοσαῦτα Ἱστορικὰ δοκίμια περὶ Φλωρίδος, τοσαῦτα Γεωπονικὰ ἐγχειρίδια περὶ Φλωρίδος, ὅσον κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας. Ἐδέησε νὰ ἀνατυπώσῃ νέας ἐκδόσεις κατὰ μυριάδας ἀντιτύπων.

Ἄλλ' ὁ Βαρβικῶν εἶχε καλλήτερόν τι νὰ πράξῃ, παρὰ νὰ καταγίνεται εἰς ἀναγνώσεις ἀγόνους· ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ἰδίους ὄμμασι καὶ νὰ ὀρίσῃ τὴν κοιλίαν τῆς προσηλοῦς αὐτῷ Κολομβιάδος. Ὅθεν, χωρὶς οὔτε

στιγμὴν νὰ ἀπολέτη, ἔθεσεν ἐν πρώτοις ὑπὸ τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀστεροσκοπείου τῆς Καναδῆς τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν πρὸς κατασκευὴν γιγαντείου τηλεσκοπείου, καὶ ἀκολούθως διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ ἐν Ἀλβάνη καταστήματος Βραϊδὶλ καὶ Σ^α τὴν ἐξ ἀργιλλίτιδος κατασκευὴν τοῦ βλήματος. Μετὰ ταῦτα ἐγκατέλιπε τὴν Βαλτιμόρη, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Τζῶν Μάστωνος, τοῦ ταγματάρχου Ἐλφιστῶνος καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ ἐργοστασίου τοῦ Γόλδσπριγκ.

Τὴν ἐπαύριον ἡ τετράς τῶν συνοδοιπόρων ἐφθασεν εἰς Νέαν Ὀρλεάνην, ἀφ' ὅπου ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τοῦ Ταμπίκου, προκόπου τοῦ Ὀμοσπονδιακοῦ ναυτικοῦ, ὅπερ ἡ κυβέρνησις ἔθεσεν ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῶν. Μετ' ὀλίγον, ἅμα οἱ τροχοὶ τοῦ ἀτμοπλοῦ ἤρχησαν νὰ πλήττωσι τὰ ὕδατα διὰ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῶν πτερυγίων, αἱ ἄκται τῆς Λουϊζιάνης ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν.

Ὁ πλοῦς ἦν βραχύς. Δύο ἡμέρας μετὰ τὸν ἀπόπλου αὐτοῦ τὸ Ταμπίκον, διανύσαν τετρακόσια ὀγδοήκοντα μίλια, ἀνεκάλυπτε τὰς ἄκτας τῆς Φλωρίδος. Ὅτε προσήγγισαν ἀρκούντως, ὁ Βαρβικὴν παρατήρησεν ἐκτεινομένην πρὸ αὐτοῦ χαμηλὴν τινα καὶ ἐπίπεδον ἀρκετὰ δὲ ἄγιον γῆν· ἀφοῦ δὲ παρέπλευσαν σειρὰν κολπίσκων, ἀφθονούντων εἰς ὄστρακα καὶ εἰς ἀστακούς, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διαιρούμενον εἰς δύο ἐπιμήκεις ὄρμους, τὸν τοῦ Τάμπα καὶ τὸν τοῦ Χιλλιθόρου. Μετ' ὀλίγον τὸ φρούριον Βρούκ διεγράφη ἐνώπιον αὐτῶν μετὰ τῶν ἐπιφανουσῶν τὴν θάλασσαν κανονιοστοιχιῶν του, εἶτα δὲ ἐφάνη ἡ πόλις τῆς Τάμπα-Τόβνης, κωχελῶς ἐξηπλωμένη ἐν τῷ μυχῷ τοῦ φυσικοῦ κολπίσκου, τοῦ σχηματιζομένου ὑπὸ τοῦ στομίου τοῦ ποταμοῦ Χιλλιθόρου.

(ἀκολουθεῖ.)

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ.

Τὸ θεανόρικόν πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συγγραφὴν γερμανικὴν ὑπὸ Φιλίππου Schaff, μεταφρασθὲν ὑπὸ Γεηγορίου Ἰ. Γώγου τοῦ Λεσβίου, καὶ ἐκδοθὲν τῇ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῆς ἐφορίας τῆς ἐν Σμύρνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς. 1869.

I.

Κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ἐξῆλθεν εἰς φῶς ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς *Αμαλθείας* σπουδαῖόν τι ἐπιστημονικὸν σύγγραμμα, φέρον ἐπὶ κεφαλῆς τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν καὶ πραγματευόμενον εἰδικῶς τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, — τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, — τοῦ ἐκτάκτου τούτου θαύματος τῆς καθόλου ἱστορίας. Ἡ διὰ πολλοὺς ἰσχυρισμούς καὶ προφανεῖς λόγους πρότιμηθεῖσα αὕτη ἐκλογή τῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς σοφῆς Γερμανίας φοιτῶντος εἰσέτι ἀξιοτίμου φίλου καὶ συμμαθητοῦ ἡμῶν Κ. Γρ. Ἰ. Γώγου, εἶναι, ὡς νομίζομεν, ἀνωτέρα πάντος ἐπαίνου· σπουδάζων οὗτος ἀπὸ τινος ἤδη καιροῦ, ἐν μέσῳ τῆς ἀπειραριθμοῦ χορείας τῶν ἐπιστημόνων τῆς Εὐρώπης, ἐν μέσῳ ἀπεράντου καὶ νοήμονος κόσμου, καταναλίσκοντος νυκθήμερόν μετ' ἀξιοθαυμάστου καρτερίας τὰς πολυτίμους στιγμὰς τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν τῇ σπουδῇ καὶ τῇ κατ' ἐξοχὴν μελέτῃ τῶν προγονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἑλληνικῶν θησαυρῶν, καὶ ἀναβαίνων ὡσημέραι εἰς εὐρύτερους διανοητικῆς ἀναπτύξεως ὀρίζοντας, δὲν λησμονεῖ ὅτι ἀνήκει ἀποκλειστικῶς ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν διακεκριμένην ομάδα καὶ εἰς τὸν κλῆρον τῆς ὀρθοδόξου γηραιᾶς Ἀνατολῆς, — ἐκ τῶν ὁρέων τῆς ὁποίας ἐξήστραψεν εἰς τὴν καρδοκαοῦσαν ὑφήλιον ὁ νοητὸς τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, τὸ ἀγλαὸν καὶ ἀκήρατον φῶς τῆς ἀληθοῦς σοφίας καὶ γνώσεως· — δὲν λησμονεῖ τὴν πανταχόθεν πολεμουμένην θρησκείαν, ἐν ᾗ ἐγεννήθη, ἀνετράφη, καὶ διὰ τοῦ ἀδόλου τῆς ὁποίας γάλακτος ἐξεπαιδεύθη καὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν, ἔφθασεν «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. δ' 13).

Ἐντροφῶν κατὰ μόνας εἰς τὰ θέλγητρα τοῦ θυμῆρους αὐτῷ ἐπιστημονικοῦ σταδίου, ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν καὶ ἐμβριθῆ μελέτην, πρὸς ἀλάνθαστον ρύθμισιν τῶν χριστολογικῶν αὐτοῦ ἰδεῶν καὶ τῶν ἀκραδάν-

των θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, ὡς φωταυγῆ φάρον, ὡς διαλάμποντά πυρρὸν, τὸ θεανδρικὸν πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, τὸ σοφὸν σύγγραμμα τοῦ περικλεοῦς θεολόγου τῆς Γερμανίας Φ. Schaff, τὸ ὁποῖον, ἐν ὧραις ἐρασμίου σχολῆς καὶ ἀνακουφίσεως, μετέφρασεν εὐφραδῶς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν, καὶ τὸ ὁποῖον, δι' ἀκαταμαχῆτων λογικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ πολλῶν παλαιῶν καὶ συγχρόνων ιστορικῶν ἀποδείξεων καὶ μαρτυριῶν (α), προπηλακίζει διὰ στιβαρᾶς χειρὸς τὰ κατησχυμένα πρόσωπα τῶν ἐκ συστήματος συκοφαντῶν καὶ πολεμίων τῆς μεγάλης μεταφυσικῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθείας, στηλιτεύει τὰ ἀσεβήματα τῶν αἰθεροδατούντων σοφῶν τῆς Δύσεως, οἷον τοῦ Γερμανοῦ διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας Δ. Φρ. Στράους, τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Ἐρ. Ρενᾶνος (β) καὶ τῶν λοιπῶν πανθειστῶν καὶ ὀρθολογιστῶν, καὶ ἀνυψοῖ κατ' αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀσεβείας ὑπερνέφελον τρόπαιον ἀληθοῦς θριάμβου καὶ ἀκηράτου δόξης.

2.

Ὁ ἀκάματος περὶ τὴν πρακτικὴν θεωρίαν τῶν πανεπιστημιακῶν αὐτοῦ σπουδῶν Κ. Γρ. Γῶγος, γνωστὸς πρὶν εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς δημόσιον καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολ. Σχολῆς, καὶ ὡς ἱεροκλήρυξ καὶ θεολόγος εὐγλωττος καὶ στωμύλος, διανύσας διετίαν περίπου εἰς Ἀθήνας πρὸς ἀκρόασιν τῶν ἀνωτέρων τοῦ Ἑλλ. Πανεπιστημίου μαθημάτων, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην, φοιτήσας κατ' ἀρχάς — καθ' ἃς εἶχεν ἐκ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογ. Σχολῆς ὀδηγίας — εἰς τὸ ἐν Στρασβούργῃ τῆς Γαλλίας Πανεπιστήμιον ἑκπληκτὸς εἰς τὴν τεραστίαν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀνθρώπου τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὁ νέος οὗτος τῆς χάριτος Λευΐτης, θιασώτης καὶ λάτρης διάπυρος τῶν θαυμασιῶν τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἀνακαλύψεων καὶ προόδων, ἐξηκολούθει ἐκεῖθεν γράφων τὰ κατ' αὐτὸν εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι φίλους αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν γραφομένων ἐκείνων ἀντήχει γοερῶς, ὡς κύκνειος οἰμωγῆ, σπαραγμὸς καρδίας

(α) Ἡ λαμπροτέρα καὶ πειστικώτερα πασῶν, καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν συνομιλίαν τοῦ Δουδοβίκου Ναπολέοντος, ἣν ἐποίησε μετὰ συγκινήσεως ἐν τῇ Ἀγ. Ἐλένη, ἐξόριστος ὁ μέγας ἀνὴρ πρὸς τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Βερτράνδον, συμπεσόντος λόγου περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. (Βλ. Θεανδρ. πρόσ. σελ. 136.)

(β) Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος ἔγραψε δύο συγγράμματα περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ (über das Leben Jesu) ἐκδοθέντα κατὰ τὸ 1833 καὶ 1864, ὁ δὲ ἐν ὁμοίον μετὰ μυθιστορικῆς χροιάς (vie de Jesus), δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον 1863.

τραυματισθείσης, καρδίας ἐλεεινολογούσης τὸ βάρβαρον τῆς ἀπωλείας εἰς τὸ ὁποῖον κατακρημνίζεται αὐτανδρὸς ἢ πολυάριθμος ἐκείνη τῶν ἡμεδαπῶν καὶ ξένων σπουδαστῶν φάλαγξ, ἥτις ἀστήρικτος περὶ τὰ πάτρια ἤρχετο ἵνα ἀρυσθῇ τὰ νάματα τῆς θύραθεν σοφίας ἐκ τῆς σοφῆς ἄλλως Εὐρώπης, ἔνθα ψυχρὸς καὶ παγετώδης πνέει ὁ ἀπαρτίας τοῦ δισταγμοῦ, ἔνθα εἶναι δυνατόν, ἀνά πᾶν βῆμα, ἵνα ἐξωκείλῃ τις ἀπερισκέπτως εἰς τοὺς σκοπέλους τοῦ διδύμου τέρατος — τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ πανθεισμοῦ! — ἐκλείει β.βαίως τὰ ὄτα, ὡς φρόνιμος καὶ πολύμητις Ὀδυσσεὺς εἰς τὰς ἔστιν ὅτε ἀπὸ τῆς πανεπιστημιακῆς ἑδρας ἀντηγούσας ἀσεβεῖς καὶ βλασφῆμους φωνάς, εἰς τὰ ἐπικίνδυνα καὶ πορνικὰ ἄσματα τῶν βελκτικῶν τούτων τῆς ἐποχῆς Σειρήνων! Ἀπ' ἐναντίας, ἐν ἀπελπισίᾳ διατελῶν, προσεῖχε φιλακροάμον οὐς εἰς ψυχαγωγικόν τι καὶ παρήγορον ἄκουσμα, εἰς φίλην καὶ συμπαθοῦσαν φωνὴν φιλελευθέρου καὶ ἀνεπηρέαστου καθηγητοῦ, ἣν εὐρίσκων ὡς τερπνὴν ὄασιν, ἐν μέσῳ τῆς καυστικῆς ἐκείνης σκοτοδίνης, ἐπανεπαύετο μικρὸν ἐκ τοῦ διανοητικοῦ αὐτοῦ καμμάτου. Μάρτυρες ἀξιοπιστότεροι τῶν λόγων ἡμῶν ἔστωσαν αὐτὰ τοῦ μεταφραστοῦ τὰ σοφὰ προλεγόμενα (α—ζδ' σελ), περίληψιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἐποίων δίδωμεν σήμερον διὰ τῆς παρούσης βιβλιογραφικῆς ἐκθέσεως εἰς τοὺς φίλους τῆς Ἑπταλόφου ἀναγνώστας, καὶ ἐν οἷς κατ' ἕκτασιν, ὑπὸ ἑποψιν ἐπιστημονικὴν καὶ μετὰ φιλοσοφικοῦ ἀληθῶς ὄμματος, ἐξετάζει τρία τινὰ α) τὸ ζήτημα τῆς προόδου, β) τὸ ἀφ' οὗ σημεῖον τῆς προόδου, καὶ γ) τὸ τέγμα τῆς προόδου.

3.

α.) Τὸ ζήτημα τῆς προόδου.

Καὶ πρῶτον ὁ συγγραφεὺς ἐτυμολογεῖ καὶ ἐπιστημονικῶς ὀρίζει τὴν πλήρη αἰνιγματῶν καὶ προβλημάτων σημασίαν τῆς λέξεως πρόοδος, ἥτις, ὡς τις εὐγενῆς καὶ ἀκάθεκτος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ὄρμη, ὀφείλει πρὸ παντὸς ἄλλου νὰ ρυθμίζεται ἄνωθεν διὰ νοερᾶς ἀνταντακλάσεως καὶ νὰ καθοδηγῆται εὐσταθῶς ὑπὸ πυξίδος καὶ γνώμονος ἀλανθάστου πρὸς τὴν τελειότεραν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν αὐτοῦ τοῦ λογικοῦ καὶ ἐλευθέρου ὄντος.

Ἡ λέξις πρόοδος, ὡς παρουσιαζομένη ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς καὶ φάσεις, ἔχει βεβαίως καὶ πολλαπλοῦν τὸ καθῆκον τῆς ἀποστολῆς ἑφαρμοζομένη ἐν τῇ ζωῇ ἐκφράζει τὴν φυσικὴν ἐκείνην καὶ βαθμιαίαν κίνησιν, μεθ' ἧς πάντα τὰ ἐμψυχα σώματα σπεύδουσι νὰ ἀυξηθῶσι καὶ νὰ φθάσωσι κατ

ανάγκη εἰς τὸ τελευταῖον αὐτῶν κοινὸν τέρμα—τὸν θάνατον—δι' ἄλλων λόγων, πρώτους ἐνταῦθα εἶναι αὐτὴ ἡ ὀργανικὴ ζωὴ, τῆς ὁποίας ὁ περιφερικὸς κύκλος χωρεῖ καὶ ἐπ' ἀπειρον ἐκτείνεται ἐκ τῶν ἐντὸς πρὸς τὰ ἔξω. Σχετικῶς ὅμως πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω φερόμεν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου θεωρουμένη, εἶναι ταχὺ καὶ ἀέννητον βᾶδισμα πρὸς τὸ τελικὸν αὐτοῦ τέρμα, πρὸς τὸ ἰδανικὸν τοῦ ἀκροῦ καὶ τελείου ἀγαθοῦ—τὴν εὐδαιμονίαν.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν, ὡς ἐπιδεικτικὸς τελειοποιήσεως, κατέχεται ὑπὸ ἀκορῆστον πλὴν εὐγενεοῦς φιλοδοξίας· ἐκ τοῦ βᾶθους τῆς μηδαιμονότητος αὐτοῦ, στρέφει ἀκαταπαύστως τὸ βλέμμα καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὸ ἀπειρον, ἐπιδιώκει ἀνεκδιότως τὸ τερπνὸν καὶ θυμηρὸν ὄνειρον τῆς τελειότητος αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν πλήρη εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιήσῃ ἐνταῦθα. Καὶ καθ' ὅσον μὲν οὗτος ἀγωνιωδῶς προσπαθεῖ, ὠθούμενος ὑπὸ ἰσχυρῶν ἐλατηρίων, καὶ ἀδιαλείπτως ὑψούμενος, ὡς ἀετὸς, πρὸς τοὺς ἀπεράντους καὶ θελκτικὸς ὀρίζοντας τῶν ὑψηλοτέρων, τῶν τελειοτέρων καὶ τῶν θειωτέρων, ἐκείνη ἀπ' ἐναντίας ταχύπτερος ἐξακολουθεῖ ἀφανῶς ἰπταμένη καὶ φεύγουσα, ὡς τὸ ἐπικαθήμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους χρυσοῦν νέφος, ὅπερ φαίνεται ἐκσφενδονιζόμενον εἰς τὰ ἀπώτατα τοῦ ὀρίζοντος σημεῖα, ἅμα ἀσθμαίνων ὁ περιγηγητὴς ἀναβῆ εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ· ὁ πόθος οὗτος, ἢ τὸ ἄφραστον τοῦτο θέλημα, εἶναι τὸ ζῶν καὶ ἀκτινοβόλον πρόσωπον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ φαινή εἰκὼν ἀντανακλάται ὡς διὰ μαγικοῦ κατόπτρου καὶ δι' ἀνεξίτηλου σφραγίδος ἐντυπύεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ἡ ἀκάθεκτος αὕτη τῆς τελειοποιησιμότητος τοῦ λογικοῦ καὶ ἐλευθέρου ὄντος ὁρμὴ δὲν εἶναι, ἀπαγε! ἄγονόν τι παίγιον καὶ παιδιὰ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τὸ μέγα καὶ ἀλάνθαστον ἐκεῖνο ἐκμαγεῖον καὶ γνώρισμα τῆς θείας αὐτοῦ κλήσεως καὶ ἀποστολῆς, τῆς πανσόφως ὀρισεύσεως ὑπὸ τοῦ παναγάθου Θεοῦ, ἀνοίγοντος ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἰδίαν αὐτοῦ μελέτην καὶ ὁδηγίαν, ὡς ἱερογλυφικὸν βιβλίον, τὰς θαυμασίας τοῦ ἀπειροῦ χώρου ἐκτάσεις, καὶ καλοῦντος αὐτὸν διὰ μυστηριώδους φωνῆς, ἵνα, μεγαλυνθεὶς, ἀναβῆ δι' ἀτρομήτου καὶ ἐλαφροῦς πτήσεως μέχρι τῶν βαθμίδων τοῦ θρόνου τῆς χάριτος αὐτοῦ.

Ἡ ἀδιάλειπτος λοιπὸν αὕτη συγκοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ μᾶλλον ἢ μεταξὺ τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπειροῦ ἐρριμμένη γέφυρα παράγει τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θειότερον καὶ ἀγιώτερον αἶσθημα—τὴν θρησκείαν (γ),—ἥτις, ἀπαξ παρασυρθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀχαλινώτου τροβίλου τῆς

(γ) Κατὰ τὸν ὀρισμὸν τοῦ Βοναπάρτου Ναπολέοντος, «θρησκεία εἶναι τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τὸ βεβαιότερον στήριγμα τῆς δημοσίας ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς εὐημερίας.»

πλάνης καὶ τῆς διαστροφῆς, γενεῖ τὸν ἄγριον καὶ σκληρὸν ἐκεῖνον φανατισμὸν, ἢ μᾶλλον τὴν βδελυρὰν καὶ ἀποτρόπαιον δεισιδαιμονίαν, ἥτις καθίσταται βαρμηδὸν τὸ μέγα καὶ χαῖνον τῆς πολυπαθοῦς ἀνθρωπότητος τραῦμα! Μάρτυς ἀψευδῆς ἡ ἱστορία, ἥτις εἶναι πλήρης φρικωδῶν ἐγκλημάτων καὶ συμφορῶν, τὰς ὁποίας ἐπέπρωτο, πρὸς αἰώνιον στίγμα τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ παραγάγῃσιν αἱ ἀγιώτεροι ἐκεῖναι τάσεις αὐτῆς, αἱ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τῶν ἀγρίων καὶ μαύρων παθῶν διαφθαρεῖσαι!

Ἄλλ' ἡ λέξις πρόσδος ἔχει ἀπ' ἐνὸς μὲν πλείστως ὅσας ἀξιεράστους καλλονὰς καὶ ἐπαγωγὰ θέλητρα, ἀπ' ἐτέρου δὲ πολλοὺς τοὺς προφανεῖς καὶ ἀφανεῖς κινδύνους, ὁμοιάζουσα καθ' ὅλα τὸ χάριεν ἐκεῖνο ῥόδον, ὑπὸ τὴν τερψίθυμον τοῦ ὁποίου χροιάν καὶ ὁσμὴν κρύπτονται ὀξύταται ἀκανθαί! ἡ γοητεία τοῦ ἀγνώστου—ἥτις εἶναι ἡ μία ἀποψὶς τῆς προόδου, ἐπιδιωκομένης καθ' ἐκάστην σπουδαίως—εἶναι ὁ μέγιστος καὶ κινδυνώδης σκόπελος, ὁ ὀλεθριώτερος πειρασμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ πρῶτος—ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς—ἄνθρωπος ἔφερεν ὅλα τὰ ζωτικὰ σπέρματα τῆς μεζονος τελειοποιήσεως. Τὸ ὀρμέφυτον αὐτοῦ ἤγεν αὐτὸν πέραν τοῦ διαγραφέντος ὀρίου,—εἰς τὴν παράβασιν τῆς βείας ἐντολῆς, τὴν γνώσιν τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ—ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπινος περιέργεια, προσωποποιηθεῖσα ἐν τῇ γυναικί, καθὰ διηγεῖται μεταφυσικῶς ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, παρεκινήθη νὰ ὑψώσῃ τὰ ἀπληστα αὐτῆς βλέμματα, ὅπως ἴδῃ καὶ γευθῇ τὸν ἀπηγορευμένον ἐκεῖνον καρπὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅστις, καθὸ προσφιλεῖς καὶ ὠραῖος τῇ ὄψει καὶ τῇ φαντασίᾳ, ἐκρυπτεν ὑπὸ τὸν πικρὸν αὐτοῦ φλοιὸν δηλητηρίου καὶ μαρασμὸν θανάσιμον!

Ἡ πρόσδος λοιπὸν ἔχει συνοδίαν καὶ δορυφόρους αὐτῆς ἀπ' ἐνὸς τὰ θέλητρα τοῦ ἀγνώστου, ἀπ' ἐτέρου τὴν γοητείαν τοῦ μέλλοντος· ἐξασκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν εὐγενεστέρων ὀρμῶν τῆς καρδίας, καὶ τὸ γλυκὺ καὶ ἀξιεράστον αὐτῆς ὄνομα ἀντηχεῖ ἐν ἡμῖν συμπαθῶς καὶ μελωδικῶς, καὶ ἐξυπνᾷ ἐκ τῆς νάρκης καὶ τοῦ ληθάργου τοὺς πεπολιτισμένους λαοὺς, οἵτινες ἀκούουσι τὴν μελιχρὰν αὐτῆς φωνήν, καὶ βαδίζουσιν ἐνδόξως καὶ νικηφόρως πρὸς τὰ μεγάλα, τὰ εὐγενῆ καὶ τὰ ὑψηλά ἔργα—τὸν κολοφῶνα τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θείου αὐτῶν προορισμοῦ.

Ἐκ πάντων τούτων συναγεται ἀναγκαίως ὅτι ὁ αἰὼν ὅστις διὰ τῶν ἐκτάκτων φώτων καὶ τῶν ἀπειρῶν αὐτοῦ ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων συνετέλεσε καὶ συντελεῖ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν τεραστίαν ὑψώσιν τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου, ὅστις προῦχώρησε καὶ προσήγγισε πλείτερον παντὸς ἄλλου πρὸς τὴν ἐπαγωγὸν ταύτην λέξιν «πρόσδος», εἶναι ὁ περίπυστος καὶ μεγαλοεργὸς 10' αἰὼν, καθ' ὃν εὐτυχῶς σήμερον ζῶμεν, ὁ αἰὼν τῆς καθολικῆς μεταρρυθμίσεως, τῆς γενικῆς προόδου καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ταῦτα δὲ τὰ τρία τοῦ αἰῶνος

ἰμῶν βρέμματα, ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχικῆς καὶ πολυχέυμονος πηγῆς ἀναχωροῦντα, καὶ πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν συναντώμενα, ἀποτελοῦσι καὶ παράγουσι τὸ πέλωριον ἐνεστώσ, τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἀδελφοποίησιν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Ταύτην δὲ τὴν στενὴν καὶ συμπαγῆ συμπαχίαν—τὸν ἄλλως συγχρωματισμῶν—τῶν διαφόρων ἐναντίων καὶ ἀντιπάλων στοιχείων παράγει οὐχὶ ὁ ἐπάρατος ὀρθολογισμὸς (rationalisme), πρὸ τοῦ ὁποίου ἀνοίγεται εἰς τὴν ψυχὴν ἡ βαθεῖα τάφος τοῦ ἠθικοῦ μαρasmus. καὶ τῆς ἀπογνώσεως, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ συλλήβδην συγκεφαλαιοῦνται ἅπασαι αἱ ὀλέθριαι καὶ ἀντιχριστιανικαὶ πλάναι τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, οὐχὶ ὁ πανθεϊσμὸς, ὅστις θεοποιῶν τὴν ὕλην καὶ τὰς ἐν ἐνεργείᾳ δυνάμεις τῆς φύσεως ἀντιστρατεύεται κατὰ τοῦ δόγματος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ πανσόφου δημιουργοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἡ φιλελεύθερος καὶ ἀρμονικὴ διδασκαλία τοῦ Ναζωραίου Ἰησοῦ, —τοῦ ἐνσαρκωθέντος ἐν ἡμῖν, — ἡ θεοδώρητος θρησκεία, — ὁ θεῖος καὶ πανακέρατος χριστιανισμὸς, — ἡ χριστιανικὴ λοιπὸν πρόοδος εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς «ὁ χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἐβρ. ιγ' 8), ὅστις ὡς ἀναψυκτικὴ καὶ εὐεργετικὴ σκιὰ ἐραπλοῦται καὶ ἐγκολποῦται τὰ μακρὰ διαστήματα καὶ τοὺς αἰῶνας, ἐπενεργεῖ δραστηρίως ἐπὶ τῆς σκηνειδῆσεως τῶν ἑκατομμυρίων τῆς ὑψηλῆς, καὶ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν ἀνθρωπότητα—ὑπὲρ τῆς σωτηρίας καὶ ἀναπλάσεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς ὁποίας ἐθυσιάσθη—εἰς τὸν ἀληθῆ καὶ ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμὸν.

Σημ. Ἐνταῦθα, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν προλεγομένων, γεννᾶται ζήτημα σπουδαῖον, εἰς τί συνίσταται ἡ πρόοδος, περὶ ἧς ὁμιλοῦσιν οἱ πάντες τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς καὶ εἰς Ἀκαδημίας, καὶ εἰς Πανεπιστήμια, καὶ εἰς σχολεῖα, καὶ εἰς πλατείας, καὶ εἰς περιπάτους, καὶ εἰς λέσχας, καὶ εἰς δικαστήρια, καὶ πανταχοῦ; ποῖον τὸ οὐσιώδες αὐτῆς ἀντικείμενον, ποῖος ὁ νόμος ὃν ἀκολουθεῖ κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτῆς διάβασιν, ποία ἡ ἀρχὴ καὶ ποῖον τὸ τέλος τῆς προβληματικῆς ταύτης λέξεως;—Πρὸς λύσιν τοῦ πολυμόρφου τούτου ζητήματος ἀναγκάζεται τις ἄκων νὰ εἰσέλθῃ εἰς ἀδιέξοδον κυκεῶνα, εἰς ποικιλίαν ἀντιφατικῶν καὶ συγκεχυμένων φιλοσοφικῶν γνώμων. Καθ' ἐν φιλοσοφικὸν σύστημα π. χ., πρόοδος εἶναι ἡ διηνεκὴς πορεία τῆς ἀνθρωπότητος· κατ' ἄλλο, ἡ συγκεκομμένη καὶ διαλείπουσα· κατ' ἄλλο, πρόοδος εἶναι τὰ περιοδικὸν ἐκεῖνο φαινόμενον τῆς θαλάσσης, ἧτις προχωρεῖ καὶ ἀποσύρεται, —ἀληθῆς παλίρροια καὶ ἀμπωτίς—πλὴν πάντοτε περισσότερον προχωρεῖ, παρ' ὅσον ἀποσύρεται.

Ἐτερον ζήτημα ἐπίσης σπουδαῖον εἶναι τὸ ἐξῆς· ζητεῖται ποῖον τὸ σημεῖον ἀφ' οὗ ἀρχεται ἡ πρόοδος, καὶ ποῖον τὸ τέλος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁριστικῶς λήγει; εἰς τὸ ἐρώτημα τούτου ἀποκρίνονται οἱ πάντες διὰ γλώσσας

σας ἀληθῶς ἐπιστημονικῆς. «Πρόοδος, λέγουσιν, εἶναι βάδισμα μεταξὺ δύο μυστηρίων, τοῦ μυστηρίου τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ μέλλοντος.» ἄλλοι, «πρόοδος εἶναι ἄνευ σημείου ἀναχωρήσεως, καὶ ἄνευ σημείου ἀφίξεως.»

Ἐτερον παρουσιάζεται πρὸς λύσιν τὸ ἐξῆς: κατὰ ποίαν διεύθυνσιν βαδίζει ἡ πρόοδος; οἱ μὲν ἀποκρίνονται, κατ' εὐθείαν γραμμὴν, οἱ δὲ, κατὰ καμπύλην, οἱ δὲ, κατὰ κύκλον, ὅστις εἶναι αἰωνίως κεκλεισμένος· ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἀνθρωπότης πορεύεται ἐκ τῆς προόδου εἰς τὴν παρακμὴν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν πρόοδον, ὅπως ἐπανεῖλθῃ διὰ τῶν περιοδικῶν τούτων ἐλιγμῶν εἰς τὸ ἀρχικὸν σημεῖον, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησεν· οἱ δὲ τούναντιον, ὅτι ἡ πρόοδος αἰωνίως βαδίζει, ἀκολουθοῦσα κατὰ τὴν πορείαν αὐτῆς, ἕνεκα τῶν ἀναποφεύκτων προσκομμάτων καὶ κωλυμάτων, σπειροειδῆ κίνησιν (zigzag). (Βλ. σελ. ιθ'.)

4.

Ε') Τὸ ἀφ' οὗ σημεῖον τῆς προόδου.

Ἐπὶ δύο θεμελιωδῶν βάσεων, ὡς στυλοβάτης ναοῦ Κορινθιακοῦ, ἐρείδεται τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθοῦς προόδου—ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς ἀναχωρήσεως καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς ἀφίξεως—τῶν θεωρητικῶν φιλοσόφων οἱ ὀξυνοότεροι ἀδυνατοῦντες νὰ διαλευκάνωσι τὰ δύο ταῦτα οὐσιώδη καὶ μεγάλα ζητήματα, τὰ ὁποῖα προβάλλει εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ὁ ὀρθὸς λόγος πρὸς ἰδιαιτέραν μελέτην καὶ λύσιν, ὁμολογοῦσιν ἐκ τῶν προτέρων τὴν οἰκτρὰν ἤτταν αὐτῶν! ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τῆς ζωτικότητος τῶν ὑψηλῶν αὐτῆς δογμάτων καὶ μεταφυσικῶν θεωριῶν, καὶ παραδεχομένη τὴν περὶ παντὸς καταπειστικὴν θεωρίαν τοῦ μωσαϊσμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνεκεντρίσθη, φωτίζει τὸν νοῦν, καὶ σαφῶς καὶ διαρρηδὴν ὁμολογεῖ «πῶθεν ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται, καὶ ποῦ καταντᾷ, ἦτοι ποῖον εἶναι τὸ σημεῖον τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ ποῖον τὸ σημεῖον τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ».

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ὁ ὀρθόδοξος συγγραφεὺς, ἵνα μὴ περιπέσῃ εἰς τὴν Σκύλλαν τοῦ ὀρθολογικοῦ ἢ τὴν Χάρυβδιν τοῦ πανθεϊστικοῦ συστήματος, ἀποκρούει τὰ ἀσθενῆ καὶ ἔωλα αὐτῶν ἐπιχειρήματα, παραδεχομένων καθ' ὁλοκληρίαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεῖος, ὅτι ἐξέρχεται ἀμέσως ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτομάτως, καθὼς τὸ φυτὸν ἐκ τῆς ρίζης, καθὼς τὸ ἄνθος ἐκ τοῦ κάλυκος, καθὼς ἡ εὐωδία ἐκ τοῦ ἄνθους, ὅτι ἡ κυριώτερος μοχλὸς τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως—ἡ λαοπόθητος πρόοδος—εἶναι ὁ

Θεός, ὅστις, ὡς εἶπεν, ἀντικειμενικεύεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐνθα λαμβάνει γνῶσιν καὶ συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἀενάως «κυλινδῶν τὸ κύμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ζωῆς αἰωνίως μεταβλητῆς καὶ αἰωνίως μεταβαλλομένης» (σελ. κζ').

Καὶ ἰδοὺ λοιπὸν, κατὰ τὸν Μωϋσῆν, μετὰ τὴν πλήρη δημιουργίαν τοῦ παντός, προβαίνων μετ' εὐσταθῶν βημάτων ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ χαριέστατον θέαμα τῆς νεαρᾶς καὶ σφριγώσης ζωῆς—μετὰ τῆς περικαλλοῦς συγκρότου αὐτοῦ—φέρει ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ, ὡς ῥοδοδάκτυλον ἠὲ, τὴν ἀντανακλῶσαν ἀγγλὴν καὶ τὸ ἐκτύπωμα τῆς θείας πνοῆς,—τὴν φαινήν μεγαλειότητα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διαβολῆς (δ). Ἄλλ' ὁ θεοεἰκελὸς οὗτος ἄνθρωπος, παραβάς, κατὰ τὸ δόγμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ αὐστηρὰν ἐντολήν, κατέπεσεν αὐθαρῆ ἐκ τοῦ λάμποντος ὕψους τῆς ἀρρήτου ἐκείνης δόξης καὶ μακαριότητος, καὶ μετὰ φρικαλέων ἀπειλῶν ἐξεβλήθη τοῦ παντέρπου ἐκείνης τῆς γλυκείας μεθεξέως καὶ ἀθωότητος ἐνδιδαιτήματος· ἐντεῦθεν ἐνέσκηψε, δίκην κεραινοῦ, τὸ ἀπαίσιον καὶ θορυβοῦν σμήνος ὅλων τῶν κακιῶν—ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ θάνατος,—ἅτινα, μὴ θεωρούμενα πλέον ὡς δυσεξήγητα μυστήρια, ἐξαφανίζουσι τὴν ἀνυπόστατον θεωρίαν τῆς τυχαίας καὶ μοιραίας προόδου καὶ κατασυντριβουσὶν ἅπαξ διὰ παντός τὰ θεομάχα ἐκεῖνα φιλοσοφικὰ συστήματα, ἅτινα μὴ παραδεχόμενα τὴν πραγματικὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐξηγοῦντα αὐτὴν κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ αὐθαιρέτως, κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ τερατολογοῦντος πολλάκις λογικοῦ, περιπίπτουσιν εἰς ἀδιέξοδον χάος, καὶ ἀρνοῦνται τοὺς ἀληθεῖς καὶ αἰωνίους νόμους, καθ' οὓς βαδίζει ἡ ἀνθρωπότης.

Ἄλλ' εὐτυχῶς τὸ λεληθῶτως ὑφέρπον ἐν τῷ κόσμῳ ἠθικὸν κακὸν δὲν εἶναι σχετικόν· τὸ κακὸν τοῦτο πάντοτε ζῆ καὶ ὑψοῖ τὴν τερατώδη αὐτοῦ κεφαλὴν ἐν τῇ κοινωσίᾳ· ἰδίως ἐμφωλεύει ὡς πυρίφλεκτον ἠφαιστειὸν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ κρατῆρος τοῦ ὁποῖου ἐξέρχονται, κατὰ διαδοχὴν, καταπληκτικαὶ καὶ παταγώδεις αἱ περιοδικαὶ ἐκείναι ἐκρήξεις! Ἐντεῦθεν ἡ αἰωνία καὶ ἀδιάκοπος πάλη καὶ ὁ θαρραλέος ἀνταγωνισμὸς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τῶν ἐγωϊστικῶν καὶ ὀλεθρίων αὐτοῦ παθῶν—ἡ συνθήκη τῆς ἀληθοῦς προόδου, ὁ νόμος τῆς τελειοποιήσεως αὐτοῦ.—Ἐκ τῆς τοιαύτης ὀθενδιαμάχης, ἀυταπαρνήσεως καὶ θυσίας γεννᾶται ἡ πρόοδος, ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν κοινωϊῶν πρόοδος, δι' ἄλλων λόγων β' ὁ νόμος τῆς προόδου συνίσταται εἰς τὴν ἀδιάκοπον πάλην, εἰς τὸν μετὰ κόπου καὶ ὀδύνης ἀένναον μόχθον καὶ ἡρωϊκὸν ἀγῶνα κατὰ

(δ) «Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ΠΝΟΗΝ ΖΩΗΣ, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος Εἰς ΨΥΧΗΝ ΖΩΣΑΝ.» (Γεν. θ'. 7)

τῶν ὀρμεφύτων τοῦ ὕλικου σώματος παθῶν· αὕτη δὲ φέρει καὶ ὀδηγεῖ ἡμᾶς ἀναγκαιῶς ὑπὸ τὸ κυματοῦν καὶ νικηφόρον λάβαρον τῆς ἀναστάσεως.

Τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι τὸ σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀναχωροῦσα καὶ διὰ μέσου τοῦ μικροῦ διαστήματος τῶν αἰῶνων πρὸς τὰ πρόσω χωροῦσα πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης, ἀνευδότης ἀγωνίζεται ἵνα φθάσῃ μέχρι τῆς μεγαλειότητος τοῦ σοφοῦ ἀριστοτέχνου τῆς φύσεως, παρὰ τοῦ ὁποῖου, κατὰ τὴν ὁμόφωνον μαρτυρίαν ὅλων τῶν ἐθνῶν, ἔλαβε τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς τὸ εἶναι ὑπαρξίν· ἐντεῦθεν, κατὰ τὴν νέαν ταύτην τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίαν ἀλήθειαν, ὁ παραβάτης ἄνθρωπος, θραύων τοὺς συνέχοντας αὐτὸν δεσμοὺς τῆς ὕλης, χειραγωγεῖται εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ὑψηλοῦ καὶ θείου αὐτοῦ προορισμοῦ, ἢ μιὰρὰ τοῦ ἀρχεκάκου ὄφρα κεφαλὴ συνθλάται, ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ τῆς σωτηρίας ἐξαφανίζεται, καὶ τὸ πλάσμα τῆς παντοδυνάμου χειρὸς αἰμοβριθῆς καὶ κατώδυνον ἐξέρχεται θριαμβευτικῶς ἐκ τοῦ κρουροῦ τῆς ἠθικῆς ἀπονεκρώσεως μνήματος! Καὶ τοιοῦτος ἐν συνόψει ὁ νόμος τῆς προόδου, διὰ τῆς ὁποίας ἀνερχόμεθα εἰς τὴν κορυφαίαν τῆς ἀληθοῦς δόξης καὶ μακαριότητος ἀνάβασιν, καὶ τοιοῦτον τὸ μέγα καὶ πάνσεπτον τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ὅπερ ἄρχεται ἐκ τῆς πενιχρᾶς καὶ ἀσήμου Βηθλεὲμ, ἐκτυλίσεται ἐφεξῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκτάκτου ζωῆς καὶ τῶν παραδόξων θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ, ἀποπερατοῦται δὲ διὰ τῆς τελευταίας λέξεως «τετέλεσται» (Ἰωάν. ιβ' 30) ἐπὶ τοῦ φονικοῦ Γολγοθᾶ, καὶ διαικονίζεται ἐν τῷ χριστιανισμῷ πρὸς αἰωνίαν ἀνάπλασιν, παλιγγενεσίαν καὶ ἀναγέννησιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ θεὸς λοιπὸν Ἐμμανουήλ, ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν προκηρυχθεὶς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός,—ὁ Ἰησοῦς Χριστός,—εἶναι τὸ ἐλατήριον πάσης χαρᾶς καὶ παρηγορίας, τὸ κέντρον πάσης ὠραιότητος καὶ παντός μεγαλείου, ὁ νοερὸς ἄξων πάσης ἀνεξαιρέτως προόδου· αὐτὸς εἶναι ἡ θυσία, ἡ συνδιαλλαγὴ, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος, ἡ συναρμογὴ τῶν διεστώτων καὶ τῶν μακρῶν, τὸ ἀσφαλὲς κριτήριον καὶ ὁ ἀλάνθαστος κανὼν τῆς πραγματικῆς προόδου τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν· ἡ αὔξησης τοῦ Χριστοῦ—τοῦ νοητοῦ καὶ φυτομόρφου τούτου τῆς ζοφερᾶς ψυχῆς μου ἡλίου—ἰδοὺ ὁ νόμος τῆς μακαρίας ζωῆς, ἰδοὺ τὸ σύμβολον τῆς ἀληθοῦς προόδου, ἰδοὺ ἡ σαφὴς καὶ θαρραλέα ὁμολογία τῆς ἀμμιήτου καὶ ἀχραιφνοῦς ἡμῶν πίστεως, ἥτις προάγει, φωτίζει καὶ ὀσημέραι σώζει τὴν πολυπαθὴ ἀνθρωπότητα.

5

γ) Τὸ τέγμα τῆς προόδου.

Ποῦ ἔγκειται τὸ τέγμα τῆς προόδου;—Ἰδοὺ τὸ τελευταῖον ζήτημα,

ἕπερ ἐξετάζει μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ ἀκριβείας ὁ συγγραφεὺς τῶν προλεγομένων Κύριος Γώγος, ὅστις δι' ἐπιχειρημάτων λογικῶν προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ κατὰ πλάτος, ὅτι ὁ Θεὸς, ὅστις ἐχάραξε τὸ ὄριον πάσης κινήσεως, ὅστις διὰ μαθηματικῆς, ὡς εἰπεῖν, ἀκριβείας, ἐκανόνισε τὴν ὁδὸν πάσης ζωῆς, τὰς ἐπιμήκεις τροχιάς τῶν ἀπειραρίθμων οὐρανίων σωμάτων καὶ κόσμων, πῶς ἦτο ποτε δυνατόν νὰ ἀφήσῃ ἄνευ σκοποῦ, ἄνευ τελικοῦ τέρατος τὸν ἄνθρωπον;—ἦτο δυνατόν, λέγουσιν, ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὅποιον συγκεντροῦται ὀλόκληρος ἡ πανσοφία τοῦ ἀριστοτέχνου τῆς φύσεως, ὅστις διὰ τοῦ λογικοῦ αὐτοῦ δεσπόζει ἐπὶ πάσης ἄλλης ζωῆς πνοῆς, νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἀπροστάτευτος, νὰ ἀφεθῆ, ὡς ἀνερμάτισον πλοῖον περιπλανώμενος τῆδε κάκεισε εἰς τὸν τρικυμιώδη καὶ ἐπικίνδυνον πλοῦν τοῦ κόσμου τούτου; Ἄλθῶς ὁ ἀνθρώπινος βίος εἶναι διηνεκῆς ὁδοιοπορία, προπαρασκευῆ, αἰωνία κινήσις, αἰωνία πρόοδος. Ἀλλὰ πρόοδος τοιαύτη, ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ὀρισμένου σκοποῦ, ἄνευ τελικοῦ τέρατος;

Ναί, ὁ ἄνθρωπος προικισθεὶς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ διὰ τοιούτων ἐξαισίων πνευματικῶν χαρισμάτων, ὀφείλει κατὰ ἀνάγκην ἵνα διευθύνη τὸ βλέμμα αὐτοῦ, ὡς εἰς πολικὸν ἀστέρα, πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ—αὐτὸν τὸν Θεόν,—ὅστις εἶναι οὐ μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τελικὸν καὶ αἰώνιον τέμα τοῦ ὀρισθέντος αὐτῷ σταδίου· ἡ κατὰ θεωρίαν λοιπὸν ἀγάπη, καὶ ἡ ἀπόλαυσις τοῦ ἀπείρου ἰδανικοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ἡ λαμπρότερα κορωνὶς πάσης ἐπιγείου προόδου· ἡ κατὰ θεωρίαν μέθεξις καὶ κρᾶσις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ κατορθοῦται διὰ νοητῆς ἀναβάσεως—τῆς οὐρανομήκου ἐκείνης κλίμακος τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ,—διὰ τῆς ἀποκεκαλυμμένης θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ, πρὸς ὃν δέον νὰ στρέφονται, δίκην μαγνητικῆς βελόνης, ὅλοι οἱ διάπυροι πόθοι τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὅλα τὰ εὐσεβῆ ἡμῶν διανοήματα· ἡ φιλοσοφία ὅμως, μὴ φωτιζομένη ἄνωθεν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ κόσμου, ναυαγοῦσα οἰκτρῶς περὶ τὸν σκοπελον τοῦ δισταγμοῦ, ἀδυνατεῖ νὰ χειραγωγῆσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ προσφιλὲς καὶ παμπόθητον τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ προορισμοῦ σημείον. Καὶ τοι δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῆ καθ' ὀλοκληρίαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ἀγωνίζεται παντὶ σθένει ἵνα σχίσῃ εἰς μέσον τὰ ἱερὰ καλύμματα, ἅτινα παρεντίθενται μεταξὺ τῆς ἐνοίας καὶ τοῦ συμβολισμοῦ τῶν μυστηρίων, καὶ νὰ ἐνατενίσῃ κατὰ πρόσωπον πρὸς τὴν οὐρανίαν γλυκύτητα, τὴν ἄρρητον μέθεξιν τοῦ ἀπείρου. Τοῦτο ὅμως ἐπιτυγχάνεται πληρέστατα διὰ τῆς πλήρους ἱερῶν αἰνιγμάτων καὶ μυστηρίων ἀγίας θρησκείας, δι' ἧς ὑψούμενος ὁ ἄνθρωπος πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, καὶ ἀναβαίνων ὡς ὁ Μωϋσῆς τὰς βαθμίδας τοῦ θεωρητικοῦ τῆς ἀρετῆς ὄρους, βλέπει αὐτὸν οὐχὶ ὀπισθοφανῶς, ἀλλὰ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (ε), ἀρνούμενος ἐκ τοῦ γλυκεροῦ

(ε) ἁ Κορινθ. ιγ'. 12)

καὶ παντεπόπτου ἐκείνου βλέμματος ἀένναον ζῶην καὶ μακαριότητα.

Ἀλλ' ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου σκοτιζομένη ὑπὸ τῶν μαύρων παθῶν, τῆς δολοφονοῦ ἀμαθείας, τῶν παχυλῶν προλήψεων, παρουσιάζει τὴν ἀπαισίαν εἰκόνα τοῦ ἀφεγγοῦς σπηλαίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου περιπλανᾶται ἀένναος σκιά. Εἰς αὐτὴν ἂν καὶ εἰσέρχονται ἀμυδραὶ τινες ἀκτίνες, φωτεινὰ ἰνδάλματα, καταθέλοντα τὴν ὄψιν, πλὴν τὰ παιγινώδη ταῦτα φάσματα ὁμοιάζουσι τὰς ἐν ἔαρι ἵπταμένας ἀπαλὰς χρυσαλίδας, τὰς ὁποίας ζητεῖ νὰ συλλάβῃ μάτην ἡ φιλοπαίγμων ἀθῶα ἡλικία τῶν παιδῶν.

Πλὴν αἱ προλήψεις αὗται, τὰ δεσπόζοντα ταῦτα ἐν ἡμῖν πάθη, καταπολεμῶνται καὶ κατευνάζονται «διὰ τῶν ὄπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν» (ς'). Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον, ἡ ὑπὸ θεοῦ φωτὸς ἐλλαμπομένη καὶ φωτιζομένη διάνοια, καθαιρέται ἀπὸ παντὸς ῥύπου, ἀπὸ πάσης κηλίδος, καὶ βαθμηδὸν ἀποκαθίσταται πιστότατον καὶ διαυγέστατον ἀτοπτρον, ἐφ' οὗ ἀντανακλῶνται ἐν τῇ ψυχῇ αἱ ἀκτίνες τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης καὶ ἀληθείας· ἐντεῦθεν ὅι θεοὶ καὶ ἀνεξάντητοι τῆς αἰωνίου σοφίας θησαυροὶ γίνονται τότε ἀναφαίρετον καὶ κοινὸν κτήμα πάσης καθαρᾶς καὶ ἀμολύντου καρδίας, καὶ ἐνδιδαιτᾶται ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ Θεῷ.

Ταῦτ' αἰ εἰσι τὰ τρία κορυφαῖα καὶ ὑψηλὰ φιλοσοφικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα μετὰ τσοαύτης λεκτικῆς σαφηνείας ἀναλύει καὶ ὡς καλὸς καὶ ἐπιδέξιος ἀνατόμος ἀνατέμνει ὁ γλαφυρὸς κάλαμος τοῦ Κυρίου Γρ. Γώγου. Ἐντρυφήσαντες καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν τερπνὸν λειμῶνα τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ θεωρημάτων, καὶ πρὸς τὸν μακρὰν ἀπόντα συνάδελφον ἡμῶν ἐν τρυφῆρὸν βαθείας συγκινήσεως αἶσθημα πέμποντες, συγκεφαλαιοῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἐντυπώσεις ἡμῶν ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις.

Ἡ ἐπιτυχὴς τῶν ἐν λόγῳ τριῶν ζητημάτων λύσις εἶναι ἀναμφισβότως ἡ ὀδυνηρὰ ἐκείνη κραυγὴ τῆς μεμψιμοίρου ἀγωνίας τοῦ φίλου ἡμῶν, ἡ μᾶλλον ἡ ἤχηρὰ διαμαρτύρησις αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀνὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ἡπειρον διασκεδασθέντων πολυμῶρφων ὀρθολογιστικῶν καὶ πανθειστικῶν συστημάτων, χάριν εὐφραδείας, ὕψους λόγου, καὶ ὀρθοδόξων φρονιμάτων τὰ ὁποῖα τρέφει ἰδιαζόντως πρὸς τὸ θεανδρικὸν πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ὁ κλεινὸς τῆς Γερμανίας συγγραφεὺς καὶ θεολόγος Φίλιππος Schaff, μεταφέροντες πρὸς ἡλικίαν τέρψιν καὶ μελέτην τῶν φίλων τῆς Ἑπαλόγου ἀναγνωστῶν ἐκ τοῦ μεταφρασθέντος συγγράμματος αὐτοῦ ὀλόκληρον τὸ ἐπόμενον.

(ς). β'. Κοριθ. ς'. 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

«Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐστὶ τὸ βεβαιότερον, τὸ ἀγιώτερον, καὶ ἐνδοξότερον πάντων τῶν γεγονότων τῆς ἱστορίας, ὑπάρχει καὶ κυριαρχεῖ ἐπὶ τοσούτων ἤδη αἰώνων, περιβεβλημένος θείαν ὠραιότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, καὶ ἐμπνέων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν λατρείαν καὶ ἀγάπην, ὁσημέραι θάλλουσαν καὶ καρποφοροῦσαν· λάμπει ὡς ὁ ἥλιος ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, καὶ ἔστι λίαν μέγας, ὑπερβαλλόντως ἅγιος καὶ ἀπειρώς τέλειος, ὅπως ἐπινοηθῆ ὑφ' ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ πεπερασμένων ἀνθρώπων! ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ θεία αὐτοῦ τελειότης φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς Θεοπ. ἐποῦς διδασκαλίας, τῆς ἀγίας ἠθικῆς, τῶν ἐξαισίων θανμάτων, καὶ τῆς ἀναντιρρήτου πνευματικῆς βασιλείας· αἱ δὲ λοιπαὶ ἀρεταί, καὶ ἡ θαυμάσιος ὑπεροχὴ πάντων τῶν χριστιανῶν, ὅσοι ζῶσιν ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ Χριστοῦ, διηνεκῶς μαρτυροῦσι τὴν ἀγιάζουσαν καὶ ἐνισχύουσαν χάριν καὶ δύναμιν αὐτοῦ· ὁ Χριστὸς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἱστορίας προλαμβάνει καὶ ἱκανοποιεῖ πάσας τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἡμῶν ἀνάγκας· ὅταν αἱ ψυχὰ ἡμῶν ἐγκαταλείπωνται εἰς τὰς εὐγενεστέρας ῥοπὰς καὶ εἰς τοὺς ζωηροτέρους αὐτῶν πόθους, παραυτίκα στρέφονται ἐξ ἐμφύτου ὁρμῆς πρὸς τὸν Χριστὸν, ὡς ἡ βελόνη πρὸς τὸν μαγνήτην, ὡς τὸ ἄνθος πρὸς τὸν ἥλιον, καὶ τρέχουσι πρὸς αὐτὸν ὡς ἡ διψῶσα ἔλαφος πρὸς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. Ἐπλάσθημεν διὰ τὸν Χριστὸν, καὶ ἡ ἡμετέρα καρδιά τότε μόνον εὐρίσκει ἀνάπαυσιν, ὅταν ἀγαπήσῃ αὐτὸν καὶ ἀναπαυθῆ ἐν αὐτῷ· αὐτὸς βασιλεύει ἐπὶ τῶν ἡμετέρων αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων, καὶ ἀναγκάζει ἡμᾶς ὅπως θανμάσωμεν, δοξάσωμεν, καὶ λατρεύσωμεν αὐτόν· ἐὰν δὲν εἴμεθα πνευματικῶς εὐλογημένοι, ἀδυνατοῦμεν νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτόν· ἀλλ' ὅταν ὑψωθῶμεν ὑπεράνω τῶν εὐτελῶν καὶ χαμερπῶν πραγμάτων τῆς γῆς, ὅταν ἐξαγνίσωμεν τὰ πνεῦμα καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν, τότε μόνον ἐσμὲν ἄξιοι νὰ ἀναβλέψωμεν ἐν πίστει πρὸς τὸν Κύριον τῆς δόξης· ἐν τῷ Χριστῷ εἰσι πάντες νοὶ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι· αὐτὸς ἐστὶν ἡ μόνη καὶ βεβαία ἐλπίς, ἡ μόνη καὶ ἀληθὴς παρηγορία εἰς τὴν προοῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν· ἡ ἀνθρωπότης δύναται νὰ ζῆσῃ ἠθικῶς καὶ ἄξιον τῆς φιλολογίας, καὶ τῆς σοφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ τῶν χαριτοβρύτων εὐαγγελίων Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου. Ἄνευ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἱστορία εἶναι ἔρημος, ἀδιάβατος, ἀνυδροῦς καὶ θλιβερά, κίβδηλον ἀνεξήγητον καὶ χάος γεγονότων ἄνευ λόγου, ἄνευ σκοποῦ, ἄνευ ἀλληλουχίας· ἐνῶ μετὰ τοῦ Χριστοῦ αὕτη καθίσταται ὠραία καὶ ἐναρ-

»μόνιος ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνάπτυξις οἰκονομίας, πεπληρωμένης σοφίας καὶ ἀγάπης ἀνερμηνεύτου. Πᾶσα ἡ ἀρχαία ἱστορία ἐπόθει καὶ ἀνέμενε τὸν Θεάνθρωπον, καὶ πᾶσα ἡ νεωτέρα ἱστορία δέχεται ἐξ αὐτοῦ τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν. **ΙΗΣΟΥΣ Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Η ΔΟΞΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΘΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ, Η ΖΩΗ, ΚΑΙ Η ΧΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝΕΣΤΩΤΟΣ, Η ΜΕΓΑΛΟΥΡΓΙΑ, Η ΕΛΠΙΣ ΚΑΙ Η ΤΕΛΕΙΟΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ**» (βλ. σελ. 115).

Ἄδρ]πόλει, τῆ 9 Μαρτίου 1870.

ΓΕΡΜ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ.

Ο ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΓΙΒΒΩΝ.

Ὁ περικλεῆς Γίββων, ὁ συγγραφεὺς τῆς «ἱστορίας τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους», διατρίβων τῷ 1776 ἐν Λωσάννῃ εἶχε συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἐν Φέρνεϋ κατοικοῦντος Βολταίρου. Οἱ δύο ἄνδρες ἐπέστελλον γράμματα ἀλλήλοις, χωρὶς ποτε νὰ ἴδωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον. Ὁ Βολταῖρος, πρὸ πολλοῦ ζηλοτυπῶν τὴν δόξαν τοῦ ἀγγλοῦ ἱστοριογράφου, τοσοῦτον παρέρθη ὑπὸ τοῦ πάθους, ὡς τε ἐξέχυσεν ἐπὶ τέλους τὴν πικρὰν χολὴν του, εἰπὼν πολλὰ βάνουσα κατὰ τοῦ Γίββωνος. Ὁ Γίββων ἐξ ὑπαμοιβῆς ἐφιλοπόνθησε σάτυραν, ἐν ἣ παρέρθησε τὸν Βολταῖρον ὡς τὸ ἀναιδέστατον, θρασύτατον καὶ μάλιστα ἰδιότροπον γεροντίδιον. Ὁ Βολταῖρος πάλιν ἐξεδικήθη ἐπιστείλας αὐτῷ εἰς Λωσάννην γελοιογραφίαν, ἐν τῇ ὁποία ὁ φύσει ἄσχημος Γίββων παρίστατο ὡς πυγμαῖος, πελώριον ἔχων κεφαλὴν, πλατεῖαν ῥίνα κτλ. Ἐκτοτε ἔπαυσεν ἡ ἀλληλογραφία των.

Ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον ὁ Γίββων ἐπορεύθη εἰς Γενεύην πρὸς τὸν φίλον ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ Βολταίρου Τρογγίνον, καὶ ἤρξατο παραπονούμενος κατὰ τοῦ γάλλου φιλοσόφου.

«Ὁ Βολταῖρος σκώπτει με καὶ περιγελά με· προτίθεμαι λοιπὸν νὰ μεταβῶ εἰς Φέρνεϋ καὶ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, διότι, ὡς ἀκούω, οὐδ' αὐτὸς ἔχει τὸ κάλλος τοῦ Ἀντινόου.»

Ὁ φιλοπαίγμων Τρογγίνος, γινώσκων ἀμφοτέρων τὸν χαρακτήρα καὶ προβλέπων τὰς συμβησομένας κωμικὰς σκηνὰς, ἔσπευσε νὰ μηνύσῃ πρὸς τὸν Βολταῖρον τὴν μελετωμένην τοῦ Ἀγγλοῦ ἐπίσκεψιν. Ὁ Βολταῖρος

προσεκάλεσεν ἀνυπερθέτως τὴν ὑποδεχομένην τοὺς ξένους ἀδελφιδὴν αὐτοῦ, κυρίαν Δευῆς, καὶ τῇ εἶπεν·

«Ἐφθασεν ἐνταῦθα εἰς μιαιώτατος Ἀγγλος ὑπόδεξαι αὐτὸν μετὰ μεγάλης φιλοφροσύνης, διότι ἔχει πνεῦμα καὶ πολυμάθειαν, ἦν ἐγὼ πρέπει νὰ σεβασθῶ· ἐπειδὴ ὁμως γινώσκω τὰς προθέσεις του, δὲν θέλω νὰ με ἴδῃ τὸ παράπαν.»

Τὴν ὑστεραίαν ἦλθεν ὁ Γίββων. Ἡ κυρία Δευῆς τὸν ἐφιλοξήνησέ μὲν καὶ τὸν ἐτίμησεν ὅσον ἠδύνατο, τῷ ἐδήλωσεν ὁμως ἀπροκαλύπτως ὅτι ὁ Βολταῖρος δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἴδῃ. Ὁ φλεγματικός Ἀγγλος, ἐξαπλωθεὶς ἐπὶ τὸν κλιντῆρα, ἀπήντησε λιάν μεγαλοφώνως, ὡς τε νὰ τὸν ἀκούσῃ καὶ ὁ ἐν τῷ προσεχεῖ κοιτῶνι κεκρυμμένος Βολταῖρος·

«Πολὺ καλὰ· ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν θέλει νὰ με ἴδῃ, ἐγὼ θὰ καταλύσω ἐν τῇ οἰκίᾳ του.»

Ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἡ κυρία Δευῆς ἐκοῦσα ἀκούσα ἠτοιμάσεν αὐτῷ κλίνην. Ὁ Γίββων ἔφαγε καὶ ἔπινε μετὰ τῶν δεσποινῶν τῆς οἰκίας, παρέμεινε δὲ καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν· ἀλλ' ὁ Βολταῖρος δὲν ἐφαίνετο.

«Ἀλλὰ, κύριε (εἶπεν ἡ Δευῆς), ἡ ἐπίσκεψίς σου εἶναι μακρὰ καὶ ἐνοχλεῖ τὸν αὐθέντην.»

— Περὶ τούτου ἁδιαφορῶ (ἀπεκρίθη ὁ Γίββων)· ἐγὼ ἦλθον ἐνταῦθα ὅπως ἴδω τὸν Βολταῖρον· δὲν θὰ ἀπέλθω δὲ πρὶν ἢ τύχῳ τοῦ σκοποῦ μου.»

Τρεῖς ἡμέραι παρήλθον οὕτω, καὶ ὁ ἀνυπόμονος Βολταῖρος, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κοιτῶνός του, ἔγραψε τῷ Γίββωνι τάδε·

«Κύριε! ὁ Δὸν Κισσῶτος ὑπελάμβανε τὰ πάνδοχεῖα ὡς ἐπαυλεις· σὺ δὲ ὑπολαμβάνεις τὴν ἔπαυλίν μου ὡς πάνδοχεῖον.»

Ὁ Γίββων ἔγραψεν αὐτῷ διὰ γαλλικῶν στίχων τάδε·

«Ἡλπίζον νὰ ἴδω ἐνταῦθα τὸν θεὸν τῆς εὐφύας, νὰ τὸν ἀκούσω, νὰ τὸν ὁμιλήσω καὶ νὰ διδαχθῶ παρ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ οἰκίᾳ σου ὁμως, ὡς ἐν οἰκίᾳ ἄλλου τινὸς πολυφάγου Λουκοῦλλου, ὁ ξένος τρώγει καὶ πίνει, ἀλλὰ δὲν σε βλέπει.»

Οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ Γίββων. Κατὰ τὴν τριήμερον ὁμως ἐν Φέρνεϋ διατριβὴν του ἔμαθε παρὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Βολταίρου πολλὰς τούτου ἰδιοτροπίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὰ περαιτέρω σχέδιά του.

Μετὰ παρέλευσιν τινῶν ἐβδομάδων ἦλθε πάλιν εἰς Φέρνεϋ· καταλιπὼν δὲ τὴν ἀμαξίαν του ἐν τῇ κώμῃ, ἐπορεύθη πεζὸς εἰς τὴν ἔπαυλιν πρὶν ἢ ὁ ἥλιος ἀνατελεῖ. Οἱ τοῦ Βολταίρου ὑπηρεταὶ ἐκοιμῶντο ἅπαντες, πλὴν τοῦ ἀμαξηλάτου του. Ὁ Γίββων ἐγίνωσκεν, ὅτι ὁ Βολταῖρος εἶχε μικρὸν τινα ἵππον, ὃν ἠγάπα καθ' ὑπερβολήν. Παρεκάλεσε λοιπὸν τὸν ἄνθρωπον νὰ τῷ δεῖξῃ τὸ ζῶον.

«Ἀκουσον, φίλε (εἶπεν αὐτῷ)· θὰ ἀνταμείψω σε πρεπόντως, ἐὰν ἀπολύσεις τὸν ἵππον εἰς τὴν πυκνὴν ταύτην δενδροστοιχίαν.»

Τούτου γενομένου, ἔδραμεν ὁ Γίββων καὶ ἐκρύβη ὀπισθεν τοῦ ὑψηλοῦ χόρτου καὶ τινῶν δένδρων.

Ὁ μόνος ἐξεγερθεὶς Βολταῖρος ἔμενεν ἐν τῷ μελετήτηρίῳ του· ἀκούσας δὲ τοῦ ἵππου τὸν χρεμετισμὸν, ἠνοιξε τὸ παράθυρον, καὶ πλήρης ὀργῆς κατέβη ὅπως εἶχεν, ἵνα συλλάβῃ μετὰ τῶν ὑπηρετῶν τὸν ἵππον του. Ὁ Βολταῖρος ἦγε τότε τὸ 82 ἔτος· ἦτον ισχνότατος, ἀνάφαλαντίας, νωδὸς, εἶχε προμήκη τὸν πώγωνα, τὴν ρίνα καὶ τὸ μέτωπον, καὶ ἦτον αὐτόχρημα ὅστ' αὐτὸν καὶ δέρμα· ἐπειδὴ δὲ ἐφόρει ἀλλόκοτόν τι νυκτικὸν ἔνδυμα καὶ σκουφον, ἐφαίνετο μορμολύκειον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπος. Ὁ Γίββων, ἐξεληθὼν τοῦ κρυπτήρος του, παρετήρησεν αὐτὸν ἀπ' ἀνωθεν ἕως κάτω, ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, ἐκάλυψε διὰ τῶν χειρῶν τοὺς ὀφθαλμούς ὥστανε ἀπὸ φρίκης, καὶ ἀνεδόησε·

«Χαῖρε, χαῖρε, Βολταῖρε· ταύτην τὴν φορὰν εἶδόν σε ἐν ὅλῃ τῇ ἀσχημείᾳ σου.»

Στρέψας δὲ τὰ νῶτα ἀνεχώρησεν.

Ἐξω φρενῶν ὁ Βολταῖρος ἐπὶ τοῖς σκώμματι τοῦ Γίββωνος, προσεκάλεσε τὸν γραμματέα του Βαγνιέρον.

«Δράμε κατόπιν τοῦ Ἀγγλοῦ ἐκείνου (εἶπε) καὶ λάβε παρ' αὐτοῦ δώδεκα σολδία, διότι εἶδε τὸ ζῶον.»

Ὁ Γίββων ἔδωκε τῷ γραμματεῖ εἴκοσι τέσσαρα σολδία, προσθεῖς· «Ἐἰπέ τῷ κυρίῳ σου ὅτι ἐπλήρωσα διὰ δύο φορὰς· ἐπομένως θὰ ἔλθω καὶ αὔριον.»

Μετ' ὀλίγον συνελθὼν ὁ Βολταῖρος εἰς ἑαυτὸν, σύνιενεν ὅπερ διέπραξε λάθος παραβαλὼν αὐτὸς ἑαυτὸν πρὸς ζῶον, καὶ εἶπε τῷ γραμματεῖ·

«Ὁ διαβολευμένος οὗτος Ἀγγλος εἶναι πολὺ κακεντρέχεστερος ἐμοῦ· ἴσως αὔριον θὰ με παίξῃ χειρότερόν τι παιγνίδιον· πρέπει νὰ εἰρηνεύσω μετ' αὐτοῦ. Ὑπαγε καὶ προσκάλεσον αὐτὸν ἵνα συμφάγῃ αὔριον μετ' ἐμοῦ.»

Ὁ Γίββων ἦλθε καὶ ὡς ἀληθὴς τίμιος Ἀγγλος ἐλήσμονησε τὰ γενόμενα. Εἰς τιμὴν αὐτοῦ εἶχε προσκαλέσει εἰς Βολταῖρός καὶ πολλοὺς ἄλλους. Τὸν ὑπεδέξατο μετὰ φιλοφροσύνης, καὶ καθ' ὅλον τὸ γεῦμα οἱ δύο σοφοὶ ἐδείχθησαν πρὸς ἀλλήλους ἀστείότατοι.

Ἐκτοτε ἦσαν φίλοι ἀχώριστοι. Ὁ Γίββων τὸν ἐπεσκέπτετο συνεχῶς καὶ ἔμενε παρ' αὐτῷ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, χωρὶς ποτε νὰ τὸν ἀναμνήσῃ τὰς ἐν τῇ δενδροστοιχίᾳ γελοίας σκηνάς.

4
ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ Β' ΤΕΥΧΕΙ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ.

Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει. Τρεῖς κόραι εἰς θάνατον ἀφοσιούμεναι	Σελ.	3
Ὁ Πηράδεισος καὶ ὁ Ἄδης παρὰ τοῖς διαφόροις ἔθνεσι	»	20
Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπὶ Ὀσμάνου	»	48
Μελέτη ἐπὶ τοῦ Ἀμλέτου τοῦ Σαίξπηρ.	»	76
Περὶ καφέ	»	95
Ἀνάβασις εἰς τὸν Καύκασον.	»	110
Ἀσπασία ἡ Φωκαεὺς	»	119
Φιλολογικὴ ἐπιθεώρησις	»	131
Ἀναρρυθμισίς τῆς γαλλικῆς ὀρθογραφίας	»	140

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ.

Αἱ γυναῖκες ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει. Ἡ Ἀντιγόνη	Σελ.	145
Περὶ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου	»	161
Περὶ οἰκογενείας	»	205
Χαρικλῆς. Εἰκόνες ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐθίμων	»	221
Ἡ νῆσος Ἀγία Ἑλένη	»	231
Μελέτη ἐπὶ τοῦ Ἀμλέτου τοῦ Σαίξπηρ. (Συνέχεια.)	»	243
Ὁ λειποτάκτης. (Διήγημα.)	»	266
Ἀνάμικτα ἐκ τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου	»	277
Ποίησις. Τὸ σκότος	»	286

ΜΑΡΤΙΟΣ.

Ἡ ἐλληνικὴ τραγωδία καὶ ὁ Αἰσχύλος	Σελ.	289
Τὸ καθήκον καὶ ὁ πολίτης	»	310
Μνημεῖα τῆς ἐν Πόντῳ δημοτικῆς	»	331
Ἀπὸ τῆς Γῆς εἰς τὴν Σελήνην	»	353
Χαρικλῆς. Εἰκόνες ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐθίμων. (Συνέχεια.)	»	401
Τὸ ἄσημον ὄνομα καὶ ἡ πλουσία κληρονόμος. (Διήγημα.)	»	415
Ποίησις. Ἡ δεῖλη τῶν Ἀθηνῶν	»	439

ΑΠΡΙΛΙΟΣ.

Εἰσαγωγή εἰς τὴν μελέτην τῆς ποιήσεως	Σελ.	441
Λόγος ἐναρκτήριος Ἀλεξ. Λυκούργου	»	475
Περὶ Ὠρωπίας καὶ Δηλίου	»	486
Περὶ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ὑπὸ οἰκονομολογικῆν ἔποψιν	»	502
Χαρικλῆς. Εἰκόνες ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐθίμων. (Συνέχεια.)	»	522
Ἀπὸ τῆς Γῆς εἰς τὴν Σελήνην. (Συνέχεια.)	»	536
Βιβλιοκρισία	»	569
Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Γίββων.	»	581